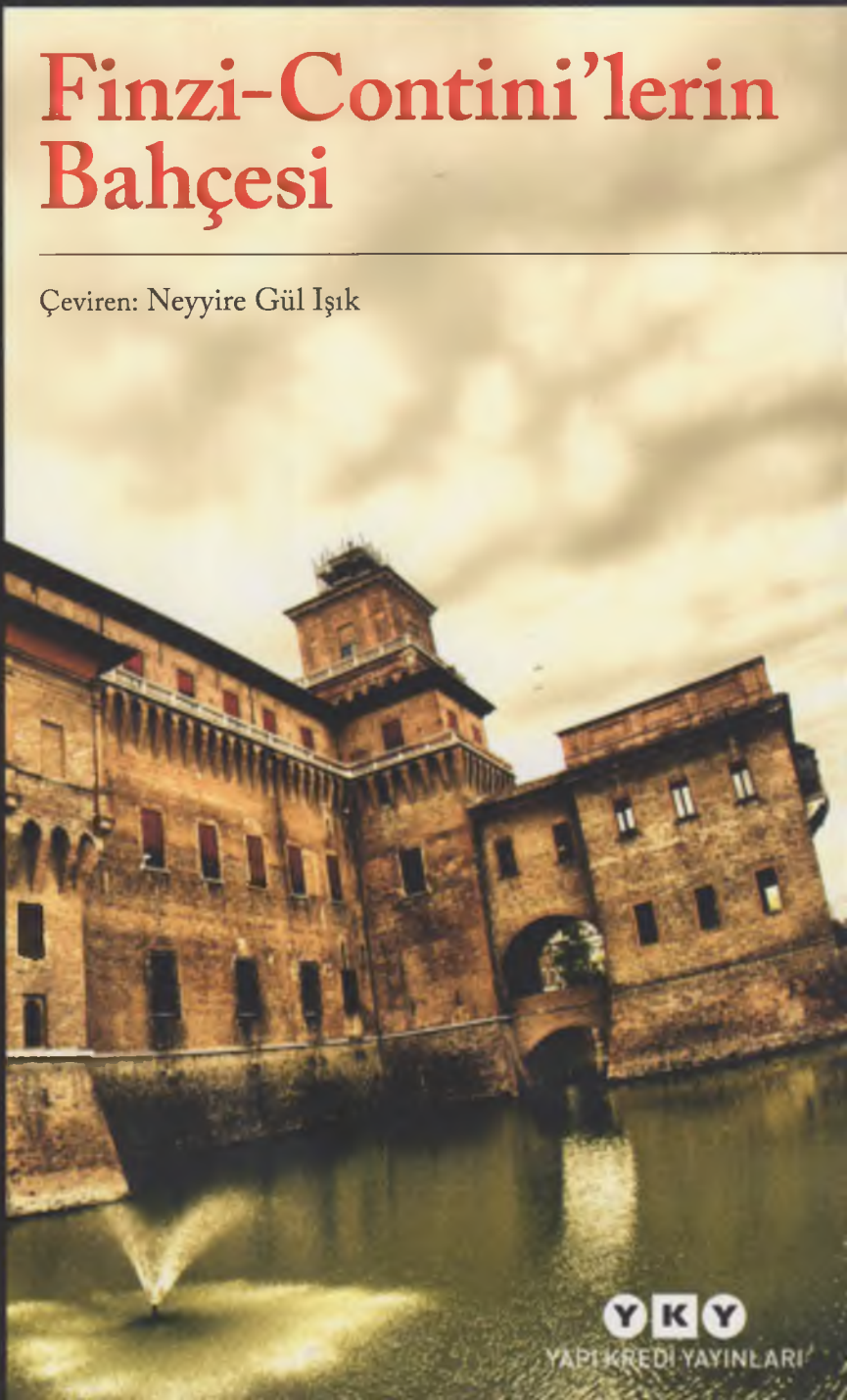
Giorgio Bassani

Finzi-Contini'lerin Bahçesi

ROMAN

Çeviren: Neyyire Gül Işık

YKY
YAPI KREDİ YAYINLARI

FINZI-CONTINI'LERİN BAHÇESİ

Giorgio Bassani (Bologna, 1916-Roma, 2000) İtalyan şair, romancı, senaryo yazarı ve çevirmen. Varlıklı Ferrara Yahudilerinden bir ailenin üç evladından ilkidir. Çocukluğunu ve ilkgençliğini Ferrara'da geçirdi. Bologna Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nden 1939'da mezun olmayı başardı. Ancak ertesi yıl, savaş başlamışken yayımlanan ilk yapıtı *Una città di pianura*'ya [Bir ova kenti] kendi adını koyamadı. O arada resmî okullara gitmeleri yasaklanan Yahudi öğrencilere özel İtalyanca ve tarih öğretmeni olarak çalışmaya başlamışken, 1943'te faşizme karşıt gizli siyasal etkinliklerinden ötürü tutuklanarak birkaç ay süreyle hapsedildi. Ecelin elinden kıl payı kurtulup özgürlüğüne kavuştuktan sonra hayatının yeni bir dönemi başladı. Evlendi, Ferrara'dan uzaklaştı, kısa bir süre Floransa'da kaldıktan sonra, ordularıyla yarımadaya çıkarma yapan müttefiklerin zaferi üzerine Roma'ya yerleşti, ömrünün sonuna değin orada etkin bir aydın ve yazar olarak çeşitli çalışmalar yaptı. 1944 ve 1947'de şiirleri, 1953'te *Passeggiata prima di cena* [Akşam yemeğinden önce gezinti], 1955'te *Gli ultimi anni di Clelia Trotti* [Clelia Trotti'nin son yılları] romanları yayımlandı; İtalya'nın savaş sonrası kültürüne büyük katkıları olan ünlü *Botteghe Oscure* dergisinin yayın yönetmenliğini üstlendi, aralarında Antonioni de bulunan yönetmenlerin filmlerinin senaryolarında çalıştı. 1955'te İtalya'nın tarihsel ve kültürel mirasını korumayı amaçlayan "Italia Nostra" derneğini kurdu, ertesi yıl yayımladığı *Cinque storie ferraresi* [Beş Ferrara öyküsü] ile Strega Ödülü'nü kazandı. 1957'de "Silvio D'Amico Ulusal Dram Sanatı Akademisi"nde on yıl sürdüreceği tiyatro tarihi hocalığına başladı. 1958'de sonradan Ferrara Çevrimi'nde yer alacak ve beyazperdeye aktarılacak olan *Gli occhiali d'oro* [Altın gözlük] romanı yayımlandı. Bassani o arada İtalya'nın önde gelen Feltrinelli Yayınevi'nin danışmanlığını ve yayın yönetmenliğini yapmakta, yanı sıra ülkenin en nitelikli dergi ve gazetelerinde yazıları basılmaktadır. 1962'de *Finzi Contini'lerin Bahçesi* ile yazarlığının doruk noktasına erişti. Büyük beğeni toplayan roman 1971'de Vittorio de Sica'nın yönetiminde beyazperdeye aktarıldı. Film, ülkesinde Davide di Donatello, Berlin'de Altın Ayı ödülleriyle, ertesi yıl ABD'de Yabancı Film Oscarı'nı almışsa da, Bassani –beğendiği, ancak kitapta yer almaksızın eklenen son sahneler dışında– çekinceli karşıladı, mesafesini hep korudu. Daha sonraki yıllarda Bassani yurtdışında, özellikle de Fransa'da ün kazandı, 1971'de Légion d'Honneur nişanına layık görüldü. Bazı ABD ve Kanada üniversitelerinde dersler verdi. 1968'de Campiello, 1987'de Pirandello ödüllerinden sonra, 1992'de Feltrinelli Ödülü ile bütün uğraşı değerlendirildi.

Neyyire Gül Işık Yükseköğrenimini İtalya'da Floransa Üniversitesi Edebiyat ve Felsefe Fakültesi'nde yaptı. Yurda dönünce İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Fransız ve Roman Dilleri ve Edebiyatları Bölümü'ne okutman olarak girdi (1971). 1986'da yeni kurulan İspanyol Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nın yönetimine atandı. Bu görevlerini 1997 güzüne değin kesintisiz sürdürdü.

Madrid Complutense Üniversitesi'nde Türk Dili ve Edebiyatı dersleri veriyor, yazarlık ve çevirmenlik uğraşını sürdürüyor.

Montale'nin Şiir Evreninde Anlamsal Yapılar (1978), *İspanya, Bir Başka Avrupa* (1991) başlıklı kitaplarından başka, Italo Svevo, Italo Calvino, Leonardo Sciascia, Juan Goytisolo, Ortega y Gasset, Antonio Munoz Molina, Giorgio Bassani gibi yazarlardan çeşitli çeviriler yapmış; I. Svevo'nun *Zeno'nun Bilinci* kitabıyla Azra Erhat Çeviri Ödülü'nü almıştır.

GIORGIO BASSANI

Finzi-Contini'lerin Bahçesi

Roman

Çeviren
Neyyire Gül Işık

YAPI KREDİ YAYINLARI

Yapı Kredi Yayınları - **4494**
Edebiyat - 1273

Finzi-Contini'lerin Bahçesi / Giorgio Bassani
Özgün adı: **Il Giardino dei Finzi-Contini**
Çeviren: **Neyyire Gül Işık**

Kitap editörü: **Filiz Özdem**
Düzelti: **Ömer Şişman**

Kapak tasarımı: **Nahide Dikel**
Sayfa tasarımı: **Mehmet Ulusel**
Grafik uygulama: **Akgül Yıldız**

Baskı: Altan Basım Ltd.
Yüzyıl Mah. Matbaacılar Sit. 222/A Bağcılar / İstanbul
Tel: 0212 629 03 74 Faks: 0212 629 03 76
info@altanbasim.com
Sertifika No: 11968

Çeviriye temel alınan baskı: Feltrinelli Editore, Milano, 2012
Bu kitap daha önce *Kararan Bahçeler* adıyla Hürriyet Yayınları tarafından
Refhan Yegül çevirisiyle 1974'te yayımlanmıştır.
YKY'de 1. baskı: İstanbul, Eylül 2015
ISBN 978-975-08-3406-6

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş. 2015
Sertifika No: 12334
Copyright © 1962, 1974, 1976, 1980, Giorgio Bassani

Bütün yayın hakları saklıdır.
Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
İstiklal Caddesi No: 142 Odakule İş Merkezi Kat: 3 Beyoğlu 34430 İstanbul
Telefon: (0 212) 252 47 00 (pbx) Faks: (0 212) 293 07 23
http://www.ykykultur.com.tr
e-posta: **ykykultur@ykykultur.com.tr**
İnternet satış adresi: **http://alisveris.yapikredi.com.tr**

Sunuş

Savaş sonrası İtalyan yazının başyapıtları arasında yer alan *Finzi-Contini'lerin Bahçesi*[*] ilk kez 1962'de yayımlanmış,[**] hemen büyük bir ilgi ve beğeniyle karşılanarak Viareggio Ödülü'nü kazanmıştır.

Bu yapıt şair, romancı, senaryo yazarı ve çevirmen Giorgio Bassani'nin, değişik kişi ve konuları işleyen bağımsız romanlar biçiminde kaleme aldığı, çeyrek yüzyılı aşkın süreyle işlediği, Ferrara kentinin çağdaş tarihine ışık tutan bir mozaik gibi tasarlanmış *Il romanzo di Ferrara* [Ferrara'nın romanı] çevriminin parçasıdır. Dolayısıyla, çeşitli tarihlerde ve bağlamlarda, farklı kişilerde ve onların yaşadıkları olaylarda asıl başkişi, zengin kültür tarihinin ve tarihin getirdiği acıların anılarıyla, surlarının içine kapanmış yaşayan sessiz, suskun Ferrara kentinin kendisidir. Çevrim "bir zamanlar Ferrara" diye özetlenebilir.

Giorgio Bassani 1916'da, Birinci Dünya Savaşı sırasında, kendi deyişiyle "rastlantı sonucu", Bologna'da doğmuştur, varlıklı Ferrara Yahudilerinden bir ailenin üç evladından ilkidir. Çocukluğunu ve ilkgençliğini Ferrara'da geçirmiştir. "Aslında Ferrara'da doğmam gerekirdi" der, "çünkü ben kendimi oralı hissediyorum." Siyasal konumunu "İtalya'nın laik, radikal demokrat soluna yakın" olarak niteler: "Marksist değilim, ancak ağır bir anti-faşist deneyimle yoğruldum" diye belirtir. Yazarlık uğraşını şöyle sunar: "Bir sanatçı olmaktan başka, kendimi bir tarihçi olarak tanımlarım, çünkü anlatılarımı çok sayıda tarihlere, verilere, alıntılara dayandırıyorum."

"*Finzi-Contini'lerin Bahçesi*'nde" der, "belli bir toplum tipinin, tarihsel, duygusal, sanatsal, hatta ideolojik bakış açısından derinlikli bir görüntüsünü sunmak istedim; çünkü belli tarihsel koşulları anlattığım oranda, faşizme karşı bir tavır ortaya koyuyordum."

---

* Dilimize ilk kez *Kararan Bahçeler* başlığıyla Refhan Yegül tarafından çevrilerek, İstanbul, Hürriyet Gazetesi Yayınları arasında 1974'te basılmıştır.

** *Il giardino dei Finzi-Contini*, Torino, Einaudi Yayınları.

gibi ressamları, L. Ariosto ve T. Tasso gibi başat yazın adamlarını konuk etmiştir.

1598'de hanedanın yasal vârisi bulunmadığından, Ferrara apansızın Papalık Devleti'nin topraklarına katılmış, bağımsız başkent statüsünü yitirerek bir sınır kentine indirgenmiş, bunun sonucunda durgunlaşmış, kaçınılmaz bir gerilemeye sürüklenmiştir.

Verimli topraklarda yer aldığından, 19. yüzyılda yeni tarımsal tekniklerin gelişmesiyle, özellikle 1861 İtalyan Birliği'nin kurulmasından sonra ekonomisi canlanmış, ama endüstriyel gelişimde, Milano merkezli çalışkan Lombardiya bölgesine kıyasla hayli geri kalmıştır.

Romanda anlatılan 30'lu yılların sonunda Ferrara, tümüyle ayakta duran heybetli surlarının içinde, şanlı Ortaçağ'ının ve parlak Rönesans'ının anılarıyla baş başa yaşayan, ekonomisi kırsal temeline bağlı, nüfusu 120.000'e ancak yaklaşan, toplumsal çatısı kültürlü ve tutucu orta sınıfa dayalı bir kenttir; endüstrisi surdışında kurulan fabrikalarla yeni yeni filizlenmektedir. İkinci Dünya Savaşı'nda ağır hasara uğrayacak, savaş sonrasında, daha mimari ve toplumsal yaralarını sarmamışken, hızlı bir endüstrileşmeye ve yapılaşmaya sahne olacaktır.

Bassani, dokunaklı, içli, ama aşırılıklardan kaçınan, ölçülü, saygılı biçemiyle, hızlı fırça vuruşlarıyla, parçası olduğu o toplumsal ortamı ve artık uzaktan izlediği o değişimi resimler.

Yazarın içinden gözlemleyip konu aldığı Musevi Cemaati, Ferrara toplumunun geleneksel yapı taşlarındandır: Varlığı 1485'e dayanır. 1627'de nüfusu 1500 dolaylarında olan topluluğun yaşantısı gettoya hapsedilmiş, o kısıtlanma durumu İtalyan Birliği'yle kurulan yeni devlete değin sürmüş, 1861'de kapılar açılmış, sınırlar kaldırılmıştır.

Dünyayı "Yahudiler" ve "diğerleri" olarak ikiye bölen, dinle ırkın özdeşleştiği bir ayrımcı geleneksel kültürü özümsemiş, o dünya görüşünü kendi aralarında bir çeşit ortak sır gibi gözeten Museviler, aynı zamanda bulundukları ülkeyi ve kültürü de benimsemiş, her fırsatta kaynaştıkları toplumun yararlı ve etkin parçası olmuş, İtalyan Birliği'ne dört elle sarılmış, hatta büyük çoğunluğu 1933'te, iktidarının "Onuncu Yılı"nda kendilerine "kucak açan" Mussolini'nin faşist rejimine bile canla başla katılmıştır. Ama o kaynaşma ancak

beş yıl sürmüştür, giderek Hitler'in yörüngesine giren Mussolini, kendilerini dışlayarak hedef haline getiren uğursuz "Irk Yasaları"nı çıkarana değin; Yahudiler başlangıçta o yasaları bile şaşkınlıkla, inanmayarak karşılamışlardır.

Kentte bulunan dört sinagogun üçü romanda adı geçen ve Mazzini Sokağı 95 numarada yer alan binanın değişik katlarında bulunuyordu. Savaş sırasında yıkıma ve yağmaya uğradıktan sonra restore edilen ve günümüzde Musevi Müzesi'ne dönüştürülmüş bulunan binada iki sinagog hâlâ tapmak olarak hizmet vermektedir; üçüncüsü, yapıtta anlatılan, geniş salonlu İtalyan Sinagogu ise kültür etkinliklerine ayrılmıştır.

Finzi-Contini'lerin Bahçesi "yitik zamanın" izini süren bir bellek romanıdır, kısaca betimlediğimiz bu ortamda, hayli sade bir konu çevresinde gelişir: Hallice orta sınıftan gelme, aşk ve cinsellik işlerinde acemi "iyi aile çocuğu", adı belirtilmeyen anlatıcı, tarihsel malikânesine kapanmış, kendi âleminde, topluluktan kopuk bir yaşantı süren soyluluk heveslisi, zengin ve seçkin bir ailenin gözbebeği, nazlanıp şımartılarak büyütülmüş, çok zeki, çok kültürlü, afacan, değişken huylu, züppe kızı Micòl'e tutulur. Ve bunlar uğursuz 1938 yılında olur: Irk Yasaları yeni çıkarılmış, kent halkı arasına açılan uçurum giderek genişlemekte, o arada Avrupa'da herkesin yaşamını altüst edecek olan savaş adım adım yaklaşmaktadır.

Zaman içinde geri dönüş yöntemiyle anlatıldığından, trajik sonu başından belirtilen aşk öyküsünün çevresinde anlatılan geniş oylumlu asıl öykü, Ferrara'da o uğursuz yılların olaylarının farklı çevrelerde, farklı kişiler tarafından nasıl yaşandığıdır. Aynı bağlamda, kent dışından, durgun ve gelenekçi Ferrara'ya karşıt, canlı, endüstriyel Lombardiya bölgesinden gelen bir kişi, solculuğa iman etmiş "yabancı" Malnate, zıt görüş açısıyla denge unsurudur ve olup bitenlerin tarihsel derinliğini belirtir.

Savaşın üstünden on beş yıl geçmişken, Bassani belleğiyle yüzleşir, artık yerleşmiş bulunduğu, bulutsuz bir barış ortamında hızla gelişen Roma'da, bir başka âlemden geçmişe, asıl kentine ve ömrünün asıl zamanı olan gençliğine dönerek, okurlarını 30'lu yılların Ferrara'sında, surlarında, tarihsel merkezin sokaklarında, meydan-

larında, bahçelerinde, çağın insanları arasında adım adım dolaştırır. Abartmaksızın, yargılamaksızın, güzellemeden bile kaçınarak, artık değiştirilmesi, geri getirilmesi olanaksız geçmişi öylece, boş umutları, acıları, bilinmezleri ve belirsizlikleriyle üstlenerek. Esef-tir geride kalan, yalnızca esef.

Neyyire Gül Işık
Mart 2015

Giriş

Uzun yıllar var ki Finzi-Contini ailesinin –Micòl'ün, Alberto'nun, Profesör Ermanno'nun ve Olga Hanım'ın– ve son savaş patlak vermeden önce Ferrara'da, Ercole I.d'Este Caddesi'ndeki evde oturanların, ya da benim gibi, o eve sık sık girip çıkan kişilerin öyküsünü yazmayı istiyordum. Ama heves, o işe sahiden girişme isteği, bundan ancak bir yıl önce, 1957 Nisan'ının bir pazar günü doğdu içimde.

Alışılmış hafta sonu gezilerinden biri sırasında oldu. On kadar arkadaş iki otomobile doluşmuş, hemen öğle yemeğinden sonra, belli bir hedefe yönelmeksizin, Aurelia Yolu boyunca ilerlemiştik. Santa Marinella'ya birkaç kilometre kala, sol yanımızda apansızın beliriveren bir Ortaçağ kalesinin kuleleri dikkatimizi çekmiş, bir daracık toprak yola sapmıştık, sonunda kalenin dibinde uzanan ıssız kumlukta dağınık düzende gezinmeye koyulmuştuk. Yapı yakından incelendiğinde, aslında silueti uzaktan, karayolundan, Tiren Denizi'nin masmavi, göz kamaştırıcı çölünün fonunda ışığa karşı belirdiğinde vaat ettiği gibi Ortaçağ'dan kalma falan değildi. Rüzgâr var gücüyle karşımızdan esiyor, gözlerimize kum dolduruyordu, dalgaların patlamasından kulaklarımız sağırlaşmıştı, kalenin içini ziyaret edebilmek için gereken bilmem hangi Roma kredi bankasının yazılı izninden de yoksun olduğumuza göre, şimdi deniz kıyısında, kışı aratmayacak bir sertlikle bizi hırpalayan öylesi bir havada ne zorumuza Roma dışına çıktık diye iyice tadımız kaçmış, sinirlenmiştik.

Kumsalın kıvrımını izleyerek yirmi dakika kadar süreyle aşağı yukarı yürüdük. Grupta neşesi yerinde olan tek kişi beni otomobiline konuk eden genç çiftin çocuğu, dokuz yaşında küçük bir kızdı. Giannina rüzgârın, denizin, çılgın kum burgaçlarının coşkusuna kapılmış, şen şakrak karakterini keyfince ortaya döküyordu. Annesinin yasaklamaya çalışmasına kulak asmaksızın pabuçlarıyla çoraplarını çıkarmıştı. Gelip kıyıya saldıran dalgalara doğru koşuyor, bacaklarını dizkapaklarının üstüne değin ıslatıyordu. Gönlünce

eğleniyor gibiydi: O kadar ki az sonra, yeniden otomobile doluştuğumuzda, ateşlenmiş yanacıklarının üstünde pırıldayan kara gözlerinden düpedüz bir hayıflanma gölgesinin geçtiğini gördüm.

Yeniden Aurelia Yolu'na saptıktan birkaç saniye sonra karşıda Cerveteri kavşağını gördük. Hemen Roma'ya dönmeyi kararlaştırdığımızdan, dümdüz ilerleyeceğimizden kuşkum yoktu. Oysa o noktada arabamız gereğinden fazla yavaşladı, baktım, Giannina'nın babası pencereden kolunu uzatıyor. Otuz metre kadar arkamızdan gelen ikinci arabaya sola sapmaya niyetlendiğini işaret ediyordu. Fikrini değiştirmişti.

Böylece çoğu yeni yapılmış evlerden oluşan ufak bir yerleşim yerine götüren dümdüz asfalt bir yolda bulduk kendimizi, yol oradan da içeri kesimdeki tepelere doğru kıvrıla bükülе ilerleyerek, ünlü Etrüsk nekropolüne gidiyordu. Kimsenin açıklama istediği yoktu, ben de sesimi çıkarmadım.

Yerleşim yerini geride bıraktıktan sonra, hafif bir yokuş otomobili yavaşlamaya zorladı. Şimdi Roma'nın kuzeyinde Lazio bölgesine, ta Tarquinia'ya, hatta daha ötesine değin, ama denizden çok tepelerden yana dağılmış bulunan kümbetlerin yakınından geçiyorduk, yani o kesim göz alabildiğine, neredeyse sürgit bir mezarlıktan başka bir şey değil. Otlar burada, aşağıda, Aurelia Yolu ile Tiren Denizi arasında uzanan düzlüktekinden daha canlı, daha koyu bir yeşilde, daha gür: Bu da, denizden doğru hiç durmadan esen lodosun taşıdığı tuzun hemen tamamını buraya varmadan önce yolda yitirdiğini, böylece yakındaki dağların neminin bitki örtüsünde yararlı etkisini gösterdiğini kanıtlıyor.

"Nereye gidiyoruz?" diye sordu Giannina.

Karı koca ön koltukta oturuyorlardı, çocuğu aralarına almışlardı. Babası elini direksiyondan kaldırıp kızının esmer buklelerinin üstüne koydu.

"Dört-beş bin yıl öncesinden kalma bazı mezarlara göz atmaya gidiyoruz" diye yanıtladı, masal anlatmaya başlayan, dolayısıyla sayıları abartmaktan çekinmeyen birinin ses tonuyla. "Etrüsk mezarlarına".

"Amma da hüzünlü!" diye içini çekti Giannina, ensesini koltuğun arkalığına yaslayarak.

"Neden hüzünlü olsun? Okulda sana Etrüsklerin kim olduklarını anlattılar mı?"

"Tarih kitaplarında Etrüskler başlarda, Mısırlılarla Musevilerin arasında. Ama, baba, bak ne diyeceğim, sence Etrüskler mi daha eski, Museviler mi?"

Babası kahkahayı bastı.

"Bunu şu beye sorsana" dedi, parmağıyla beni göstererek.

Giannina başını çevirdi. Ağzı koltuğun arkalığının gerisinde gizli, bana sert, güvensizlik dolu bir bakış attı. Soruyu yinelemesini bekledim. Ama hayır, hemen dönüp gözlerini yine önüne dikti.

Hep öyle hafif yokuş, iki yanında birer sıra servi bulunan yoldan aşağı, öbek öbek köylüler, genç kızlarla delikanlılar bize doğru iniyorlardı. Pazar gezmesine çıkmışlardı. Bazı kızlar kol kola girmiş, kız kıza beşli-altılı sıralar oluşturmuşlardı. – Tuhaflar – diyordum kendi kendime, onlara bakarken. Karşılaştığımız anda, cıvıl cıvıl gözleriyle camdan içerisini inceliyorlardı, o bakışlarda merak, bir çeşit acayip gurura, ancak gizlenen bir küçümsemeye karışıyordu. Gerçekten tuhaftılar. Güzel ve özgürdüler.

"Baba, eski mezarlar neden daha yenileri kadar hüzün vermez?" diye sordu yine Giannina.

Karayolunun büyük bölümünü kaplayan ve yol vermeyi akıllarına bile getirmeksizin hep bir ağızdan türkü söyleyen, diğerlerinden daha kalabalık bir grup, arabayı neredeyse durmaya zorluyordu. Soru yöneltilen kişi vitesi ikiye aldı.

"Mantıklı bir şey bu" diye yanıtladı. "Kısa süre önce ölmüş olan kişiler bize daha yakındırlar, o yüzden onları daha çok severiz. Şimdi bak, Etrüskler öleli o kadar uzun bir zaman geçti ki," –böylece yeniden masal anlatmaya başlamıştı– "bize hiç yaşamamışlar gibi, *her zaman* öyle ölüymüşler gibi geliyor."

Bir sessizlik daha, daha uzun süreli. Neden sonra (artık nekropolün girişindeki düzlüğün çok yakınındaydık, otomobiller ve otobüslerle doluydu), ders verme sırası Giannina'ya geldi.

"Ama şimdi böyle söylüyorsun ya," diye belirtti tatlılıkla, "Etrüsklerin de aslında bir vakitler yaşadıklarını düşündürüyorsun bana, onları da bütün diğerleri gibi seviyorum."

Ardından yaptığımız nekropol ziyareti işte tam o tümcedeki olağanüstü sevecenliğin etkisi altında geçti. Anlama yatkınlığını yüreğimizde uyandıran Giannina olmuştu. En küçüğümüz olan o, bir bakıma bize rehberlik etmişti.

Mezarların en görkemlisinin, Matuta ailesinin mezarının içine indik: Yeraltında, volkanik taştan duvarların içindeki oyuklara yerleştirilmiş yirmi kadar ölü yatağının yer aldığı alçak tavanlı bir odaydı, sevilen, sadık gündelik eşyaları gösteren renkli kabartmalarla süslenmişti, bitişik düzende kazmalar, halatlar, ufak baltalar, makaslar, kürekler, bıçaklar, oklar, yaylar, av köpekleriyle bataklık kuşları bile vardı. Ve ben o arada son filolog titizliği heveslerimi seve seve bir yana bırakmıştım, Cerveteri'deki geç zaman Etrüskleri, yani Roma fetihlerinden sonraki Etrüskler için, kent varoşlarındaki mezarlıklarını sık sık ziyaret etmenin acaba ne anlam taşımış olabileceğini somut olarak hayalimde canlandırmaya çalışıyordum.

Roma'nın İtalya eyaletinin köylerinde, mezarlık parmaklığı, tıpkı bugün olduğu gibi, akşam gezintilerinin zorunlu varış noktasıydı herhalde, onlar da, hısım akraba, ya da yalnızca eş dost, öbek öbek, belki de yolda rastgeldiklerimiz gibi genç grupları, ya da sevgilileriyle çifter çifter, hatta tek başlarına, yakındaki yerleşim yerinden, hemen hep yürüyerek gelirlerdi –diye hayal ediyordum–, sonra Almanların şu son savaşta Avrupa'nın dört bir yanına beyhude yere kazdıkları sığınakları gibi sağlam ve som, koni biçimli mezarlar arasında ilerlerlerdi, içleri kadar dışları da hayattakilerin müstahkem konutlarına benzeyen mezarlar. Evet, her şey değişmekte –derlerdi herhalde birbirlerine, mezarlığın bir başından öbürüne varan, ortasına yüzyıllar boyunca taşıtların demir tekerleklerinin yavaş yavaş iki derin koşut iz kazdıkları, taş döşeli yol boyunca yürürlerken–. Dünya o eski dünya olmaktan çıkmıştı, hani Etruria'nın soylu özgür kent-devletleri konfederasyonuyla İtalyan yarımadasının hemen tamamına egemen olduğu eski dünya. Yeni uygarlıklar kaplamıştı ortalığı, daha yontulmamış, halk işiydiler, ama aynı zamanda daha güçlü ve savaşkandılar. Zaten, aslında bunun ne önemi vardı?

Her birinin ikinci bir eve sahip olduğu mezarlığın eşiğini aşınca, o evin içinde kendisinin de çok geçmeden, atalarının yanında yatacağı yeri hazır bekliyorken, sonsuzluk kendilerine bir boş aldanmadan, bir masaldan, rahiplerin vaadinden ibaret gibi görünmüyor olmalıydı. Varsın gelecek keyfince altüst etsindi dünyayı. Oracıkta, aile ölülerinin ufacık kutsal alanında; yaşamı göze güzel gösteren, istenebilir kılan nesnelerin çoğunun naaşlarla birlikte özenle yerleştirilmiş olduğu o mezarların kucağında; dünyanın o

korunaklı, kuytu, ayrıcalıklı köşeciğinde, hiç değilse oracıkta (ve işte Etrüsklerin düşüncesi, çılgınlığı, o yaban otları bürümüş koni biçimli kümbetlerin çevresinde, aradan yirmi beş yüzyıl geçmişken, hâlâ uçuşuyordu), evet, hiç değilse oracıkta hiçbir şey değişemeyecekti artık.

Yeniden yola koyulduğumuzda hava kararmıştı.

Cerveteri, Roma'ya uzak değildir, genellikle arabayla bir saatte varılır. Oysa o akşam yolculuk o denli kısa sürmedi. Yolun yarısında Ladispoli'den ve Fregene'den gelen arabalar Aurelia'ya doluşmaya başladı. Neredeyse adım adım ilerlemek zorunda kaldık.

Ama ılık sessizlikte (Giannina da uyuyakalmıştı), ben bir kez daha belleğimde Ferrara'daki ilkgençlik yıllarıma ve Montebello Sokağı'nın ucundaki Musevi mezarlığına dönüyordum. Ağaçların altında uzanan geniş çayırları, daha çok çevre ve ara duvarlar boyunca toplaşmış yazıtlı ya da başlıksız mezar taşlarını yeniden görüyordum ve sanki o anda Finzi-Contini'lerin anıtsal mezarı gözümde canlanıyordu: Çirkin bir mezar, tamam –çocukluğumdan beri evde böyle söylendiğini işitmiştim–, ama yine de heybetli ve en azından ailenin öneminden ötürü anlamlı.

Ve ilk sipariş eden kişi –kendisinin ve çocuklarıyla torunlarının– ebedî istirahatini güvence altına almak için yaptırmış gibi görünen o mezarda, benim tanıyıp sevdiğim bütün Finzi-Contini'lerden sonunda yalnızca birinin o istirahate ermiş olduğunu düşündükçe yüreğim her zamankinden beter sıkışıyordu. Çünkü orada yalnızca Alberto gömülüydü, 1942'de lenf kanserinden ölen büyük evlat; oysa ikinci evlat Micòl, baba Profesör Ermanno, anne Olga Hanım ve onun pek ileri yaştaki felçli annesi Regina Hanım, 1943 güzünde hepsi Almanya'da toplama kampına götürülmüşlerdi, defnedilecek herhangi bir mezar bulmuşlar mıydı, kim bilir.

1

Mezar kocamandı, somdu, gerçekten heybetliydi: Antik Dönem ile oryantal tarz arasında bir tarzda, şu daha birkaç yıl öncesine değin tiyatrolarımızda *Aida* ve *Nabucco* operalarının dekorasyonlarında moda olan türden. Bitişikteki Belediye Mezarlığı dahil, başka herhangi bir mezarlıkta olsa öylesine iddialı bir mezar insanı şaşırtmazdı, başka birçoklarının arasında karışır, belki de fark bile edilmezdi. Ama bizim mezarlıkta bir benzeri yoktu. O haliyle, giriş kapısından hayli uzakta, yarım yüzyılı aşkın süredir artık kimsenin defnedilmediği, terk edilmiş bir alanın dibinde yükselmekle birlikte, göze çarpıyor, hemen dikkati çekiyordu.

Yapımını, kentte benzeri birçok çağdaş zevksizlik örneğinin sorumlusu olan bir saygıdeğer mimarlık profesörüne sipariş eden kişi Alberto ile Micòl'ün dedesi Moisè Finzi-Contini olmuş, kendisi 1863'te Papalık topraklarının İtalya Krallığı'na katılmasından ve onun sonucunda Ferrara'da da Yahudi gettosunun bir daha açılmamak üzere kapatılmasından az sonra ölmüştü. Büyük toprak sahibiydi, "Ferrara tarımının ıslahatçısı"ydı –Musevi cemaatinin onun "İtalyan ve Musevi" erdemlerini sonsuzlaştırmak için Mazzini Caddesi'ndeki sinagogun merdivenlerinin başına, üçüncü katın sahanlığına astırmış olduğu levhada böyle yazıyordu–, ancak sanat zevkinin pek incelmemiş olduğu besbelliydi, böylece kendisi ve kendisininkiler için bir mezar yaptırmaya bir kez karar verdikten sonra, mimarı kendi haline bırakmış olmalıydı. Güzel, bereketli görünen bir çağdı o, her şey insanları umut etmeye, özgürce girişimlere çağırıyordu. O katı ilkelere bağlı aile babasının, gençliğinde, Repubblica Cisalpina* döneminde kendisine ilk bin hektarlık bataklıktan kurutma tarım arazisini edinme olanağını sağlamış olan eşit yurttaşlık hakkından kaynaklanan coşkuya alabildiği-

* 1797'de, I. Fransa Cumhuriyeti'nin uydusu olarak Napoleon tarafından kuzey İtalya'da kurulmuş, başkenti Milano olan "kardeş cumhuriyet". 1805'te yine Napoléon'un İtalya Krallığı'na dönüştürülmüştür, daha sonra Avusturya'ya terk edilmiştir (ç. n.)

ne kapılmışken, anıt-mezar yaptırmak gibi önemli bir girişimde, masrafa aldırmaması anlaşılabilir şeydi. Büyük bir olasılıkla, saygıdeğer mimarlık profesörüne açık bono verilmişti. Onun da, elinin altında öylesine mermerleri, beyaz Carrara mermerini, ten pembesi Verona mermerini, siyah lekeli gri mermeri, sarı mermeri, mavi mermeri, yeşilimtrak mermeri bulunca, pusulayı şaşırdığı kesindi.

Ortaya çıkan şey, Ravenna'daki Teodorico anıt-mezarını, Lüksor'daki Mısır tapınaklarını, Roma baroğunu, hatta girişteki basık sütunlarla kanıtladığı üzere, Knossos'taki eski Yunan'ı kaynaştıran inanılmaz bir karmaşa olmuştu. Her neyse, olmuştu işte. Yıllar birbiri ardından devrildikçe, her şeyi kendince haline yoluna koyan zaman, birbirinden apayrı olan tarzları o akla hayale sığmaz karmaşanın içinde yavaş yavaş uzlaştırmıştı. Burada, "sade karakterli, yılmak bilmez emekçi" olarak tanımlanan Moisè Finzi-Contini 1863'te vefat etmişti. "Evin meleği" karısı Allegrina Camaioli ise 1875'te. 1877'de de tek evlatları Dr. Müh. Menotti daha genç yaşında hayata veda etmiş, onu yirmi yıl sonra, 1898'de, soylu Artom baronlarının Treviso kolundan gelen karısı Josette izlemişti. 1914'te ailenin başka bir tek üyesine, altı yaşındaki Guido'ya kucağını açmış olan küçük tapınağın bakımı, o tarihten sonra giderek, onu temizleyip parlatmaya, çekidüzen vermeye, gereken onarımları yapmaya, özellikle de çevredeki bitkilerin inatçı kuşatmasını engellemeye pek hevesli olmayan ellere kalmıştı. Ayrıkotları, koyu renkli, handiyse siyaha çalan, handiyse maden direncinde bir ot, sonra eğreltiotları, ısırganlar, devedikenleri, gelincikler meydanı boş bulmuşlar, azıttıkça azıtmışlardı. Öyle ki 1924'te, 1925'te, açılışından şöyle bir altmış yıl geçmişken, görmek çocukluğumda bana ilk kez nasip olduğunda ("Tam bir zevksizlik örneği" derdi elimden tutan annem her seferinde), aşağı yukarı şimdiki durumundaydı, uzun süre oluyor ki mezarla doğrudan ilgili hiç kimse kalmadı artık. Yabani yeşilliklere yarı yarıya gömülmüş, zamanında pırıl pırıl perdahlanmış olan rengârenk mermerlerinin yüzeyi toz katmanlarından bozarıp donuklaşmış, çatısı ve dış basamakları kavurucu güneşten ve dondan hırpalanmıştı, daha o zamandan, uzun süre el sürülmeden kalan her türlü nesnenin yazgısı olan zengin ve olağanüstü havaya bürünmüştü.

Bir yalnızlık eğilimi kim bilir nasıl ve hangi nedenle doğar. Gerçek şuydu ki, Finzi-Contini ailesinin ölülerini sarıp sarmaladıkları

o yalıtılmışlık, o çevreden kopukluk, Ercole I d'Este Caddesi'nin ucundaki *öteki evlerini* de aynen sarıp sarmalamaktaydı. Ferrara kentinin, Giosuè Carducci ile Gabriele D'Annunzio tarafından ölümsüzleştirilen o caddesi bütün dünyadaki sanat ve şiir sevdalılarınca öylesine iyi bilinmektedir ki, yapılabilecek her türlü betimleme, artık gereksiz kaçar. Bilindiği gibi, sıkışık Ortaçağ kentine Rönesans Dönemi'nde eklenmiş bulunan, o yüzden Addizione Herculea* adı verilen kuzey kesiminin bağrındadır. Geniştir Ercole I d'Este Caddesi; Castello'dan Angeli Surları'na değin kılıç gibi dümdüz gider; boylu boyunca iki yanında soylu konakların koyu renk kütleleri yer alır; tuğla kızılı, bitki yeşili ve gökyüzünden oluşan o uzak, o yüce fonuyla, gerçekten insanı sonsuzluğa iletir sanki. Öylesine güzeldir bu cadde, öyle çok turist çeker ki, on beş yılı aşkın süredir Ferrara Belediyesi'nden sorumlu olan sosyalist-komünist yönetim ona ilişmemek, her türlü inşaat ve ticaret spekülasyonundan kesin önlemlerle savunmak, yani kökenindeki soylu karakterini olduğu gibi korumak gereğini kavramıştır.

Ünlüdür cadde, üstelik, özüne dokunulmamıştır.

Yine de, özellikle Finzi-Contini Konağı söz konusu olduğunda, girişi bugün de Ercole I d'Este Caddesi'nde –ama sonra eve ulaşmak için az bakımlı ya da hepten bakımsız durumdaki muazzam bir düzlükte yarım kilometreyi aşkın yol gitmek gerekiyordu– olmakla birlikte; bir zamanlar Este ailesinin** konutu ve "sefa sarayı" olan, 16. yüzyıldan kalma bir yapının tarihsel kalıntılarını hâlâ içinde barındırmakla birlikte, yine o aynı Moisè tarafından ancak 1850'de satın alınmış, daha sonra da mirasçılarının peş peşe yaptırdığı uyarlamalar ve restorasyonlar sonunda, İngiliz tarzı bir tür saray yavrusuna dönüştürülmüştü: şimdi hâlâ ilgi çekebilecek onca özelliğine karşın, hakkında kim bir şey biliyor, soruyorum kendi kendime, anımsayan kim kaldı? Turing Rehberi hiç değinmiyor, bu da kısa süreli gelen turistleri mazur gösterir. Ama Ferrara kentinin kendisi de, artık çok sönükleşen Musevi Topluluğunun arta kalmış bir avuç üyesi de anımsıyora benzemiyorlar.

Turizm Rehberi artık konaktan söz etmiyor, bu kötü elbette. Ama haksızlık etmeyelim: Savaştan önce Finzi-Contini Konağı'nı

---

* Ercole Eklentisi. (ç. n.)

** Rönesans Dönemi'nde Ferrara'ya egemen olan hanedan (ç. n.)

çevreleyen ve bir yandan Angeli Surları'nın dibine, öbür yandan San Benedetto Kapısı Seti'ne ulaşan, başlı başına ender, görülmedik bir şey olan bahçenin, daha doğrusu uçsuz bucaksız parkın yerinde tam anlamıyla yeller esmekte (19. yüzyıl başının turizm rehberleri biraz edebî biraz sosyetik tuhaf bir edayla, konaktan söz etmekten geri kalmazlardı). Josette Artom'un, zamanında yüzlercesini diktirmiş olduğu bütün geniş gövdeli ağaçlar, ıhlamurlar, gürgenler, kayınlar, kavaklar, çınarlar, atkestaneleri, fıstıkçamları, mavi çamlar, kara çamlar, Lübnan sedirleri, serviler, meşeler, pırnallar, hatta palmiyeler ve okaliptüsler, savaşın son iki yılında odun olarak kullanılmak üzere kesildi, epeydir arazi başlangıçta, Moisè Finzi-Contini'nin konağı soylu Avogli markilerinden satın aldığı zamanki haline döndü: Yani, kent surlarının içinde kalan kocaman bostanlardan birine.

Geriye asıl konut kısmı kalıyor. Ne var ki o kocaman, benzersiz yapı 1944'te bir bombardımandan ağır hasar gördü ve şimdi içine elli dolayında evsiz kalmış aile yerleştirildi, hâlâ, özellikle Mortara Caddesi'ndeki Palazzone'nin salonlarını doldurmakta olan Roma varoşlarının yoksul halkından farksız, hoyratlaşmış, yabanıl, tahammülsüz kişiler (duyduğuma göre, belediyenin yerinde inceleme için gönderdiği bisikletli bir sağlık müfettişini taş yağmuruna tutmuşlar); Emilia ve Romagna Bölgesi Anıtlar Kurumu'nda, onları oradan tahliyeye yönelik herhangi bir projeye girişecek cesaret bırakmamak için akıllarına gelen parlak bir fikirle, duvarlardan son tarihsel fresk kalıntılarını da kazımışlar.

– Hal böyleyken zavallı turistlerin başını derde sokmanın ne âlemi var? – diye düşünmüş olmalı Turizm Rehberi'nin son baskısını hazırlayanlar. Gitseler de neyi görecekler ki?

2

Finzi-Contini ailesinin mezarının bir "zevksizlik örneği" olduğu söylenip gülümsenebilse bile, evleri söz konusu olduğunda, uzaklarda, Panfilio kanalıyla lağım hendeklerinin sivrisinekleriyle kurbağaları arasında tek başına duran ve hasetle "*magna domus*"* adı takılmış bulunan o evin, aradan elli yıl geçtikten sonra bile öyle gülümseme kaldırır yanı yoktu. Ah, yüreğimin sızladığını duymam için fazla şey gerekmiyordu! Ne bileyim, bahçeyi Ercole I d'Este yanından sınırlayan, ortalarında, tokmağı falan bulunmayan, koyu renk meşe tahtasından görkemli bir kapıyla kesilen, git git bitmez çevre duvarı boyunca yürümem ya da öte yandan, parka bakan Angeli Surları'nın üstünden gözlerimle araştırarak, aşağıdaki ormanlaşmış girift gövdeler, dallar, yapraklar arasından soylu konutun acayip, sivri profilini ve ardında, çok gerilerde, ağaçların arasında bir seyreltideki tenis kortunun gri lekesini seçmem yetiyor, gerçeği bilememenin ve ayrılığın eski yarası hemen yeniden sızlıyor, neredeyse başlangıçta olduğu gibi, canımı yakıyordu.

Amma da yeni zenginlere yakışır bir fikir, amma da ipe sapa gelmez bir fikir! – derdi babam ikide bir, söz dönüp dolaşıp o konuya geldiğinde, bir tür tutkulu hınçla.

Tabii, tabii –diye teslim ederdi–, oranın eski sahiplerinin, Avogli markilerinin damarlarında "masmavi" bir kan dolaşıyordu; o bostan da, o yıkıntılar da ezelden beri Barchetto del Duca** diye pek afili bir ad taşıyordu: Fevkalade şeyler hepsi, ona ne şüphe, nitekim Moisè Finzi-Contini'nin, kârlı yatırımın kokusunu almak gibi kuşku götürmez erdemini kabul etmek gerekirdi, zaten yatırım da kendisine, hani derler ya, üç buçuk kuruşa mal olmuş. Ama şimdi bu böyleyken –diye eklerdi hemen ardından–, yalnız bu böyle diye Moisè'nin oğlunun, hani giydiği acayip kunduz kürküyle astarlanmış gocuğunun renginden ötürü hiç de yersiz sayılmayacak "*al matt mugnàga*", yani "kaçık kayısı" adını taktıkları Menotti'nin,

* Latince: "büyük ev", "koca konak", "konakların şahı" anlamında. (ç. n.)

** Barchetto el Duca= Dükün Kayığı (ç. n.)

derhal tutup karısı Josette ile birlikte, ille de kent dışında, cinin bucağında bir yere taşınmaya karar vermesi şart mıydı yani? Bugün bile sağlığa uygun bir yer değil, o zamanki halini düşünün bir, üstelik öylesine ıssız, kasvetli, üstüne üstlük elverişsiz bir yere?

Eh, ne yapalım, annesiyle babası başka bir devrin insanlarıydı, sonuçta eski taşlara canlarının istediği parayı yatırma lüksüne sahip olabilirlerdi pekâlâ. Özellikle karısı, Artom baronlarının Treviso dalından gelen Josette Artom (zamanında muhteşem bir dilbermiş: Sarışın, dolgun göğüslü, mavi gözlü, çünkü annesi Berlinliymiş, Olschky ailesinden), Savoia Hanedanı diye ölüp bayılıyormuş, o kadar ki 1898 Mayısında, vefatından az önce, kalkıp şu biçare Milanolu sosyalistlerle anarşistleri topa tutan General Bava Beccaria'ya bir kutlama telgrafı göndermiş, üstelik Bismarck'ın sivri tepelikli miğferinin bağnaz hayranıymış, oldum bittim ayağının dibinde paspas olan kocası Menotti onu Walhalla'sına yerleştirdikten sonra, kendisine dar gelen –kendi öyle diyormuş– Ferrara'nın Musevi çevresine duyduğu antipatiyi, aslında her ne kadar pek tuhaf geliyorsa da, *kendi yüreğinin derinindeki Yahudi nefretini* saklamaya hiç zahmet etmemiş, eh, ona da ya sabır. Peki ya Profesör Ermanno ile Olga Hanım (adam kendini araştırmalara adamış biri, karısı Venedikli Herrera ailesinden, yani Batılı bir Sefarat ailesinden, kuşkusuz *çok* iyi bir aile, ama hayli dengesiz biri, öte yandan dinine pek bağlı), yani onlar ne olduklarını sanıyorlardı acaba? Sahici soylular olduklarını mı? Eh, anlaşılıyor tabii, anlaşılıyor, ilk çocukları Guido'nun 1914'te daha altı yaşındayken ölüvermesi onlar için feleğin çok kötü bir sillesi olmuştu, Amerikan tipi, ölümcül bir çocuk felci, Doktor Corcos'un bile elinden bir şey gelmemişti. Özellikle anne, Olga Hanım, o günden sonra bir daha yastan çıkmamıştı. Ama bu bir yana, öyle cinin bucağında dünyadan kopuk yaşaya yaşaya onların da başına vurmamış mıydı, onlar da Menotti Finzi-Contini ile kendine layık zevcesinin saçma sapan iddialarına kapılmamışlar mıydı? Ne soyluluğu yahu! Öyle havalara gireceklerine, hiç değilse onlar, kim olduklarını, nereden geldiklerini unutmasalar çok daha iyi ederlerdi: Yahudiler –ister Sefarat ister Eşkenazi olsunlar, ister Batılı olsunlar ister Doğulu, Tunuslu, Berberî, Yemenli hatta Habeşistanlı olsunlar–, yeryüzünün hangi köşesinde, tarihin kendilerini savurduğu hangi göğün altında olurlarsa olsunlar, Yahudidirler ve ilelebet Yahudi olacaklardır, yani yakın

akrabadırlar, olumlu bir şey bu. İhtiyar Moisè hiç de öyle havalara girmezdi ki! Kafasını öyle soyluluğa falan takmamıştı! Barchetto del Duca'ya taşınmak için sabırsızlanan o burnu büyük Trevisolu gelininin baskısına boyun eğmeden, ille de gettoda, Vignatagliata Sokağı'nda 24 numaralı evinde ölmekte ayak diremişti, her sabah alışveriş zembilini koluna asıp Erbe Meydanı'ndaki pazara giderdi: *Kendi* ailesini yoktan yaratmıştı, sırf o yüzden *"al gatt"** lakabını takmışlardı ona. Öyle ya, gerçi Josette Hanım, Ferrara'ya, yanında Treviso'da Tiepolo'nun fresklerini yaptığı bir villa, kabarık bir banka çeki ve tabii mücevherler, dünyanın mücevherini içeren bir çeyizle inmişti; *Comunale* Tiyatrosu'ndaki galalarda, kendilerine ait locanın kırmızı kadife fonunda bütün seyircilerin bakışlarını muhteşem dekoltesinde toplayan mücevherlerdi kuşkusuz. Ama bir o kadar kuşku götürmeyen bir şey daha varsa o da bugün hâlâ aile mülkünün büyük bölümünü oluşturan, Ferrara'nın aşağı kesiminde, Codigoro, Massa Fiscaglia ve Jolanda di Savoia arasındaki binlerce hektarlık araziyi toparlayan kişinin o, yani *al gatt* olduğuydu. Kabristandaki anıt-mezar, işte Moisè Finzi-Contini'nin tek hatası, kendisine yüklenebilecek tek günah (her şeyden çok zevksizlik günahı) oydu. Ama hepsi o kadar.

Böyle konuşurdu babam, özellikle bizim evde dedem Raffaello'nun vefatından sonra da hâlâ sürdürülen ve yirmi dolayında hısım akraba ve eş dostun katıldığı uzun Paskalya yortusu şölenlerinde; hem Kipur'da da, aynı hısım akraba ve eş dost oruç açmak için bize geldiklerinde.

Ama bir Paskalya yemeği anımsıyorum ki, babam alışılmış eleştirilerine –buruk, genel nitelikli, hep aynı laflar, özellikle Musevi topluluğunun eski öykülerini hatırlatma amaçlı– yepyeni ve şaşırtıcı eleştiriler eklemişti.

1933 yılındaydı, *"infornata del Decennale"*** denilen yıl. Duce'nin "merhameti" tutmuş, apansızın, neredeyse ani bir esin gelmişçesine, bütün "inançsızlara ya da dünkü hasımlara" kucak açmaya karar vermişti, bizim Musevi cemaatinde de Fascio'ya kaydolanların oranı birdenbire yüzde doksana yükselivermişti. Ve babam orada, masanın başındaki her zamanki yerinde, Raffaello Dedemin onyıl-

* Emilia diyalektinde kedi. (ç. n.)

** 1923'te Mussolini'nin iktidara gelişinin "Onuncu Yıl"ını kutlamak üzere çıkarılan, siyasal-toplumsal içerikli kararname dizisi. (ç. n.)

lar boyu çok daha farklı bir yetke ve sertlikle ahkâm kestiği aynı makamda, olaydan duyduğu kıvancı belirtmekten geri durmamıştı. Haham Doktor Levi –diyordu– geçenlerde İtalyan Sinagogu'nda, kentin en üst makamlarının huzurunda –Vali, Federal Sekreter, Podestà,* garnizon komutanı tuğgeneral– "Statuto"yu** hatırlatmakla çok iyi etmişti doğrusu!

Yine de tümüyle memnun değildi babam. Yurtseverlikle dolu çocuksu mavi gözlerinde bir düşkırıklığı gölgesini okuyordum. Bir terslik, beklenmedik ve tatsız bir engel fark etmiş olmalıydı.

Nitekim, bir an gelmiş, bizlerden, yani "Ferraralı Musevilerden" kaçının hâlâ "dışarıda" kalmış olduğunu parmaklarıyla saymaya başlamışken, sıra nihayet Ermanno Finzi-Contini'ye gelmişti, o parti kimliğini hiç almamıştı, evet, ama sahibi olduğu geniş tarım arazisi de hesaba katılırsa, almayışının nedeni hiç anlaşılamamıştı; ve birden, babam kendi kendisinden ve kendi ketumluğundan sıkılmışçasına, iki tuhaf olayı bildirmeye karar verdi: Aralarında bağlantı bulunmayabilir de –dedi öncesinde–, yine de bu anlamlarını eksiltmez.

Birincisi: Avukat Geremia Tabet, Sansepolcrista*** ve Federal Sekreter'in yakın arkadaşı sıfatıyla, ta Barchetto del Duca'ya gidip profesöre adına hazırlanmış parti kimliğini bizzat sunduğunda, yalnızca kimliğin geri çevrildiğini görmekle kalmamış, çok geçmeden, büyük bir nezaketle, kuşkusuz, ama bir o kadar kesinlikle, kapının önüne konulmuştu.

"Peki nasıl bir özür göstermiş?" diye sordu birisi ağlamaklı bir sesle. "Ermanno Finzi-Contini'nin aslan yürekli olduğu hiç kulağımıza gelmemişti."

"Hangi özürle mi geri çevirmiş?" diye kahkahayı patlattı babam. "Eh, her zamanki özürlerinden biriyle işte: Kendisi hayatını çalış-

---

* *Podestà*: Faşist dönemde *belediye başkanına verilen ad.* (ç. n.)

** Piemonte ve Sardunya Kralı Carlo Alberto tarafından 1848'de burjuvaların baskısı sonucu çıkarılan ve hemen hemen aynı günlerde Toscana Gran Dükü tarafından da benimsenen temel yasa. Anayasa niteliği taşıyan ve bir Meşruti Krallık rejimi çerçevesinde bütün yurttaşlara sanları ve toplumsal konumları nedeniyle aralarında ayrım gözetilmeksizin eşit haklar tanıyan, hepsinin devlet memurluklarına ve askerî görevlere atanabilmelerini güvence altına alan *Statuto*, faşizm rejimince yürürlükten kaldırılmış, ancak İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra 1948'de yerine İtalyan Anayasası çıkarılmıştır. (ç. n.)

*** *Sansepolcrista*: İlk dönem faşistlerine verilen ad. (ç. n.)

malarına adamışmış (bilmeyi isterdim doğrusu hangi çalışmalarmış!), çok yaşlanmışmış, ömründe hiç politikayla uğraşmamışmış, falan filan. Öte yandan yapmış kurnazlığını dostumuz. Tabet'in suratının asıldığını fark etmiş olmalı ki, haydi hop, beş tane binlik kaymeyi adamın cebine kaydırıvermiş."

"Beş bin liret, ha!"

"Elbette. Ulusal Yavrukurt Teşkilatı'nın Deniz ve Dağ kolonilerine katkı olsun diye. Cin fikirli, değil mi? Durun daha, ikinci haber geliyor."

Ve sofradakilere profesörün, nasıl ondan birkaç gün önce Musevi Cemaati konseyine avukat Renzo Galassi-Tarabini aracılığıyla (ondan daha sofu, daha yobaz kafalı, daha *halto** bir hukuk adamı seçemez miydi?) sunduğu mektupla (Mazzini Caddesi'nde bulunan ve en azından üç yüzyıldır ibadete kapatılmış, ardiye olarak kullanılmakta olan eski ufak İspanyol Sinagogu'nu "ailesinin ve isteyenlerin yararlanabilmesi için" masrafını cebinden ödeyerek restore ettirme iznini resmen istemiş olduğunu bildirdi.

* *halto*: Bağnaz (ç. n.)

3

1914'te, küçük Guido öldüğünde, Profesör Ermanno kırk dokuz yaşındaydı, Olga Hanım ise yirmi dördünde. Çocuk fenalaşmış, çok yüksek ateşle yatağa yatırılmış, hemen kendinden geçmişti.

Acele Doktor Corcos'u çağırdılar. Çatık kaşlarla, tek söz etmeden sonu gelmez bir muayeneden sonra, Corcos birden başını kaldırdı, büyük bir ciddiyetle bakışlarını önce babaya, ardından anneye dikti. Aile doktorunun o iki bakışı upuzun, sert, tuhaf bir küçümsemeyle doluydu. Aynı zamanda, artık hemen tümüyle kırlaşmış Kral Umberto tarzı bıyıklarının altında dudakları umutsuz vakalar karşısındaki acı, handiyse aşağılayıcı kasılmayla bükülüyordu.

"Yapılacak hiçbir şey yok" demek istiyordu Doktor Corcos, o bakışlarla ve o dudak büküşüyle. Ama belki de daha fazlasını. Yani kendisinin de, on yıl önce bir çocuğunu, oğlu Ruben'i kaybetmiş olduğunu (bunu hemen o gün, vedalaşmadan önce mi, yoksa ancak beş gün sonra, görkemli cenaze alayını ikisi birlikte adım adım izlerlerken, dedem Raffaello'ya mı söylemişti, bilmem).

"Bu büyük acıyı ben de yaşadım, beş yaşında bir evladın öldüğünü görmenin ne demek olduğunu ben de iyi bilirim" demiş apansızın Elia Corcos.

Dedem Raffaello başını önüne eğmiş, elleri bisikletinin gidonuna dayanmış, onun yanında yürüyormuş. Ercole I d'Este Caddesi'nin parke taşlarını teker teker sayıyormuş sanki. İnançsız dostunun ağzından dökülen o hiç alışılmadık sözleri işitince şaşkınlıkla dönüp bakmış ona.

Gerçekten de Elia Corcos kendisi de ne biliyordu ki? Çocuğun kıpırtısız serilmiş bedenini uzun uzadıya incelemiş, uğursuz tanıyı kendi kendine koymuş, sonra yeniden gözlerini kaldırıp anne-babanın donakalmış gözlerine dikmişti: Yaşlı bir adamdı baba, anne ise bir genç kız. O yüreklerin derinini, hangi yoldan inip okuyabilirdi ki? Ya gelecekte, kim okuyabilecekti? Aienin Musevi kabristanındaki anıt-mezarında küçük ölüye adanan yazıtta (beyaz mer-

merden mütevazı dikey dikdörtgenin üstüne hayli yumuşak bir elle kazılıp mürekkeplenmiş yedi satırcık) ancak şöyle denilecekti:

Burada yatan
bedenen ve ruhen seçkin evlat
GUIDO FINZI-CONTINI
(1908-1914)
annenle baban seni günden güne artan
sevgiyle büyütmeyi ummuşlardı
oysa arkandan ağlayacaklar

Günden güne artan sevgiyle. Hafif bir hıçkırık, hepsi o kadar. Yüreğin üstünde, dünyada başka kimseyle paylaşılmayacak bir ağırlık.

Alberto 1915'te doğmuştu, Micòl 1916'da, yaşıtım sayılırlardı. Ne Vignatagliata Sokağı'nda, Guido'nun hazırlık sınıfına gidip de bitiremediği Musevi İlkokulu'na ne de daha sonra, resmî G. B. Guarini Ortaokul-Lisesi'ne gönderilmemişlerdi, oysa Musevi olsun olmasın, kentte yarınki toplumun en seçkin kesiminin yetiştirildiği okuldu, yani en azından genelgeçer kural oydu. Alberto da, Micòl de onun yerine özel eğitimle yetiştiriliyorlardı, Profesör Ermanno tarım, fizik ve İtalya'daki Musevi toplulukları konularındaki münzevî çalışmalarına zaman zaman ara vererek, çocuklarının nasıl ilerlediklerini izliyordu. Emilia bölgesinde ilk dönem faşizmin çılgın, ama kendince cömert yıllarıydı. Her eylem, her davranış –babam gibi, Horatius'un dizelerini ve *aurea mediocritas*ını* tekrarlamaktan hoşlanan biri tarafından bile– ya yurtseverlik ya da bozgunculuk diyen kaba saba bir elekten geçirilerek değerlendiriliyordu. Çocuklarını resmî okullara göndermek genellikle yurtseverlik belirtisi sayılıyordu. Göndermemek bozgunculuktu: Dolayısıyla, çocuklarını resmî okula gönderenlere karşı, bir bakıma aşağılayıcıydı.

Ama yine de, Alberto ve Micòl Finzi-Contini, öylesine dünyadan uzak tutulurken bile, dış âlemle, bizim gibi resmî okullara giden çocuklarla zayıf bir ilişkiyi sürdürmüşlerdi.

Aracılık edenler *Guarini* lisesinin iki hocasıydı.

---

* "Altın denge": Latin şairi Horatius, Epikurosçu hazcılıktan esinlenerek, şiirlerinde (*Odlar*, II, 10) bu deyimle, aşırılıklardan kaçınan, ölçülü, dengeli, orta karar yaşantı ve davranış ilkesini benimser (ç. n.)

Örneğin orta son sınıfta bizim İtalyanca, Latince, Yunanca, Tarih ve Coğrafya öğretmenimiz olan Meldolesi Hoca o yıllarda San Benedetto Kapısı dışında kurulmuş olan ufak villalardan oluşan mahallede, bize sık sık manzarasını ve bol güneş almasını övdüğü mobilyalı bir göz evde tek başına oturuyordu ve gün aşırı, öğleden sonra, bisikletini almadan, evinden Barchetto del Duca'ya kadar uzanıyor, bazen üst üste üç saat kalıyordu. Matematik hocamız Fabiani Hanım da öyle yapıyordu.

Doğrusunu isterseniz Fabiani'den asla hiçbir bilgi sızdığı olmamıştı. Bologna asıllıydı, ellisini aşmış çocuksuz bir duldu, kiliseden çıkmazdı, bizi tahtaya kaldırdığında, neredeyse hep vecde kapılacak gibi görürdük onu. Uçuk mavi Flaman gözlerini sürekli kırpıştırır, fısıldayarak bir şeyler söylenirdi. Dua ederdi. Hemen tümü cebirden yana yeteneksiz olan biz garibanlar için dua ediyordu kuşkusuz; ama belki haftada iki kez evlerine gittiği Musevi beylerin katolikliği benimsemelerini çabuklaştırmak için de dua ediyor olabilirdi. Profesör Ermanno ile Olga Hanım'ın, ama özellikle iki çocuğun, cin gibi zeki Alberto ile cıvıl cıvıl, şirin mi şirin Micòl'ün katolikliğe dönmelerini, başarı olasılığını incir çekirdeğini doldurmayacak okul dedikodularıyla tehlikeye sokulmayacak kadar önemli, fazlasıyla acil bir iş gibi görüyordu herhalde.

Meldolesi Hoca ise, tam tersine, hiç sözünü saklamıyordu. Comacchio'da bir köylü ailesinden doğmuştu, lisenin sonuna değin papaz okulunda eğitim görmüştü (ufarak, cin gibi, handiyse kadınsı kır papazlarına pek benzerdi); ardından Bologna Üniversitesi'nde Edebiyat okumuştu, Giosuè Carducci'nin son derslerine yetişmişti, onun "naçiz öğrencisi" olmakla övünürdü: Barchetto del Duca'da, Rönesans anılarıyla tıklım tıklım dolu bir ortamda geçirdiği o ikindiler, bütün aile bir arada içilen saat beş çayı –Olga Hanım da sık sık parktan o saatte dönermiş, kucağı çiçeklerle dolu–, sonra da belki üst katta, kitaplıkta, karanlık bastırıncaya değin Profesör Ermanno'nun bilgi dolu sohbetinin keyfini sürmek, o olağanüstü ikindiler, kuşkusuz gözünde öyle değerliydi ki, bize de durup dinlenmeden ballandıra ballandıra anlatmaktan geri durmazdı.

Hem Profesör Ermanno bir akşam ona nasıl Carducci'nin 1875'te on gün kadar süreyle kendi anne-babasına konuk olduğunu anlatmış, ardından kaldığı odayı, yattığı yatağı göstermiş, sonra da şairinin kendi annesine elyazısıyla gönderdiği bir "tomar" mektubu

evine götürüp de rahatça gözden geçirsin diye vermişti; işte ondan sonra Meldolesi'nin heyecanı, coşkusu sınır tanımaz olmuştu. O kadar ki, *Legnano Şarkısı* şiirinin şu ünlü dizesi:

Ey sarışın, ey sadık, ey güzel imparatoriçe

ile, o dizenin açıkça önerdiği daha da ünlü olan şu dizeler:

Nereden geldin sen? Hangi yüzyıllardır
bize seni öylesine saf ve güzel iletenler.....

ve aynı zamanda, Maremma'nın şair-i âzâmının ilkelerini elden bırakıp "Savoia hanedanının ebedî kadınlık timsali"ne iman edişini aslında kendi özel öğrencileri Alberto ile Micòl Finzi-Contini'nin babaannelerinin esinlenmiş olduğuna inanmış, bizi de inandırmaya çalışmıştı. Ah –diye bir kez sınıfta içini çekmişti Meldolesi Hoca–, Alfredo Grilli'nin, dostu ve meslektaşı Grilli'nin, epey zamandır onun zekice kaleme aldığı Serra* tarzı notlarını yayımladığı şu "Yeni Antoloji" dergisine gönderecek bir yazı için o ne muhteşem bir konu olurdu ya! Günün birinde, elbette ki durumun gerektirdiği bütün hassasiyeti elden bırakmaksızın, mektupların sahibine konuyu açacaktı. Ve Tanrı yardımcısı olsun da, Profesör Ermanno, aradan geçen onca yılı, mektupların taşıdığı önemi ve Carducci'nin hanımefendiye yalnızca "nazik barones", "soylu ev sahibesi" ve benzeri hitaplarla yöneldiği bir mektuplaşmanın her türlü nezaket kuralına uygun olduğunu hesaba katsın da, Tanrı yardımcısı olsun da, hayır demesindi! Umudu gerçekleşir de evet diyecek olursa, tabii ki kendisi, Guido Meldolesi –tabii ki izin verme ya da vermeme hakkı olan sahibinin açık onayı bulunması durumunda– mektupları teker teker kopya edecek, o kutsal belgeleri, şair-i âzâmın devasa ateşinin o muhterem kıvılcımlarını kısa yorumlarla sunacaktı. Öyle ya, o mektup metinlerine gereken neydi? Sadece genel nitelikli bir giriş yazısı, olsa olsa tarihsel-filolojik içerikli, sade birkaç dipnot....

Ama ortak hocalarımızdan başka, Alberto ve Micòl ile hiç değilse yılda bir kez yüz yüze gelmemizi sağlayan, –Haziran ayında, öbürleriyle, liseye devam eden öğrencilerinkilerle ve devlet sınavlarıyla birlikte yapılan– dışarıdan hazırlanan öğrencilere özgü sınavlar vardı.

---

* Carducci'nin öğrencisi şair ve eleştirmen Renato Serra'ya gönderme. (ç. n.)

Biz lise öğrencileri için, hele bir de başarılı olduysak, belki de en keyifli günlerdi onlar. Sanki birdenbire yeni bitmiş olan ders ve ödev zamanlarını özlemiş gibi, lisenin girişindeki holden daha iyi bir toplaşma yeri bulamazdık. Geniş, bir yeraltı mezarı gibi serin ve loş kocaman holde duraklardık, sınav sonuçlarının yer aldığı kocaman beyaz kâğıtların önünde kümelenirdik, kendi adlarımızla arkadaşlarımızın adlarını görerek büyülenirdik, onları öyle özenli bir elyazısıyla yazılmış, ince bir tel örgünün gerisindeki bir camekânda sergilenmiş olarak okudukça hayretler içinde kalırdık. Artık okul korkusunu atlatmış olmak güzel şeydi, az sonra, sabahın saat onunda, oracıkta, hemen giriş kapısından göz eden berrak, mavi aydınlığa çıkabilmek güzel şeydi, önümüzde gönlümüzce geçireceğimiz upuzun tembellik ve özgürlük saatleri olması güzel şeydi. Tatilin o ilk günlerinde her şey güzel, her şey harika olurdu. Yakında başka birçoklarını hâlâ yoran, bunaltan derslerin handiyse anısını bile unutturacak denize ya da dağlara gideceğimizi ikide bir düşünmek ne büyük mutluluktu!

Ve işte o *başkalarının* arasında (yontulmamış, irikıyım kırsal kesim çocukları, çoğu sınavlara köy papazı tarafından hazırlanmışlardı, Guarini Lisesi'nin kapısından girmeden önce, mezbahaya götürülen danalar gibi garipseyerek çevrelerine bakınırlardı), işte orada Alberto ve Micòl Finzi-Contini vardı, onlar hiç garipsemezlerdi, nasıl olsa yıllardır sınavlara girip üstün başarıyla vermeye alışkındılar. Belki de hafiften alaylı bakarlardı, özellikle de bana, holü geçerken arkadaşlarımın arasında seçtiklerinde, uzaktan bir işaretle ve bir gülümseyerek selam verdiklerinde. Ama her zaman terbiyeli davranırlardı, hem de fazlasıyla ve naziktiler, tıpkı ev sahipleri gibi.

Asla yürüyerek ya da bisikletle gelmezlerdi. Atlı arabayla gelirlerdi: Arabanın kocaman tekerlekleri lastikli, okları kırmızı, kendi lacivert bir *broughamdı*, boyaları, camları, nikelajları pırıl pırıldı.

Guarini Lisesi'nin kocaman giriş kapısının önünde saatler saati beklerdi araba, ancak gölgelik aramak için yer değiştirirdi. Şunu da söylemek gerekir ki, arabanın donanımını yakından, bütün ayrıntılarıyla incelemek, arada bir sakin sakin eşinen, kuyruğu kısaltılmış, yelesi kısacık fırça gibi kesilmiş koskocaman atı, kapıların lacivert fonu üstünde gümüş gibi ışıldayan mini mini soyluluk armasını seyretmek, gündelik giysileri içinde, ama arabacı yerine taht

misali kurulmuş hoşgörülü arabacının, yan basamaklardan birine tırmanıp burnumuzu cama bastırarak arabanın baştan başa gri kadife kaplı loş içini (tıpkı bir salona benzerdi: Bir köşede kadeh gibi upuzun bir vazonun içine sokuşturulmuş çiçekler bile bulunurdu) gözetlememize izin vermesi, o da bir zevk olabilirdi, aslında öyleydi de: İlerlemiş ilkbaharın o harikulade, gençliğinin baharında sabahlarının bize cömertçe sunduğunu bildiğimiz bir alay maceralı zevkten biriydi.

4

Benim şahsım açısından, Alberto ve Micòl ile ilişkilerimde hep daha mahrem bir şey vardı. Guarini'nin yakınlarında karşılaştığımız her seferinde, iki kardeşin bana yönelttikleri uzlaşmalı bakışlar, verdikleri tanışıklık işaretleri çok iyi biliyordum ki, ancak bizim, yalnızca bizim aramızda kalan her neydiyse onun ifadesiydi.

Biraz daha mahrem bir şey. Ama tam olarak ne acaba?

Anlaşılmayacak bir şey değil: Her şeyden önce Museviydik, her şey bir yana, başlı başına o yeter de artardı. Aramızda hiçbir zaman somut bir şey geçmemiş olabilirdi, kırk yılın başı birkaç kelime konuşmuş olmaktan kaynaklanan ufacık bir şey bile. Ama neysek o oluşumuz, yılda en az iki kez, Paskalya'da ve Kipur'da ana-babalarımız ve yakınlarımızla birlikte Mazzini Caddesi'ndeki belli bir kapının önünde toplaşmamız –çoğu zaman da eşikten içeri hep birlikte girince, ardındaki dar, loş hol büyükleri itiş kakışa, yılın kalan kısmında yapma fırsatı bulamadıkları el sıkışmalara, dalkavukça selamlara zorlardı–: biz çocuklar için, başka bir yerde karşılaştığımızda, hele de yabancıların yanındaysak, gözlerimizden hemen bir tür özel sırdaşlık ve anlaşma gölgesinin ya da gülümsemesinin belirmesi için daha fazlası gerekmezdi.

Yine de, Musevi oluşumuz, aynı Musevi Cemaati'nin kayıtlarında yer alışımız bizim durumumuzda aslında pek önem taşımıyordu. Öyle ya, "Musevi" sözcüğü ne anlama geliyordu aslında? "Musevi Cemaati" ya da "Musevi Üniversitesi" gibi deyişlerin *bizim için* ne anlamı olabilirdi? Onlar, karşılıklı ailelerimizin, kendi seçmiş olmadıkları ve her türlü belleğin gerisinde kalmış pek eski bir geleneğin sonucunda, aynı dinsel töreye, daha doğrusu aynı sinagoga bağlı bulunmalarından kaynaklanan, değerini ancak parçası olanların kavrayabileceği, o büsbütün ileri mahremiyetten apayrı şeydi. Tapınağın kocaman giriş kapısında, genellikle hava kararıyorken buluştuğumuzda, eşikteki dalkavukça selamlaşmaların ardından, ikinci kata ileten dimdik merdivenleri de hemen her zaman topluca çıkmak durumunda kalırdık; orada, çeşitli

düzeyde bir kalabalıkla tıklım tıklım dolu, bir kilise gibi org tınıları ve ilahilerle yankılanan –hem öylesine yüksekten, damlara bakardı ki, kimi mayıs akşamlarında, kocaman yan pencereler ardına değin açılır, bir an gelir, kendimizi bir tür altın sisin içine gömülmüş bulurduk– geniş İtalyan Sinagogu yer alıyordu. Diyordum ki, yalnız biz Museviler, tamam, aynı töreye bağlı olarak yetiştiğimizden, o ikinci kattaki İtalyan Sinagogu'nda kendi aile bankına sahip olmanın ne anlama geldiğinin gerçekten bilincine varabilirdik; birinci kattaki Alman Sinagogu'nda varlıklı burjuva kesimi ailelerinin konuşlanması, katı, handiyse protestan havasıyla bizimkinden oldukça farklıydı. Hem başka şeyler de vardı: Bir İtalyan Sinagogu'nun Alman Sinagogu'ndan farklı olduğu, o farkın toplumsal ve psikolojik düzlemde ne anlama geldiği, daracık Musevi çevresinin dışında da bilinen şey olmakla birlikte, bir örnek vermek gerekirse, bizden başka kim, "Vittoria sokağındakiler" hakkında yerli yerince ayrıntılar verebilirdi? O sözcüklerle, Vittoria Sokağı'ndaki eski bir konağın üçüncü katında yer alan, genellikle "Fano'larınki" olarak da anılan, ötekilerden ayrı ufak Levanten Sinagogu'na girmeye hakkı olan dört-beş ailenin üyeleri anılırdı yalnızca, Scienze Sokağı'nda oturan De Fano'lar, Gioco del Pallone Sokağı'nda oturan Cohen'ler, Ariostea Meydanı'nda oturan Levi'ler, Cavour Caddesi'nde oturan Levi-Minzi'ler ve daha bilmem başka hangi çevresinden kopuk aile ocağı, hepsi de zaten biraz tuhaf kişilerdi, birazcık kuşku uyandıran, pek hesaba kitaba gelmeyen tiplerdi; İtalyan Sinagogu'nda handiyse katolikleri andıran halk işi ve tiyatrovari biçimler almış bulunan ve kişilerin genellikle dışa dönük, iyimser olan, Po Ovası'na özgü karakterlerine de apaçık yansıyan din, onlarda temelde bir avuç kişinin kendi aralarında, geceleyin çarçabuk, gettonun en karanlık ve az bilinen sokaklarında, duvar diplerine sinerek alelacele gidilmesinde yarar görülen yarı gizli tapınaklarda uyguladıkları bir ibadet olarak kalmıştı. Hayır, hayır, yalnızca biz, *surların içinde* doğup büyümüş olanlar, o pek ince, önemsiz, ama bir o kadar da gerçek şeyleri bilebilirdik, özünü kavrayabilirdik. Ötekiler, bütün ötekiler, en başta da benim sevgili okul ve oyun arkadaşlarım, onları öylesine özel bir konuda bilgilendirmeyi düşünmenin bile yararı yoktu. Zavallıcıklar! Bu açıdan, olsa olsa ömürlerini çaresiz cahillik uçurumlarının dibinde geçirmeye hükümlü basit, yontulmamış varlıklar

sayılabilirlerdi, yani –babamın bile iyi niyet dolu alaylı bir gülüşle dediği gibi– "*negri goim*"diler.*

Ne diyordum, günü geldiğinde, merdivenleri birlikte çıkar, sinagoga birlikte girerdik.

Banklarımız da birbirine yakındı, orta yerinde *teva* yani hahamın okuma kürsüsü yükselen, çepeçevre bir mermer tırabzanla sınırlanmış yarım daire biçimindeki mekânın ta dibindeydiler, ikisi de içinde *sefer Tora* denilen Tevrat rulolarının muhafaza edildiği, oymalı tahtadan anıtsal siyah Ahit Sandığı'na nazırdı, o yüzden büyük salonun beyaz-pembe baklava şekilleriyle süslü döşemesini gıcırdatarak birlikte geçerdik. Anneler, zevceler, büyükanneler, teyzeler, halalar, kız kardeşler ve benzeri, girişte biz erkeklerden ayrılmış olurlardı. Tek sıra olup daracık bir geçide açılan ufacık bir kapının ardından gözden kaybolmuş, oradan, bir sarmal merdivenin basamaklarını tırmanarak yukarılarda, kadınlar bölümüne çıkmış bulunurlardı; onları birazdan tavanın hemen altında yer alan kümeslerinin tepesinden, gözlerini kafeslerin deliklerine uydurup bakarken görecektik yeniden. Ama öyle, yalnız erkekler –yani ben, kardeşim Ernesto, babam, Profesör Ermanno, Alberto, sonra kimi kez Olga Hanım'ın yortu için Venedik'ten güneye inen iki bekâr kardeşi, Mühendis ve Doktor Herrera'lar–, yine oldukça kalabalık bir öbek oluştururduk. Anlamlı ve önemli bir grup sayılıyorduk: Nitekim eşikte ayinin hangi noktasında belirirsek belirelim, çevremizde heyecanlı bir merak uyandırmadan yerimize ulaştığımız olmamıştır.

Daha önce söylediğim gibi, banklarımız birbirine yakındı, art ardaydı. Biz en öndeki ilk sırada otururduk, Finzi-Contini'ler de hemen arkamızdakinde. İstesek bile birbirimizi tanımamazlık etmemiz güç olurdu.

Babam bizden farklı olanlara ne denli uzak duruyorsa, ben kendi açımdan aynı oranda çekimlerine kapılırdım, arka sıradan gelen herhangi bir harekete ya da fısıltıya olanca dikkatimi verirdim. Bir an rahat durmazdım. Bazen Alberto ile fısır fısır konuşurdum, benden iki yaş büyüktü, tamam, ama henüz "minyan" olmamıştı, yine de gelir gelmez bir zamanlar "Moise Dede"ye ait olan beyaz yünden

---

* *goim*: Yahudi olmayanlara verilen ad. Irkçı deyim hem küçümseme, hem acıma içeriyor (ç. n.)

siyah çizgili kocaman *tallete* bürünürdü çarçabuk; bazen Profesör Ermanno, kalın gözlüklerinin ardından gülümseyerek parmağıyla beni göreyim diye çekmecesinden çıkardığı bir eski Tevrat'ı resimleyen gravürlere bakmaya çağırırdı; bazen Olga Hanım'ın kardeşlerinin, demiryolu mühendisiyle verem uzmanının kendi aralarında Veneto lehçesiyle İspanyolca karması bir dille fısıldaştıklarını ("*Cossa xè che stas meldando? Su, Giulio, alevantate, ajde! E procura de far star in pie anca el chico...*"*) büyülenmiş gibi ağzım açık dinlerdim, ardından apansızın fısıldaşmayı keser, hahamın İbranice ilahilerine tiz perdeden katılırlardı; şu ya da bu nedenle, ben hep başım arkaya dönük dururdum. Geniş koltuklarıyla sıralanmış iki Finzi-Contini ile iki Herrera, oracıkta, bir metreden biraz ötedeydiler, yine de çok uzaklarda, erişilmezdiler, kendilerini koruyan camdan bir duvarla çevrelenmişlerdi sanki. Venedikli akrabalar uzun boylu, kel kafalı, uzun, solgun yüzleri sakalla gölgelenmiş, hep lacivert ya da siyah giysiliydiler, üstelik ibadetlerine kayınbiraderle yeğenin asla ellerinden gelmeyecek –o bir bakışta anlaşılıyordu– bir yoğunluk, sofuca bir ateş katarlardı; Alberto'nun golf pantolonlarına ve tütün rengi kalın çoraplarına, Profesör Ermanno'nun bilim adamı ve kırsal kesim soylusu işi İngiliz malı yünlülerden, sarımtrak kumaşlardan giysilerine tümüyle yabancı bir uygarlıktan geliyor gibiydiler. Yine de, birbirlerinden öylesine farklı olmalarına karşın, ben onların aralarında derin bir dayanışmanın varlığını duyumsardım. Kendilerinin şu dalgın, fısır fısır, *İtalyan* dindar kalabalığıyla ortak neleri vardı acaba? – der gibiydiler birbirlerine o dördü. Bir kalabalık ki sinagogda da, ardına değin açılmış Ahit Sandığı'nın huzurunda bile, akılları hâlâ topluluk yaşantısının olanca girdi çıktısında, alım satım işlerinde, politikada, hatta spordaydı da, ruha ve Tanrı'ya hiç kafa yordukları yoktu. Ben o zamanlar çocuktum, on-on iki yaşlarındaydım. Tabii ki belirsiz, ama temelde yerli yerinde bir sezi, benim de o dindar kalabalığın bir parçası, uzak kalınması gereken adi insanlar yığınından olduğum yolundaki yine o denli belirsiz, ama yüreğimi yakan inat ve ezikliğe eşlik ediyordu. Peki ya babam? Finzi-Contini'lerle Herrera'ların, nezaketi elden bırakmamakla birlikte, ardında uzak mı uzak durdukları, sonuçta kendisini hep öyle yok saydıkları cam-

* "Aklın nerede? Haydi, Giulio, ayağa kalk! Çocuğu da ayağa kaldır..." (ç. n.)

dan duvarın karşısında, onun davranışı benimkinin tam tersiydi. Onlara yanaşmayı deneyecek yerde, her türlü aşırı dindarlık gösterisi karşısındaki sağlıklı tahammülsüzlüğünü –kendisi tıp eğitimi görmüştü, özgür düşünceliydi, savaşa gönüllü gitmişti, 1919'da faşist parti kimliğini almıştı, spor tutkunuydu, yani modern bir Museviydi– tepki olsun diye abarttığını görüyordum.

Sinagogun bankları boyunca *sefar Tora*mın şen kafilesi (nakışlı zengin ipek pelerinlerine bürünmüş, gümüş taçları yana kaykılmış, çıngıraklarını çınlatırlarken, kutsal Tevrat ruloları varlığı tehlikeye düşmüş bir monarşiyi güçlendirsinler diye halka sergilenen kundak bebeklerini andırırdı) geçerken, Doktor ve Mühendis Herrera'lar derhal coşkuyla sıralarından dışarı uğrar, aç kalmış gibi, neredeyse yakışıksız denebilecek bir iştahla, o pelerinlerin yetişebildikleri bütün püsküllerini öperlerdi. Profesör Ermanno'nun, yanında ona öykünen oğluyla birlikte, *talle*tinin uçlarıyla gözlerini örterek dudaklarıyla hafiften bir dua mırıldanmasının ne önemi vardı ki?

"O ne sofuluk gösterileri, o ne *haltud** öyle!" diye yorumlardı daha sonra babam sofrada tiksintiyle, bazen hemen ardından, sözü yine Finzi-Contini'lerin babadan kalma kibirlerine, öyle dünyadan kopuk akla hayale sığmaz bir yaşam sürmelerine, hatta alttan alta içlerinde besledikleri aristokratik yahudi-karşıtlığına getirirdi. Ama o anda, *elinin altın*da öfkesini çıkaracak kimseyi bulamadığından, bana çatardı.

Ben her zamanki gibi dönmüş, bakıyor olurdum.

"Bana bir iyilik et de uslu dur lütfen?" diye ıslık gibi bir sesle azarlardı dişlerinin arasından, öfkeden çakmak çakmak mavi gözlerini üstüme dikerek. "Sinagogda bile efendi efendi durmayı bilmiyorsun. Kardeşine bak bir kez, senden dört yaş küçük, ama sana terbiye dersi verebilir!"

Oysa benim bir kulağımdan girip diğerinden çıkıyordu. Az sonra, yine her türlü yasağı unutmuş, ilahi okuyan Doktor Levi'ye sırtımı dönmüş bulunuyordum.

Ondan sonrasında beni birkaç dakikalığına olsun yeniden egemenliği altına –fiziksel egemenlik demek istiyorum, yalnızca fiziksel!– alabilmek isterse, görkemli kutlamayı beklemek zorundaydı:

---

* *haltud*: bağnazlık (ç. n.)

O anda bütün evlatlar, aynen bir çadıra girercesine, babalarının *tallet*leri altına alınırdı. Ve işte nihayet (hademe Carpanetti elinde upuzun sırığıyla dolaşarak sinagogun gümüşten ve altın yaldızlı bronzdan yapılmış otuz şamdanını teker teker yakmış olurdu; salon göz kamaştırıcı bir parıltıyla ışıldardı), heyecanla beklenen şey olur, Doktor Levi'nin genellikle öylesine renksiz olan sesi birdenbire Beraha duasının en yüce ve son ânına yaraşan peygambersi tınıyı alırdı.

"*Jevarehehà Adonài veishmereha...*" diye girişirdi haham tumturaklı sesiyle, tepesinde kule gibi yükselen beyaz takkesini *tallet* ile örttükten sonra iki büklüm eğilmiş, neredeyse okuma kürsüsünün üstüne kapanmış olurdu.

"Gelin, çocuklar" derdi o zaman babam parmaklarını şaklatarak, neşeyle, çarçabuk.

Aslında o vaziyette bile sıvışmak mümkündü. Babam sert sporcu elleriyle enselerimizi, özellikle de benim ensemi ne kadar bastırırsa bastırsın. O amaçla büründüğü, Raffaello Dedemin *tallet*i her ne kadar masa örtüsü genişliğindeyse de, babamın düşlediği sımsıkı örtünmeyi garantileyemeyecek kadar yıpranmış, delik deşik olmuştu. Gerçekten de, sandık ve naftalin kokan incecik kumaşın delikleriyle yırtıklarının arasından, en azından benim için, yanı başımdaki Profesör Ermanno'yu dikizlemek güç olmazdı: Ellerini Alberto'nun siyah saçlarıyla, kadınlar bölümünden çarçabuk aşağı inmiş bulunan Micòl'ün incecik sarı saçlarına koymuş, o da doktor Levi'nin ardı sıra Beraha duasının sözcüklerini yineliyor olurdu. İbranice ancak aile sohbetlerinde alışılan yirmi kadar sözcükten ötesini bilmeyen –zaten bilmeye de asla heveslenmemiş olan– babam bizim başlarımızın üstünde sessiz kalırdı. Yüzünde birdenbire beliren mahcup ifadeyi, biraz alaylı, biraz çekingen bakışlarını tavandaki mütevazı kabartmalara ya da kadınlar bölümünden yana kaldırışını hayalimde canlandırırdım. Ve o arada, bulunduğum noktada, aşağıdan yukarı doğru bakar, hep yeni baştan canlanan bir şaşkınlık ve imrenme duygusuyla, o anda sanki değişmiş görünen Profesör Ermanno'nun kırışıklarla dolu, zeki yüzüne bakardım, camlarının ardında yaşlarla dolmuş gibi görünen gözlerine bakardım. Cılız, ahenkli sesi son derece uyumluydu; İbraniceyi ünsüz harflerini sık sık bastıra bastıra, *z*'leri, *s*'leri ve *h*'leri Ferrara vurgusundan çok Toscana vurgusuyla seslendirirdi, hem kültürü-

nün hem soyunun sağladığı çifte seçkinliğin süzgecinden geçtiği belliydi o sesleyişin...

Bakardım ben. Bütün kutsama süresince, Alberto ile Micòl de kendi çadırlarının aralıklarından çevreyi dikizlerlerdi. Ve gülümserlerdi bana, göz kırparlardı, ikisi de tuhaf bir davetkârlıkla, özellikle de Micòl.

5

Derken bir kez, 1929 Haziran'ında, tam Guarini'nin holünde yıl sonu sınavlarının notlarının asıldığı gün, çok daha doğrudan ve özel bir şey olmuştu.

Sözlülerim pek parlak geçmemişti.

Meldolesi Hoca'nın beni hayli kayırmasına, hatta her türlü kurala karşı gelerek soruları kendi sormasına karşın, edebiyat derslerinde karnemi süsleyen yığınla yedi ve sekizin düzeyini hemen hiç tutturamamıştım. Latincede soru *consecutio temporum*dan* gelmişti, her şeyi birbirine karıştırmıştım. Yunancada da yanıtlarım pek zorlama olmuştu, hele burnumun dibine *Anabasis*'in Teubner basımından bir sayfa getirip de ilk bakışta birkaç satırını çevirmemi istediklerinde. Daha sonra durumu biraz düzeltmiştim. Örneğin İtalyancada, gerek *Promessi Sposi*'nin gerekse *Ricordanze*'nin içeriğini hayli rahatça sunmayı becerdikten sonra, *Orlando furioso*'nun** ilk üç sekizlisini bir kez bile takılmaksızın ezberden okumuştum: Meldolesi de sonunda derhal bütün sınav kurulunu gülümseten bir "Bravo!" nidasıyla beni ödüllendirmişti, ben bile gülümsemiştim. Yine de, diyorum ya, edebiyat dersleri grubunda bile şanıma layık bir sonuç elde edememiştim.

Ama asıl fiyaskoyu matematikte yapmıştım.

Bir yıl öncesinden beri cebir kafama girmeyi reddetmişti. Dahası var. Meldolesi Hoca'nın bitirme sınavlarında benden esirgemeyeceğine güvendiğim desteği hesaba katarak, Fabiani Hoca'ya hayli kalleşlik etmiştim: Ancak altıyı koparmaya yetecek kadar çalışıyordum, hatta kimi zaman o kadarcığını bile yapmıyordum. Üniversitede Edebiyat okuyacak benim gibi birisi için matematiğin ne önemi olabilirdi ki? – o sabah *Guarini*'ye doğru Giovecca caddesinden

---

* *Consecutio temporum* (=eylemlerin uyuşması): Latince dilbilgisinde, ana tümcede eylemlerinin yan tümceninkilere uyarlığını düzenleyen kurallar bütünü (ç. n.)

** İtalyan yazını klasiklerinden: *Promessi Sposi* (*Nişanlılar*) A. Manzoni'nin romanı; *Ricordanze* (Anımsamalar) G. Leopardi'nin şiiri; *Orlando furioso* (*Çılgın Orlando*) L. Ariosto'nun manzum destanı. (ç. n.)

yukarı çıkarken de kendi kendime hâlâ bunu yineliyordum–. Ne yazık ki ne cebirde ne geometride ağzımı açmadım desem yeriydi. E, ne olmuş yani? Son iki yılda bana altıdan aşağı not vermeye cesaret edememiş olan zavallı Fabiani şimdi öğretmenler kurulunda... "şey yapmayı" göze alacak değildi ya: "beni çaktırmayı" sözcüklerini kafamdan geçirmekten bile kaçınıyordum; bütün yaz boyunca Riccione'de tatildeyken boyun eğmem gerekecek sıkıcı ve gurur kırıcı özel ders saatlerini de beraberinde getiren bütünlemeye kalma düşüncesi, kendim söz konusu olduğumda bana akıl almaz bir şey gibi geliyordu. Ben, ekim sınavlarına bırakılma gibi bir aşağılanmayı bir kerecik bile tatmamış olan ben, hatta lise birde, ikide ve üçte "başarıdan ve hal ve gidişten dolayı" herkesin gönlünde yatan "Şehitler Anıtının ve Hatıra Parklarının Şeref Nöbetçisi" sanına layık görülmüş *ben*, sıradan öğrenciliğe indirgeneyim, yeniden adı sanı duyulmayanların yığınına sokulayım, ha! Ya babam? Fabiani'nin beni bütünlemeye bıraktığını varsayalım (matematik dersini lisede de Fabiani veriyordu, o yüzden soruları o sormuştu, onun hakkıydı!), ben birkaç saat sonra eve dönme, babamın huzurunda sofraya oturup yemeye koyulma cesaretini nereden bulurdum? Belki de döverdi beni: Aslında keşke dövse, daha iyi olurdu. Suskun, müthiş mavi gözlerinde okunacak sitemdense her türlü ceza evlaydı.....

Guarini'nin holüne girdim. Aralarında hemen birkaç sınıf arkadaşımı seçtiğim bir grup çocuk not listesinin önünde sakin duruyorlardı. Bisikletimi giriş kapısının yanındaki duvara dayayıp titreye titreye yaklaştım. Kimse geldiğimi fark etmişe benzemiyordu.

İnatla bana dönük duran sırtların duvarı üstünden baktım. Gözlerim karardı. Bir daha baktım ve kırmızıyla yazılmış beş, kara mürekkeple yazılmış uzun bir not listesindeki kırmızı mürekkeple yazılmış olan o tek sayı, ruhumu kızgın bir damga şiddetiyle yaktı.

"N'olmuş, neyin var yani?" diye sordu Sergio Pavani, sırtıma hafif bir şaplak indirerek. "Matematikte beş almayı bir trajedi sayacak değilsin ya! Bir de bana bak!" diyerek güldü: "Hem Latince hem Yunanca".

"Sıkma canını" diye ekledi Otello Forti. "Benim de bir bütünlemem var: İngilizce."

Aptallaşmış bir halle gözlerimi yüzüne diktim. İlkokul birden beri sınıf ve sıra arkadaşıydık, ta o zamandan, bir onun evinde, bir benim evimde birlikte ders çalışmaya alışkındık, ikimiz de benim

üstünlüğüme inanmıştık. Her yıl ben haziranda geçerdim, oysa o, yani Otello, hep bir iki dersten bütünlemeye kalırdı.

Ve şimdi, birdenbire, *bir* Otello Forti ile kıyaslandığımı işitiyordum, üstüne üstlük onun tarafından! Apansızın onun düzeyine düşüvermiştim!

Onu izleyen dört beş saatte neler yapıp neler düşündüğümü şimdi burada uzun uzadıya hikâye etmeye değmez: *Guarini*'den çıkar çıkmaz, Meldolesi Hoca ile karşılaşmıştım (şapkasız, kravatsızdı, çizgili gömleğinin yakası ceket yakasının üstüne çıkarılmıştı, gülümsüyordu adamcağız, hemen Fabiani'nin bana "takmış" olduğu düşüncemi doğruladı, "bir kerecik daha göz yummayı" kesinkes reddetmişti), sonra yine Meldolesi Hoca'nın veda ve yüreklendirme anlamında yanağımdan bir makas almasının hemen ardından, kendimi amaçsız, umutsuz dolaşmaya terk etmiştim. Şunu söylemekle yetineyim: Saat öğleden sonra ikiye doğru, hâlâ Ercole I d'Este Caddesi taraflarında Angeli Surları boyunca bisikletimle avare dolaşıyordum. Eve telefon bile etmemiştim. Yanaklarımdan gözyaşları süzülerek, yüreğim kendi kendime karşı engin bir acımayla dolup taşarak, handiyse nerede bulunduğumu bile fark etmeksizin, kafamdan karmakarışık intihar tasarıları geçirerek pedalları çeviriyordum.

Bir ağacın dibinde durdum: Eski zamanların şu ıhlamur, gürgen, çınar, kestane ağaçlarından biriydi, hani aradan on iki yıl kadar geçince, buz gibi Stalingrad kışında, sobalarda odun diye yakılmak üzere telef edileceklerdi, ama 1929'da koskocaman yaprak şemsiyelerini kent surlarının üstünden yükseltiyorlardı.

Çevrem tümüyle ıssızdı. San Giovanni Kapısı'ndan oraya değin uykuda gezer gibi geçtiğim toprak patika, yüzyıllık ağaç gövdeleri arasından kıvrıla büküle San Benedetto Kapısı'na ve tren istasyonuna doğru ilerliyordu. Bisikletin yanı başında yüzü koyun yere uzandım, yüzüm kollarımın arasında gizli, alev alev yanıyordu. Serilmiş yatan bedenimin çevresinde sıcak havanın esintisi dolaşıyordu, tek isteğim mümkün olduğu kadar uzun süreyle öyle, gözlerim yumulu kalabilmekti. Cırcır böceklerinin uyuşturucu korosunda yakınlarda bazı sesler tek tek seçiliyordu: bir horoz ötüşü, silkelenen çamaşırlar, herhalde onları Panfilio kanalının yeşilimtrak suyunda yıkarken gecikmiş bir çamaşırcı kadın olmalıydı, sonra yanı başımda, kulağımın birkaç santim ötesinde, bisikletin

hâlâ durma noktasını araştıran arka tekerleğinin giderek yavaşlayan tıkırtısı.

Artık evde –diye düşünüyordum– haberi kesin almışlardır: Herhalde Otello'dan. Sofraya oturmuşlar mıdır? Oturmuş da olabilirler, ama sonra, çarçabuk yemeği bırakmış olmalılar. Belki de beni arıyorlardır. Belki de Otello'nun kendisini hemen arkamdan salmış olabilirler, iyi arkadaşımı, ayrılmaz arkadaşımı bisikletle, Motagnone ve surlar dahil, kenti karış karış araştırmakla görevlendirmişlerdir, dolayısıyla onu birdenbire karşımda buluvermem hiç de olasılık dışı değildi, durumun gerektirdiği üzüntülü bir suratla, ama kendi hesabına İngilizceden başka dersten çakmadığından ötürü pek mutlu olurdu, bir bakışta anlardım. Ama hayır: Belki akılları başlarından gitmiş, bir an gelmiş, doğrudan doğruya polise haber vermeyi kararlaştırmışlardır. Castello'daki emniyet müdürüyle konuşmaya babam kendisi gitmiştir. Gözümün önüne geliyordu: Kekeliyordu, ürkülecek kadar yaşlanmıştı, kendi kendisinin hayaletine dönüşmüştü. Ağlıyordu. Eh, ama saat bire doğru, Pontelagoscuro'da, demir köprünün tepesinden beni Po Nehri'nin akıntısını seyrederken görebilseydi (epey bir süre orada durup aşağı bakmıştım. Ne kadar süreyle? En az yirmi dakika!), o zaman sahiden ödü patlardı... işte o zaman anlardı ki... o zaman anlardı ki...

"*Hişşşt.*"

Sıçrayarak ayıldım.

"*Hişşşt!*"

Başımı ağır ağır kaldırdım, sola çevirdim, güneşten yana. Gözlerimi kırpıştırdım. Kimdi beni çağıran? Otello olamazdı. Öyleyse?

Ercole I d'Este Caddesi'nin bittiği noktadan başlayıp istasyonun karşısında, San Benedetto Kapısı'nda sona eren hemen hemen üç kilometrelik kent surlarının aşağı yukarı ortasında bulunuyordum. Orası hep özellikle ıssız bir yer olmuştur. Otuz yıl önce öyleydi, bugün de hâlâ öyle; oysa özellikle sağ yanda, yani Sanayi Bölgesi'nin yanında, 1945'ten sonra onlar ve onlarca rengârenk ufak işçi konutları yükseldi, o evceğizlerle, ve onlara fon oluşturan fabrika bacaları ve depolarla kıyaslanınca, 15. yüzyıldan kalma istihkâmın yarı yarıya yıkılmış, koyu renkli, çalılar bürümüş, yabanıl hattı her gün biraz daha yersiz kalmakta.

Güneşten kamaşan gözlerimi kısarak bakıyor, aranıyordum. Ayaklarımın dibinde (ancak şimdi ayrımına varıyordum), öğle ışı-

ğıyla kabarmış tropikal bir ormanı andıran soylu ağaçların altında, Barchetto del Duca uzanıyordu: Muazzamdı, sahiden uçsuz bucaksızdı, ortasında da, kısmen yeşilliğin arasına gizlenmiş, *magna domu*sun kuleleri ve sivri çatıları, araziyi çepeçevre saran duvar çeyrek kilometre kadar ötede, Panfilio Kanalı'nm akıntısına geçit vermek için kesiliyordu.

"Hey, senin gözün de görmüyor galiba!" diye söylendi şen bir kız sesi.

O sarı saçlarından, *fille aux cheveux de lin** işi, Kuzeyli perçemleriyle çizgilenmiş o başka kimselerde olmayan özel sarışınlığından hemen tanıdım, Micòl Finzi-Contini'ydi. Çevre duvarından, pencere pervazından bakar gibi uzanmış, omuzlarının elverdiği ölçüde sarkmış, göğsünde kavuşturduğu kollarına dayanmıştı. Olsa olsa yirmi beş metre ötemdeydi (yani gözlerini görebileceğim kadar yakındı, açık renk, koskocaman, o zamanlar belki de bir cılız kız çocuk yüzünde fazla iri kalan gözler), aşağıdan yukarı doğru beni süzmekteydi.

"Orada, tepede ne yapıyorsun öyle? On dakikadır seni seyrediyorum. Uyuyordun da uyandırdımsa kusuruma bakma. Bu arada... acını paylaşırım!"

"Hangi acımı? Nasıl, niçin?" diye mırıldandım ağzımın içinde, yüzümün kıpkırmızı kesildiğini duyumsuyordum.

Doğrulmuştum.

"Saat kaç?" diye sordum, sesimi yükselterek.

"Benim saatim üçü gösteriyor" dedi, şirin bir dudak büküşüyle. Ardından:

"Herhalde karnın açtır."

Donakaldım. Demek onlar da biliyorlardı! Bir an ortadan kaybolduğumu babamdan ya da annemden haber almışlar diye aklıma geldi: Telefonla elbette, daha bir yığın kişi gibi. Ama çarçabuk ayaklarımı yere bastıran yine Micòl oldu:

"Bu sabah Alberto ile birlikte *Guarini*'ye gittik. Listelere bakalım demiştik de. Çok bozum olmuşsundur, ha?"

"Ya sen, geçtin mi sınavları?"

"Daha belli olmadı. Herhalde notları asmadan önce dışarıdan giren bütün *ötekilerin* de bitirmelerini bekliyorlardır. İyi de, neden

---

* "*Fille aux cheveux de lin*" (Keten ipliği saçlı kız): C. Debussy'nin ünlü bestesi (ç. n.)

aşağı inmiyorsun? Yaklaş biraz, haydi, ben de bağırmaktan gırtlağımı yırtmayayım."

Bana ilk kez bir şey söyleyişiydi bu, daha doğrusu, konuştuğunu işittiğim ilk kezdi. Seslemesinin Alberto'nunkine ne kadar benzediğini hemen fark ettim. İkisi de aynı şekilde konuşuyorlardı: Gerçek anlamını, gerçek önemini yalnızca kendilerinin bildiği bazı sözcükleri heceleyerek vurguluyorlar, insanın çok daha önemli sandığı başka sözcüklerin üstünden tuhaf bir biçimde kayıveriyorlardı. Mahsustan, ille de öyle konuşuyorlardı. İtalyancanın öyle kendilerine özgü, taklidi olanaksız biçimde çarpıtılmış hali onların *asıl* diliydi. Ona bir de ad takmışlardı: Finzi-Continice.

Kendimi bırakıp otluk bayırdan aşağı kaydım, çevre duvarının dibine yaklaştım. Aşağısı gölgelik –şiddetli bir ısırgan otu ve gübre kokulu bir gölge– olmasına karşın daha sıcaktı. Şimdi bana yüksekten bakan oydu, sarışın başı güneşte, karşılaşmamız rastlantısal, hiç akılda olmayan bir şey değilmiş de, nice zamandır, belki çocukluğumuzdan beri bin kez sözleşip o yerde buluşmuşuz gibi rahattı.

"Abartıyorsun ama" dedi. "Bir dersten bütünlemeye kalmanın ne önemi var ki?"

Ama benimle alay ettiği besbelliydi, birazcık da küçümsüyordu beni. Aslına bakılırsa benim gibi pek sıradan, pek "toplumla bütünleşmiş" kişilerden doğmuş birisinin başına öylesi bir dert gelmesi hayli normaldi: Ben neredeyse bir *goi** idim yani. O kadar uzatmaya ne hakkım vardı ki?

"Galiba senin kafanda acayip acayip fikirler dolaşıyor" dedim.

"Ya, öyle mi?" diye alayla güldü. "E, öyleyse açıklayıver lütfen, bugün neden eve yemeğe gitmedin peki?"

"Kim söyledi?" diye ağzımdan kaçırdım.

"Biliriz biz, biliriz. Bizim de muhbirlerimiz var."

Meldolesi söylemiştir –diye düşündüm–, ondan başkası olamazdı (nitekim yanılmıyordum). Ama ne önemi vardı ki? Birden bütünlemeye kalmamın ikincil, çocuksu bir soruna dönüştüğünü fark etmiştim, nasıl olsa kendiliğinden halledilirdi.

"Orada, tepede nasıl durabiliyorsun öyle?" diye sordum. "Pencereden bakıyormuşsun gibi."

---

* İbranice: *judim* (=Yahudi) sözcüğünün karşıtı, *goim* Yahudi olmayan herkese verilen ad. (ç. n.)

"E, ayaklarımın altında benim cici merdivenim var" diye yanıtladı, "*benim cici*" sözcüklerini her zamanki kibirli haliyle heceleyerek söylemişti.

O anda duvarın ötesinden bir havlama yükseldi: Ağır, kısa, boğukça. Micòl başını çevirdi, omzunun üstünden hem bezginlik hem sevecenlik dolu bir bakış attı. Köpeğe suratını buruşturdu, sonra dönüp yine benden yana bakmaya koyuldu.

"Öff!" diye pufladı istifini bozmadan. "Jor işte."

"Cinsi ne?"

"Danua cinsi. Ancak bir yaşında, ama neredeyse bir kental çekiyor. Hiç peşimi bırakmaz. Ben ikide bir izimi kaybettirmeye çalışırım ama o, çok geçmeden gelir, bulur beni, hiç sektirmez. *Korkunç* bir şey."

Gülümsedi.

"Seni içeri alayım ister misin?" diye ekledi, artık ciddileşmişti. "İstersen nasıl gireceğini hemen göstereyim."

6

Kaç yıl geçti acaba o uzak haziran ikindisinin üstünden? Otuz yıldan fazla. Oysa gözlerimi kapayacak olursam, Micòl Finzi-Contini hâlâ oracıkta duruyor, kendi bahçelerinin çevre duvarından sarkmış bakıyor ve benimle konuşuyor. 1929'da Micòl çocukluktan yeni çıkıyordu, iri, açık renk gözleri mıknatıs gibi çeken, zayıf, sarışın, on üç yaşında bir kızdı; ben kısa pantolonlu, pek burjuva ve pek kendini beğenmiş bir oğlancağızdım, okulda ufak bir aksilikten ötürü en çocukça umutsuzluğa düşebiliyordum. Gözlerimizi karşılıklı birbirimize dikmiştik. Başının üstünde gökyüzü som bir mavilikteydi, artık yaza dönmüş, bulutsuz, sıcacık bir gökyüzü. Onu hiçbir şey değiştiremeyecekmiş gibi görünüyordu, nitekim hiçbir şey değiştirmedi, hiç değilse belleğimde.

"Hadisene, girmeyi istiyor musun, istemiyor musun?" diye üsteledi Micòl.

"Doğrusu... bilmem ki..." diye başladım, duvarı işaret ederek. "Çok yüksek geliyor."

"İyi bakmadın da ondan" diye yanıtladı sabırsızlıkla. "Bak şuraya... şuraya da... şuraya da..." göstermek için parmağıyla işaret ediyordu. "Bir alay girinti var duvarda, hatta burada, tepede bir çivi bile var. Ben çakmıştım."

"Evet, dayanak noktaları var, olmasına" diye mırıldandım kararsızlıkla, "ama...."

"Dayanak noktaları mı?!" diye kesti sözümü, kahkahayı bastı. "Ben kendi dilimde onlara girinti diyorum."

"Kötü ediyorsun, çünkü dayanak noktası denir" diye üsteledim, inatla, sertçe. "Dağa hiç tırmanmadığın belli oluyor."

Çocukluktan beri başım döner, yükseklik fazla olmasa da, tırmanmak beni düşündürüyordu. Çocukken, annem, Ernesto kucağında (Fanny henüz doğmamıştı) beni Montagnone'ye götürürdü, kendisi geniş düzlükte, Scandiana Sokağı'nın karşısında çayıra otururdu, oradan bizim evimizin damı görülebilirdi, Santa Maria in Vado Kilisesi'nin kocaman kütlesini saran çatılardan denizin

ortasında ancak seçilirdi ve hiç unutmuyorum, meydanı kır tarafından ayıran korkuluktan otuz metre derinliğindeki uçuruma bakmaya bayağı korka korka giderdim. Dimdik yar boyunca inen ya da çıkan birileri olurdu hep: Köylüler, ameleler, genç duvar ustaları, hepsi de bisikletleri omuzlamış halde; sonra ihtiyarlar da, oltalarını, sepetlerini yüklenmiş pos bıyıklı kurbağa ve pisibalığı avcıları... hepsi de Quacchio, Gradella Köprüsü, Coccomaro, Coccomarino, Focomorto halkından acelesi olanlar, San Giorgio Kapısı'ndan ya da San Giovanni Kapısı'ndan geçmek yerine (çünkü surlar o yanda olduğu gibi kalmıştı, o zamanlarda, en az beş kilometre boyunca geçit vermezdi), dedikleri gibi "Sur yolundan" gitmeyi yeğlerlerdi. Bazıları kentten çıkarlardı: O durumda, meydanı arkada bıraktıktan sonra, bana bakmaksızın yanımdan geçerler, korkuluğu aşar, aşağı doğru kayar, ayaklarını yarı yıkık surun ilk girinti ya da çıkıntısına dayar, ardından birkaç hareketle alttaki çayıra ulaşırlardı. Kırdan gelenler de olurdu: İri iri açılmış gözlerle tırmanırlardı, korkuluktan çekine çekine bakan gözlerime dikilmiş sanırdım onları, oysa yanlışım vardı tabii, yalnızca kendilerine en uygun dayanak noktasını araştırıyor olurlardı. Her şekilde de, bütün öyle, –genellikle ikişer ikişer, biri öbürünün peşinde– uçurumun üstüne asılı durdukları sürece, hiç tınmaksızın lehçe konuştuklarını işitirdim, tarlaların arasında bir patikada yürüyormuşçasına, ne bir eksik ne bir fazla. Ne kadar da sakinler, kuvvetliler ve cesurlar! –derdim kendi kendime–. Yüzüme birkaç santim kalıncaya kadar yaklaştıklarında gözlerinde kendi hayalimi yansır görürdüm, şarap kokulu solukları suratıma çarpardı, iri, nasırlı parmaklarıyla korkuluğun iç kenarını yakalarlar, bütün gövdelerini boşluktan yukarı çekerlerdi ve hoppa, güvenceye ulaşmış olurlardı. Öylesi bir şey yapmak benim asla elimden gelmez –diye yinelerdim kendi kendime, onlar uzaklaşadursunlar, hayranlıkla, ama aynı zamanda tiksintiyle, bakakalırdım arkalarından–. Asla mı asla yapabileceğim şey değildi bu.

Diyordum ya, işte şimdi, Micòl Finzi-Contini'nin tepesinden beni tırmanmaya çağırdığı duvarın önünde de benzeri bir duyguya kapılıyordum. Duvar, kuşkusuz, Montagnone Surları'nınki gibi yüksek görünüyor değildi. Buna karşılık daha dümdüzdü, yıllar ve hava koşullarıyla o denli yıpranmamıştı. Ya yukarı tırmanırken –diye düşünüyordum, gözlerimi Micòl'ün işaret ettiği ufacık girin-

tilere dikmiş–, başım döner de aşağı yuvarlanırsam? Oracıkta can vermem işten bile değildi.

Yine de hâlâ duraksayışımın nedeni yalnızca bu değildi. Beni durduran şey baş dönmesinin salt bedensel tiksintisinden farklı bir tiksintiydi: Ona benzer, ama ayrı, hem daha da güçlü. Bir an için az önceki umutsuzluğumun, bütünlemeye kalmış çocuğun aptalca, çocuksu ağlayışının ardından hayıflandım.

"Hem sonra anlamıyorum neden," diye sürdürdüm sözü, "şimdi kalkıp da burada dağcılık yapacakmışım. Eğer *sizin* eve girmem gerekiyorsa, çok teşekkür ederim, seve seve girerim de, doğrusu şuradan geçmek bana çok, ama çok daha rahat geliyor" –ve böyle derken kolumu Ercole I d'Este Caddesi'nden yana kaldırıyordum–, "giriş kapısından yani. Ne zahmeti var? Bisiklete atlarım, bir dakikada turlarım."

Önerimden hoşlanmadığını derhal sezdim.

"A, yok, olmaz..." dedi, yüzünü müthiş bir bıkkınlık ifadesiyle buruşturarak, "oradan geçersen Perotti seni mutlaka görür, o zaman da bitti, gitti, hiç keyfi kalmaz."

"Perotti mi? O da kim?"

"Kapıcı... biliyorsundur, belki fark etmişsindir, bize arabacılık ve şoförlük ediyor hani... O seni görürse –ki görmemesi olanaksız, çünkü arabayla ya da otomobille dışarı gittiği zamanlar dışında, hep orada bekçilik eder, lanet olası!–, ondan sonra seni mutlaka eve de götürmek zorunda kalırım.... E, şimdi sen söyle, yeri mi ... Olacak iş mi?"

Dosdoğru gözlerimin içine bakıyordu, ciddiydi şimdi, yine de hiç istifini bozmamıştı.

"Tamam," diye yanıtladım, başımı çevirip çenemle kanalın kenarını işaret ettim, "iyi de bisikleti nereye bırakayım? Oraya kendi haline bırakıp gidemem ya! Gıcır gıcır bir Wolsit: Elektrikli farı, alet torbası, pompası falan var, düşün bir kez... *Bir de* bisikletimi çaldıracak olursam...."

Başka laf etmedim, birdenbire babamla kaçınılmaz yüzleşmemin kaygısına kapılmıştım yeniden. En geç hemen o akşam eve dönmek zorundaydım. Başka seçeneğim yoktu.

Gözlerimi yeniden Micòl'e çevirdim. Ben konuşurken o bana sırtını dönerek duvarın üstüne oturmuştu; şimdi de kararlılıkla bir bacağını kaldırmış, ata biner gibi oturmuştu.

"Ne iş karıştırıyorsun öyle?" diye sordum, şaşkınlık içinde.

"Bisiklet için aklıma bir çare geldi, o arada sana ayaklarını basacağın en uygun noktaları gösteriyorum. Benim nereye bastığıma iyi dikkat et. Bak, işte."

Büyük bir rahatlıkla tepede tersine döndü, sonra bana az önce gösterdiği kocaman bir paslı çiviye tutunarak, başladı inmeye. Yavaş yavaş, ama güvenle iniyordu, bir o ayağıyla, bir öbürüyle, tenis pabuçlarının burnuyla girintileri araştırarak ve hiç de zahmet çekmeden. Güzel güzel iniyordu. Yine de, yere basmadan önce, bir girintiyi tutturamayınca kaydı. Ayaklarının üstüne düştü. Ama bir elinin parmaklarını incitmişti. Üstelik, duvara sürtünürken, pembe kumaştan plaj elbisesi bir kolunun altından biraz sökülmüştü.

"Ne salağım ama" diye homurdandı, elini ağzına götürüp üfledi. "Başıma ilk kez geldi bu."

Dizkapaklarından biri de sıyrılmıştı. Elbisesinin bir ucunu kaldırdı, ortaya tuhaf bir beyazlıkta ve kuvvetli, şimdiden kadınsılaşmış kalçası çıktı, eğilip sıyrığı incelemeye koyuldu. Saçlarını tutturmak için taktığı çemberden sıyrılan iki uzun sarı perçem, o daha açık renk olanlardan, aşağı dökülüp alnıyla gözlerini örttü.

"Ne salağım ama" diye yineledi.

"Alkol gerekiyor" dedim ben düşünmeksizin, yaklaşmaksızın, ailede hepimizin öyle durumlarda başvurduğumuz biraz yakınmalı ses tonuyla.

"Yok canım."

Çarçabuk yarayı yalayıverdi, bir tür sevecen öpücükle ve hemen doğruldu.

"Gel" dedi, yüzü kıpkırmızı, saçı başı dağılmış.

Döndü, kanalın güneşli setinin kıyısı boyunca yanlamasına tırmanmaya koyuldu. Sağ eliyle ot tutamlarına yapışarak ilerliyordu; o arada sol elini başının hizasına kaldırmış, saç çemberini çıkarıp yeniden takıyordu. O manevrayı birkaç kez yineledi, taranıyormuş gibi el çabukluğuyla.

"Şu kovuğu görüyor musun?" dedi sonra bana, tepeye varır varmaz. "Bisikleti onun içine gizlemen işten bile değil."

Elli metre kadar uzaklıkta, Ferrara surlarının çevresinde dolaşırken sık sık rastlanılan, en fazla iki metre yükseklikte, otlarla kaplı, girişi hemen hep toprağa gömülü bulunan konik tepeciklerden birini gösteriyordu. Bakıldığında biraz Roma kırsalındaki

montarozzo denilen Etrüsk kümbetlerini andırırlar; çok daha ufak ölçekte, elbette. Ama bazılarının hâlâ girişi bulunan ve çoğunlukla pek geniş olan yeraltı odası, asla hiçbir ölüye mesken olmamıştır. Surların savunucuları bir zamanlar oralara silah ve mühimmat depolarlarmış: Eski toplar, arkebüzler, barut ve benzeri. Belki de 15.-16. yüzyıllarda Ferrara topçuluğunun Avrupa'ya korku saçmasını sağlayan, bazı örnekleri bugün hâlâ Castello'da görülebilecek değerli mermerden yapılmış o garip top gülleleri, orta avluya ve taraçalara süs olsun diye yerleştirilmiştir.

"Şurada, yerin altında gıcır gıcır bir Wolsit bulunduğu kimin aklına gelir ki? Orada olduğunu bilerek gitmek gerekir. İçine hiç girdin mi?"

Başımı hayır anlamında salladım.

"Girmedin mi? Ben girdim, defalarca. *Muhteşem*dir."

Kararlılıkla ilerledi, ben de, Wolsit'i yerden kaldırdım, ses çıkarmadan peşi sıra gittim.

Kovuğun girişinde yetiştim ona. Bir tür dikey yarıktı, doğrudan doğruya kümbeti kaplayan yoğun ot örtüsünün içine açılmıştı, bir kişiden fazlasının geçmesine olanak vermeyecek kadar dardı. Eşiğin hemen ardından iniş başlıyordu, ilk sekiz-on metresi görünüyordu, o kadar. İlerisinde karanlıktan başka bir şey yoktu. Sanki kovuk kapkara bir çadırda bitiyordu.

Eğilip baktı, sonra birden geri döndü.

"Sen in aşağı" diye fısıldadı, mahcupça gülümsüyordu. "Ben seni burada, yukarıda bekleyeyim, daha iyi."

Yana çekildi, ellerini arkasında birleştirerek, girişin yanındaki otlarla kaplı duvara yaslandı.

"Korkmazsın ya?" diye sordu, yine alçak sesle.

"Yo, yo" diye yalan söyledim, bisikleti sırtıma almak üzere eğildim.

Başka söz etmeden onun önünden geçtim, dehlizden aşağı ilerledim.

Yavaş yavaş ilerlemek zorundaydım, bisikletin sağ pedalı duvara çarpıp duruyordu; ilkin, en az üç dört metre boyunca körlemesine yürüdüm, hiç mi hiçbir şey seçemiyordum. Ama girişten on metre kadar sonra ("Dikkatli ol!" diye bağırdı o noktada, Micòl'ün sesi uzaklardan, sırtımdan doğru: "Dikkat et, basamaklar var!"), gözlerim bir şeyler seçmeye başladı. Dehliz az ötede sona eriyordu, iniş

ancak birkaç metre daha sürüyordu. Tam orada, daha ayak atmadan tümüyle farklı bir mekân olduğunu sezinlediğim bir tür merdiven sahanlığından, Micòl'ün söylediği basamaklar başlıyordu.

Sahanlığa varınca, bir an durakladım.

Micòl'den ayrıldığım anda duyduğum çocukça karanlık ve meçhul korkusu, o yeraltı dehlizinde ilerledikçe, yerini yine bir o kadar çocuksu bir rahatlama duygusuna bırakmıştı: Sanki Micòl'ün yakınlığından vakit varken kendimi geri çekmekle büyük bir tehlikeyi savuşturmuştum, benim yaşımda bir çocuğun ("Senin yaşında bir çocuk" babamın pek sevdiği deyişlerdendi) karşılaşabileceği en büyük tehlike. Eh, evet, –diye düşünüyordum–: o akşam eve döndüğümde babam herhalde beni dövecekti. Ama ben onun tokatlarıyla rahatça yüzleşebilecektim artık. Bir dersten bütünlemeye kalmak: Micòl haklıydı gülüp geçmekte. Oracıkta, karanlıkta bizim aramızda geçebilecek bütün şeylerin –titriyordum– yanında ekime bütünlemeye kalmak neydi ki? Belki de cesaretimi toplayıp öperdim Micòl'ü, dudaklarından öperdim. Ya sonra? Sonra ne olurdu? Gördüğüm filmlerde, okuduğum romanlarda öpücükler ne denli uzun ve tutkulu olursa olsundu! Gerçekte, *kalanına* kıyaslanırlarsa, öpücükler aslında göz ardı edilebilecek bir andılar, öyle ya, dudaklar birleştikten, ağızlar neredeyse iç içe geçtikten sonra, çoğu kez öykünün akışı ancak ertesi sabah, hatta aradan birkaç gün geçtikten sonra yeniden başlıyordu. Şayet Micòl ile ben işi o biçim öpüşmeye vardırsaydık –karanlık, kuşkusuz olayı kolaylaştırırdı–, zaman sakin akışına geri dönerdi, dışarıdan hiçbir tanrısal yardım gelip de bizi ertesi sabaha hemen ulaştırıvermezdi. O durumda ben dakikaları, saatleri doldurmak için neler yapmalıydım? Of, bereket öyle bir şey olmamıştı. Bereket kurtulmuştum.

Basamakları inmeye başladım. Arkamdan dehlizin içine cılız bir ışık sızıyordu, şimdi farkına varıyordum. Böylece biraz gözlerimle, biraz da kulaklarımla (bisikleti duvara çarpmam ya da topuklarımdan birinin basamaklardan birinden kayması yetiyordu, yankı hemen o sesi devleştiriyor, kat kat büyütüyordu, mekânın ve uzaklıkların ölçüsünü veriyordu), çok geçmeden ortamın genişliğinin bilincine vardım. Aşağı yukarı kırk metre çapında, yuvarlak bir salondu herhalde, kubbeli tavanı da en az bir o kadar yüksekti. Kim bilir, belki de bir gizli dehliz düzeniyle, müstahkem surların

bütününde onlarcası bulunan aynı tür yeraltı odalarıyla bağlantısı vardı. Pekâlâ da olabilirdi.

Salonun zemini bastırılmış topraktı, düzleştirilmişti, somdu, nemliydi. Duvarın eğimini el yordamıyla izlerken bir tuğlaya çarpıp tökezledim, bir saman yığınına bastım. Sonunda yere oturdum, bir elimle hâlâ duvara dayadığım bisikletin jantını tutuyordum, bir kolumla dizlerimi sarmıştım. Sessizliği yalnızca birtakım hışırtılar, birtakım ciyaklamalar bozuyordu: Fareler olmalıydı, herhalde yarasalar da....

Ya acaba o şey olsaydı? –diye düşünüyordum–. Şayet olsaydı, sahiden o denli korkunç mu olurdu acaba?

Eve dönmeyeceğim neredeyse kesindi ve annemle babam, Otello Forti, Sergio Pavani ve bütün öbürleri, polis dahil, ne kadar ararlarsa arasındılar! İlk günlerde kıyı bucak araştırırlardı. Gazetelerin de diline düşerdim, malum iddiaları ileri sürerlerdi: Kaçırıldı mı, başına bir kaza mı geldi, kendini mi öldürdü, kaçak olarak sınırdışına mı gitti, falan filan. Ama yavaş yavaş sular durulurdu. Annemle babam avunmanın yolunu bulurlardı (ellerinde Ernesto ile Fanny kalmıştı ya), araştırmalardan vazgeçilirdi. Sonunda kabak özellikle onun başına patlardı, o ahmak yobaz *Fabiani'nin yani*, ceza olarak onu "başka kente" naklederlerdi. Nereye peki? Nereye olacak, Sicilya'ya ya da Sardunya'ya. Oh olsundu. Kendi canı yanınca, o kadar kötü ruhlu, o kadar hain olmamayı öğrenirdi.

Bana gelince, diğerleri huzur bulduklarına göre, ben de huzur bulurdum. Dışarıda Micòl'e güvenebilirdim: Bana yiyecek ve gereksindiğim her şeyi o sağlardı. Hem sonra her gün, yaz olsun, kış olsun, bahçesinin duvarını aşarak yanıma gelirdi. Böylece her gün karanlıkta öpüşürdük; çünkü ben onun erkeği olurdum, o benim kadınım.

Hem sonra kim demiş bir daha asla dışarı çıkamam diye! Gündüzleri uyurdum tabii, uykumdan ancak Micòl'ün dudaklarının değdiğini duyumsayınca uyanırdım, sonra da onu kollarımın arasında tutarak yeniden uykuya dalardım. Ama geceleyin, geceleyin uzun süreyle dışarı çıkabilirdim pekâlâ, hele saat biri, ikiyi falan geçip de kentin sokaklarında kimsecikler kalmadığında. Tuhaf ve müthiş olurdu, ama aslında keyifli de olurdu Scandiana Sokağı'*ndan* geçmek, evimizi, *artık oturma odasına dönüştürülen yatak* odamın penceresini yeniden görmek, uzaktan, gölgeliğe gizlenip

babamın tam da o sıra İş Adamları Kulübü'nden döndüğünü uzaktan seçmek, benim hâlâ hayatta olduğum ve kendisini seyrettiğim aklının ucundan bile geçmezdi. Nitekim işte, cebinden anahtarı çıkarıyor, açıyor, giriyor, sonra ben, yani büyük oğlu, hiç var olmamışım gibi sakin, kapıyı bir çekişte kapatıyor.

Ya annem? Acaba günün birinde, hiç değilse ona, Micòl'ün aracılığıyla, ölmemiş olduğumu bildirmeye çalışamaz mıydım? Hem onu göremez miydim, yeraltı yaşantısından bıkıp da Ferrara'dan çekip gitmeden, kesin olarak ortadan kaybolmadan önce? Neden olmasın? Tabii ki görebilirdim onu.

Ne kadar süreyle öyle kaldım, bilmiyorum. Belki on dakika, belki daha az. Tam olarak anımsadığım, basamakları yeniden tırmanır ve dehlize girerken (bisikletin yükünden kurtulmuştum ya, şimdi daha çabuk ilerliyordum), düşünüp hayal kurmayı sürdürüyordum. Pek ya annem? –diye soruyordum kendi kendime–. O da beni unutur muydu acaba, herkes gibi?

Sonunda kendimi yeniden açık havada buldum; Micòl artık bıraktığım yerde beni bekliyor değildi, elimi güneş ışığına siper edince hemen gördüğüm gibi, yeniden orada, Barchetto del Duca'nın çevre duvarının üstüne ata biner gibi oturmuştu.

Duvarın öteki yanındaki biriyle konuşup tartışmaya dalmış görünüyordu: Arabacı Perotti olmalıydı, hatta Profesör Ermanno'nun kendisi de olabilirdi. Durum apaçık ortadaydı: Merdiveni duvara dayalı görünce onun ufak kaçamağını derhal fark etmişlerdi. Şimdi de aşağı indirmeye uğraşıyorlardı. O ise söz dinlememekte ayak diriyordu.

Bir an geldi başını çevirdi, setin üstünde duran beni gördü. O zaman yanaklarını şişirdi, şunu demek ister gibiydi:

"Off! Nihayet gelebildin!"

Duvarın öte yanında gözden kaybolmadan önce son bakışını (tıpkı sinagogda, babasının *talleti*nin altından yaptığı gibi bir bakış, neşeyle göz kırparak) bana yöneltmişti.

II

1

Barchetto del Duca'nın çevre duvarını sahiden aşıp da kocaman özel koruluktan, ağaçların kâh sıklaştığı kâh seyreldiği yerlerden geçip *magna domus*a ve tenis kortuna ilk kez ulaştığımda, bu olaydan aşağı yukarı on yıl sonraydı.

1938 yılıydı, ırk yasaları çıkarılalı iki ay kadar olmuştu. Hiç unutmuyorum. ekim sonlarına doğru bir öğleden sonra, biz sofradan kalktıktan birkaç dakika sonra, Alberto Finzi-Contini beni telefonla aramıştı. Acaba doğru mu değil mi? – diye sormuştu bana hemen, konuşmaya hiçbir giriş yapmaksızın (şunu belirtmeliyim ki, beş yıldan fazladır bir tek kelime konuşma fırsatımız olmamıştı), benim ve "bütün ötekiler"in Eleonora d'Este Tenis Kulübü Başkan yardımcısı ile sekreteri Marki Barbicinti'nin imzasını taşıyan mektuplarla topluca kulüpten istifa ettirilmiş olduğumuz, yani "kovulduğumuz" doğru muydu değil miydi?

Kesin bir tonla yalanladım: Doğru değildi, öyle bir mektup falan almamıştım; hiç değilse ben almamıştım.

Ama o, benim yalanlamamı geçersiz sayarcasına ya da hiç dinlememişçesine, derhal, hiç duraksamadan, tenis oynamaya evlerine davet etti. Tabii *out*u az olan, bastırılmış beyaz toprak zeminli bir kortta oynamakla yetinirseymişim –diye sürdürdü–; ve kuşkusuz ben çok daha iyi tenisçi olduğumdan, eğer onunla ve Micòl ile "biraz raket sallamaya tenezzül ederseymişim": Her ikisi de çok sevinir ve "onur duyarlarmış". Şayet ilgilenirsem – diye eklemişti– bütün öğleden sonraları uygunmuş. Bugün, yarın, öbür gün, ne zaman istersem gidebilir, yanımda kimi istersem götürebilirmişim, cumartesileri de elbette. Kendisinin en az bir aycık daha Ferrara'da kalacağı bir yana, çünkü Milano Teknik Üniversitesi'nde kurslar 20 Kasım'dan önce başlamıyormuş (Micòl hep daha ağırdan alıyormuş: Hem bu yıl, devam zorunluluğu kalmadığından, orada durup hocalardan imza dilenmeye gereksinimi yokmuş ve *Ca' Foscari*'ye bir daha ayak basacağı kuşku götürürmüş), havalar ne güzel gidiyormuş görmüyor muy-

muşum? Bu güzel havalar böyle sürdükçe, yararlanmamak günah olurmuş.

Bu son sözleri aynı kuvvetle söylemedi. Sanki birdenbire aklına pek keyifli olmayan bir düşünce gelmiş, ya da ani olduğu kadar da nedensiz bir sıkıntı duygusundan ötürü gitmememi, çağrısını dikkate almamamı ister gibiydi.

Hiçbir kesin söz vermeden teşekkür ettim. Niçin telefon etti bana? –diye biraz da şaşkınlıkla kendi kendime soruyordum, ahizeyi yerine bırakırken.– Aslında, o ve kız kardeşi, Ferrara'nın dışında üniversitelere gönderildiklerinden beri (Alberto 1933'te, Micòl 1934'te: Aşağı yukarı aynı yıllarda Profesör Ermanno "kendi ailesinin ve isteyenlerin yararlanması için" Mazzini Caddesi'ndeki binanın içinde yer alan eski İspanyol Sinagogu'nu yeniden açma iznini elde etmişti, dolayısıyla sinagogta bizim arkamızda bulunan bankları da ondan sonra hep boş kalmıştı), ancak pek ender olarak karşılaşmıştık, o da ayak üstü ve uzaktan. Yani bütün o süre boyunca birbirimize öylesine yabancılaşmıştık ki, 1935 yılında bir sabah, Bologna tren istasyonunda (ben Edebiyat Fakültesi'nde ikinci sınıfa geçmiştim, hemen her gün gidip geliyordum), birinci peronun yanındaki banktayken uzun boylu, esmer, solgun yüzlü bir delikanlı koltuğunun altında bir ekose battaniye, peşinde valizleri yüklenmiş bir hamalla hareket etmek üzere olan Milano ekspresine geniş adımlarla ilerlerken bana şiddetle çarptığında, ilk anda onun Alberto Finzi-Contini olduğunu anlayamamıştım bile. Trenin son vagonuna yetişince dönüp hamalı çağırmış, ardından vagonun içinde gözden kaybolmuştu. O kez –diye düşünüyordum hâlâ– beni selamlama gereğini bile duymamıştı. Vurduğu darbeye itiraz etmek üzere döndüğümde bana şöyle dalgınca bakmıştı bir. Öyleyse şimdi tam tersine, o ısrarlı nezaket niçindi acaba?

"Kimdi?" diye sordu babam, oturma odasına döndüğümde.

Odada ondan başka kimse kalmamıştı. Radyonun bulunduğu sehpanın yanında koltuğuna oturmuş, saat iki haber bültenini her zamanki gibi kaygıyla beklemekteydi.

"Alberto Finzi-Contini."

"Kim? Oğulları mı? Nasıl oldu da tenezzül etti! Ne istiyormuş?"

Masmavi, ürkek gözleriyle beni süzüyordu, bana bir şey dayatma, kafamdan neler geçtiğini anlayabilme umudunu çoktan yi-

tirmişti. Çok iyi biliyorum –diyordu bana o gözlerle–, sorularım senin canını sıkıyor, hiç durmadan hayatına burnumu sokma isteyişim saygısızlık, haklı bir nedenim yok. Tamam da, ulu Tanrım, o benim babam değil miydi yani? Şu son yılda ne çok yaşlanmış olduğunu görmüyor muydum? Anneme ve Fanny'ye içini dökmesi uygun olmazdı: Kadındı onlar. Ernesto'ya da: henüz *putindi*• o. Kiminle konuşsundu öyleyse? Tam da bana gereksinimi olduğunu anlamamam mümkün müydü?

Dişimi sıkıp konuyu aktardım.

"Sen de gidecek misin?"

Yanıt vermeme zaman bırakmadı. Beni herhangi bir konuya sürükleme fırsatını yakaladığı zaman kapıldığı coşkuyla, derhal "vaziyetin muhasebesini yapmaya" balıklama dalmıştı.

Maalesef doğruydu –hiç bıkmadan başından özetlemeye girişmişti–: geçen 22 Eylül'de, ayın 9'undaki ilk resmî bildirinin ardından, bütün gazeteler Parti Sekreteri'nin ek olarak dağıttığı şu malum sirküleri yayımlamıştı, İl Federasyonları'nın hakkımızda derhal uygulamaya koymakla sorumlu tutulacakları "uygulamalı önlemler"den söz ediyordu. Bundan böyle, daha önce çıkarılmış bulunan "karma evlilik yasağı, Yahudi ırkına mensup olduğu bilinen bütün gençlerin her seviyede ve her türden resmî okullardan çıkarılması" ve kendilerinin "en şerefli vazife" olan askerlik hizmetinden muafiyetleri"ne, ayrıyeten, biz "Yahudiler" gazetelerin ölüm ilanlarında, telefon rehberinde yer alamayacak, Arî ırktan hizmetkâr çalıştıramayacak ve "hiçbir spor ve eğlence tesisi"ne giremeyecektik. Yine de, bununla birlikte....

"Umarım bana şu her zamanki hikâyeyi tekrarlamayacaksın" diye sözünü kestim, başımı sallayarak.

"Hangi hikâyeyi?"

"Mussolini'nin Hitler'e kıyasla *daha iyi* biri olduğunu."

"Anladım, anladım" dedi babam. "Ama sen de kabul etmelisin ki Hitler gözünü kan bürümüş bir deli, Mussolini ise ne dersen de, ne kadar Makyavelci ne kadar fırsatçı olursa olsun, yine de..."

Sözünü yeniden kestim. Gözlerimi dosdoğru yüzüne dikerek sordum: Lev Troçki'nin, kendisine birkaç gün önce "aktardığım" deneme yazısına hak veriyor muydu, vermiyor muydu?

• küçük çocuk (ç. n.)

Nouvelle Revue Française'in eski bir sayısında yayımlanmış bir yazıdan söz ediyordum, yatak odamda o derginin birkaç yıllığını kıskançlıkla saklamaktaydım. Şöyle bir olay geçmişti: Şimdi anımsamıyorum hangi nedenle, babama kaba davranmıştım. Bana gücenmişti, surat asıyordu, öyle ki ben de ilişkimizi yeniden normalleştirmeyi istediğimden, bir nokta gelmiş, tek çare olarak en son okuduğum şeyi ona da aktarmayı düşünmüştüm. O saygı belirtimle gururu okşanmış, hiç burun kıvırmamıştı. Yazıyı ânında yutarcasına okumuş, birçok satırının altını kurşun kalemiyle çizmiş, sayfa kenarlarını sık notlarla doldurmuştu. Özetle, bana açıkça belirttiğine göre, "Lenin'in eski kadim dostu olan o vasıflı adam" kendisi için de bir keşif olmuştu.

"Elbette ki hak veriyorum!" diye ünledi, beni bir tartışmaya razı görmekten memnun, aynı zamanda tedirgin. "Hiç kuşku yok, Troçki dört dörtlük bir tartışmacı. O ne heyecan, o ne dil kullanımı! Yazıyı doğrudan doğruya Fransızca kaleme almış olabilir pekâlâ. E, tabii!" diyerek gururla gülümsedi: "Rus ve Leh Yahudileri belki pek sevimli olmayabilirler, ama dil konusunda her zaman gerçek dâhiler olmuşlardır. Kanlarında var onların."

"Dili bir yana bırak da kavramlara bakalım" diye kestirip attım, sesimde biraz hoca haşinliği vardı, anında pişman oldum.

Yazı açıkça ortaya koyuyor –diye sürdürdüm, daha sakin bir sesle–. Emperyalist yayılma aşamasında kapitalizm bütün ulusal azınlıklara hoşgörüsüz davranmak zorundadır, özellikle de Yahudilere, çünkü *azınlık* denildiğinde ilk akla gelenlerdir. Şimdi, bu genel kuramın ışığında (Troçki'nin yazısı 1931'de, yani Hitler'in asıl yükselişinin başladığı yıl basılmıştı, bunu unutmamak gerekir), Mussolini'nin Hitler'e kıyasla daha iyi biri olmasının ne önemi vardı? Hem sonra, acaba Mussolini de, insan olarak, sahiden daha iyi biri miydi?

"Anladım, anladım..." diye sürekli yineliyordu babam, alçak sesle.

Gözkapaklarını indirmişti, yüzü acılı bir tahammül ifadesiyle kasılmıştı. Neden sonra, ekleyecek bir şeyim kalmadığına emin olunca, bir elini dizimin üstüne koydu.

Anlamışmış –gözkapaklarını yeniden ağır ağır açarken bir kez daha yineledi–. Yine de izin vereyim de söylesinmiş, ona kalırsa ben her şeyi kapkara görüyormuşum, fazla felaket tellallığı yapıyormuşum.

Hem neden şunu kabul etmiyormuşum ki, 9 Eylül bildirisinden sonra, hatta ayın 22'sinde getirilen ekten sonra da, durum en azından Ferrara'da hemen hemen eskisi gibi sürmüştü. Tamam – diye teslim etti, hüzünle gülümseyerek– gerçi o ay içinde, Musevi cemaatinin yedi yüz elli üyesi arasında, *Padano* gazetesinde ilanı hak edecek denli önemli vefatlar olmamıştı (yalnızca Vittoria Sokağı'ndaki düşkünler yurdunda iki ihtiyar kadın ölmüştü: Saralvo'lardan ve Rietti'lerden; ikincisi Ferraralı bile değildi, Mantova'nın ilçelerinden birinden gelmişti, Sabbioneta mı, Viadana mı, Pomponesco mu, işte öyle bir yerden). Ama doğruya doğru, henüz telefon rehberlerini toplayıp yerine yeni bir arıtılmış baskı yapmamışlardı; bizim ailelerden birinin hizmetinde hiçbir *havertà*,* hizmetçi, aşçı, dadı ya da yaşlı kâhya çıkmamıştı ki, birdenbire kendinde bir "ırk bilinci"nin varlığını keşfedip bohçasını toplamayı düşünmüş olsun; başkan yardımcılığını on yıldan fazladır avukat Lattes'in yaptığı İş Adamları Kulübü –pekâlâ da bilmem gerekirdi ki, bizzat kendisi hâlâ hemen her gün gidiyordu, kimse de rahatsız etmemişti– bugüne değin kimseden istifasını istememişti. Hem Bruno Lattes, Leone Lattes'in oğlu, *Eleonora d'Este*'den kovulmuş muydu sanki? Beni hahambaşıymışım gibi hep ağzı açık seyreden, ne yaparsam taklit eden kardeşim Ernesto'yu, zavallıcığı aklıma bile getirmeksizin tenise gitmekten vazgeçmiştim; oysa, izin vereyim de söylesinmiş, fena yapıyormuşum içime kapanmakla, başkalarından kopmakla, artık kimseyle görüşmemekle (geçen yıla değin ayrılmaz arkadaşlarım olan Nino Bottechiari, Sergio Pavani ve Otello Forti ile bile artık burada, Ferrara'da birlikte olmayı istemiyordum, oysa onlar, zavallı çocukcağızlar, bir sefer biri, bir sefer öbürü, bana telefon etmedikleri ay olmuyordu) ve Üniversite'yle tren abonmanını bahane edip ikide birde Bologna'ya sıvışmakla çok kötü ediyormuşum. Bir de genç Lattes'e baksaymışım, lütfen. *Padano* gazetesine bakılırsa, o kent turnuvasına düzenli olarak katılmakla kalmamıştı, üstelik Mühendis Vali'nin kızı, güzel Adriana Trentini ile karma çiftlerde birlikte oynuyordu ve çok başarılıydı; üç turu kazanmışlar, şimdi yarı-finallere hazırlanıyorlardı. Yo, hayır, Barbicinti denen adamcağız hakkında her şey söylenebilirdi, yani kendi mütevazı soyluluk sanlarına aşırı önem veriyor da, Federal Parti Başkam'nın

* hizmetçi kadın (ç. n.)

kendisine arada bir *Padano* için yazdırdığı tenis propagandası yazılarında dilbilgisi kurallarına pek az önem veriyor da denebilirdi. Ama mert, Yahudilere karşı hiçbir düşmanlığı bulunmayan, hayli mutedil bir Faşist olduğu –o "hayli mutedil bir Faşist"i söylerken, babamın sesi titredi, minik bir mahcubiyet titremesi–, işte o konu kuşku da, tartışma da götürmezdi.

Gelelim Alberto'nun çağrısına ve Finzi-Contini'lerin geneldeki davranış biçimlerine, şimdi böyle geceden sabaha telaşa düşmeleri, böyle handiyse sancısı tutmuş gibi ille de ilişki gereksinimine kapılmaları da neyin nesi oluyordu?

Bir hafta önce Sinagog'da, Roş Aşana sırasında zaten hayli garip bir şey olmuştu (ben, her zamanki gibi, gitmeyi istememiştim ve bir kez daha, fena yapmıştım). Evet, hayli garip kaçmıştı, tam ayinin doruk noktasında, sıraların hemen hepsi dolmuşken, birden Ermanno Finzi-Contini'yi, yanında karısı, hatta kayınvalidesi, peşlerinde iki çocukları, artlarında olmazsa olmaz Venedikli Herrera Dayılar –özetle bütün klan, erkek-kadın ayrımı da gözetmeksizin–, *tam beş yıl* süreyle kibirle herkeslerden kopup gidip İspanyol Sinagogu'na kapandıktan sonra, İtalyan Sinagogu'na görkemle giriş yapmışlardı; hem de öyle memnun mutlu suratlarla ki, sanki orada bulunmakla yalnız ayine katılanları değil, bütün cemaati ödüllendiriyor, *bağışlıyorlarmış* gibiydiler. Her neyse, bu kadarla da kalmamıştı demek. Şimdi sıra gelmişti insanları evlerine, düşün bir kez, ta Josette Artom zamanından beri hemşehri olsun, yabancı olsun, kimsenin pek acil durumlar dışında ayak basmamış olduğu Barchetto del Duca'ya davet etmeye. Ve bilmek ister miymişim, niçin? Olanlardan memnunmuşlar da onun için! Çünkü onlar, her zaman *halto* olmuşlardı ya (evet, faşizm karşıtıydılar, ama her şeyden önce *haltoy*dular), *aslında ırkçı yasalar hoşlarına gidiyordu*! Madem öyleydi, iyi siyonistler olsalardı ya! Madem burada, İtalya'da ve Ferrara'da, hep o kadar rahatsızmışlar, öylesine iğreti duruyorlarmış, hiç olmazsa durumdan yararlanıp kalkıp *Erez*'e taşınsaydılar ya! Ama hayır. Arada bir birkaç kuruş yollamak dışında (o da öyle olağanüstü bir meblağ değildi), daha fazlasını yapmaya asla yanaşmamışlardı. Asıl önemli meblağları hep aristokratça saçmalıklara harcamışlardı: 1933'te kendi kişisel sinagoglarına layık bir *ehal* ile bir *parohet* (hem de aman sahici Sefarat nakışı olsunlardı, yani Portekiz, Katalan ya da Provenzal işlemesi olmasınlardı, ille de İs-

panyol işi ve tam uygun ölçülerde!) bulabilmek için otomobillerine binip peşlerine Carnera'lardan birini takarak ta Cherasco'ya kadar uzanmışlardı, Cuneo ilinde bir kasabaydı burası, 1910'lara değin bugün artık soyu tükenmiş olan ufak bir Musevi cemaatini barındırmıştı, artık yalnızca mezarlığı kullanılıyordu, çünkü Torino'da yaşayan, aslen oralı Debenedetti'ler, Momigliano'lar, Terracini'ler ve benzeri birkaç aile mevtalarını kasabalarına gömmeyi sürdürüyorlardı. Alberto ile Micòl'ün büyükannesi Josette Artom da zamanında dur durak bilmeden Roma'dan, hani şu Gianicolo'nun dibindeki Botanik Bahçesi'nden, palmiyeler ve okaliptüsler getirtiyordu ve o amaçla, arabalar rahat rahat geçebilsin diye, ama tabii gösteriş olsun diye de, bunu eklemesi bile gereksiz, kocası olacak o zavallı Menotti'ye dayatmış, evin Ercole d'Este Caddesi'ne açılan ve zaten geniş olan kapısını iki kat genişlettirmişti. Gerçek şu ki, nesnelerin, bitkilerin, her şeyin koleksiyonunu yapa yapa, giderek insanların da koleksiyonu yapılmak istenir. Eh, ama eğer onlar, Finzi-Contini'ler gettoyu özlüyorlar idiyse (hepimizi gettoya hapsedilmiş görmeyi düşlüyorlardı, bu besbelliydi, hatta o güzel ideal uğruna, Barchetto del Duca'yı parça parça bölüp kendi yüksek yönetimleri altında bir tür *kibutza* dönüştürmeye razı olurlardı) özlemekte serbesttiler, buyursun özlesinlerdi. Ama kendisi her şekilde, her zaman Filistin'e gitmelerini yeğlerdi. Hatta Filistin'den de iyisi, Alaska, Tierra del Fuogo ya da Madagaskar olsundu....

Günlerden salıydı. Nasıl oldu da hemen birkaç gün sonra, aynı haftanın cumartesi günü, babamın dilediğinin tam tersini yapmaya karar verdim, söyleyemeyeceğim. Evlatların tipik davranışı olan şu malum zıt gitme ve boyun eğmeme tepkisiyle ilişkisi bulunduğunu olasılık dışı sayıyorum. Bir yıldan fazladır bir çekmecede uyuklayan raketimle tenis kıyafetimi birdenbire dışarı çıkarmaya beni heveslendiren şey belki de günün aydınlığı, olağanüstü güneşli bir güz öğleden sonrasının hafifçe okşayan meltemiydi.

Ama o arada birkaç şey daha olmuştu.

Her şeyden önce, sanırım Alberto'nun telefonundan iki gün sonra, yani perşembe günü, Eleonora d'Este Tenis Kulübü üyeliğinden istifamın "kabul edildiğini" bildiren mektup sahiden de gelmişti. Daktilo makinesinde yazılmıştı, ama altında "soylu zat" Marki Barbicinti'nin imzasını taşıyan taahhütlü-ekspreste kişisel ve özel nitelikli değerlendirmelere girilmiyordu. Resmî yazışmala-

rın biçemine beceriksizce özenen birkaç kupkuru satırla dosdoğru amaca yöneliyordu: "Mümtaz şahsımın" bundan böyle kulübe girip çıkmasının kesinlikle "kabulü mümkünsüz" (aynen böyle) olduğunu belirtiyordu. (Marki Barbicinti bütün yazılarını bu tür dil yanlışlıklarıyla süslemese olmaz mıydı? Anlaşılıyor ki olmuyormuş. Ama yanlışın farkına varıp kahkahayı basmak, bu kez önceki seferlerden biraz daha zor gelmişti.)

İkincisi, ertesi gün bana *magna domus*tan bir telefon daha gelmişti, hem bu kez Alberto tarafından değil, Micòl'den.

Sonucu uzun, hatta upuzun bir telefon sohbeti olmuştu, havası, en çok da Micòl'ün sayesinde, iki yıllanmış üniversite öğrencisinin, çocukken birazcık yakınlaşmış bile olsalar, aradan on yıl gibi bir süre geçmişken, dürüst bir yuvaya dönüş dışında bir amacı bulunmayan normal, alaylı, daldan dala atlayan gevezeliği olmuştu:

"Ne kadar oldu acaba görüşmeyeli?"

"En azından beş yıl olmuştur."

"Şimdi nasıl bir şeysin?"

"Çirkinim. Kırmızı burunlu bir kız kurusu. Ya sen? Aklıma gelmişken, okudum, okudum..."

"Neyi okudun ki?"

"Okudum işte diyorum sana, *şöyle bir* iki yıl oluyor, *Padano* gazetesinde, üçüncü sayfada sanırım, Parti'nin Venedik'te yapılan Sanat ve Kültür Şenliği'ne katılmışsın... Koltuklarımızı kabartıyorsun, ha? Kutlarım! Ama liseden beri İtalyancada hep çok başarılı olmuşsundur. Sınıfta yazdığın bazı kompozisyonlara Meldolesi tam anlamıyla *hayran kalırdı*. Hatta birkaçını getirip bize de okutmuştu."

"Dalga geçme benimle. Ya sen, neler yapıyorsun?

"Hiiç. Sözde *Ca' Foscari*'de İngilizce Bölümü'nü bitirecektim, geçen haziranda. Ama nerede o günler! Umarım bu yıl başarırım, tembelliğim izin verirse. Ne dersin, devamını tamamlamış öğrencilerin de *eskisi gibi* mezun olmalarına izin verecekler midir?"

"Keyfini kaçırdığımın farkındayım, ama buna hiç kuşkum yok. Tez konusunu aldın mı?"

"Almasına aldım: Emily Dickinson, şu 19. yüzyıl Amerikan şairi, hani bir çeşit *eli maşalı hatun*... Ama nasıl yapayım tezi? Profesörün kuyruğuna takılmam, ardı ardına on beş günü Venedik'te geçirmem gerekir. Oysa 'Lagünün İncisi'nde birkaç günden sonra

bana heyheyler geliyor... Bütün bu yıllar boyunca elimden geldiğince az kaldım. Hem, sana bir şey söyleyeyim mi, ders çalışmak hiçbir zaman en iyi marifetim olmamıştır."

"Yalancı seni. Hem yalancı, hem züppe."

"Gerçekten değil, *yemin ederim*. Bu sonbahar gidip uslu uslu oraya tıkılmak büsbütün zor geliyor. Aziz dostum, kitaplığa gömülmektense ne yapmayı isterdim, biliyor musun?"

"Söyle bakalım."

"Tenis oynamayı, dans etmeyi, fırsat çıkarsa flört etmeyi!"

"Dürüst eğlenceler hepsi, tenisle dans dahil, istesen bunlara Venedik'te de varlığını adayabilirsin."

"Ne demezsin. Giulio ve Federico dayılarımın hiç peşimi bırakmayan kâhyasıyla!"

"Tamam da, en azından tenis oynayamam diyemezsin ya. Örneğin ben, fırsat bulur bulmaz trene atlıyorum, Bologna'ya tüyüyorum da..."

"Tüymesine *tüyüyorsundur* da, haydi gel, itiraf et bakalım, dalganın yanınadır."

"Yok canım. Gelecek yıl ben de üniversiteyi bitirmek durumundayım, şimdi bilmiyorum Sanat Tarihi'nden mi, İtalyancadan mı (ama İtalyanca olacak artık, sanıyorum...); canım çektiğinde kendime bir saat tenis armağan ediveriyorum. Cestello Caddesi'nde ya da Littoriale'de çok iyi bir ücretli korta gidiyorum, karışan görüşen yok. Sen de Venedik'te niye öyle yapmayasın ki?"

"Mesele şu ki, tenis oynamak için de, dans etmek için de bir *partner* gerekiyor, ben de Venedik'te *uygun* hiç kimse tanımıyorum. Hem diyorum sana: Venedik çok güzel, bunu hiç tartışmıyorum ama ben uyum sağlayamadım. İğreti hissediyorum kendimi, gurbette... yurt dışındaymışım gibi."

"Dayılarında mı kalıyorsun?"

"Eh, öyle tabii, iaşe ve ibate."

"Anlıyorum. Her neyse, iki yıl önce, *Ca' Foscari*'de Parti'nin Şenliği yapıldığında, iyi ki gelmedin. Yürekten söylüyorum. Ömrümün en kara sayfası sayıyorum onu."

"Neden peki? Sonuçta... Hem ne diyeceğim, senin katıldığını öğrendiğimde aklımdan nazik bir düşünce geçti, dedim ki gideyim de salonda kalabalık yapayım, şeye saygı olur... bayrağa. Bak ne diyeceğim, hani matematikten bütünlemeye kaldığın gün burada,

dışarıda, Angeli Surları'nda, anımsıyor musun? Ağlamaktan bir hal olmuştun, *zavallıcığım*, gözlerin kan çanağıydı! Seni avutayım demiştim. Seni duvardan aşırıp bahçeye almayı bile düşünmüştüm. Peki sonra neden gelmemiştin? *Gelmediğini* biliyorum, ama nedendi, anımsamıyorum."

"Birisi tam o anda üstümüze gelmişti de ondan."

"Ha, evet, Perotti, Perotti olacak köpek, bahçıvan yani."

"Bahçıvan mı? Arabacıydı sanıyordum."

"Bahçıvan, arabacı, şoför, kapıcı, her derde deva."

"Hâlâ hayatta mı?"

"Tabii ki!"

"Peki ya sahici köpek, hani havlıyordu?"

"Kim? Jor mu?"

"Evet, Danua."

"O da sapasağlam, yaşayıp gidiyor."

Ağabeyinin davetini yinelemişti ("Bilmem Alberto sonra sana telefon etti mi, neden bizim eve gelip biraz raket sallamıyorsun?"), ama ısrar etmedi ve ondan farklı olarak, Marki Barbicinti'nin mektubuna hiç değinmedi. Nice zaman sonra yeniden görüşüp bütün yasakların inadına, mevsimden geri kalan günlerin tadını birlikte çıkarmanın keyfinden başka hiçbir şeye değinmedi.

2

Davet edilen tek kişi ben değilmişim.

O cumartesi öğleden sonra, Ercole I d'Este Caddesi'nin (Giovecca Caddesi'yle kent merkezine girmekten kaçınmıştım) ucuna vardığımda, hemen fark ettim ki Finzi-Contini'lerin giriş kapısının önünde gölgelikte ufak bir tenisçi grubu toplanmıştı. Beş kişiydiler, onlar da bisikletliydi, dört erkekle bir kız. Dudaklarım bir sıkıntı ifadesiyle büküldü. Bunlar da kimdi? Birini hiç görmemiştim, yaşça öbürlerinden daha büyüktü, yirmi beşinde vardı, dişlerinin arasında bir pipo, beyaz keten uzun pantolon, kahverengi kot kadife ceketliydi, öbürlerinin hepsi renkli kazaklarla şort giymişlerdi ve tam her zaman *Eleonora d'Este*'ye gidenlerin havasındaydılar. Kısa bir süre önce gelmişler, içeri girebilmek için bekliyorlardı. Ama kapının açılması gecikiyordu, yüksek sesle konuşup gülüşmeyi kesmişler, şen bir protesto yaparak bisikletlerinin zillerini tempoyla çalmaya koyulmuşlardı.

İçimden geri dönmek geldi. Çok gecikmiştim. Zil çalmayı bırakmışlar, merakla gözlerini bana dikmişlerdi. İçlerinden biri, yaklaşınca tanıdım, Bruno Lattes'ti, uzun, sıska koluyla raketini sallayarak bana işaretler yapıyordu. Hem kendisini tanıtmaya çabalıyordu (hiç önemli bir arkadaşlığımız olmamıştı, benden iki yaş küçüktü, oysa Bologna'da, Edebiyat Fakültesi'nde çok sık karşılaşmıştık), hem beni ilerlemeye özendiriyordu.

Artık sol elini kapının perdahlanmış meşe tahtasına dayamış olan Bruno ile tam karşı karşıya duruyordum.

"İyi günler" dedim, alaylı alaylı gülüyordum. "Hangi dağda kurt öldü de buralar bu denli kalabalık böyle? Turnuva bitti mi acaba? Yoksa elimine olanların kalabalığı karşısında mı bulunuyorum?"

Sesimi ve sözlerimi özenle seçerek konuşmuştum. O arada onları teker teker süzüyordum. Adriana Trentini'ye, sapsarı saçlarına, uzun, biçimli bacaklarına bakıyordum: Muhteşemdi doğrusu, diyecek yoktu, ama bembeyaz olan cildi sıcak bastığında hep olduğu gibi tuhaf kırmızı lekelerle kaplanmıştı; keten pantolonlu, kahve-

rengi ceketli suskun delikanlıya bakıyordum (Ferraralı olmadığı kesin diyordum kendi kendime); öteki iki çocuğa bakıyordum, ondan, hatta Adriana'dan çok daha küçüktüler, ikisi de henüz lisede ya da meslek okulunda olabilirlerdi, o nedenle, benim yavaş yavaş kentin şöyle böyle tanıdığım bütün çevrelerinden uzaklaşmış bulunduğum son yılda "yetişmişlerdi"; son olarak önümde duran Bruno'yu süzüyordum, uzun boylu ve zayıftı, koyu esmer teniyle, giderek titrek, ürkek bir siyahi gence büsbütün benzer olmuştu, o gün de öylesine bir sinirli telaş içindeydi ki, onu bisikletlerimizin ön tekerleklerinin hafifçe temasından bana da aktarmayı başarıyordu.

Bruno ile aramızda zaten hem arzuyla hem tiksinerek beklediğim o kaçınılmaz Musevi sırdaşlığı bakışması geçti. O zaman hep öyle gözlerim ona dikili, ekledim:

"Her zamankinden farklı bir yerde oynamaya gelmeye cesaret etmeden önce *Bay* Barbicinti'den izin almış olduğunu umarım."

Ferraralı olmayan yabancı, belki sesimin alaylı tonuna şaşırmış, belki de kendini rahatsız hissettiğinden ötürü, yanımda hafiften kıpırdandı. O kıpırtı beni dizginleyecek yerde, büsbütün coşturdu.

"Bir iyilik edin de içimi ferahlatın" diye üsteledim. "Bu davranışınız izin verilen bir kaçamak mı, yoksa firar mı ettiniz bakayım?"

"Ama nasıl olur!" diye söze karıştı Adriana, her zamanki gibi patavatsızlığıyla: masumdu elbette, ama bu demek değildi ki daha az kırıcıydı. "Geçen çarşamba, karma çiftler finali sırasında olandan haberin yok mu yani? Orada değildim deme sakın, şu oldum bittim Vittorio Alfieri* tavırlarını da bırakıver! Biz oynuyorken seni seyircilerin arasında görmüştüm. Hem çok iyi gördüm."

"Kesinlikle orada değildim" diye kuru bir yanıt verdim. "En az bir yıl var ki oranın semtine uğramıyorum."

"Nedenmiş o?"

"Günün birinde nasıl olsa kovacaklarını biliyordum da ondan. Nitekim yanılmamışım. İşte üyeliğime son veren mektup."

Ceketimin cebinden zarfı çıkardım.

"Herhalde sana da gelmiştir" diye ekledim, Bruno'ya dönerek.

Adriana ancak o noktada anımsar gibi oldu. Dudak büktü. Ama kuşkusuz benim habersiz olduğum önemli bir olayı bildirmenin hevesi kafasındaki her türlü düşünceyi hemen sildi.

---

* Vittorio Alfieri: 19. yüzyıl İtalyan romantik şairi (ç. n.)

Bir elini kaldırdı.

"Anlatmak lazım şuna" dedi.

Pufladı, gözlerini göğe kaldırdı.

Pek tatsız bir olay geçti –diye anlatmaya başladı, ders veren bir öğretmen tavrıyla, en genç çocuklardan biri o arada giriş kapısının zilindeki ufak, sivri, siyah düğmeye bir kez daha bastırmaktaydı–. Tamam, ben bilmiyordum, ama kendisiyle Bruno, bir önceki hafta ortasında başlayan kapanış turnuvasında, finale kalmak gibi büyük bir başarı göstermişlermiş, asla ve asla ulaşmayı düşleyemeyecekleri bir sonuçmuş. Neyse. Son maç hâlâ sürmekteymiş, hatta durum çok ilginç bir noktaya gelmişmiş ki (gözleri yuvalarından fırlayacak, yemin ediyorum, bak, iki *on beşlik*, Désidérée Baggioli ile Claudio Montemezzo, klasmana sokulmayan bir çiftin karşısında zorlanıyorlarmış: O kadar ki ilk seti sekize on kaybetmişlermiş, ikinci sette de bayağı sıkıntıdaymışlar), apansızın, her zamanki gibi turnuvanın yargıcı ve hakemi olan, özetle bir kez daha Büyük Başkanlık taslayan Marki Barbicinti'nin kendi kafasından çıkan, öngörülmesi olanaksız bir kararla, maç birdenbire durduruluvermiş. Saat altı olmuş, hava epey kararmışmış, tamam. Ama en azından iki oyun daha oynanamayacak kadar da değil. Yapılacak iş miymiş, canım? Önemli bir karşılaşmanın ikinci setinin dört ikili oyununda, "Durun!" diye bağırıp kollarını iki yana açarak korta dalmak, "karanlık bastırması sebebiyle" maçı yarıda kesmek, devamını ve sonuçlanmasını ertesi gün öğleden sonraya bırakmak haksızlıkmış, şimdiye değin görülmedik şeymiş. Zaten marki efendinin niyeti bozukmuş, besbelli! Daha ilk set bitmekteyken, adam GUF* sekreteri olacak o "kara ruhlu" Gino Cariani ile fısır fısır bir şeyler konuşuyormuş (seyircilerden uzaklaşmış, soyunma odalarının bulunduğu yapının yanında duruyorlarmış), Cariani de belki fazla göze çarpmamak için, sırtı tümüyle korta dönük duruyormuş, ama kendisi bunu fark etmiş olmasa bile, marki giriş parmaklığını açmak üzere eğildiği an suratının ne halde olduğunu görmesi yetermiş, öylesine solgun, öylesine altüst olmuş ki yüzü ("Korkudan ödü patlamıştı, cidden!") karanlık bastırdığının yalnızca sudan bir özür, "kuyruklu yalan" olduğunu anlarmış. Zaten kuşku götürür

* Gioventù Universitaria Fascista: Mussolini döneminin Faşist Üniversite Gençliği (ç. n.)

yanı var mıymış? Yarıda kesilen maçtan bir daha kimse söz etmemiş bile, çünkü ertesi gün Bruno da benimkinin aynı bir mektup almış: "Bu her şeyi kanıtlıyor"muş. Ve kendisi, Adriana yani, o olaydan ötürü öylesine gücenmiş, öylesine öfkelenmiş ki, *Eleonora d'Este*'ye artık bir daha ayak basmamaya yemin etmiş, en azından uzun bir süre için. Bruno'ya mı bir itirazları varmış? Eğer vardıysa, turnuvaya yazılmasını yasaklayabilirlermiş. Dürüstçe söyleyebilirlermiş: "İşler bu merkezde olduğundan dolayı ne yazık ki kaydınızı kabul edemiyoruz." Ama turnuva bir kez başlamışken, hatta bitmek üzereyken, dahası Bruno'nun yarışmalardan birini kazanmasına kıl payı kalmışken, o tür davranmaya hiç mi hiç hakları yokmuş efendim. İkiye dört. Büyük iğrençlik! İnsanlara öyle davranmak Zulular'ın yapacağı işmiş ancak, terbiyeli uygar kimselerin değil!

Adriana Trentini konuşurken coştukça coşuyordu; Bruno da ara sıra söze karışıp ayrıntılar ekliyordu.

Ona kalırsa maçın yarıda durdurulması en çok Cariani'nin suçuymuş, zaten ondan da başka türlüsü beklenemezmiş. Apaçık ortadaymış: onun tipinde bir "insan müsveddesi", o veremli göğsü, o saka kuşu sesiyle, G.U.F'a girdiği andan başlayarak, tek düşüncesi kendisine bir kariyer hazırlamakmış, o nedenle, kamu önünde olsun, özelde olsun, Federasyon Sekreteri'nin ayaklarını yalamak için hiçbir fırsatı kaçırmıyormuş (Caffè della Borsa'da görmemiş miyim, "Bombamano'nun eski serserileri"nin masasına oturmayı başardığı ender seferlerde, halini hiç görmemiş miydim? Hindi gibi kabarıyormuş, dine imana sövüyormuş, gösteriş olsun diye kendinden büyük küfürler ediyormuş, ama Konsül Bolognesi ya Sciagura ya da gruptaki faşist elebaşlarından biri sesini yükseltince, işte hemencecik kuyruğunu bacaklarının arasına kıstırıveriyormuş, kendini bağışlatmak, yeniden göze girmek için en aşağılık ayak işlerine koşabiliyormuş: örneğin bir koşu tütüncüye gidip Federasyon Sekreteri'ne bir paket Giubek almak, ya da "Sciagura'nın evi"ne telefon edip "çamaşırcılıktan gelme karısı"na o büyük adamın birazdan döneceğini haber vermek gibi); "o çapta bir solucan" elbette ki, hayatı üstüne bahse girerdi ki, Parti Federasyonu'nda bir kez daha kendini göstermek fırsatını kaçırmamıştı! Marki Barbicinti neyse oydu: Kibar bir adamdı kuşkusuz ama "kendi kafasıyla iş görme" konusunda yaya kalıyordu ve bir kahraman olmaktan da uzaktı. Eleonora d'Este'yi yürütsün diye tutuyorlardı onu, orada gösterişi iyi diye tutuyor-

lardı, en çok da adından ötürü, kendi akıllarınca kim bilir hangi çaylakları tavladığını düşlüyorlardı. Dolayısıyla, Cariani açısından, zavallı "soylu zat"ın elini ayağını titretmek çocuk oyuncağı olmuştu herhalde. Ona belki de şöyle demişti: "Ya yarın? Yarın akşamı düşündünüz mü, Marki Hazretleri, Federasyon Sekreteri balo için buraya geldiğinde, bir de bakacak ki gümüş kupayla Roma selamını vereceği kişi bir... Lattes! Bana sorarsanız, rezaletin daniskası olur derim. Ardından da belanın bini bir para. Sizin yerinizde olsam, hava da kararmaya başladığına göre, hiç durmaz, maçı yarıda keserim." Berikini o gülünç ve acıklı müdahaleyi yapmaya ikna etmek için daha fazlası gerekmemiştir, "kalıbını basardı".

Adriana ile Bruno bana olup biteni anlatmayı bitirmemişlerdi ki, (Adriana o arada beni yabancı delikanlıyla tanıştırmanın da yolunu bulmuştu: Malnate diye biriydi, Giampiero Malnate, Milanoluydu, Sanayi Bölgesi'ndeki yeni sentetik lastik fabrikalarından birine henüz atanmış bir kimya mühendisiydi) giriş kapısı nihayet açılmıştı. Eşikte altmış yaşlarında bir adam belirmişti, irikıyım, gürbüzdü, omuzlarının ardındaki dikey aralıktan oluk gibi akan saat iki buçuk güneşi, kısa kesilmiş kır saçlarında madeni bir beyazlıkta yansımalar yapıyordu, etli, morumsu burnunun altındaki bıyıkları da yine kısaydı ve kırlaşmıştı, biraz Hitler stili –diye geçti aklımdan– o burunla o bıyıklar. Ta kendisiydi, ihtiyar Perotti, bahçıvan, arabacı, şoför, kapıcı, tıpkı Micòl'ün dediği gibi, her işe bakıyordu, Guarini zamanlarından bu yana hiç değişmemişti, hani arabacı yerinde oturmuş, korkusuzca, dudaklarında bir gülümsemeyle giren "küçük efendilerini" yutan karanlık ve tehditli mağaranın sonunda onları geri vermesini beklerdi istifini bozmaksızın; bakımından ve sürüşünden yalnızca kendisinin sorumlu olduğu baştan aşağı cam, cila, nikelaj, yumuşacık kumaşlar, ender ahşaptan –gerçekten de değerli bir tik ağacına benzerdi o tahta– arabaya onlar yine bir o kadar sakin, kendilerine güvenli dönerlerdi neden sonra. Örneğin yine gri ve delici, ufacık, sert Veneto köylüsü kurnazlığıyla ışıldayan gözleri neredeyse siyah, gür kaşlarının altında babacan gülüyorlardı, tıpkı bir zamanlar olduğu gibi. İyi de, şimdi niyeydi o gülüş? Orada öyle, en az on dakika beklemiş oluşumuza mı? Yoksa kendi kendisine mi, ince çizgili pamuklu kumaştan ceket ve beyaz pamuklu eldivenlerle çıkmıştı karşımıza: Yepyeniydiler, yoksa bu olay için ilk kez mi giyilmişlerdi?

Ardından içeri girmiştik, becerikli Perotti'nin bir itişte güm diye hemen kapattığı kapının ardında, Danua cinsi siyahlı-beyazlı köpek Jor'un ağır havlamalarıyla karşılandık. Koca köpek giriş yolunda aşağı, yorgun argın bizi karşılamaya koşturuyordu, hali hiç de tehditli değildi. Yine de Adriana ile Bruno susuverdiler.

"Isırmaz ya?" diye sordu Adriana ürkerek.

"Korkmayın küçükhanım," diye yanıtladı Perotti. "Topu topu üç-dört dişi kaldı, artık ne ısırabilir ki? Olsa olsa *polenta*..."*

Ahı gitmiş vahı kalmış Jor, biri koyu renk, öbürü açık mavi buz gibi gözlerini üzerimize dikmiş, bahçe yolunun ortasında heykel pozunda durmuşken, Perotti özürler dilemeye koyuldu. Bizi beklettiğinden dolayı üzgünmüş. Ama kabahat onun değilmiş, elektrik akımı arada bir kesiliyormuş (bereket küçükhanım, yani Micòl fark etmiş de geldik mi diye bakması için yollamış), ayrıca eve kadar yarım kilometreyi aşkın yol varmış maalesef. Kendisi de bisiklete binmesini bilmiyormuş. Ama küçükhanım, yani Micòl bir şeyi kafasına koydu mu...

İçini çekti, gözlerini göğe kaldırdı, bir kez daha kim bilir neden gülümsedi, ince dudaklarının arasında Danuanınkilerden çok daha sağlam ve güçlü bir dizi diş göründü; o arada, kolunu kaldırmış, bize yüz metre kadar gittikten sonra sık bir sazlığın arasına dalan yolu işaret ediyordu. Bisiklete de binseniz –diye uyardı–, yalnızca "konağa" varmak bile üç-dört dakika sürer.

---

* *polenta*: Orta-Kuzey İtalya'nın mısır unundan yapılan tipik püresi (ç. n.)

3

Mevsim açısından talih yüzümüze gülmüştü. Hava, on-on iki gün süreyle hep öyle enfes kaldı, bizim buranın kimi güzlerine özgü o bir tür tılsımlı durgunlukta, cam gibi ve apaydınlık hoş bir kıpırtısızlık içinde. Bahçe sıcak oluyordu, neredeyse yaz gibi. Canı isteyenler saat beş buçuğa, hatta daha sonrasına değin tenis oynamayı sürdürebiliyordu; kasım ayı yaklaşırken havaya çöken şiddetli nemin raketlerin tellerini gevşetmesi tehlikesi yoktu. Tabii o saatte kortta handiyse göz gözü görmez oluyordu. Ama ışık uzaklarda, ufukta, Angeli Surları'nın çayırlarla kaplı ve özellikle pazar günleri sakin, rengârenk bir kalabalıkla (top peşinde koşturan çocuklar, izne çıkmış askerler, sarmaş dolaş olacak yer arayan sevgililer) dolu bayırlarını hâlâ parlatıyordu, o son ışık bizi artık handiyse körlemesine de olsa, karşılıklı top savurmaya çağırıyordu. Gün bitmemişti daha, oyunu birazcık daha sürdürmeye değerdi.

Her gün öğleden sonra oraya gider olmuştuk, başlangıçta telefonla haber veriyorduk, sonra ondan da vazgeçtik; hep aynı kişilerdik, belki Giampiero Malnate farklıydı çünkü Alberto'yu 1933'te Milano'da tanımıştı ve ilk günü Finzi-Contini konağının giriş kapısının önünde karşılaştığımızda sandığımın aksine, yanımızdaki dört çocuğu o günden önce hiç görmemiş olması bir yana, ne Eleonora d'Este ile ne kulübün başkan yardımcısı ve sekreteri Marki Ippolito Barbicinti ile hiç alışverişi olmamıştı. Günler fazla güzel ve artık bastırmak üzere olan kışın tehdidi altındaydı, fazlasıyla. Birini bile kaçırmak sahiden günah olur gibi geliyordu. Önceden sözleşmeksizin, hep yemekten kalkar kalmaz, saat iki dolaylarında varıyorduk. Başlangıçta, yine hepimizin kapının önünde toplaşmamız, Perotti'nin gelip açmasını beklememiz durumu yineleniyordu. Ama bir hafta kadar sonra bir iç telefonla, kapıya uzaktan kumanda düzeneği konuldu ve bahçeye girmek sorun olmaktan çıktığından, teker teker, gelişigüzel gitmeye başladık. Bana gelince, bir tek akşamüstü bile gitmemezlik etmedim; her zamanki gibi Bologna'ya koşturmak için bile. Öbürleri de öyle, belleğim beni aldatmıyorsa

Bruno Lattes, Adriana Trentini, Carletto Sani, Tonino Collevatti, onlara daha sonraki günlerde kardeşim Ernesto'dan başka, kızlı-erkekli üç-dört genç daha eklendi. O denli düzenli gelmeyen bir *bizim* Giampiero Malnate'ydi (onu ilkin Micòl böyle anmaya başladı, çok geçmeden hepimiz de ona öykündük). Fabrikanın çalışma saatlerine uyması gerekiyormuş –diye açıkladı bir seferinde–: Aslında düzen pek katı değilmiş, onun çalıştığı Montecatini tesislerinde o güne değin bir kilocuk olsun sentetik lastik üretilmemiş, ama ne de olsa belli çalışma saatleri varmış. Her neyse, eksikliğinin art arda iki günden uzun sürdüğü olmuyordu. Öte yandan, benden başka tenis oynamaya pek de ilgi göstermeyen sadece oydu (doğrusu iyi oynadığı da söylenemezdi), laboratuvardan sonra saat beşe doğru, bisikletiyle çıkageldiğinde, bazen bir maça hakemlik etmekle ya da Alberto ile bir kenarda oturup pipo içerek sohbet etmekle yetiniyordu.

Ev sahiplerimiz kortta bizden de çok kalıyorlardı. Uzaktaki meydanın saati henüz ikiyi çalmadan vardığımız oluyordu, ne kadar erken gidersek gidelim, onları kortta bulacağımız kesindi, şimdi, evin arkasında, kortun bulunduğu seyreltide ansızın beliriverdiğimiz o cumartesi günü gibi, kendi aralarında oynuyor olmuyorlardı; her şeyin yerli yerinde, ağın gerilmiş, toprağın iyice bastırılıp sulanmış, topların iyi durumda bulunmasını denetler ya da başlarında kocaman hasır şapkalarla birer şezlonga uzanmış, kımıldamadan güneşlenir buluyorduk onları. Ev sahibi olarak bundan iyi davranamazlardı. Salt bedensel egzersiz, spor olarak anlaşılan tenisin kendilerini ancak bir noktaya değin ilgilendirdiği belli olursa da, son maçtan sonrasına değin (ikisinden biri her zaman, ama bazen ikisi birden) oradan ayrılmıyorlar, asla verilmiş bir söz, yapılacak bir iş, bir rahatsızlık özrüyle, zamanından önce izin istemiyorlardı. Hatta kimi akşamlar, neredeyse iyice karanlık bastırmışken, "Haydi bir parti daha, bu son!" diye ısrar eden onlar kendileri oluyor, korttan çıkmaya başlayanları yeniden içeri itekliyorlardı.

Carletto Sani ile Tonino Collevatti'nin seslerini alçaltmaya bile yeltenmeksizin hemen belirttikleri üzere, kort pek ahım şahım değildi.

Marki Barbicinti'yi haklı bir gururla dolduran kortlardan başka bir sahaya ayak atmış olamayacak kadar genç iki on beşlik uzman, hemen o "patates tarlası"na benzer (içlerinden biri, küçüm-

seyerek dudak bükmüş, aynen böyle demişti) kortun kusurlarını sayıp dökmeye girişmişlerdi. Yani, hemen hiç *out* yoktu, özellikle de dipteki sınır çizgilerinin gerisinde; zemin beyazdı, hem drenajı iyi yapılmamıştı, birkaç damla yağmur yağdı mı bataklığa dönerdi; alanı çevreleyen tel örgünün yanında yeşil çit eksikti.

Ne var ki, "ölümüne meydan okuma"larını tamamlar tamamlamaz (Micòl ağabeyinin beş çiftlerde kendisine yetişmesini engelleyememişti, o noktada oyunu kesmişlerdi), Alberto ile Micòl aynı kusurları hiç çekinmeksizin, alelacele, hatta kendi kendilerini kötülemekten bir tür tuhaf zevk alırcasına, birbirleriyle yarışarak sıralamışlardı.

Ya, öyle –demişti Micòl, bir yanda ateş basmış yüzünde hâlâ havlusunu gezdiriyorken–: Bizim gibi *Eleonora d'Este*'nin kızıl toprak zeminli kortlarında "şımarmış" gençlerin onların o tozlu patates tarlasında rahat etmeleri gerçekten zormuş! Ya *out*lar? Arkamızda öylesine daracık bir mesafeyle nasıl oynayabilirmişiz ki? Nasıl bir çöküntünün uçurumuna yuvarlanmışız, zavallı bizler! Ama kendi vicdanı rahatmış. Bir karar verip tel örgülerin tamamını en az üçer metre geri çekmeleri gerekir diye babasına bin kez söylemiş. Ama nerede o günler! O, yani pederi, her seferinde tipik çiftçi görüşünü yinelemiş, toprak, bir şeyler yetiştirmek için yararlanılmıyorsa, ziyan edilmiş demekmiş (kendisiyle Alberto'nun öyle berbat bir sahada çocukluklarından beri oynuyor olmalarına güveniyormuş tabii, ona göre şimdi büyümüşken de pekâlâ oynayabilirlermiş), o, yani pederi hep yan çizmiş. Söyleye söyleye dilinde tüy bitmişmiş yav! Ama şimdi durum farklıymış. Şimdi konukları varmış, "seçkin konukları". O nedenle var gücüyle yeniden saldırıya geçecekmiş, "ak saçlı pederine" öylesine vırvır edecek, başının etini öyle bir yiyecekmiş ki, gelecek ilkbaharda, kendi kefil olurmuş, Alberto ile birlikte, önümüze "daha yaraşır bir şey" koyabileceklermiş.

Her zamankinden de fazla, o kendine özgü tarzında konuşuyordu, bir yandan da alayla gülüyordu. Bize düşen de artık onu yalanlamak, hep bir ağızdan, her şeyin kort dahil, iyinin de iyisi olduğuna yemin etmek, üstelik çevredeki parkın yeşil çerçevesini göklere çıkarmaktı, onunla kıyaslanırsa kentteki öbür özel parklar, Dük Massari'ninki bile (bunu Bruno Lattes belirtmişti: Tam da Micòl ile Alberto'nun el ele tutuşarak korttan çıktıkları sırada) derli toplu burjuva bahçecikleri düzeyine inerek gölgede kalırdı.

Ama tenis kortu gerçekten de "yaraşır" değildi, üstelik tek olduğundan, aşırı uzun dinlenme molalarına zorluyordu. Böylece, her ikindi, tam saat dörtte, –belki de en çok bizim karmakarışık topluluğumuz içindeki iki on beşlik delikanlı, Marki Barbicinti'nin kanatları altında geçirmiş olabilecekleri, spor açısından çok daha yoğun saatlere fazla hayıflanmasınlar diye,– hiç sektirmeden Perotti ortaya çıkıveriyordu, boğamsı ensesi, eldivenli elleriyle koskocaman bir gümüş tepsiyi taşıma çabasıyla gerilmiş, kızarmış oluyordu.

Tepsi tepeleme doluydu: Tereyağlı ançüezli, füme somonlu, havyarlı, kaz ciğerli, domuz jambonlu minik sandviçler; beşamel karışık tavuk ezmesiyle doldurulmuş volovanlar; elbette Bayan Betsabea'nın, onlarca yıldır Mazzini Caddesi'nde işlettiği ve bütün kent halkının damağını lezzetlendiren, gururu sayılan o dükkânla ün salmış bayan Betsabea'nın (Da Fano ailesinden) meşhur *koşer* dükkânından getirilmiş mini mini böreklerle. O kadarla da kalmıyordu. Sadık Perotti tepsidekileri kortun yan girişinin önünde, kırmızı-lacivert dilimli gepgeniş bir güneş şemsiyesinin altına, o iş için konulmuş bir ufak hasır masaya yerleştirmekle uğraşıyorken, iki kızından biri, Dirce ya da Gina yetişip yanına geliyordu, ikisi de aşağı yukarı Micòl'le yaşıttılar ve ikisi de "evde" hizmet görüyordu, Dirce oda hizmetçisi, Gina aşçıydı (iki erkek evlat ise, yani Titta ile Bepi, birincisi otuz yaşlarında, ikincisi on sekizindeydi, hem bahçıvan hem bostancı olarak çifte görevle parkın bakımından sorumluydular ve kendilerini uzaktan, iki büklüm çalışır halde şöyle bir görmekten öte, biz bisikletle geçip giderken alaycı mavi gözlerinin şimşeğini bir an üstümüze yöneltmelerinden öte, hiç ilişkimiz olmamıştı). O, Perotti'nin kızı yani, *magna domus*tan tenis kortuna ileten patikadan aşağı, tekerlekleri lastik kaplı bir servis masasını sürüklüyordu, masa da yine sürahilerle, ibriklerle, bardak ve fincanlarla yüklüydü. O porselen ve madenî ibriklerin içinde çay, süt, kahve bulunuyordu; buzlu damlalarla incilenmiş Bohemya kristali sürahiler ise limonata, meyve suyu, *Skiwasser* doluydu, bu sonuncusu içine limon dilimleri ve birkaç tane de üzüm atılan, eşit oranda suyla böğürtlen şerbeti karışımı, harareti alan bir içecekti ve Micòl bu içeceği her şeyden çok severdi ve bununla da epey gururlanırdı.

Ah, o *Skiwasser*! Oyun aralarında, her zaman biraz da dinsel kuralları hiçe saydığını göstermek isteyerek, ille domuz jambonlular

arasından seçtiği bir sandviçi dişleyen Micòl, çoğu zaman "sevgili meşrubatı"yla dolu koca bir bardağı başına dikiveriyordu, sürekli olarak bizi de içmeye özendiriyordu, "müteveffa Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na saygı olarak" –diyordu gülerek–. Tarifini kendisine doğrudan doğruya Avusturya'da vermişler –diye anlatmıştı–, Hoffgastein'da, 1934 kışında: Kendisiyle Alberto'nun "koalisyon yapıp" on beş günlüğüne yalnız başlarına kayağa gitmeyi başardıkları tek kış. Ve her ne kadar, adının da kanıtladığı üzere, *Skiwasser* bir kış içeceğiydiyse, o nedenle sıcak sıcak, kaynar kaynar getirilmesi gerekiyorsa da, Avusturya'da da onu yazın içmekten hoşlanan tipler varmış, onlar da işte böyle "düzeltilmiş" olarak, buzla ve içine bir dilim limon atmadan içiyorlarmış, o durumda adına *Himbeerwasser* deniyormuş.

Her neyse, şunu iyice kayda geçirelim –diye eklemişti, komik bir abartıyla, bir parmağını havaya kaldırarak–: "son derece önemli olan" üzüm tanelerini klasik Tirol tarifine kendi girişimiyle ekleyen kendisi olmuşmuş. Özbeöz kendi fikriymiş: Bir yandan bizi engelliyordu, bunda gülünecek bir şey yoktu. Üzüm, *Skiwasser*'in kutsal, soylu davasına İtalya'nın katkısıymış, ya da daha ayrıntılı belirtmek gerekirse, o içeceğin "İtalyan versiyonuymuş, aslında Ferrara demek daha doğru olurmuş, daha da doğrusu... vesaire vesaire vesaire".

4

Evin öbür sakinlerinin ortalıkta görünmeye başlamaları biraz zaman almıştı.

Laf arasında, hatta ilk gün tuhaf bir olay geçmişti, o kadar ki ertesi haftanın ortalarında anımsayacaktım, henüz ne Profesör Ermanno ne Olga Hanım ortaya çıkmıştı, Adriana Trentini'nin topluca "ihtiyarlar *cotés*i"* dediği bütün o kişilerin hep birlikte korttan uzak durmayı kararlaştırdıkları kuşkusunu uyandırmıştı içimde: Kim bilir belki de, aslında davet değil, sadece çocukların bahçe toplantısı olan davetlerin keyfini kendi varlıklarıyla bozmamak içindi.

Tuhaf dediğim olay başlangıçta geçmişti, giriş yolu boyunca bisikletlerimizle uzaklaşırken, durmuş arkamızdan bakan Perotti ile Jor'a hoşça kal dedikten az sonra. Panfilio Kanalı'nı kara kirişlerden yapılmış tuhaf, som bir köprüden geçerek aştıktan sonra, biz bisikletliler kafilesi, *magna domus*un tek başına yükselen yeni-gotik tarzı kütlesine, tam olarak söylemek gerekirse, konutun önünde uzanan, çakıllarla kaplı, gölgelere boğulmuş, hüzünlü meydana yüz metre kadar yaklaşmıştık ki, tam alanın orta yerinde duran iki kişi hepimizin dikkatini çekti: koltuğa oturtulmuş, sırtını bir alay yastığa dayamış bir ihtiyar hanımla, onun arkasında dimdik ayakta duran, havalı, sarışın, dolgun vücutlu genç bir hizmetçi kadın. Bizim ilerlediğimizi görür görmez, hanım bir tür telaşa kapılmıştı. Ardından hemen kollarıyla geniş işaretler yaparak hayır, onun bulunduğu meydandan yana daha fazla ilerlemeyelim, çünkü orada evden başka şey yok demek istiyor, sola, gösterdiği sarmaşık gülleriyle örtülü bir tünel oluşturan patikaya saparsak, dosdoğru tenis kortuna varacağımızı anlatmaya çabalıyordu (Micòl ile Alberto oyuna başlamışlardı bile, olduğumuz yerden, raketlerin topa vururken çıkardığı düzenli *pat-pat-patı* işitmiyor muyduk?). Regina Herrera idi o hanım, Olga Hanım'ın annesi. Ensesinde topuz yapı-

* Marcel Proust'un *Kayıp Zamanın İzinde-Guermantes Tarafı*'na gönderme. (ç. n.)

lıp firketelerle tutturulmuş bembeyaz gür saçlarından tanımıştım, çocukluğumda, Sinagog'da, kadınlar bölümünün kafesinin ardında görebildiğim her seferinde hayran kalırdım. Sinirli bir enerjiyle sallıyordu kollarını, o arada sonradan Dirce olduğunu öğreneceğim kıza toparlanıp kalkmasına yardım etmesini işaret ediyordu. Orada durmaktan canı sıkılmıştı, eve dönmek istiyordu. Hizmetçi de anında telaşla uymuştu onun buyruğuna.

Derken bir akşam, her türlü beklentimizin tersine, ortada belirenler Profesör Ermanno ile Olga Hanım oldu. Parkta uzun bir yürüyüşten sonra, tenis kortundan tesadüfen geçer gibiydiler. Kol kola girmişlerdi. Karısından daha ufak tefek ve on yıl öncesinde, İtalyan Sinagogu'nda bir banktan öbürüne fısır fısır konuşmalarımızdan bu yana beli hayli bükülmüş olan profesör, her zamanki açık renk ince kumaştan takım elbiselerinden birini giymişti, siyah şeritli panama şapkası burnuna oturtulmuş kalın camlı gözlüğünün üstüne indirilmiş, bambu kamışından bir bastona dayanarak yürüyordu. Yas giysileri içindeki hanım, kucağında gezinti sırasında bahçenin kim bilir hangi ırak köşesinden topladığı kocaman bir kasımpatı demetini taşıyordu. Sağ koluyla sevecen ve sahiplenici, neredeyse anaç bir tavırla, çaprazlama göğsüne bastırmıştı çiçekleri. Hâlâ dimdik ve kocasından bir baş daha uzun boylu olmakla birlikte, o da hayli yaşlanmış görünüyordu. Saçları tekdüze kırlaşmıştı: Çirkin, gamlı bir gri. Kemikli, çıkıntılı alnında simsiyah gözleri her zamanki bağnaz, cefakeş ateşle ışıldıyordu.

Şemsiyenin çevresinde oturanlarımız ayaklandı; tenis oynayanlar oyunu kesti.

"Rahatınıza bakın, rahatınıza bakın" dedi profesör o nazik, ahenkli sesiyle. "Hiç tedirgin olmayın, lütfen. Oyununuza dönün."

Sözünü dinleyen olmadı. Micòl ile Alberto, hemen koşup bizi takdim ettiler: Özellikle de Micòl. Adımızı soyadımızı söyledikten başka, durup her birimizin babasına ilginç geleceğini düşündüğü nitelikleri sıralıyordu, öncelikle çalışmalarımız ve uğraşlarımızı. Benimle ve Bruno Lattes ile başlamıştı, birimizden de öbürümüzden de nesnelliğini vurguladığı uzak bir tavırla söz ediyordu: O özel durumda babasına kendi kişisel değerlendirmesini ve tercihini açığa vurduğunu düşündürebilecek belirtilerden kaçınmaya özen gösterir gibiydi. "Takımın iki edebiyatçısı"ymışız biz, "çok esaslı tipler"mişiz. Derken sıra Malnate'ye geldi. İşte, ömrünü bilime ada-

manın güzel bir örneği! –diye ünledi, alaylı bir abartıyla–. Kimya bilimine dayanılmaz bir tutkuyla bağlı olduğu apaçık belliymiş, onu Milano gibi binbir eğlenceyle dolu büyük bir kente ("*Milàn l'è un gran Milàn!*")* sırt çevirip bizimki gibi bir "kentcağıza" diri diri gömülmeye olsa olsa o yöneltmiş olabilirmiş.

"Sanayi Bölgesi'nde çalışıyor" diye açıkladı Alberto, sade ve ciddi. "Montecatini'nin bir tesisinde."

"Sentetik lastik üretmek niyetindeymişler," diye güldü Micòl, "ama galiba şimdiye değin becerememişler."

Profesör Ermanno öksürdü. Parmağını Malnate'ye doğru uzattı.

"Siz Alberto'nun üniversiteden arkadaşıydınız" diye nezaketle sordu. "Öyle değil mi?"

"Eh, öyle sayılır" diye yanıtladı beriki, başıyla evetleyerek. "Fakültelerimiz ayrıydı aslında, hem ben üç yıl öndeydim. Ama yine de çok iyi bir arkadaşlık kurduk."

"Haberim var, haberim var. Oğlum sizden sık sık söz etmişti. Kendisini birkaç kez evinize konuk ettiğinizi, annenizle babanızın onu pek nazikçe ağırladığını da söylemişti. Onları bir daha gördüğünüzde lütfen bizim adımıza teşekkür eder misiniz? Biz de sizi burada, evimizde görmekten mutluyuz. Ha, yine bekleriz... ne zaman isterseniz buyurun."

Micòl'e dönüp Adriana'yı göstererek sordu:

"Ya bu küçükhanım kim? Yanılmıyorsam Zanardi ailesinden biri..."

Sohbet, tanıştırmalar sona erinceye değin bu tonda böyle sürüp gitti, sıra en son Carletto Sani ile Tonino Collevatti'ye geldi, Micòl onları da Ferrara tenisinin "genç umutları" olarak niteledi. Sonunda Profesör Ermanno ile, bütün o süre boyunca kocasının yanında tek söz etmeden durup kibar kibar gülümsemekle yetinmiş olan Olga Hanım, öyle kol kola, eve doğru uzaklaştılar.

Profesör pek sıcak bir "Görüşürüz!"le vedalaşmış olduğu halde, hiçbirimiz o vaadine bel bağlamayı aklımıza getirmezdik.

Oysa ertesi pazar, kortta bir tarafta Adriana Trentini ile Bruno Lattes, öte tarafta Désirée Baggioli ile Claudio Montemezzo, var güçleriyle bir maça dalmışlardı, öneren ve düzenleyen Adriana'nın resmen bildirdiğine göre, o maçın sonucu, kendisiyle Bruno'ya Marki

* Milano lehçesiyle yerleşik bir deyiş: "Milano büyük bir Milano'dur!" (ç. n.)

Barbicinti'nin oynadığı kötü oyunu "manen olsun" telafi edecekti (ama olay bu kez aynı yönde gelişiyora benzemiyordu: Adriana ile Bruno kaybetmekteydiler, hem de açık farkla ve işte, maçın sonuna doğru, sarmaşık gülleriyle örtülü patikadan "ihtiyarlar *cote*si" tam takım, birer birer beliriverdi. Ufak bir geçit alayı görünümündeydiler. Başı Profesör Ermanno ile hanımı çekiyordu. Onları pek az arayla, Venedikli Herrera dayılar izliyorlardı: Birincisi, sarkık dudaklarının arasında sigarası, ellerini arkasında kavuşturmuş, kendi istemeden kırlara düşmüş kentli şaşkınlığıyla; ikincisi birkaç adım geriden, Regina Hanım'ın koluna girmiş, adımlarını annesinin pek yavaş olan adımlarına uyduruyordu. Eğer verem uzmanı ile mühendis Ferrara'da bulunuyorlarsa –diyordum kendi kendime– önemli bir yortu nedeniyle olmalı. İyi de, hangi yortuydu? Ekime denk gelen Roş Aşana'dan sonra, sonbaharda başka dinsel bayram aklıma gelmiyordu. Sukot mu acaba? Olabilirdi. Mühendis Federico Devlet Demiryolları'ndaki görevinden atılmış da o yüzden olağanüstü bir aile kurultayı toplamak gerekmişse o başka...

Derli toplu yerleşip oturdular, hemen hiç ses çıkarmaksızın. Tek istisna Regina Hanım oldu. Bir koltuğa yerleştirilirken sağırlara özgü çıngır çıngır bir sesle evin lehçesiyle birkaç sözcük söyledi. O saatte bahçede "*mucha*"* nem olduğundan yakınıyordu. Ama yanı başında oğlu Federico bekçilik ediyordu, o da bir o kadar yüksek sesle (ama onun sesi sakindi: Babamın da "*karma*" bir ortamda aileden biriyle, dediklerine başkalarını ortak etmeden iletişim kurmak istediğinde kullandığı bir ses tonu) onu susturdu. Lütfen "*callada*" dursun, yani ses çıkarmasındı. "*Musafir*" vardı.

Dudaklarımı Micòl'ün kulağına yaklaştırdım.

"*Callada*ya kadarını anladım da, *musafir* neyin nesi oluyor?"

"Konuk," diye fısıldadı karşılığında. "Ama *goi*".

Ve güldü, ağzını çocuksu bir hareketle bir eliyle örterek, göz kırparak: 1929 model Micòl'ün tarzında.

Daha sonra, maçın bitiminde ve "yeni kazanımlar", yani Désirée Baggioli ve Claudio Montemezzo da tanıştırıldıktan sonra, bir an geldi, kendimi Profesör Ermanno ile öbürlerinden ayrı bir yanda buldum. Parkta gün her akşamki gibi, süt beyazı, yaygın bir gölgeyle sönmekteydi. Kortun giriş parmaklığından yirmi-otuz metre ka-

* çok fazla (ç. n.)

dar uzaklaşmıştım. Gözlerimi uzaklarda güneşin aydınlattığı Angeli Surları'na dikmiştim, arkamda Micòl'ün öbürlerininkini bastıran tiz sesi çınlıyordu, kim bilir yine hangi nedenle kime takmıştı.

"*Era già l'ora che volge el disìo...*" dizesini* okudu alaylı bir ses alçaktan, kulağımın dibinde.

Şaşırarak döndüm. Profesör Ermanno'nun ta kendisiydi, beni yerimden sıçrattığına pek memnun, babacan gülümsüyordu. Beni usulca kolumdan tuttu, sonra, çok yavaş yavaş, hep kortu çevreleyen tel örgünün uzağından ve arada bir dura dura, tenis sahasının etrafında yürümeye koyulduk. Hemen hemen tam bir tur attık, sonra yeniden geçtiğimiz yola geri döndük. Bir ileri bir geri. Giderek artan karanlıkta, o manevrayı birkaç kez tekrarladık. Bir yandan da konuşuyorduk, daha doğrusu çoğunlukla o konuşuyordu.

Tenis kortunu nasıl bulduğumu sormakla başladı, sahiden o denli yüzkarası mıymış? Micòl'ün hiç kuşkusu yokmuş, onun sözüne uyacak olsa, modern ilkelerle, tümüyle yeni baştan yapmak gerekirmiş. Kendisi ise hâlâ kararsızmış. Belki de, "sevgili deprem"i işi abartıyormuş, onun dilediği gibi her şeyi yerle bir etmek şart değilmiş.

"Her şekilde," diye ekledi, "birkaç güne kadar yağmurlar başlayacak, kendini aldatmanın âlemi yok. Her türlü girişimi gelecek yıla ertelemek daha uygun olur, sen de öyle düşünmüyor musun?"

Bunu söyledikten sonra, neler yaptığımı, yakın gelecekte neler yapmaya niyetli olduğumu sorgulamaya başladı. Bir de annemle babamın nasıl olduklarını.

"Baban" diye soruyorken, iki şey dikkatimi çekti. Her şeyden önce, bana "sen" diye yönelmekte zorlanıyordu, nitekim az sonra, apansızın durarak, bunu açıkça dile getirdi, ben de derhal olanca içtenlik ve sıcaklığımla, aman lütfen dedim, sakın bana "siz" demesindi, öyle diyecek olursa alınacaktım. İkinci olarak, babamın sağlığını sorarken sesinde ve yüzünde beliren ilgi ve saygı (özellikle de gözlerinde, gözlük camları o gözleri büyütüyor, ifadelerindeki ciddiyeti ve tatlılığı vurguluyordu) hiç zorlamaymış gibi görünmüyordu, hiçbir ikiyüzlülüğü yoktu. Ona selamlarını iletmemi tembihledi. "Takdirlerini" de; çünkü kendisi mezarlığımızın bakımını üstleneli beri birçok ağaç dikilmişti. Dahası, acaba fıstık çamı ister

* Dante: *İlahi Komedya*, *Araf*, VIII: "Yüreği sızlatan saattir bu..." (ç. n.)

miymiş? Ya Lübnan sediri? Ya karaçam? Peki salkımsöğüt? Babama soracakmışım. Eğer işine yarayacak olursa (günümüzde, modern tarımın elindeki olanaklarla, geniş gövdeli ağaçları bir yerden öbürüne nakletmek artık çocuk oyunuymuş) istediği sayıda ağacı temin etmekten mutluluk duyarmış. Teslim etmem gerekir ki harika bir fikirdi! Kocaman, güzel, gür bitkileriyle bizim mezarlığımız da zamanla Venedik Lido'sundaki San Niccolò mezarlığıyla yarışabilirdi.

"Görmedin mi orayı?"

Hayır dedim.

"Görmelisin ama, en yakın zamanda ziyaret etmen *gerekir*!" dedi, coşarak. "Ulusal anıttır! Öte yandan, madem edebiyatçıymışsın, Giovanni Prati'nin *Edmenegarda*'sı nasıl başlar, biliyorsundur mutlaka."

Bir kez daha cahilliğimi itiraf etmek zorunda kaldım.

"Bak öyleyse," diye yine sözü aldı proffesör Ermanno, "Prati *Edmenegarda* adlı eserini işte orada, Lido'daki Musevi Mezarlığı'nda başlatır, 19. yüzyılda İtalya'nın en romantik mekânlarından biri sayılıyordu. Ama, dikkat: gidersen, yani gittiğinde, bekçiye (girişteki parmaklığın anahtarı ondadır) *eski* mezarlığı ziyaret etmek istediğini hemen söylemeyi unutma, oraya 18. yüzyıldan beri defin yapılmamıştır, öbürü, yani asrî mezarlık ona bitişik, ama ayrıdır. Ben bunu 1905'te keşfetmiştim, düşün bir. Yaşım senin şimdiki yaşının iki katıydı, ama hâlâ bekârdım. Venedik'te oturuyordum (iki yıl sürekli oturdum orada) ve zamanımı Campo dei Frari'deki Devlet Arşivi'nde, Venedik Musevi Cemaatinin 16.-17. yüzyıllarda bölünmüş bulunduğu çeşitli Milletlere, Doğu Milleti, Batı Milleti, Alman Milleti, İtalyan Milletine ilişkin elyazmalarını karıştırmakla geçirmiyorsam, o mezarlıkta geçiriyordum, bazen kışın bile gidiyordum. Şurası da bir gerçek ki, hemen hiçbir zaman yalnız gitmiyordum" –bu noktada gülümsedi–, "ve çoğu 16. yüzyıl başlarından kalmış olan, İspanyolca ve Portekizce yazılmış mezar taşlarını teker teker çözümleyerek, arşiv çalışmamı açık havada yürütüyordum. Ah, ne güzel ikindilerdi onlar... O ne sükûnetti efendim, ne huzur... lagünün karşısındaki demir parmaklığı yalnızca bizim için açarlardı. Biz işte tam orada nişanlanmıştık, Olga ile ben."

Bir süre suskun kaldı. Bunu fırsat bilip arşiv araştırmalarının amacı neydi diye sordum.

"Başlangıçta Venedik Musevilerinin tarihini yazma düşüncesiyle yola çıkmıştım," diye yanıtladı: "bana zaten Olga'nın önerdiği bir konuydu, onu Roth, İngiliz araştırmacısı Cecile Roth (kendisi Yahudiydi), birkaç onyıl sonra büyük başarıyla geliştirdi. Sonra, fazla... tutkulu tarihçilerin başına geldiği üzere, ilgim tesadüfen elime geçen birtakım 17. yüzyıl belgelerine odaklandı, sonunda kendi yolumdan tümüyle uzaklaştım. Anlatırım, anlatırım, yine gelirsen... ne yanından bakarsan bak, tam bir romandır... Her neyse, emelim olan kalın tarih kitabının yerine, iki yılın sonunda, iki incecik kitapçıktan başka şey toparlayamamıştım (bir de zevce, tabii): Birinde, ki hâlâ geçerli olduğunu sanıyorum, mezarlıktaki bütün yazıtları topladım, öbüründe az önce söylediğim o 17. yüzyıl belgelerini sundum, ama öylece, olayları hikâye ederek, hiçbir yoruma girişmeyi göze alamadan. Görmek ister misin? Evet mi? Önümüzdeki günlerden birinde sana armağan ederim. Ama, bu bir yana, Lido'daki Musevi Mezarlığı'na gitmeni öğütlüyorum (*eski* kısmına, bak bir daha söylüyorum)! Göreceksin, zahmetine değer. Aynen otuz beş sene önceki gibi bulacaksın, tıpkısının aynısı."

Ağır ağır tenis kortuna döndük. Baktık, kimsecikler kalmamış gibiydi. Oysa, neredeyse gece karanlığında, Micòl ile Carletto Sani hâlâ oynuyorlardı. Micòl sızlanıyordu: "Cochet"* onu fazla koşturuyormuş, hiç de "şövalyece" davranmıyormuş, hem karanlık da "doğrusu ya, aşırı"ymış.

"Micòl söylemişti, Sanat Tarihi'nden mi yoksa İtalyancadan mı mezun olacağına karar veremiyormuşsun" diyordu o arada Profesör Ermanno. "Sonunda kararını verdin mi?"

Karar verdim diye yanıtladım, tezimi İtalyancadan almaya karar vermiştim. Kararsızlığım –diye açıkladım– her şeyden çok, daha birkaç gün öncesine değin Sanat Tarihi profesörü Longhi ile mezun olabileceğimi düşünmemdendi, oysa son dakikada, Profesör Longhi iki yıl süreyle öğretimden muaf tutulması isteğinde bulunmuştu. Onun yönetiminde gerçekleştirmeyi istediğim tez, 16. yüzyılın ikinci yarısıyla 17. yüzyılın başları arasındaki bir grup Ferraralı ressamı konu alacaktı: Scarsellino, Bastianino, Bastarolo, Bonone, Caletti, Calzolaretto ve daha başkalarını. Öylesi bir konu üzerinde çalışırken, ancak onun yönetiminde işe yarar bir şey orta-

* Fransızca: genç horoz. (ç. n.)

ya koyabilirdim. Bu durumda, Longhi, Bakanlık'tan iki yıllık muafiyet izni aldığından ötürü, İtalyancada başka herhangi bir konuya yönelmek bana daha uygun gelmişti.

Beni dinlerken düşüncelere dalmıştı.

"Longhi mi?" diye sordu sonunda, kuşkuyla dudak bükerek. "Ne oldu? Sanat Tarihi kürsüsüne yeni hocayı *şimdiden* atadılar mı?"

Anlamıyordum.

"Evet, tabii" diye üsteledi. "Bologna'da, Sanat Tarihi profesörü olarak hep Igino Benvenuto Supino'yu duymuşumdur, İtalyan Musevi topluluğunun en şanlı isimlerinden biridir o. Demek..."

Öyleydi –diye sözünü kestim–, öyleydi: 1933'e kadar. Ama 1934'te Supino yaş haddini doldurduğundan emekli olunca, yerine işte Roberto Longhi çağrılmıştı. Kendisi –diye sürdürdüm, ben de onun bir bilgi eksikliğini yakalamış olmaktan memnundum– Roberto Longhi'nin Piero della Francesca ve Caravaggio ile okulunu konu alan temel önemdeki yazılarını görmemiş miydi acaba? *Officina ferrarese*'yi* okumamış mıydı, 1933'te, hani o yıl Diamanti sarayında açılan Ferrara Rönesansı sergisi sırasında onca ilgi uyandırmış olan bir yapıttı? Ben tezimi geliştirmeye *Officina*'nın son sayfalarını temel alacaktım, konuma orada şöyle bir değinilmekle yetiniliyor, büyük bir ustalıkla, ama derinine gitmeden.

Ben konuşuyordum ve Profesör Ermanno, beli her zamankinden daha fazla bükülmüş, ses çıkarmadan dinliyordu. Ne düşünüyordu acaba? İtalyan Musevi topluluğunun Unità'dan** bu yana üniversiteye kaç "şanlı isim" vermiş olduğunu mu? Mümkündür.

Ama birden heveslendiğini gördüm.

Çevresine bakınarak ve sesini sanki bir devlet sırrı veriyormuşçasına boğuk bir fısıltıya dönüştürerek, büyük yeniliği açıkladı: Kendisinde Carducci'nin hiç basılmamış bir tomar mektubu vardı, annesine şairin 1875'te yazdığı mektuplar. İlgimi çekerse, sonra da bir bitirme tezi yapmaya uygun bulursam, bana devretmeye hazırdı.

Aklıma Meldolesi geldi, elimde olmadan gülümsedim. Ya onun *Nuova Antologia*'ya göndereceği o yazı? Onca sözünü ettikten sonra, hiçbir şey yapmamış mıydı yani? Zavallı Meldolesi. Birkaç yıl önce

---

* *Ferrara atölyesi* (ç. n.)

** 1861'de gerçekleştirilen İtalyan Birliği'nden söz ediyor. (ç. n.)

Bologna'daki Minghetti lisesine nakledilmişti, pek sevinmişti elbette! Günün birinde gidip onu görmeliydim mutlaka...

Karanlığa karşın, Profesör Ermanno gülümsediğimi fark etti.

"Eh, biliyorum," dedi, "siz gençlerin Giosuè Carducci'yi hafife aldığı bir süre var! Pascoli'yi olsun, D'Annunzio'yu olsun ona tercih ediyorsunuz."

Ama onu bambaşka bir nedenle gülümsemiş olduğuma inandırmakta güçlük çekmedim, hayıflandığım için gülümsemiştim yani. Ferrara'da Carducci'nin hiç yayımlanmamış mektupları bulunduğunu öğrenmek, ha! Profesör Calcaterra'ya Panzacchi hakkında bir tez önermek yerine, "Carducci'nin Ferrara dönemi" konusunu önerebilirdim, kuşkusuz daha ilginç olurdu, ama ne yazık ki önerimi yapmıştım bile. Ama, kim bilir, belki durumu açıkyüreklilikle profesör Calcaterra'ya aktarırsam, vakarımdan bir şey yitirmeksizin Panzacchi'den Carducci'ye atlayabilirdim, profesör çok iyi bir insandı.

"Ne zaman mezun olmayı düşünüyorsun?" diye sordu nihayet Profesör Ermanno.

"Bilmem ki. Önümüzdeki yılın haziranına diye umuyorum. Unutmayın ki *ben de* devamımı doldurmuş durumdayım."

Ses çıkarmadan başıyla üst üste onayladı.

"Devamını doldurdun, ha?" diye içini çekti sonunda. "Eh, buna da şükür."

Eliyle belirsiz bir işaret yaptı, ortalığın durumu buyken, hem benim, hem kendi evlatlarının, önümüzde fazlasıyla zamanımız vardı.

Ama haklıydı babam. Aslında ondan ötürü pek üzülüyora da benzemiyordu. Tam tersine.

5

Bana bahçeyi göstermeyi isteyen Micòl oldu. Onun için önemliymiş. "Sanırım biraz da hakkım var buna" diye kıkırdamıştı, bana bakarak.

İlk gün değil. O gün geç vakte kadar tenis oynamıştım, kız kardeşiyle savaşı sona erdirdiğinde, Alberto kendisi beni kortun yüz metre kadar uzağında, bir öbek çamın ortasında yarı gizlenmiş bir tür minyatür dağcı kulübesine götürmüştü (Micòl ile kendisi oraya *Hütte** diyorlarmış), o kulübe mi, *Hütte* mi her neyse, soyunma odası olarak kullanılıyordu, üstümü değiştirebilmiş, daha sonra da hava kararıyorken bir sıcak duş alıp yeniden giyinebilmiştim.

Ama ertesi gün işler farklı gitmişti. Adriana Trentini ile Bruno Lattes'i iki on beşlikle karşı karşıya getiren çiftler maçı (Malnate hakem iskemlesinin tepesinde sabırla sayı hesabını tutuyordu) hemen o sonu gelmez maçlardan birine dönüşmüştü.

"Ne yapalım?" demişti bana Micòl, bir ara ayağa kalkarak. "Ben, sen, Alberto ve Milanolu dostumuz bunların yerine geçme fırsatını bulabilinceye değin daha rahat bir saat bekleriz. Bak, beklerken biz ikimiz ayaklanıp biraz bitkileri görmeye gitsek olmaz mı?" Kort boşalır boşalmaz –diye eklemişti–, "Alberto bizi mutlaka çağırır. Üç parmağını ağzına sokup şu meşhur ıslığını çalsın, yeter!"

Gülümseyerek, yanımızda, üçüncü bir şezlonga uzanmış, yüzü rençperlerin giydiği hasır şapkalardan birinin altına gizli, güneşte uyuklayan Alberto'dan yana dönmüştü.

"Olur mu, paşa hazretleri?"

Paşa hazretleri şapkasının altından başıyla onaylamıştı, biz de yola düzülmüştük. Evet, ağabeyim müthiştir –diye bana açıklamayı sürdürüyordu Micòl–. Gerektiğinde öyle güçlü ıslıklar çalabiliyormuş ki, koyun çobanlarınınki onun yanında çocuk oyunu kalırmış. Tuhaf, değil mi, böyle bir tipte. İnsan şöyle bir baktığında beş para etmez dermiş. Gelgelelim... Kim bilir nereden bulup çıkarıyormuş onca soluğu!

---

* Almanca: Kulübe. (ç. n.)

İşte böyle başlamıştı, bizim uzun ikili gezintilerimiz, hemen hep iki maç arasındaki bekleme süresini doldurmak için. İlk seferlerinde bisikletlerimizi alıyorduk. Bahçe "şöyle bir" on hektar genişliğinde olduğundan ve irili ufaklı yolları toplam on iki kilometreyi bulduğundan, bisiklet şart demek bile gereksizdi –diye hemen belirtmişti ev sahibem–. Bugün, gerçi –diye kabul etmişti–, yalnızca dip tarafta, kendisiyle Alberto'nun, çocukken, ikide birde istasyonda manevra yapan trenleri seyre gittikleri batı yanında "mahallinde keşif" yapacaktık. Ama bugün de yayan gitsek, nasıl üstesinden gelebilirdik? Alberto'nun "savaş borazanı" bize ulaştığında gereken hızla yetişemeyebilirdik.

Diyordum ki o ilk gün istasyonda trenlerin manevra yapışını seyretmeye gitmiştik. Ya sonrasında? Sonra geri dönüp tenis kortunun hemen yanından geçmiş, *magna domu*sun (her zamanki gibi bomboş, her zamankinden de hüzünlüydü) önündeki meydanı aşmış, böylece, kamışlığın tüneline ve Ercole I d'Este Caddesi'ndeki kapıya kadar giriş yolunu Panfilio kanalının üstündeki kirişten köprü üzerinden ters yönde geçmiştik. Oraya varınca Micòl kıvrıla büküle çevre duvarının etrafından dolaşan patikadan aşağı doğru ilerleyelim diye tutturmuştu: İlkin sola, Angeli Surları'ndan yana, öyle ki on beş dakikada parkın istasyonun göründüğü kısmına geri dönmüştük, ardından ıssız Arianuova Sokağı boyunca ilerleyen öteki yanına gitmiştik, burası daha ağaçlık, daha bir loş ve gamlıydı. Tam orada, eğreltiotları, ısırganlar ve dikenli çalılıklar arasından kendimize güçbela yol açıyorken, birden, ağaç gövdelerinin sık engeli ardından, Alberto'nun koyun çobanı ıslığı ta uzaklardan çınlayıp bizi alelacele "çetin görevimiz"e geri çağırmıştı.

Bu geniş çaplı keşifleri, yol planında ufak tefek değişikliklerle, onu izleyen ikindilerde birkaç kez yineledik. Yolun genişliği izin verdiğinde yan yana gidiyorduk. O arada gevezelik ediyorduk, en çok da ağaçlar üzerine, hiç değilse başlangıçta.

O konuda hiçbir şey, ya da hemen hemen hiçbir şey bilmiyordum, bu da Micòl'ü şaşkınlıktan şaşkınlığa sürüklüyordu. Bir canavarmışım gibi süzüyordu beni.

"Nasıl bu denli cahil olabilirsin?" diye bağırıyordu. "Lisede biraz olsun botanik okumuşsundur!"

"Bakalım" diye soruyordu ardından, yeni bir bilgisizlik kanıtının karşısında kaşlarını kaldırmaya hazır. "*Siz*, şu şuradakinin

hangi tür bir ağaç olduğunu sanıyorsunuz acaba, öğrenebilir miyim lütfen?"

Gösterdiği bizim buraların kendi halinde karaağaç ve ıhlamurlarından biri de olabiliyordu, ancak bir uzmanın tanıyabileceği pek ender Afrika, Asya, Amerika türlerinden biri de; çünkü her şey vardı Barchetto del Duca'da, yok yoktu gerçekten. Bana gelince, hep gelişigüzel atıyordum; biraz sahiden de bir karaağacı ıhlamurdan ayırt etmeyi bilmediğimden, biraz da onun en hoşuna giden şeyin benim yanıldığımı işitmek olduğunu fark ettiğimden.

Ona akıl almaz bir şey gibi geliyordu, dünyada "kocaman, sakin, kuvvetli, düşünceli" ağaçlar karşısında onun tutkulu hayranlığını beslemeyen benim gibi birinin var olması. Tanrım, nasıl olur da *anlamazdım*, yüreğimde *hissetmezdim*? Örneğin tenis kortunun düzlüğünde, gerideki bitkilerden (Avrupa ormanlarının alışılmış kalın gövdeli ağaçları: Meşeler, gürgenler, çınarlar, atkestaneleri, vb.) ayrı duran, güzel bir çayırla çevrili yedi tane incecik, yüksek mi yüksek *Washingtoniae graciles* ya da çöl palmiyesi bulunuyordu. Önlerinden her geçişimizde, Micòl o münzevî *Washingtoniae* grubu için hep yeni yeni sevecen sözler icat ediyordu.

"İşte benim yedi ihtiyarım" diyordu. "Bak ne muhterem sakalları var!"

Ciddi söylüyorum –diye üsteliyordu–: Bana da Teb'in bedenleri güneşten ve perhizden ötürü kupkuru kalmış yedi keşişini anımsatmıyor muydu onlar? O koyu renk, kupkuru, kabuk kabuk gövdelerinde ne kadar zarafet, ne kadar *kutsallık* vardı! Salt çekirgeyle beslenen birer Aziz Vaftizçi Yuhanna gibiydi her biri, sahiden.

Ama, dedim ya, muhabbeti hiç de egzotik ağaçlarla sınırlı kalmıyordu.

Muazzam irilikte, beyazımsı, düğüm düğüm gövdesi, bahçenin ve sanırım ilin tamamındaki bütün diğer ağaçlarınkinden daha geniş olan bir çınara olan hayranlığı derin bir saygıya varıyordu. Tabii onu diktiren büyükanne Josette olmamıştı, belki de I. Ercole'nin ta kendisi ya da Lucrezia Borgia'ydı.

"Neredeyse beş yüz yaşında, anlıyor musun?" diye fısıldıyordu, gözlerini iri iri açarak. "Düşünsene, dünyaya geldiğinden beri nelere tanık olmuştur!"

Onun, yani ihtiyar çınarın da gözleri, kulakları varmış gibiydi: Bizi gören gözleri, bizi dinleyen kulakları.

Sırtını doğruca Angeli Surları'na vermiş, kuzey yelinden korunaklı ve güneşe açık uzun bir arazi kesiminin ayrılmış olduğu meyve ağaçları için de Micòl –bunu fark etmiştim– Perotti ve ailesinin bütün üyelerine karşı gösterdiğine benzer sıcak bir sevgi besliyordu. O kendi halinde evcil bitkilerden, tıpkı Perotti ile, ya da karşılaştığımızda durup biraz lafladığımız Titta ve Bepi ile konuşurkenki iyi yürekli, sabırlı halle ve çoğu zaman lehçeli konuşarak söz ediyordu. Her seferinde, koskocaman, gövdesi bir meşeninki gibi güçlü bir erik ağacının önünde durmamız bir töreydi, en sevdiği meyve ağacıydı. O eriğin verdiği "*Il brogn sèrbi*" yani ekşi erikler –diye anlatıyordu bana–, çocukken kendisine harika bir şey gibi gelirmiş. Onları Lindt çikolatasının hiçbir türüne değişmezmiş. Sonra, on altı yaşına doğru, birden hevesi kalmamış, hoşuna gitmez olmuşlar, bugünse Lindt olsun olmasın, bütün çikolataları (ama acı çikolatayı, ille de acı çikolatalar!) "*brogne*"ye yeğliyormuş. Böylece elmalara "*i pum*", incirlere "*i figh*", kaysılara "*il mugnàgh*", şeftalilere "*il pèrsagh*" diyordu. Onları anmak için lehçeden başka bir şey kullanılamazmış. Ancak lehçeyle telaffuz edilen sözcükler, dudaklarını içinden geldiği gibi, öyle hem sevecenlikle hem küçümseyerek bükmesine olanak veriyormuş.

Daha sonraları, keşif gezintileri tamamlanınca, "kutsal ziyaretler" faslı başladı. Micòl'e göre bütün kutsal ziyaretleri yürüyerek yapmak şart olduğundan (yoksa nasıl kutsal ziyaret olurlardı ki?), bisikletlere binmekten vazgeçtik. Dolayısıyla hep yayan gidiyorduk, hemen her zaman da Jor adım adım bize eşlik ediyordu.

Başlangıç olarak, Panfilio kanalı üzerinde, söğüt ve akkavaklardan oluşan gür bir bitki örtüsüyle koyların arasına gizlenmiş, minicik, çevresinden yalıtılmış bir iskeleye götürdü beni. Çepeçevre yosun bağlamış bir kilden bankla sınırlıydı, herhalde vakti zamanında oradan tekneye binilerek gerek Po Nehri'ne gerekse Castello'nun* hendeğine ulaşılıyormuş. Çocukken kendisiyle Alberto da –diye anlatmıştı Micòl– oradan çifte kürekli bir sandala binip kanala açılıyorlar, uzun uzun kürek çekiyorlarmış. Kentin tam orta yerindeki Castello'nun kulelerinin dibine hiç ulaşmamışlar (çok iyi bildiğim gibi, Panfilio kanalı bugün Castello'nun hendeğine ancak yeraltından bağlı). Ama Po'ya değin, hem de tam İsola

* Ferrara'nın merkezinde yer alan, su dolu hendekle çevrili kale (ç. n.).

Bianca'nın karşısına değin ulaşmışlarmış, hem de nasıl! Şimdilerde "*ça va sans dire*",* sandalcığı kullanmak düşünülemezmiş: Dibi yarı parçalanmış, toz kaplı, bir tür "sandal hayaleti"ne dönüşmüşmüş, günün birinde ambarda enkazını görebilirmişim, kendisi beni götürmeyi hatırlarsa artık. Ama iskeledeki banka gitmekten geri kalmamış, her zaman mı, her zaman. Belki de şimdi hâlâ sıcaklar bastırdığında, rahat rahat sınavlarına hazırlanırken yararlandığından, belki de.... Yeni sonuçta orası bir şekilde *onun* kendine mahsus yeri olarak kalmış, kişisel gizli sığınağıymış.

Bir başka kez dolaşa dolaşa, Perotti'lere gittik; efendilerin malikânesiyle meyvelikler kesiminin ortasında, bitişiğinde samanlığı ve ahırıyla, tam bir çiftlik evinde oturuyorlardı.

Bizi yaşlı Perotti'nin karısı Vittorina karşıladı, yaşı belirsiz, üzgün suratlı, sıska, sırık gibi bir *arzdóra*ydı;** yanında büyük oğlu Titta'nın karısı Italia vardı, o da su mavisi gözleri, kızıl saçlarıyla etine dolgun, gürbüz, otuz yaşlarında bir Codigoro'luydu. Evin eşiğinde bir hasır iskemleye oturmuş, çevresi tavuklarla sarılı, bebeğini emzirmekteydi, Micòl eğilip çocuğu sevdi.

"Peki beni fasulye çorbasına bir daha ne zaman davet edeceksin bakalım?" diye soruyordu o arada Vittorina'yla lehçeli konuşarak.

"Siz ne zaman isterseniz, *sgnurina*. Siz memnun olduktan sonra..."

"Bu günlerde bir gün mutlaka kararlaştırmalıyız" diye yanıtladı Micòl ciddiyetle. "Biliyor musun" diye ekledi, bana dönerek, "Vittorina bir fasulye çorbası yapıyor, akıllara ziyan. Domuz sucuğuyla tabii..."

Güldü, ardından:

"Ahıra bir göz atmayı ister misin? *Tam* altı inek sahibiyiz."

Vittorina önde, biz arkasında, ahıra yöneldik. *Arzdóra* siyah önlüğünün cebinden çıkardığı kocaman bir anahtarla kapısını açtı, sonra bir yana çekilip bize yol verdi. Ahırın eşiğinden girdiğimiz sırada, bize bir kaçamak bakışını yakaladım, kaygı dolu gibi geldi bana, ama gizli bir memnunlukla da dolu.

Bir üçüncü hac gezimizi "*vert paradis des amours enfantines*"e*** yaptık.

---

* "söylemesi bile fazla" (ç. n.)

** Arzdóra: Romagna bölgesi köylü kadınlarına verilen ad (ç. n.)

*** "çocukluk aşklarının yeşil cenneti": C. Baudelaire'in *Les fleurs du mal*'inden bir dize (ç. n.)

Önceki günlerde oralardan birkaç kez geçmiştik gerçi ama bisikletle ve hiç durmamıştık. İşte, çevre duvarının tam şu noktasına –diyordu şimdi Micòl, parmağıyla göstererek– merdiveni dayarmış; işte "girintiler" (evet efendim, "girintiler"!), merdiveni kullanamadığı zamanlar onlara basa basa tırmanırmış.

"Bu noktaya bir anma plaketi koymak iyi olmaz mı sence?" diye sordu.

"Üstünde ne yazacağını da herhalde tasarlamışsındır."

"Kabataslak. 'Buradan – iki kocaman azgın köpeğin bekçiliğini atlatarak...'"

"Dur orada. Plaket diyordun ama, bu gidişle galiba Zafer Bülteni'ninki gibi koskoca bir taş levha gerekecek. İkinci satırı çok uzun oldu."

Konu tartışmaya yol açtı. Ben inatla onun sözünü keser gibi yapıyordum, o da sesini yükseltiyor, çocuk gibi mızıklanıyor, beni "her zamanki gibi kılı kırk yarmakla" suçluyordu. Apaçık belli – diye bağırıyordu– yazıtında bana hiç değinmeyeceğini *sezmiş olmalıydım* ki, kalkmış, sırf kıskançlığımdan, durup dinlemeye yanaşmıyordum.

Sonra öfkemiz yatıştı. Bir kez daha Alberto ile çocukluklarından dem vurmaya başladı. İşin doğrusunu bilmek istiyorduysam, o da Alberto da, benim gibi resmî bir okulda okuyan talihlilere hep çok imrenirlermiş. İnanıyor muymuşum sözüne? O kadar ki, her yıl aman sınavlar gelsin de onlar da okula gidebilsinler diye sabırsızlanırlarmış.

"Tamam da, madem okula gitmeyi o denli istiyordunuz, niçin evde eğitim görüyordunuz?" diye sordum.

"Babamla annem, en çok da annem, hiç istemiyordu da ondan. Annemde hep mikrop saplantısı olmuştur. Derdi ki, okullar en berbat hastalıkları bulaştırmak için icat edilmiş, Giulio Dayım buraya her gelişinde öyle olmadığını anlatmaya çabalardı, ama hiçbir işe yaramazdı. Giulio Dayım annemi alaya alırdı; kendisi doktordur ama tıbba öyle pek inanmaz, hatta hastalıkların kaçınılmaz ve yararlı olduğuna inanmıştır. Annem ona kulak verir miydi artık sen düşün, zaten Alberto ile ben doğmadan önce, 1914'te küçücükken ölen ağabeyimin felaketinden sonra, burnunu evden dışarı çıkarmadı desem yalan olmaz! Daha sonraları biz birazcık başkaldırdık tabii, ikimiz de üniversiteye gitmeyi başardık, hatta bir kış

Avusturya'ya kayağa bile gittik, sana anlamıştım sanıyorum. Ama küçükken ne yapabilirdik ki? Ben sık sık tüyerdim (Alberto, hayır, o her zaman benden çok daha sakin, çok daha uslu olmuştur). Öte yandan, bir gün surların tepesinde biraz uzunca kaldım, bir çocuk çetesiyle ahbaplık kurmuştum, bisikletlerinin gidonunda beni gezmeye götürmüşlerdi, ama eve döndüğümde annemle babamı öylesine kahırlanmış buldum ki, o günden sonra uslu çocuk olmaya karar verdim, bir daha da kaçmadım (Çünkü bendeniz Micòl aslında iyi huyluyumdur, altın gibi bir yüreğim vardır!). Ancak o 1929 Haziran'ında bir kaçamak daha yapmıştım, sizin onurunuza, sayın beyefendi!"

"Ya, oysa ben tek olduğumu sanmıştım!" diye içimi çektim.

"Şimdi, tek olmadıysan da, son olduğun kesin. Hem sonra bahçeye girsin diye başka kimseyi davet etmedim ki!"

"Doğru olabilir mi bu?"

"Yüzde yüz doğru. Sinagog'dayken hep senin tarafına bakardım... Başını geri çevirip babamla ve Alberto ile konuşurken gözlerin masmaviydi! Hatta içimden sana bir ad bile takmıştım."

"Ad mı? Nasıl bir ad?"

"Celestino."*

"*Che fece per viltade il gran rifiuto.....*"** diye mırıldandım.

"Ya, demek öyle!" diye çınladı gülüşü. "Her neyse, sanırım bir süre sana birazcık yanıktım."

"Ya sonra?"

"Sonra yaşam ayırdı bizi."

"İyi ama, yalnızca sizlere mahsus bir sinagog yapmak da ne tuhaf fikir. O nedendi, hep öyle mikrop korkusundan mı?"

Eliyle bir işaret yaptı.

"E... onun gibi bir şey..." dedi.

"Nasıl yani onun gibi?"

Ama gerçeği açığa vurmaya onu zorlamanın yolu yoktu. 1933'te Profesör Ermanno'nun İspanyol Sinagogu'nu kendisi ve kendisininkilere özel olsun diye istemesinin nedenini biliyordum: Yüz kızartıcı "infornata del Decennale" olmuştu bu kararı verdi-

---

* *Celeste*: Gök mavisi sıfatından türetilmiş kişi adı. (ç. n.)

** *"Ürktüğünden ötürü (kutsal görevi) reddetti"*: Dante'nin çok bilinen bir dizesi (*İlahi Komedi*, "Cehennem", III): 1294'te, kardinaller tarafından seçildiği halde Papalık makamına oturmayı kabul etmeyen V. Celestino için yazmıştır (ç. n.)

ren, utanç verici, gülünç bir şeydi. Micòl yine de bir kez daha annesinin iradesinin baskın çıktığını ileri sürüyordu. Herrera'lar, Venedik'te, İspanyol Sinagogu'ndaymışlar. Kendisi, büyükannesi Regina, Giulio ve Federico dayıları da aile geleneklerine sımsıkı bağlı olduklarından, şimdi babası, sırf annesinin gönlünü etmek için...

"Affedersin ama, şimdi niçin İtalyan Sinagogu'na geri döndünüz öyleyse?" diye karşı çıktım. "Roş Aşana akşamı ben orada değildim, Sinagog'a ayak basmayalı en az üç yıl oluyor. Ama babam oradaymış, sahneyi bana bütün ayrıntılarıyla anlattı."

"Ah, hiç merak etmeyin efendim, yokluğunuz çok fark edildi, sayın özgür düşünceli beyefendi!" diye yanıtladı. "Benim tarafımdan da."

Ciddileşti ve ardından:

"Ne yaparsın... artık hepimiz aynı gemideyiz. Öyle bir noktaya gelmiş bulunuyoruz ki, onca ayrımı sürdürsek hayli gülünç olurdu diye düşünüyorum ben de."

Bir başka gün, son gündü, yağmur boşanmıştı, ötekiler *Hütte*ye sığınıp iskambil ve masa tenisi oynarlarken, biz ikimiz, ilikle-rimize kadar ıslanmaya aldırış etmeksizin, koşa koşa parkın yarısını geçtik, gidip ambara sığındık. Ambar şimdi yalnızca depo olarak kullanılıyormuş –öyle demişti Micòl–. Oysa bir zamanlar iç mekânın en az yarısı sırıklar, halatlar, denge barları, halkalar, İsveç arkalıkları vb. ile donatılıp jimnastik salonuna dönüştürülmüş, sadece Alberto ile kendisi her yıl yapılan beden eğitimi sınavına da iyi hazırlanabilsinler diye. Aslına bakılırsa yıllardır emekli olmuş, yaşı sekseni geçmiş (düşün artık!) Anacleto Zaccarini hocanın haftada bir verdiği dersler pek öyle sıkı değilmiş elbette. Ama eğlenceli oluyormuş, bütün derslerin en eğlencelisi. Kendisi jimnastikhaneye bir şişe Bosco şarabı götürmeyi hiç unutmuyormuş. Zaten normalde kırmızı burunlu, al yanaklı olan ihtiyar Zaccarini böylece, giderek mosmor kesiliyor, şişeyi son damlasına değin tepesine dikiyormuş. Kimi kış akşamları, dönüş yoluna koyulduğunda, kendinden ışık saçar gibi oluyormuş...

Koyu renk tuğladan, basık tavanlı, uzun bir yapıydı, iki yan penceresi sağlam demir parmaklıklarla korunuyordu, eğik damı kiremit kaplıydı, dış duvarları hemen tümüyle sarmaşıklarla örtülüydü. Perotti'nin samanlığıyla bir seranın cam paralelyüzünden

uzak sayılmazdı, Angeli Surları'na karşı taraftan, malikâne yanına bakan yeşil boyalı bir büyük kapıdan giriliyordu.

Bir süre sırtımızı kapıya yaslayıp eşikte durduk. Yağmur bardaktan boşanırcasına yağıyordu, çayırların, ağaçların kara kütlelerinin, her şeyin üstüne yanlamasına, upuzun su şeritleri inmekteydi. Hava soğuktu. Dişlerimiz birbirine çarparak, ikimiz de önümüze bakıyorduk. O güne değin mevsimi durgun havada asılı tutan tılsım bozuluvermişti, onarmanın yolu yoktu artık.

"Girelim mi?" diye önerdim neden sonra. "İçerisi daha sıcak olmalı."

Dibinde, loşlukta, tavana kadar varan bir çift sarı, pırıl pırıl, jimnastik sırığının uçları ışıldayan koskoca ambarın içinde benzin, makine yağı, yıllanmış toz, narenciyeden oluşan tuhaf bir koku dolaşıyordu. Doğrusu hoş bir koku –dedi hemen Micòl, kokuyu içime çektiğimi fark ederek–. Onun da pek hoşuna gidermiş. Bana, koyu renk tahtadan, yan duvarlardan birine dayanmış bir tür yüksek rafları gösterdi, kocaman sarı, yuvarlak, portakaldan limondan daha iri, o güne değin hiç görmediğim meyvelerle tepeleme doluydu. Dinlensinler diye buraya konulan greyfrutlar –diye açıkladı–, serada yetiştiriliyormuş. Hiç tadına bakmamış mıydın? –diye sordu ardından, birini alıp koklattı–. Keşke bir bıçağı olsaymış da oracıkta iki "yarıküreye" bölebilseymiş. Suyu portakalla limon arası, melez bir şeymiş, hem kendine özgü bir burukluğu varmış.

Kocaman ambarın orta yerinde yan yana iki araba duruyordu, uzun bir gri Dilambda ile havaya kaldırılmış okları arka direklerinden birazcık daha alçak bir lacivert at arabası.

"At arabasını artık kullanmıyoruz" diyordu o arada Micòl. "Babamın kırk yılda bir kıra gitmesi gerektiğinde otomobille götürüyorlar. Yolculuğa çıkmamız gerektiğinde Alberto ile ben de öyle yapıyoruz, o Milano'ya gidiyor, ben Venedik'e. Bizi istasyona emektar Perotti götürüyor. Evde otomobil sürmeyi bilen bir o var (berbat sürüyor), bir de Alberto. Ben bilmiyorum, henüz ehliyet almadım, gelecek bahar bu işe kalkışmak zorundayım... yeter ki... Sorun şu ki, bu koca otomobil *lıkır lıkır* benzin içiyor!"

Arabaya yaklaştı, o da görünürde otomobil kadar pırıl pırıl, sapsağlamdı.

"Hatırladın mı?"

Kapılarından birini açtı, binip oturdu. Ardından elini yanma, koltuğun kumaşına hafifçe vurarak beni de binmeye çağırdı.

Bindim, ben de onun soluna oturdum. Daha yeni yerleşmiştim ki, kapı kendi haline bırakılınca, menteşelerinin üstünde dönerek, kuru, tak diye kesin bir vuruşla kapanıverdi.

Şimdi yağmurun ambarın damı üstündeki şakırtısı işitilmez olmuştu. Gerçekten de ufak bir salondaydık sanki, mini mini boğucu bir salon.

"Ne kadar da iyi bakıyorsunuz" dedim, sesimin hafifçe titremesine yansıyan apansız bir heyecanı bastıramamıştım. "Hâlâ yepyeni görünüyor. Bir vazoda çiçekleri eksik."

"Oh, iş çiçeğe gelince, Perotti çiçek de koyuyor, anneannemi gezmeye çıkardığında."

"Demek hâlâ kullanıyorsunuz!"

"Topu topu yılda iki üç kez, hem yalnızca bahçeyi turlamak için."

"Ya at? Hâlâ aynı at mı?"

"Her zamanki emektar Star. Yirmi iki yaşına vardı. Geçen gün ahırın dibindeydi, görmedin mi? Artık neredeyse gözleri görmez oldu, ama buna koşulunca hâlâ... *berbat bir manzarası* var."

Başını sallayarak kahkahayı patlattı.

"Perotti bu arabaya tam anlamıyla kafayı takmış durumda," diye sürdürdü buruk bir sesle, "kırk yılda bir anneannemi aşağı yukarı gezdirsin diye bırakıyorsak, en çok onun keyfi olsun diye (otomobillerden nefret ediyor, küçümsüyor onları, hem de nasıl, aklın almaz!). On, on beş günde bir hiç sektirmeden elinde kova kova su, süngerler, karaca derisinden parlatma bezleri, halı döveceğiyle gelir, işte mucizenin açıklaması bu, hele araba yarı aydınlıkta görülürse daha da iyi, hâlâ yeterince yutulur olması ondan."

"Yeterince mi?" diye itiraz ettim. "Yepyeni görünüyor!"

Sıkılarak öfledi.

"Saçmalama, lütfen!"

Beklenmedik sert bir hareketle benden uzaklaşmış, kendi köşesinde dertop olmuştu. Kaşları çatıktı, yüzünün çizgileri, kimi zamanlar tenis oynarken, yenmek için var gücüyle yoğunlaştığı zamanlardaki gibi tuhaf bir ifadeyle kasılmıştı. Apansızın on yıl yaşlanmış görünüyordu.

Birkaç dakika öylece, sessiz kaldık. Sonra konumunu değiştir-

meksizin, çok üşüyormuşçasına kollarıyla güneşten yanmış dizlerini sararak (şort ve pamuklu bluzla duruyordu, kazağını kollarından boynuna bağlamıştı), Micòl yeniden konuşmaya başladı.

"Perotti bu acınası enkaza ne kadar zaman harcarsa harcasın, ellerini paralarsa paralasın!" diyordu, "Yo, bana kulak ver sen, bu alacakaranlıkta, insan mucize diye haykırabilir de, ama dışarıda, gün ışığına çıkınca, hiç çaresi yok, bir alay yıpranmışlık hemen göze batıyor, cilası şurada burada çatlamış, tekerleklerin dingilleri olsun çubukları olsun kırık dökük, bu koltuğun kumaşı (şimdi farkına varmıyorsun, ama ben seni temin ederim) yer yer örümcek ağına dönüşmüş halde. Onun için kendi kendime soruyorum: Perotti'nin onca didinmesi neye yarar? Değer mi ki? O, zavallıcık, babamdan izin koparmaya uğraşıyor, her yanını cilalayacak, gönlünce onarıp toparlayacakmış. Ama babam savsaklıyor, her zamanki gibi, bir türlü karar veremiyor..."

Sustu. Belli belirsiz kımıldandı.

"Oysa şuradaki sandala bir bak" diye sürdürdü –soluklarımızın artık buğulandırmaya başladığı pencere camının ardında, greyfrut rafının karşı tarafındaki duvara dayanmış uzun, koyu renkli, iskeletsi bir şekli gösteriyordu–. "Oysa şuradaki sandala bir bak, hayran ol lütfen: İşlevini kesinlikle yitirmenin gerektirdiği bütün sonuçları üstlenmeyi ne büyük bir dürüstlükle, vakarla ve manevi cesaretle başardı. Nesneler de ölür, canım. Öyleyse, onlar da öleceklerse, kendi hallerine bırakalım bari, daha iyi olur. Her şey bir yana, çok daha şık olur, sence de öyle değil mi?"

III

1

Onu izleyen kış boyunca, ilkbahar boyunca, yaz boyunca, zihnimde sayısız kez ihtiyar Perotti'nin pek sevdiği o arabanın içindeyken Micòl ile aramda olanı (daha doğrusu olmayanı) kafamda evirip çevirdim. Şayet 1938'in ışıl ışıl pastırma yazının sona erdiği o yağmurlu ikindide ben hiç değilse duygularımı açığa vurabilmiş olsaydım –diye düşünüyordum, acı acı–, aramızda işler başka bir biçimde gelişirdi. Konuşsaydım onunla, sarılıp öpseydim, o zaman yapmalıydım bunu –diye yineliyordum kendi kendime, hiç durmadan–, hâlâ her şey mümkünken yapmalıydım bunu! Kendi kendime asıl temel soruyu sormayı unutuyordum: Şayet o yüce, biricik, asla geri dönmeyecek anda –belki de hem onun hem benim yaşamlarımızın kararlaştırıldığı anda–, ben gerçekten bir hareket yapacak, herhangi bir şey söyleyecek durumda mıydım? Örneğin, daha o zamandan *gerçekten* âşık olduğumu biliyor muydum ki? Doğrusu ya hayır, henüz bilmiyordum. O zaman bilmiyordum ve daha sonra, artık kesin olarak bozulan hava bizim mevsimlik arkadaş grubumuzu kaçınılmaz biçimde darmadağın etmişken en az iki hafta süreyle bilmeyecektim.

Şunu anımsıyorum, günler ve günlerce dur durak bilmeden süren ısrarlı yağış –ardından da kış bastıracaktı, Po vadisinin sert, ışıksız kışı–, artık ondan sonra bahçeye gitmemize olanak bırakmamıştı. Yine de, mevsim değişmiş olmasına karşın, temelde hiçbir şeyin değişmemiş olduğu hayaline kapılmamı sağlayacak biçimde sürmüştü her şey.

Finzi-Contini'lerin evine son ziyaretimizin ertesi günü saat iki buçukta –aşağı yukarı o saatte peş peşe sarmaşık gülleriyle örtülü tünelden belirir, "Selam!" ya da "Merhaba!" ya da "Saygılar!" diye bağırırdık–, evimin telefonu çalmış, beni yine Micòl'ün sesiyle buluşturmuştu. Aynı akşam ona telefon eden ben olmuştum; sonra ertesi gün öğleden sonra o aramıştı. Yani son zamanlarda olduğu gibi sohbeti sürdürebilmiştik, şimdi de, öncesinde olduğu gibi, Bruno Lattes, Adriana Trentini, Giampiero Malnate ve bütün ötekilerin

bizi rahat bırakmalarından, bizi anımsama belirtisi göstermediklerinden memnunduk. Hem zaten, ben ve Micòl, parkta uzun gezintilerimiz sırasında onları ne zaman aklımıza getirmiştik ki: Hem öyle uzun gezintilerdi ki, çoğu zaman, döndüğümüzde, ne kortta ne de *Hüttede* kimsecikler kalmamış oluyordu.

Annemle babamın kaygılı bakışları arasında, telefon kabinine kapanıyordum. Numarayı çeviriyordum. Hemen her zaman yanıt veren o oluyordu, hem öylesine ânında yanıt veriyordu ki, telefonu sürekli elinin altında tutuyor olmasından kuşkulanıyordum.

"Nereden konuşuyorsun?" diye sormayı denemiştim.

Gülmeye başlamıştı.

"Nereden olacak... evden herhalde."

"Verdiğin bilgiye teşekkür ederim. Bilmeyi istediğim yalnızca nasıl oluyor da hemen *hop diye* yanıtlayabiliyorsun, ânında, demek istiyorum. Yoksa iş adamları gibi telefon çalışma masanın üstünde mi duruyor? Yoksa sabahtan akşama değin, telefonun çevresini mi adımlıyorsun, Machaty'nin *Noktürn*'ündeki kafeste kaplan misali?"

Hattın öteki ucunda hafiften duraksayışını yakalar gibi oldum. Kendisinin telefona başkalarından önce yetişmesi –diye yanıtlamıştı daha sonra–, bu kendi kaslarının efsanevi esnekliğinden başkaca, sezi yeteneğinin enginliğinden ileri geliyormuş, o sezi sayesinde, benim aklımdan ona telefon etmek geçtiği her seferinde, o da telefonun yakınından geçer oluyormuş. Ardından lafı değiştirmişti. Panzacchi üstüne tezim nasıl gidiyordu? Ya Bologna'ya, hava değişimi için olsun, her zamanki gidiş gelişlerime ne zaman yeniden başlayacaktım?

Arada bir de telefona başkalarının çıktığı oluyordu: Alberto ya da Profesör Ermanno ya da iki hizmetçi kızdan biri, hatta bir kez Regina Hanım bile, üstelik kulağı telefonda şaşırtacak kadar iyi işitiyordu. O durumlarda adımı söylemekten kaçınamıyordum tabii, "*signorina*" Micòl ile görüşmek istiyorum demekten de. Ama aradan birkaç gün geçince (başlangıçta biraz çekiniyordum, sonra giderek alıştım), telefonda "Alo?" dememle birlikte hattın öbür ucundaki kimse çarçabuk bana aradığım kişiyi veriyordu. Alberto bile, telefona çıkan kendisi olduğunda, başka türlü davranmıyordu. Ve Micòl hep oradaydı, alıcı kimdeyse elinden kapmaya hazırdı, sanki

hepsi her zaman birlikte, bir tek odada, *living room*da,* salonda ya da kitaplıkta, her neredeyse, her biri kocaman bir deri koltuğa gömülmüş, telefon da birkaç metre ötelerindeydi. Kuşkuya değerdi, cidden. Kim bilir, Micòl'e haber vermek için belki de almacı uzaktan uzatmakla yetiniyorlardı, o da, telefonun çalışıyla (gözümün önüne geliyordu) sıçrayıp bakıyordu, Alberto belki de hem alaycı hem sevecen bir göz kırpıyordu.

Bir sabah bu tahminlerimin yerinde olup olmadığını ona sormaya karar verdim, beni sessizce dinledi.

"Böyle oluyor, değil mi?" diye üsteledim.

Oysa hayır, öyle olmuyormuş. Madem ille de gerçeği bilmeyi istiyorsun –demişti–, işte gerçek. Her birinin kendi odasında aynı hatta bağlı bir dahili telefonu varmış (ilkin onu kendisi almış, ardından ailenin diğer üyeleri de aynı yolu tutmuşlar): Son derece yararlı bir düzenekmiş, herkese tavsiye olunurmuş, o sayede insan başkalarını rahatsız etmeksizin, kendi de rahatsız edilmeksizin, günün ve gecenin her saatinde telefonla konuşabiliyormuş, özellikle de geceleyin, yatağından dışarı adım atmadan. Ne garip fikir! –diye ekledi ardından, gülerek–. Nasıl aklıma gelebilmiş onların öyle, bir otel lobisindeymiş gibi hep birlikte oturdukları? Hem sonra, niçin? Ayrıca, yanıt veren kendisi olmadığında, hattı değiştiren tık sesini hiç fark etmemiş olmam da tuhaftı.

"Hayır" diye kesin bir sesle yineledi. "İnsanın kendi özgürlüğünü koruması açısından, telefon hattına özel bir bağlantı yaptırmasından iyisi yoktur. Ciddi söylüyorum, sen de kendi odana bir bağlantı yaptırmalısın. O zaman seninle saatlerce telefon konuşması yapabilirdim, özellikle geceleyin!"

"Demek sen şimdi bana kendi odandan telefon ediyorsun."

"Elbette. Hem de yatağımdan çıkmadan."

Saat on birdi.

"Pek erkenci olduğun söylenemez" diye belirttim.

"A, şimdi de sen mi!" diye yakındı. "Babamın yetmişine merdiven dayadığı halde, ortalıkta durum buyken, her sabah altı buçukta kalkmayı sürdürmesi *transeat*,** diyor ki iyi örnek olmak içinmiş, kuştüyü döşeklerde tembellik etmeyelim diyeymiş; ama şimdi en

---

* Oturma odası (ç. n.)

** Latince: (bu bağlamda) *haydi neyse*. (ç. n.)

iyi arkadaşların da başıma eğitmen kesilmeleri fazla gelir doğrusu. Bendeniz saat kaçtan beri ayaktayım, biliyor musun canım? Yediden beri. Bir de saat on birde yeniden yataktayım diye şaşırıyorsun! Hem zaten uyumuyorum ki, okuyorum, tezimden birkaç satır yazıyorum, pencereden dışarıyı seyrediyorum. Dünya kadar şey yapıyorum yataktayken. Yorganın sıcaklığı beni müthiş çalışkan kılıyor."

"Bana odanı tarif etsene."

Dilini birkaç kez dişlerine çarparak hayır anlamında sesler çıkardı.

"Bu asla olmaz. *Verboten. Privat.** İstersen pencereden baktığımda neler gördüğümü tarif edebilirim."

Camların ardında, birinci planda, sevgili *Washingtoniae gracilesinin*, yağmurla rüzgârın "alçakça" hırpaladığı püsküllü tepelerini görüyormuş; her kış yapıldığı gibi, Titta ile Beppi onların gövdelerini hasır gömleklerle sarmaya başlamışlarmış, acaba o özenleri önümüzdeki aylarda, mevsim kötüleştiği her seferinde karşılaştıkları soğuktan donma tehlikesinden korumaya yetecek miymiş, şimdiye değin bereket, tehlikeyi hep atlatmışlarmış. Sonra, daha ötede, yer yer havada dolaşan sis parçalarının ardına gizli, Castello'nun dört kulesini görüyormuş, yağmurun kamçısı altında kömür gibi kapkara kesilmişlermiş. Sonra kulelerin gerisinde, insanı ürpertecek kadar morarmış, yine yer yer sislerin arasına gizlenmiş, katedralin cephesinin ve çan kulesinin uzak mermerleri... Ah, bu sis! Böyle olduğunda hiç hoşlanmıyormuş, kirli bezler geliyormuş aklına. Ama yağmur er geç dinecekmiş, işte o zaman, sis, sabahın erkeninde, güneşin cılız ışınlarıyla delinince, değerli, incecik, tıpkı odasını dolduran "*làttimi*"ye benzer değişken yansımaları olan, yarı saydam bir şeye dönüşecekmiş. Kış sıkıcıymış, tamam, bunun bir nedeni de tenis oynamayı engellemesiymiş. Yine de karşılığında sunduğu bir şeyler varmış. "Zaten ne denli üzücü, ne denli sıkıcı olursa olsun," diye sonuçlandırdı, "aslında bir karşılık, hem çoğu zaman okkalı bir karşılık vermeyen durum yoktur."

"*Làttimi* mi?" diye sordum. "O da ne? Yiyecek bir şey mi?"

"Yok canım, hiç olur mu!" diye sızlandı, her zamanki gibi benim cahilliğim karşısında dehşete düşmüştü. "Cam. Bardak, ka-

* Almanca: *Yasak. Özel.* (ç. n.)

deh, irili ufaklı şişeler, kutular: Ivır zıvır, genellikle antika artıklar. Venedik'te *làttimi* derler, Venedik dışında *opalin* derler, buzlu cam da denir. Bu nesnelere nasıl *tapıyorum*, bilemezsin. Bu konuda bilmediğim yoktur. Bak, bir şeyler sor, görürsün."

Venedik'te başladı –diye sürdürdü–, belki de bizim Po Ovası'nın koyu, ağır sislerinden öylesine farklı yerel sislerinden, onlardan bin kat daha ışıklı, dağınık sislerden etkilenerek (dünyada yalnızca bir ressam onları resmedebilmiş: Geç Monet'den çok, "*bizim*" De Pisis'imiz), *làttimi* tutkusu Venedik'teyken başlamış. Saatler ve saatlerce antikacıları turluyormuş. Bazıları varmış, özellikle San Samuele'de, Santo Stefano meydancığı dolaylarında ya da istasyona giderken, gettonun orada, satacak başka şeyleri yok denebilirmiş. Giulio Dayısıyla Federico Dayısı San Moisè yakınında, Calle del Cristo'da oturuyorlarmış. Akşam üstleri, yapacak başka şey bulamayınca ve tabii ki mürebbiye *signorina* Blumenfeld (Meine kıyısında Frankfurt kentinden, altmış yaşlarında saygın bir "*jodé*", otuz yılı aşkındır İtalya'daymış, tam bir baş belası!) kuyruğuna takılmış olarak, Calle XXII Marzo'ya, *làttimi* avına çıkıyormuş. Santo Stefano meydancığı San Moisè'nin birkaç adım ötesindeymiş. Gettonun bulunduğu San Geremia öyle değilmiş, San Bartolomìo ve Lista di Spagna'ya sapacak olursan varması en az yarım saat sürermiş, oysa çok yakınmış, Büyük Kanalı Grassi Sarayı'nın oradan aşıp Frari'den aşağı kendini koyuvermek yetermiş... Ama *làttimi*ye dönersek, bir yenisini, ender bir parça bulduğunda nasıl da büyülenmiş gibi ürperirmiş! Giderek öyle kaç parça toplamış, bilmek ister miymişim? İki yüze yakın.

O söylediklerinin, az önce eşyaları, kendisine nesneleri insanlar gibi onları da bekleyen kaçınılmaz ölümün elinden bir süre için olsun alıkoyma yolundaki her türlü girişime, özellikle de Perotti'nin tutuculuk saplantısına karşıt olduğunu ilan etmesiyle hiç de uzlaşmadığını belirtmekten özenle sakındım. Benim asıl istediğim odasından söz etmesiydi; az önce "*verboten*", "*privat*" demiş olduğunu unutmasıydı.

İsteğim yerine geldi. Micòl cam eşyalarını anlatmayı sürdürüyordu (onları yatağının yaslanmış bulunduğu duvarın karşısındaki duvarın hemen tamamını kaplayan koyu renkte, üç yüksek maun rafa düzenle yerleştirmiş), o arada oda, bilmem kendisi sahiden bilincinde olmaksızın mı, biçim alıyor, yavaş yavaş bütün ayrıntılarıyla belirleniyordu.

Şöyleymiş: Pencereleri tam olarak iki taneymiş. İkisi de güneye bakıyormuş, hem yerden öyle yükseklermiş ki, insan yaklaştığında, aşağıda uzanan parkla, parkın sınırlarının ötesinde göz alabildiğine uzanan damlara bir transatlantiğin güvertesinden bakar gibi oluyormuş. İki pencerenin arasında dördüncü bir raf bulunuyormuş: İngilizce ve Fransızca kitaplarının rafı. Soldaki pencerenin karşısında büro tipi bir yazı masası, bir yanında daktilo makinesinin bulunduğu ufak masa, öte yanda beşinci bir raf, İtalyan edebiyatı, klasikler ve çağdaş yazarlar, aynı zamanda çeviriler: Çoğu Rusçadan, Puşkin, Gogol, Tolstoy, Dostoyevski, Çehov. Yerde kocaman bir İran halısı, sonra uzun, ama biraz dar olan odanın ortasında üç koltukla, uzanıp okumak için bir Récamier koltuk. İki kapı: Biri, dipte, sol pencerenin yanında, doğrudan doğruya merdivenlere ve asansöre açılıyormuş, öbürü odanın çapraz karşı köşesinde, banyoya açılıyormuş. Gece, panjurları hemen hiçbir zaman tümüyle kapatmadan uyurmuş, komodinin üstünde ufak bir lamba hep yanarmış, sonra *Skiwasser* dolu termos (ve telefon!) bulunan servis masasına da kolunu uzattığında erişebilirmiş. Geceleyin uyanacak olursa bir yudum *Skiwasser* içmesi yetiyormuş (Hep el altında sıcacık durması *öylesine* rahat oluyormuş ki, neden ben de kendime bir termos temin etmiyormuşum?), ardından yeniden yatağına uzanıyor, bakışlarını sevgili *làttimi*sinin ışıl ışıl sisleri arasında gezdiriyormuş. Böylece uyku, tıpkı Venedik'te "yükselen su" gibi duyarsız, yavaş yavaş geri dönüyor, onu içine gömüyor, yok ediyormuş.

Ama sohbet konularımız yalnızca bunlar değildi.

Micòl de beni hiçbir şeyin değişmediğine, aramızda her şeyin "önceki" gibi, yani her gün öğleden sonra görüşebildiğimiz zamanki gibi olduğuna inandırmak istercesine, o harika, o "inanılmaz" günleri belleğimde yeniden canlandırmak için hiçbir fırsatı kaçırmıyordu.

Hep bir alay şeyden konuşmuştuk, o günlerde, parkta dolaşırken ağaçlardan, bitkilerden, çocukluğumuzdan, akrabalarımızdan. O arada Bruno Lattes, Adriana Trentini, *bizim* Malnate, Carletto Sani, Tonino Collevatti ve onlarla birlikte sonradan gelip eklenenler, tarafımızdan ancak arada sırada bir anmaya, şöyle bir değinmeye layık görülüyorlardı, gereğinde topu birden ayak üstü ve oldukça küçümseyici bir "şu şuradakiler" diye onurlandırılıyorlardı.

Oysa şimdi, telefon sohbetlerinde, laf hep dönüp dolaşıp onlara geliyordu, özellikle de Bruno Lattes ile Adriana Trentini'ye, Micòl'e göre aralarında mutlaka *bir şey* vardı. Bal gibi var! –diyordu hep bana–. Kırıştırdıklarını fark etmemiş olmamam mümkün müydü? Gün gibi açıktı! Bruno gözlerini bir an ondan ayırmıyordu, Adriana da onu kölesiymiş gibi hırpalamasına, o arada herkese, bana, Malnate olacak o yabaniye, hatta Alberto'ya cilveler yapmasına karşın, aslında bal gibi pas veriyordu. *Ah canım* Bruno! Onda o duyarlık varken (birazcık sayrılıklı bir duyarlık, doğrusu ya: farkına varmak için küçük Sani ile öbürü, Collevatti denen çocukcağız düzeyinde iki sevimli ahmağa nasıl da taptığını gözlemek yeterdi), onun o duyarlığıyla, durumlar buyken, önümüzdeki aylara dayanması hiç de kolay olmayacaktı. Adriana kuşkusuz pas veriyordu (hatta bir akşam, *Hütte*de, onları divana yarı uzanmış, şapur şupur öpüşürken görmüştü), ama ırk yasalarına ve iki tarafın akrabalarına kafa tutmayı gerektirecek, o denli ciddi bir şeyi yürütebilecek tip miydi, o ayrı mesele. Bruno'yu hiç de kolay bir kış beklemiyordu, hem de hiç. Hem Adriana kötü yürekli bir kız değildi, yok canım! Boyu neredeyse Bruno kadar, sarışın, Carol Lombard tipi o muhteşem cildiyle, başka bir zaman olsa belki de tam Bruno'ya uyacak kız sayılırdı, çünkü "çok Arî" tiplerden hoşlandığı belliydi onun. Ama öte yandan birazcık hafif ve boş kafalı ve de bilinçsizce zalim olduğu da, evet, hiç tartışma götürmezdi. O zavallı Bruno'ya, ikisi Désirée Baggioli-Claudio Montemezzo çiftinin karşısında şu ünlü maçı kaybettiklerinde nasıl da surat asmıştı, anımsamıyor muydum? Hem oyunu asıl kaybeden kendisi olmuştu, bir alay zincirleme çifte faul kaydetmişti (en azından her oyunda üç tane), Bruno'nun ne suçu vardı! Oysa, tam bir akılsız gibi, bütün maç boyunca çocuğa demediğini bırakmamıştı, o, zavallıcık, kendi kendine yeterince ezilip üzülmemiş gibi. Ciddi söylüyordu, gülünecek şeydi, durup düşününce olay hayli buruk sonuçlanmış olmasaydı! Ama bu işler böyledir işte. Adeta mahsus yaparcasına, Bruno gibi ahlakçılar, gider hep Adriana tarzında hafif kızlara tutulurlar, ondan sonra da gelsin kıskançlık sahneleri, kovalamacalar, sürprizler, ağlayıp sızlamalar, yeminler, hatta tokatlar, ve... boynuzlar, bak söylüyorum, boynuz üstüne boynuz. Yo, yo, aslında Bruno yatıp kalkıp ırk yasalarına şükretmeliydi. Önünde çetin bir kış vardı, orası bir gerçek. Ama ırk yasalarının bile işe yaradığı olur, onun

kalkıp da saçmalığın daniskasını yapmasına engel olacaktı, nişanlanmak yani.

"Sence de öyle değil mi?" diye ekledi bir seferinde. "Hem o da, senin gibi, edebiyatçının biri, derdini kâğıda dökü yor. İki üç yıl oluyor, 'Padano'nun kültür sayfasında topluca *Bir öncü şairden dizeler* başlığını taşıyan birtakım şiirlerini gördüm sanıyorum."

"Ah, ah!" diye içimi çektim. "Neyse, söylemek istediğin nedir? Anlamıyorum."

Kıs kıs gülüyordu, gayet iyi duyuyordum.

"Öyle canım," diye ekledi, "sonuçta biraz yürek acısı ona hiç de fena gelmeyecektir. *'Non mi lasciare ancora, sofferenza'** der Ungaretti. Yazmak mı istiyor? Eh, öyleyse kendi derdine yansın dursun bir süre, sonra görürüz. Öte yandan, haline bakmak yeter, aslında hayatta acı çekmekten başka emeli bulunmadığı apaçık görülüyor."

"İnançsızlığın insanı tiksindiriyor. Sen de Adriana'nın bir eşisin."

"Bunda yanılıyorsun. Dahası, beni aşağılıyorsun. Adriana masum bir melek. Kaprisli, belki, ama *'tutte le femmine di tutti –i sereni animali– che avvicinano a Dio'*** gibi masum. Oysa Micòl iyi yüreklidir, daha önce de söylemiştim, şimdi de tekrarlıyorum ve ne yaptığının hep bilincindedir, unutma bunu."

Daha seyrek de olsa, Giampiero Malnate'yi anıyordu, onun hakkında hep ilginç bir tavrı olmuştu, temelde eleştirici ve alaylıydı: Onunla Alberto arasındaki arkadaşlık bağını kıskanıyormuş (doğrusu birbirlerine pek düşkündüler), ama bunu üstlenmekten sıkılıyormuş da o yüzden "putu yıkmaya" uğraşıyormuş gibiydi.

Micòl'e bakılırsa, Malnate fiziksel bakımdan da pek bir şey değildi. O açıdan ciddiye alınamayacak kadar cüsseliydi, iri kıyımdı, fazla "baba kılıklı"ydı. Gün boyunca kaç kez tıraş olurlarsa olsunlar, hep kirli sakallı duran, temiz pak görünemeyen aşırı kıllı tiplerdendi: O *olmazdı* işte, doğruya doğru. Belki, işte, arkasına saklandığı o bir parmak kalınlığındaki sakil gözlük camlarından (adamı terletiyormuş gibi görünüyorlardı, insanın içinden o camları yıkamak geliyordu) görünebildiği kadarıyla, belki gözleri fena sayılmazdı: Gri, "çelik gözler", şöyle kuvvetli erkek işi. Ama fazla ciddi, fazla sertti o gözler. Fazla evlilik temelli. Yüzeydeki küçümseyici kadın

---

* *"Henüz terk etme beni, ey ıstırap"* (ç. n.)

** *"Tanrıya yaklaştıran bütün –dingin hayvanların– bütün dişileri"*: Umberto Saba'nın "Karıma" şiirinden. (ç. n.)

düşmanlığına inat, her genç kızı, en uslu akıllı, hanım hanımcık kızı bile ürpertecek sonsuzlukta duyguların tehdidini taşıyorlardı.

Suratı beş karış, o ne öyle, hem öyle görünüşte sandığı kadar özgün bir tip de değildi. İyi bir sorguya tutulsa, bir an gelir, kentli kıyafetiyle kendini rahatsız hissettiğini, onun yerine anorak, şalvar gibi bir bol pantolon, Mottarone ya da Rosa dağlarında geçirmeye bayıldığı *week-end*lerde giydiği dağcı pabuçlarını çok yeğlediğini açıklayıverirdi, bahse girmeye var mıydım? O açıdan elinden bırakmadığı piposu çok güzel bir ipucuydu, başlı başına erkeksi ve Alp yamaçlarına uygun haşin bir gösteri anlamı taşıyordu, başlı başına bir bayraktı.

Alberto ile can ciğer dosttular, oysa Alberto bir *punching ball*dan daha pasif karakteriyle, hem herkesle arkadaştı, hem hiç kimseyle. Milano'da yıllarca birlikte yaşamışlardı, bunun etkisi büyüktü, kuşkusuz. Yine de ikisinin o sürekli baş başa konuşmalarını ben de biraz aşırı bulmuyor muydum? *Fısır fısır fiskos fiskos*, birbirlerine kavuşur kavuşmaz, ânında başlıyorlardı, bir kenara çekilip öyle *bıdı-bıdı-bıdı* konuşmalarını kimse engelleyemezdi. Hem sonra, neydi konu! Kadınlar mı? Kim bilir! O alanda hep hayli içine kapanık, hatta esrarlı olan Alberto'yu tanıdığından ötürü, açık söylüyordu, doğrusu beş kuruşuna bile bahse girmezdi.

"Onu hâlâ görüyor musunuz?" diye sormaya karar verdim sonunda bir gün, soruyu elimden gelen en kayıtsız tonla sokuşturmuştum.

"Ay, evet... sanırım arada bir sevgili Alberto'suyla buluşmaya geliyor..." diye yanıtladı renk vermeden. "Odaya kapanıyorlar, çay içiyorlar, pipolarını tüttürüyorlar (bir süredir Alberto da pipoya heveslendi) ve konuşuyorlar, konuşuyorlar, ne mutlu onlara, konuşmaktan başka şey yaptıkları yok."

Çok zekiydi, çok duyguluydu, kayıtsızlığımın altında neyin gizlendiğini dünyada sezmemiş olamazdı, yani birdenbire kendisini yeniden görmek için yüreğime saplanan ve apaçık bir belirti olan arzuyu. Ama hiç anlamamış gibi yaptı, eve er geç benim de davet edilebilmem olasılığına değinmedi, dolaylı olarak bile.

2

Ertesi geceyi büyük bir tedirginlik içinde geçirdim. Bir uyuyor, bir uyanıyordum, derken yeniden uykuya dalıyordum. Ve her seferinde düşümde onu görüyordum.

Örneğin, düşümde aynen bahçeye ilk adım attığım günkü gibi, onun Alberto ile tenis oynadığını görüyordum. Düşümde de gözlerimi bir an bile üzerinden ayırmıyormuşum. Yine kendi kendime, öyle kan ter içinde, gülümseyerek, birazcık gevşek ve sıkıntılı duran ağabeyini yenme çabasındayken, alnını ikiye bölen dikey zorlanma ve kararlılık çizgisiyle muhteşem olduğunu düşünüyormuşum. Ama, şimdi, handiyse dayanılmaz bir rahatsızlık, bir burukluk, bir acının yüreğimi sıkıştırdığını hissediyormuşum. On yıl önceki kız çocuktan –diye soruyormuşum kendi kendime umutsuzlukla–, bu şortlu, pamuklu bluzlu, yirmi yaşındaki Micòl'de geriye ne kalmış acaba? Öylesine serbest, sportmen, modern (özellikle de serbest!) havalı bu Micòl, son yılları yalnızca uluslararası tenisin merkezi sayılan yerleri, Londra, Paris, Forest Hills'i dolaşmakla geçirmişe benziyormuş. Evet –diye karşılaştırıyormuşum–: işte o küçük kızın sarı, incecik, perçemleri beyaza çalan saçları, uçuk mavi, neredeyse İskandinav gözbebekleri, bal rengi teni, göğsünde ara sıra bluzunun yakasından parlayan mini mini, yuvarlak *shaddài** madalyonu. Ama başka?

Sonra arabanın içinde kapanmışız, o gri, durgun loşlukta; Perotti de önde, arabacı yerinde, kıpırtısız, dilsiz oturuyor, varlığı üstümüze bastırıyormuş. Madem Perotti orada, yukarıda duruyor, sırtını inatla bize dönüyor –diye mantık yürütüyormuşum–, kuşkusuz arabanın içinde olup biten ya da olup bitebilecek şeyi görmek zorunda kalmamak için öyle davranıyor, yani uşakça bir saygıyla. Oysa, kocamış hödük, yine de *her şeyden* haberi var, olmaz olur mu hiç! Karısı, o silik Vittorina, ambar kapısının aralık panjurlarından gözetliyormuş (kadının ufacık, dümdüz, karga karası saçlı, sürün-

* Dinsel Musevi madalyonu. (ç. n.)

gen kafasını ara sıra seçiyormuşum, panjurun kenarından ihtiyatla uzanıyormuş), oradaymış karısı, onun yerine bekçilik ediyormuş, karanlık, hoşnutsuz, kaygılı gözlerini onun üzerine dikmiş, gizlice ona malum işaretleri yapıyor, suratını buruşturup kırıştırıyormuş.

Hatta Micòl ile ben onun odasındaymışız, ama o durumda bile baş başa değilmişiz, yabancıların kaçınılmaz varlığından "*gênée*"ymişiz* (o böyle fısıldamışmış), bu kez de yabancı odanın orta yerine devasa bir granit heykel gibi çökmüş duran Jor'muş, biri siyah, biri mavi buzdan gözlerini üstümüze dikmiş Jor. Oda upuzun, daracıkmış, ambar gibi o da yiyeceklerle doluymuş, greyfrutlar, portakallar, mandalinalar, en çok da *làttimi,* kocaman, siyah, kasvetli, kiliselerinkini andıran, tavana kadar raflara kitaplar gibi sıra sıra diziliymiş; çünkü *làttimi* hiç de Micòl'ün anlatmış olduğu camdan nesneler değilmiş, benim aklıma geldiği gibi, peynirmiş, mini mini, şişe biçiminde, beyazımsı kaşarpeyniri kalıplarıymış. Micòl gülerek, peynirlerinden birinin tadına bakayım diye ısrar ediyormuş. İşte ayak parmaklarının ucunda yükseliyormuş, işte sağ elinin işaretparmağını uzatmış en yukarıdaki peynirlerden birine dokunmak üzereymiş (yukarıdakiler en iyileri –diye açıklıyormuş–, en tazeleriymiş), ama ben hayır, kesinlikle olmaz diyormuşum, hem yalnız köpek orada bulunduğundan değil, biliyormuşum ki biz öyle tartışıyorken, dışarıda Venedik lagününün suyu hızla yükselmekteymiş. Birazcık daha oyalanacak olursam, yükselen su beni içeri hapsedermiş, odasından kimselere fark ettirmeden çıkmamı engellermiş. Çünkü geceleyin gizlice girmişim Micòl'ün yatak odasına: Alberto'dan, Profesör Ermanno'dan, Olga Hanım'dan, anneannesi Regina'dan, Giulio ve Federico dayılarından, safterun *signorina* Blumfeld'den gizli. Orada bulunduğumu bilen yalnızca Jor'muş, bizim aramızda *da* olan *şey*in tek tanığıymış o, ama kimseye anlatamazmış.

Konuştuğumuzu da düşlüyordum, hem nihayet artık rol yapmaksızın, kozlarımızı açık oynuyormuşuz.

Birazcık tartışıyormuşuz, her zamanki gibi, Micòl aramızdaki *şey*in daha ilk günden başladığını iddia ediyormuş, yani benimle onun, hâlâ yeniden buluşup birbirimizi tanımanın şaşkınlığı içinde, tenis kortundan sıvışmış, parkı geziyorken; ben itiraz ediyor-

---

* Fransızca: *sıkılıyormuşuz* (ç. n.)

muşum, yok canım, bence *aramızdaki şey* çok daha önce başlamıştı diyormuşum, o bana "kaknem" olduğunu, "kırmızı burunlu bir kız kurusu" olduğunu söylediğinde. Ona inanmamıştım elbette. Kendisi henüz hayalinden bile geçiremezdi –diye ekliyormuşum, boğazımda bir yumruyla– o lafları beni ne denli üzmüştü. Daha sonraki günlerde, onu yeniden görmeden önce, durmadan onu düşünmüştüm, bir türlü huzur bulamamıştım.

"Eh, belki de doğru söylüyorsundur" diye kabulleniyormuş bu kez Micòl, elini elimin üstüne koyuyormuş. "Madem kaknemleşmem, burnumun kıpkırmızı olması fikri seni hemen altüst etmiş, öyleyse teslim bayrağını çekiyorum, bu demek oluyor ki sen cidden haklısın. İyi de, şimdi ne yapalım? Tenis özrü artık geçerli değil, öte yandan, sular yükselince hapis kalma tehlikesi varken (Görüyorsun, değil mi, Venedik nasıl?) seni içeriye almam akıllıca olmaz, güzel de olmaz."

"Ne gereği var ki?" diye karşılık veriyormuşum. "Sen dışarı gelirsin, olur biter."

"*Ben*, dışarı mı?!" diye bağırıyormuş o, gözlerini faltaşı gibi açarak. "Söyle bakalım, *dear friend** nereye gidecekmişiz?"

"Şey... bilmem ki..." diye yanıtlıyormuşum, kekeleyerek. "Örneğin Montagnone'ye, ya da Acquedotto taraflarında Piazza d'Armi'ye, benimle görünmekten rahatsız olursan, Borso Sokağı tarafından Certosa Meydanı'na. Herkes her zaman flört etmek için oraya gitmiştir (senin annenle babanı bilmem, ama kendi zamanlarında, benimkiler de gidiyorlarmış). Hem şöyle birazcık flört etmekte ne sakınca var canım? Sevişmekle aynı şey değil ki! Uçurumun kıyısında, ilk basamakta durur insan. Ama uçurumun dibine varmak için daha dünya kadar inmek gerekir!"

Eğer göründüğü gibi, Certosa Meydanı da aklına yatmıyorsa, gerekirse iki ayrı trene binerek, Bologna'da buluşabiliriz diye eklemek üzereymişim. Oysa susuyormuşum, düşümde bile cesaret bulamıyormuşum. Öte yandan o da hemen başını sallayarak ve gülümseyerek, yararsız, imkânsız olduğunu belirtiyormuş, "*verboten*": evin ve bahçenin dışında beni görmeye asla gelmezmiş. Ne yani, "kendi doğum yeri olan yabanıl köyün aşk tanrısı"nın sevdiği malûm "açık hava" mekânlarında onu dere tepe gezdirmeme izin

* *aziz dostum* (ç. n.)

verince, sonunda Bologna'ya, anneannesi Josette'in de sevdiği *Brun* ve *Baglioni* tipi "lüks otel"lerden birine (tabii ki resepsiyonda bizim güzelim, eşit ırk özelliğimi belirten kimliklerimizi göstererek) götürmeyi mi planlıyormuşum şimdiden?

Ertesi akşam, ansızın Bologna'ya üniversiteye bir koşu gidip döndükten sonra, ona telefon etmeyi denedim.

Telefona Alberto çıktı.

"Ne haber?" diye sordu alaylı bir tonla konuşarak hemen, bir kez olsun, sesimi tanıdığını belli etti. "Görüşmeyeli dünya kadar zaman oldu. Nasılsın? Neler yapıyorsun?"

Allak bullak olmuştum, kalbim çılgınca çarparak, arasız bir gevezeliğe giriştim. Bir alay şeyi üst üste sıraladım: Önümde aşılmaz bir duvar gibi yükselen bitirme tezinden havadisler, mevsim hakkında gözlemler, hava son on beş günde berbat gittikten sonra şimdi düzelir gibi olmuştu (ama pek de güvenmemek gerekirdi, buz gibi rüzgâr açıkça belirtiyordu, artık kışa gömülmüştük, geçen ekimin o canım günlerini unutmaktan başka çare yoktu), en çok da hızlı Bologna gezimin ayrıntılarına daldım.

Sabah –diye anlattım– Zamboni Caddesi'ne, Üniversite'ye uğradım, öğrenci işlerinde birtakım işlemleri yoluna koyduktan sonra, yukarı çıkıp kitaplıkta hazırlamakta olduğum Panzacchi kaynakçasının bazı yapıtlarını elden geçirdim. Daha sonra, saat bir sularında, *Pappagallo*'ya yemeğe gittim ama şu Asinelli kulesinin dibindeki "kuru"* dediklerine değil, çünkü orası ateş pahası olduktan başka, mutfak olarak ününe hiç layık değildir, ötekine gittim, "sulu"** dedikleri *Pappagallo*'ya, hani Galliera Caddesi'ne açılan bir yan sokaktadır, haşlama ve sebze çorbalarıyla ün salmıştır, fiyatlarının gerçekten ehven olmasıyla da. Öğleden sonra da birkaç arkadaş gördüm, kent merkezini turladım, *Zanarini*'de bir çay içtim, hani Pavaglione'nin ucunda, Galvani Meydanı'ndadır, yani oldukça iyi vakit geçirdim –diye bağladım sözü–, "neredeyse düzenli gelip gittiğim sıralardaki gibi".

"Düşün," diye ekledim o noktada, tümüyle kafadan uydurarak ve kim bilir hangi şeytan apansızın beni dürtmüş de o biçim bir öykü anlatıyordum, "istasyona dönmeden önce, Oca Sokağı'na bir göz atmaya bile vakit buldum."

---

* makarna çeşitlerinde uzmanlaşmış (ç. n.)

** çorba çeşitlerinde uzmanlaşmış (ç. n.)

"Oca Sokağı'na mı?" diye sordu Alberto, birdenbire canlanarak, aynı zamanda ürkmüş gibiydi.

Ara sıra babamı, söz Finzi-Contini'lere geldiğinde, aslında olduğundan çok daha kaba ve "toplumla bütünleşmiş" görünmeye iten iğneleme dürtüsüne kapılmam için o kadarı yetti.

"Nasıl!" diye bağırdım. "Bologna'da, Oca Sokağı'nda, İtalya'nın en ünlü şeylerinden... aile pansiyonlarından biri bulunduğundan haberim yok deme sakın!"

Hafiften öksürdü.

"Yo, hayır, bilmiyordum" oldu yanıtı.

Ardından, bu kez farklı bir ses tonuyla, birkaç gün sonra kendisinin de Milano'ya gitmek zorunda olduğunu ekledi. En az bir hafta kalacaktı. Haziran hiç de öyle göründüğü kadar uzak değilmiş ve "nasıl olursa olsun bir tez müsveddesi" toparlamasına olanak veren bir profesör bulamamışmış henüz; doğrusunu istersem, o da aramamış.

Bunu söyledikten sonra, yeniden konuyu değiştirerek, sordu: Acaba az önce bisikletle Angeli Surları'nın oradan geçmiş miydim? Kendisi o sırada bahçedeymiş, yağmur tenis kortunu ne hale sokmuş diye bakmaya çıkmışmış. Ama biraz uzaklıktan, biraz da hava kararmaya başladığından dolayı, tam görememiş, seleden inmeksizin ve bir eliyle bir ağaç gövdesine yaslanarak, orada durmuş bakan tip ben miyim, anlayamamış. Ya, sendin demek? –diye sordu, biraz da duraksayarak, gerçekten de istasyondan eve dönerken, Surlar'ın oradan geçtiğimi kabul etmiştim: Nedeni de, diye açıkladım, Caffe della Borsa'nın önünde toplaşan, Roma Caddesi'nde ya da Giovecca boyunca sıralanmış bekleyen birtakım "istenmedik suratlar"la karşılaşmanın hep içime saldığı tiksintiydi. Ya, demek sendin? –diye yineledi–. O da kesinlikle öyle sanmış! Tamam da, madem bendim, neden onun çağrılarına, ıslıklarına karşılık vermemiştim? İşitmemiş miydim?

İşitmemiştim –diye bir kez daha yalan söyledim–, dahası, onun bahçede olduğunu fark bile etmemiştim. Artık birbirimize diyecek hiçbir şeyimiz kalmamıştı cidden, aramızda birden açılıveren sessizliği dolduracak hiçbir şey kalmamıştı.

"Ama sen... sen Micöl'ü aramıştın, değil mi?" dedi sonunda o, birden aklına gelmiş gibi.

"Öyle" diye yanıtladım. "Zahmet olmazsa verir misin?"

Memnuniyetle verirdim –diye yanıtladı–. Ne var ki, Micòl öğle yemeğinden sonra Venedik'e gitmiş (göründüğü kadarıyla "o meleğin" bana haber vermemiş olması *pek* tuhafmış), o da tezi toparlamak niyetindeymiş. Yemeğe yolculuk kıyafetiyle hazır inmiş, elinde valizi falan, "hayretler içinde kalan ailesine" niyetini açıklamış. Ödevinin yükünü sırtında duymaktan usanmışmış. Haziran yerine şubatta mezun olacakmış, bunu da Venedik'te, *Marciana* ve *Querini-Stampalia* kitaplıkları el altındayken pek kolay başarabilirmiş, ama Ferrara'da olmazmış, bir alay nedenden ötürü, Dickinson konulu tezi asla gereken hızla ilerleyemezmiş. Kız öyle demiş. Ama sonra bakalım Venedik'in ve sevmediği bir evin, dayılarının evinin kasvetli havasına dayanabilecek miymiş. En büyük olasılık, bir iki hafta sonra, eli boş, üsse geri döndüğünü görmemizmiş. Gün gelir de Micòl üst üste yirmi gün Ferrara'dan uzak kalırsa, Alberto düş görüyorum sanacakmış.

"Göreceğiz" diye bağladı sözü. "Her neyse, sen ne dersin (bu hafta olmaz, gelecek hafta da olmaz, ama ondan sonraki hafta olabilir sanıyorum), şöyle otomobile atlayıp Venedik'e kadar uzansak ne dersin? Kız kardeşimin tepesine damlamak eğlenceli olur: Ben, sen, bir de Giampiero Malnate, örneğin."

"Bu da bir fikir" dedim. "Neden olmasın? İstediğin zaman konuşabiliriz."

"O arada," diye yeniden alıyordu sözü, bana verdiği haberi telafi edecek bir karşılık sunma yolunda büyük bir dilek sezdiğim bir çabayla, "o arada, bağışla, yapacak daha iyi bir işin yoksa tabii, niçin buraya, eve, bana gelmiyorsun? Yarın akşamüstü, beşe doğru diyelim. Malnate de bulunacak sanırım. Çay içeriz... birkaç plak dinleriz... sohbet ederiz... Sen şimdi edebiyatçısın ya, bir mühendis (yani bendeniz) ile bir endüstri kimyageri arasında bulunmaktan hoşlanır mısın, bilmem. Ama bizi kendine layık bulursan, hiç çekingenlik etme, gel, bizim için zevk olur ancak."

Biraz daha sürdürdük, Alberto birdenbire aklına gelmişe benzeyen, o beni evinde görme fikriyle giderek hevesleniyor, coşuyordu, bana ise hem çekici geliyordu, hem itici. Çok doğruydu –anımsıyordum–: az önce, surların üstünden, neredeyse yarım saat durup öylece bahçeyi, en çok da evi seyretmiştim, bulunduğum noktadan, ağaçların neredeyse çıplak dalları arasından, silueti akşam göğüne bir soylu arma misali incecik, kıvrak çiziliyordu. Parka inilen

taraçayla aynı hizada, orta katta iki pencere aydınlanmıştı bile ve elektrik ışığı yukarıdan, ta tepede, sivri çatının tam altında açılan tek ufacık pencereden de sızıyordu. Uzun süre gözlerimi, sızlayana dek, yukarıdaki pencereciğin ufak aydınlığına dikmiş kalmıştım (gitgide kararan havada asılı duran sakin, titrek bir pırıltıydı) ve ancak bir an gelmiş, Alberto'nun uzaktan çaldığı ıslıklarla dağcı seslenmeleri yüreğimde tanınma korkusuyla birlikte, derhal telefonda Micòl'ün sesini yeniden işitmek için şiddetli bir arzu uyandırarak, beni oradan koparabilmişti...

Peki, ya şimdi? –diye soruyordum kendi kendime tesellisiz–. Şimdi *onların* evine gitmenin ne önemi vardı artık, orada Micòl'ü bulamayacaksam?

Gelgelelim telefon kabininden çıkarken annemin verdiği haber, yani öğleye doğru Micòl Finzi-Contini'nin telefon edip beni sormuş olduğu ("Sana Venedik'e gitmek durumunda kaldığını söylememi rica etti, selam söyledi, yazacakmış sana" diye ekledi annem, gözlerini kaçırarak), birdenbire fikrimi değiştirmeme yetti. O andan sonra, beni ertesi günün saat beşinden ayıran zamanın akışı ağır mı ağır gelmeye başladı.

3

Böylece, Alberto'nun özel dairesine (kendisi orayı stüdyo olarak adlandırıyordu; gerçekten de yatak odası ve bitişiğindeki banyosuyla bir stüdyoydu) diyebilirim ki her gün kabul edilişim o dönemde başladı: Micòl'ün, önündeki koridordan geçerken, kapısının ardından ağabeyiyle arkadaşı Malnate'nin seslerinin birbirine karıştığını işittiği şu ünlü "oda"ydı, servis masasında çay getiren hizmetçi kadınların dışında, kış boyunca oraya başka bir aile ferdinin ayak attığını hiç mi hiç görmedim. Ah, o 1938-39 kışı! Zamanın ve umutsuzluğun üstünde asılı gibi duran o upuzun hareketsizlik ayları kalmış aklımda (Şubatta kar yağmıştı, Micòl Venedik'ten bir türlü dönmüyordu) ve aradan yirmi yılı aşkın süre geçmişken, Alberto Finzi-Contini'nin stüdyosunun dört duvarı benim için şimdi bir kez daha, o dönemin her gününün, bilinçsizliği oranında gerekli kötü alışkanlığına, uyuşturucusuna dönüşmekte...

Kuşku götürmeyen nokta şu ki, Barchetto del Duca'yı yeniden bisikletle geçtiğim o ilk aralık akşamında hiç de umutsuz değildim. Micòl gitmişti. Yine de ben eve giden yolda, karanlığın ve sisin içinde pedalları çevirmekteydim, sanki az ötede onu, başka kimsecikleri değil de onu görmeyi bekler gibiydim. Heyecanlıydım, neşeliydim, neredeyse mutluydum. Önüme bakıyordum, uzaklarda kalmış gibi görünse de hâlâ yeniden kazanılabilecek olan, henüz yitirilmemiş olan bir geçmişin mekânlarını bisikletin farıyla arıyordum. Ve işte hint kamışlarının koruluğu, işte daha ötede, sağda, Perotti'lerin çiftlik evinin bir birinci kat penceresinden hafif bir sarımsı ışık sızan buğulu silueti, işte daha ileride Panfilio kanalı köprüsünün hayaletsi demir iskeleti ve işte, sonunda, önündeki düzlüğün çakıllarında lastiklerin kısa bir süre çıkardığı tıkırtının haber verdiği, *magna domu*sun devasa kütlesi, tek başına yükselen bir aşılmaz kaya misali, tümüyle karanlıklara gömülmüş, yalnızca zemin katta, ufak bir kapıdan boşalan beyaz, şiddetli ışık, kuşkusuz benim girebilmem için açılmıştı o kapı.

Bisikletten indim, bir an durup ıssız eşiği seyrettim. Kapının

kapalı kalmış olan sol kanadının siyah kenarıyla boylu boyunca kesilen daracık, dimdik bir merdiven görünüyordu içeride, kırmızı bir yol halısıyla kaplıydı: göz alıcı, kıpkırmızı, kan rengi bir kırmızı. Her basamakta cilalı, altındanmış gibi pırıl pırıl parlayan bir pirinç çubukla tutturulmuştu.

Bisikleti duvara dayadıktan sonra, kilitlemek için eğildim. Ve hâlâ orada, içinden ışığın yanı sıra pek hoş bir kalorifer sıcaklığının yayıldığı kapının yanında iki büklümdüm (karanlıkta kilidi açamıyordum, bir kibrit yakayım diye düşünüyordum) ki, yanı başımdan ansızın Profesör Ermanno'nun tanıdık sesi çınladı.

"Ne yapıyorsun öyle? Kilitliyor musun yoksa?" diyordu profesör, eşikte durmuş. "Ama iyi ediyorsun. Hiç belli olmaz, ihtiyatın fazlası yoktur."

Her zamanki gibi, biraz lafazan nezaketiyle benimle örtülü bir biçimde dalga mı geçiyor, kavrayamadan, ânında doğruldum.

"İyi akşamlar efendim" dedim, şapkamı çıkarıp elimi uzattım.

"İyi akşamlar evladım" diye yanıtladı. "Ama çıkarma şapkanı, kalsın!"

Ufak, tombul elinin neredeyse cansızca elimin içine şöyle bir dalıp çıktığını duyumsadım. Şapkasızdı, başında gözlüğünün üstüne değin inen bir eski spor beresi vardı, boynuna bir yün kaşkol dolamıştı.

Bisikletten yana güvensiz bir göz attı.

"Kilitledin, değil mi?"

Hayır diye yanıtladım. Bunun üzerine o, tedirgin, üsteledi, geri döneyim, lütfen kilitleyeyim diye, çünkü –diye yineledi– hiç belli olmaz. Aslında hırsızlık olasılığı düşük –diye hâlâ söyleniyordu, bense yeniden kilidin çengelini arka tekerleğin telleri arasına sokuşturmaya çalışıyordum–. Yine de bahçenin çevre duvarına yüzde yüz güvenilmezmiş. Duvar boyunca, özellikle Angeli Surları tarafında, on kadar nokta varmış ki, birazcık çevik bir çocuk kolayca tırmanabilirmiş. Sonra aynı çocuğun omuzunda bisikletle de olsa, kaçıp gitmesi işten bile değilmiş.

Neden sonra kilidi kapatmayı becerdim. Gözlerimi kaldırdım, ama eşikte kimse kalmamıştı.

Profesör beni girişte, merdivenin dibinde bekliyordu. Girdim, kapıyı kapattım, ancak o zaman fark ettim ki tereddütle, pişmanlıkla bakıyordu bana.

"Düşünüyordum da," dedi, "acaba bisikleti doğrudan doğruya içeri alsan daha iyi etmez miydin... Bak, sen yine sözümü dinle. Bir dahaki sefere bisikleti içeri sok, olsun, bitsin. Şuraya, merdivenin altına yerleştirirsen hiç kimseyi rahatsız etmez."

Döndü, merdivenleri çıkmaya başladı. Hep öyle beresi başında, kaşkolu boynunda, her zamankinden de daha fazla iki büklüm, tırabzanı tutarak, ağır ağır tırmanıyordu. Arada konuşuyordu, daha doğrusu söyleniyordu, sanki peşi sıra çıkan benimle değil de, kendi kendine konuşuyordu.

Alberto kendisini görmeye geleceğimi söylemiş. Ama Perotti'nin sabahtan biraz ateşi yükseldiğinden (sadece biraz bronşitmiş ama tedavisi gerekirmiş, hem başkalarına bulaşmasını da önlemek için) ve hep dalgın, unutkan, aklı havada olan Alberto'ya da hiç güvenilemeyeceğinden, "kapıda nöbetçilik etme" görevi kendisine kalmış. Tabii, şayet Micòl orada olsaymış, kendisi hiç kaygılanmazmış, çünkü Micòl, nasıl becerdiği bilinmez, ama hep her şeyle uğraşacak vakti bulurmuş, derslerine ek olarak evin genel gidişiyle, "fırınlarla bile" meşgul olurmuş, tabii ya, yemek işlerine olan tutkusu romanlara ve şiirlere tutkusuna yakınmış. (Hafta sonlarında Gina ve Vittorina ile hesapları yapan da oymuş, gerektiğinde elleriyle tavukları boğazlayan da oymuş; hem de zavallıcık, hayvanları o kadar sevdiği halde!) Ama bugün evde Micòl yokmuş (Alberto Micòl'ün evde bulunmadığını söylemiş miydi?), çünkü ne yazık ki dün öğleden sonra Venedik'e gitmek zorunda kalmış. İşte ne Alberto'ya, ne "koruyucu meleği"ne güvenemeyince, üstelik Perotti de rahatsızlanınca, nasıl olup da bir seferlik kapıcılığı kendisinin üstlenmiş olduğunun nedenlerini güzelce açıklamış.

Daha başka şeyler de söylemişti, ama aklımda kalmamış. Ancak sonunda sözü yine Micòl'e getirdiğini anımsıyorum, bu kez de onun "bu yakınlarda biraz tedirgin olduğu"na, birçok nedeni varmış, anlaşılabilirmiş, her ne kadar... O noktada apansızın susuverdi. O arada merdivenin tepesine vardıktan sonra, iki koridora, birkaç odaya dalıp geçmiştik, Profesör Ermanno önümde hep yol göstericiliği yapıyordu, ancak yer yer ışıkları söndürürken arkamda kalıyordu.

Aklım Micòl hakkında işittiğim şeylerdeydi (mutfakta tavukları kendi elleriyle boğazladığı ayrıntısı beni garip bir biçimde büyülemişti), neredeyse görmeden bakıyordum. Zaten Ferrara'nın Musevi

olsun olmasın, varlıklı kesiminin evlerininkinden pek de farklı olmayan ortamlardan geçiyorduk, bunlar da bildik eşyalarla tıklım tıklım doluydu: Anıtsal dolaplar, ayakları aslan pençesi biçimli ağır 17. yüzyıl sandıkları, manastır tarzı masalar, "savonarola" adı verilen pirinç perçinli kösele iskemleler, *frau* koltuklar, bölme bölme ahşap kaplanmış tavanların ortasından sarkan karmaşık kristal ya da dövme demirden avizeler, cilalı koyu renk parke zeminin her yanına serili tütün, havuç ve öküz kanı rengi kalın halılar. Burada 19. yüzyıl peyzaj ve portre tablolarıyla kitapların sayısı galiba daha fazlaydı, çoğu güzelce ciltlenmiş, koyu renk maun kitaplıkların camlarının gerisine sıralanmıştı. Ayrıca, kocaman kalorifer radyatörlerinden öyle bir sıcaklık yayılmaktaydı ki, bizim evde olsa babam çılgınlık diye adlandırırdı (Onu işitir gibi oluyordum!): Evden çok büyük otel sıcaklığıydı, öyle ki terlemeye başladığımdan, hemen paltomu sırtımdan çıkarma gereksinimi hissetmiştim.

O önde, ben arkada, farklı genişlikte en az bir düzine odadan geçtik, bazıları tam birer salon gibi genişti, bazıları ufak, hatta ufacıktı, birbirlerine hepsi ne dümdüz ne de aynı düzeyde koridorlarla bağlıydı. Neden sonra, o koridorlardan birinin ortasına vardığımızda, Profesör Ermanno bir kapının önünde durdu.

"İşte geldik" dedi.

Kendisi de içeri girmediğinden ötürü özür diledi, çünkü –diye açıkladı– arazilerinin bazı hesaplarını gözden geçirmek zorundaymış, birazdan "kızlardan birini sıcak bir şeylerle" göndereceğini vaat etti; ardından, yine gideceğime söz verdirip (Venedik'te yaptığı tarih çalışmalarının notlarının kopyasını benim için saklıyormuş, unutmayaymışım!), elimi sıktı ve koridorun dibinde gözden kayboluverdi.

İçeri girdim.

"Hah, geldin demek!" diye selamladı beni Alberto.

Bir koltuğa gömülmüştü. İki elini koltuğun kollarına bastırarak doğruldu, ayağa kalktı, okumakta olduğu kitabı açık ve sırtı yukarı gelecek durumda yanındaki alçak bir sehpanın üstüne bıraktı, nihayet yanıma geldi.

Gri bir kaşe pantolonla, kuru yaprak rengi güzel kazaklarından birini giymişti, ayağında kahverengi İngiliz pabuçları (gerçek Dawson'muşlar –bunu söylemenin yolunu buldu–: Milano'da, Santa Babila yakınlarında ufak bir dükkândan alıyormuş), sırtında kravat-

sız yakası açık bir flanel gömlek vardı, dişlerinin arasına bir pipo sıkıştırmıştı. Pek de içten olmayan bir tavırla elimi sıktı. O arada omzumun üstünden bir noktaya bakıyordu. Dikkatini çeken neydi? Anlamıyordum.

"Affedersin" diye mırıldandı.

Uzun gövdesini yana eğerek çevremden dolaştı, geçtiği anda fark ettim, çift kapıyı yarı açık bırakmıştım. Alberto oraya varmıştı bile, gerekeni kendisi yapıyordu. Dış kapının tokmağını yakaladı, ama kendine doğru çekmeden önce başını çıkarıp koridora bir göz attı.

"Ya Malnate?" diye sordum. "Daha gelmedi mi?"

"Hayır, henüz gelmedi" diye yanıtladı dönerken.

Şapkamı, kaşkolumu ve paltomu vermemi söyledi, yandaki küçük odada gözden kayboldu. Böylece, ara kapıdan, o oda üstüne hemen bir fikir edinmiş oldum: Üstü kırmızı-lacivert kareli bir spor battaniyeyle örtülü yatağın birazı, ayak ucunda deri kaplı bir puf, banyoya açılan yine aralık duran ufak bir kapının yanında duvara asılı, sade açık renk bir çerçeveye konulmuş De Pisis'in bir çıplak erkek eskizi.

"Otursana," diyordu o sırada Alberto, "hemen geliyorum."

Gerçekten de hemen yeniden ortaya çıktı ve şimdi karşımda, biraz önce çok hafif bir yorgunluk, belki de sıkıntı gösterisiyle kalktığını gördüğüm koltukta oturuyordu, beni tuhaf bir ifadeyle, uzak, nesnel bir sempatiyle süzüyordu, bu onun başkalarına karşı gösterebileceği en büyük ilgi belirtisiydi, biliyordum. Ailenin anne tarafından gelen iri kesici dişlerini ortaya çıkararak gülümsüyordu: O uzun, solgun yüzüne ve yüzü kadar soluk diş etlerine kıyasla fazla iri ve kuvvetli dişlerdi.

"Biraz müzik dinlemek ister misin?" diye önerdi, girişin yanında, stüdyonun bir köşesine yerleştirilmiş gramofonu işaret ederek. "Philips marka, gerçekten çok kalitelidir."

Yine koltuktan kalkacak gibi oldu, ama engel oldum.

"Hayır, bekle," dedim, "belki daha sonra."

Çevreme bakınıyordum.

"Ne plakların var?"

"Oh, her şeyden biraz: Monteverdi, Scarlatti, Bach, Mozart, Beethoven. *Elimin altında* epey caz da bulunduruyorum, ama ürkme: Armstrong, Duke Ellington, Fats Waller, Benny Goodman, Charlie Kunz..."

Adlar ve plaklar sıralamayı sürdürdü, her zamanki gibi nazik ve tarafsız, ama kayıtsızlıkla, aynen bana kendisinin tatmaya asla yanaşmayacağı türden içeceklerin bir listesini sunar gibiydi. Ancak kendi Philips'inin erdemlerini açıklamaya gelince canlandı, o da yine ölçülü olarak. Hayli olağanüstü bir aygıt –dedi–, o da kendisinin tasarlayıp, sonra hünerli bir Milanolu teknisyenin uygulamış olduğu birtakım özel "düzenekler" sayesindeymiş. Yaptığı değişiklikler en çok ses kalitesine ilişkinmiş, ses bir tek hoparlörden değil, dört ayrı kaynaktan geliyormuş. Gerçekten de pes sesler bir hoparlörden çıkıyormuş, orta sesler ayrı bir hoparlörden, tiz sesler ayrı bir hoparlörden, en tiz sesler, ıslıklar bile –bunu söylerken kıkırdadı– kusursuz "çıkıyor"muş. Hem sakın hoparlörleri hepsi bir araya sıkıştırılmış gibi düşünmeyeymişim, hiç öyle şey olur mu! Gramofon mobilyasının *içinde* yalnızca iki tanesi varmış: Orta seslerle tiz sesler. En tiz sesleri vereni şuraya, dip tarafa, pencerenin yanına gizlemeyi akıl etmiş, dördüncüsü, yani pes sesleri veren ise tam benim oturduğum divanın altındaymış. Bütün bunlar belli bir stereofonik etki de elde edebilmek amacına yönelikmiş.

O anda içeri mavi kumaştan bluzu, belinde sıkılmış beyaz önlüğüyle Dirce girdi, arkasından çay servisi masasını sürüklüyordu.

Alberto'nun yüzünde hafiften bir sıkıntı ifadesi belirdiğini gördüm. Kız da farkına varmış olmalıydı.

"Hemen getirmemi profesör söyledi" dedi.

"Zararı yok. Beklerken biz birer fincan alırız."

Perotti'nin, sarışın, kıvırcık saçlı, Veneto'nun Ön Alpler kesimindeki köy kadınlarının al yanaklarıyla donanmış kızı sessizce, kirpiklerini aşağı indirerek, fincanları hazırladı, sehpanın üstüne yerleştirdi, sonra çekilip gitti. Odanın havasında hoş bir sabun ve talk pudrası kokusu kaldı. Bana öyle geldi ki çayda da hafiften aynı koku vardı.

Çayımı yudumlarken, çevreme bakınmayı sürdürüyordum. Odanın döşenişine hayran kalmıştım, öylesine rasyonel, işlevsel, modern, evin kalan kısmından öylesine değişikti ki; ama nasıl olup da giderek artan bir rahatsızlık, bir baskı duygusuna kapıldığımı kavrayamıyordum.

"Stüdyoyu döşeyiş tarzımı beğendin mi?" diye sordu Alberto.

Birdenbire benim onayımı alma kaygısına düşmüş gibiydi: Doğaldır ki ben de bol bol onayladım, eşyaların sadeliğini (ayağa kalk-

mış, gitmiş, pencerenin önüne yanlamasına yerleştirilmiş ve üstünde kusursuz bir madenî akrobat lambanın durduğu geniş dizayn masasını yakından incelemekteydim), özellikle de çok dinlendirici olmaktan başka, çalışmak için pek uygun bulduğumu belirttiğim dolaylı ışıkları göklere çıkardım.

Sözlerime kulak kabartmıştı, memnun görünüyordu.

"Mobilyaların çizimi senin mi?"

"Yo, hayır. Biraz 'Domus' ve 'Casabella' dergilerinden kopye ettim, biraz da 'Stüdyo'dan, hani şu İngiliz dergisi var ya... Coperta Sokağı'nda kendi halinde bir marangoza yaptırdım."

Mobilyalarını beğendiğimi işitmekten –diye ekledi– ancak büyük bir memnunluk duyabilirmiş. Çünkü insan niçin zevksiz ya da ne bileyim, antika eşyaların arasında otursun ya da çalışsınmış? Giampi Malnate (adını söylerken hafifçe kızardı) varsın, böyle döşenmiş bir stüdyonun çalışma mekânından çok garsoniyeri andırdığını ima edip serzenişte bulunsun, üstelik dürüst bir komünist olarak, *nesneler* insana olsa olsa avuntular sunabilir, elde olmayan başka şeylerin yerini tutabilir desin; tekniğe bile karşı çıkıyor o, bir örnek vereyim, teknik öyle bir havaya girmiş ki, bireyin bütün sorunlarını, ahlaksal ve siyasal sorunları dahil, bir çekmecenin kusursuzca kapatılabilmesine havale eder gibiymiş. Her neyse, kendisi –bunu söylerken parmağıyla göğsüne dokundu– yine de öyle düşünmüyormuş. Giampi'nin (komünistti, nasıl, bilmiyor muydum yoksa?) fikirlerine saygı duymakla birlikte, hayatı zaten yeterince belirsizliklerle dolu, yeterince sıkıcı buluyormuş, bari bir de bizim dilsiz, sadık oda arkadaşlarımız, mobilyalarla kap kacak öyle olmasınlarmış.

Alberto'nun coştuğunu, bazı fikirlere başkalarını yeğlediğini ilk ve son görüşüm olmuştu bu. Bir fincan çay daha içtik, ama artık sohbetimiz sönükleşmişti, o yüzden müziğe başvurmak durumunda kaldık.

Bir iki plak dinledik. Dirce bir daha gelip bir tepsi kuru pasta getirdi. Neden sonra, saat yediye doğru, dizayn masasının yanındaki bir yazı masasında duran telefon çalmaya başladı.

"İster misin Giampi olsun?" diye mırıldandı Alberto, kalkıp telefona koştu.

Almacı kaldırmadan önce, bütün kâğıtlarını almışken, talihinin yüzüne bakma ânını geciktiren bir iskambil oyuncusu gibi bir an duraksadı.

Ama Malnate'nin ta kendisiydi, hemen anladım.

"Ya, öyleyse, ne yapıyorsun? Gelmiyor musun?" diyordu Alberto, düşkırıklığına uğramış, sesinde handiyse çocuksu bir sızlanmayla.

Beriki hayli uzun uzadıya konuştu (Alberto'nun kulağına yapışık almaç onun kalın, sakin Lombardiya vurgusunun vuruşları altında titriyordu). Sonunda bir "*ciao*" işittim ve konuşma kesildi.

"Gelmiyor" dedi Alberto.

Ağır ağır koltuğuna geri döndü, kendini çuval gibi bıraktı, gerindi, esnedi.

"Fabrikada işi çıkmış galiba," diye ekledi, "daha iki üç saat sürermiş. Özür diliyor. Sana da selam söyledi."

4

Beni oraya geri dönmeye yönelten şey, Alberto'dan ayrılırken söylediğim üstünkörü bir "görüşürüz"den çok, birkaç gün sonra Micòl'den gelen bir mektup olduydu.

Nükteli, şirin bir mektuptu, ne fazla kısa ne fazla uzundu, duraksamasız, düzeltisiz, hem coşkulu hem hafif bir elyazısıyla, iki mavi kâğıdı çarçabuk, arkalı önlü doldurmuştu. Micòl özür dileyerek başlıyordu söze: Ansızın yola çıkmış, bana bir hoşça kal bile demeniş, bunun hiç de kibar kaçmadığını kabule çoktan hazırmış. Ama yola çıkmadan önce –diye ekliyordu–, bana telefon etmeyi denemiş, ne yazık ki ki evde bulamamış; ayrıca Alberto'ya tembihlemiş, ben kendim ortaya çıkmayacak olursam, o beni arasın diye. Durum öyle geliştiyse, Alberto beni "hayatı pahasına da olsa" arama yeminini tutmuş muymuş acaba? O, dillere destan ağırkanlılığıyla, sonunda bütün ilişkilerini hep elden bırakırmış, oysa zavallımın o denli ihtiyacı varmış ki ilişkiye! Mektup bu edayla iki buçuk sayfa daha sürüyordu, artık "son menziline doğru yelken açmış" bulunan tezinden, Venedik'in insanı "düpedüz ağlatan" kışından dem vuruyor, ve Emily Dickinson'ın bir şiirinin dizeleriyle aniden bitiveriyordu.

Şiir şuydu:

Güzellik uğruna ölmüştüm; ve
tam gömütüme inmiştim ki,
yandaki mezara biri daha getirildi,
Gerçek uğrunaymış ölümü.

"Sen niçin öldün?" diye sordu usulca.
Dedim: "Güzellik uğruna öldüm".
"Ben Gerçek uğruna: Aynı kapıya çıkar
-dedi–, kardeşinim ben."

Gömütten gömüte, iki yakın misali
geceleyin rastlaşmış,
söyleşiyorduk böyle ki
adlara ulaştı otlar ve ağızlara.

Ardından bir not eklemişti, aynen şöyle diyordu: "*Alas, poor Emily.** Görüyorsun ya, kız kuruluğu denen rezalet ne tür payandalara gereksinim duyuyor!"

Çevirisini beğendim, ama beni etkileyen en çok düştüğü o not oldu. Kimeydi o değinme? "*Poor Emily*"ye miydi, yoksa daha çok depresyona girmiş, kendi kendine acınma evresinde bir Micòl'e mi?

Yanıtlarken, bir kez daha yoğun duman perdeleri ardına gizlenmeye özen gösterdim. Evine yaptığım ilk ziyarete değinirken, benim açımdan nasıl bir düşkırıklığı olduğunu dile getirmeden ve kısa süre sonra yeniden gitmeyi vaat ederek, ihtiyatlı davranıp edebiyat vadisinden dışarı adım atmadım. Dickinson'ın şiiri enfes –diye yazdım–, ama onun yaptığı çeviri de çok iyiydi, hem aslında biraz köhnemiş, biraz "Carduccivari bir zevke uyduğundan ötürü. Ayrıca metne bağlılığından dolayı beğenmiştim. Sözlüğü elime alıp İngilizce aslıyla karşılaştırmıştım, tek tartışılabilir noktası belki şuydu: Tam olarak "yosun, küf" anlamına gelen *moss* sözcüğünü o "ot" diye çevirmişti. Ama tabii bu haliyle de onun çevirisi oldukça iyiydi, öyle ya, sevimsiz bir metne bağlılıktansa, güzel bir sadakatsizlik her zaman yeğlenir. Yine de belirttiğim kusuru düzeltmesi çok kolaydı. Son dörtlüğünde şöyle bir değişiklik yapmak yeterdi:

Gömütten gömüte, iki yakın misali
geceleyin rastlaşmış,
söyleşiyorduk böyle ki
yosunlar adlara, ağızlara ulaştı.

Micòl iki gün sonra bir telgrafla yanıt verdi, edebî öğütlerime teşekkür ediyordu, "Bütün kalbimle, gerçekten!" Ardından, ertesi gün, çevirinin daktiloda yazılmış iki yeni şeklini içeren bir not gönderdi. Ben de, yanıt olarak, on kadar sayfa doldurdum, onun notunda yazdıklarını sözcük sözcük çürütüyordum. Sonuç olarak, mektuplarımızda telefonda olduğumuzdan çok daha tutuk ve sönüktük,

* Vah zavallı Emily (ç. n.)

öyle ki yazışmamız kısa sürede son buldu. Ama o arada ben yeniden Alberto'nun stüdyosuna gidip gelmeye başlamıştım, hem şimdi düzenli biçimde, hemen her gün.

Giampiero Malnate de geliyordu, o da hemen hemen bir o kadar sürekli ve dakikti. Sohbet ediyorduk, tartışıyorduk (yani daha ilk andan itibaren birbirimizi hem sevip hem nefret ederek), böylece birbirimizi derinine tanıma fırsatını bulduk ve kısa sürede "sen" demeye başladık.

Micòl, onun "fiziğini" nasıl anlatmıştı, anımsıyordum. Malnate'yi ben de cüsseli ve bunaltıcı buluyordum, o içtenliği, o dobra dobralığı, o erkekçe açıksözlülüğüyle bitmez tükenmez protestoları, fazla insancıl gri gözlerinde ışıldayan, Lombardiya'nın komünist geleceğine olan sakin inanç karşısında sık sık tam bir tahammülsüzlük hissediyordum. Yine de, Alberto'nun stüdyosunda karşısına oturduğum ilk günden başlayarak, tek dileğim şu olmuştu: Bana değer vermesi, beni Alberto ile arasına girmiş bir yabancı olarak algılamaması, yani, kuşkusuz kendini girişimi dışında her gün katılır durumda kaldığı trioya uyarsız saymaması. Benim de pipo içmeye başlayışım işte o döneme rastlamıştı sanıyorum.

Bir alay şeyden konuşuyorduk, biz ikimiz (Alberto durup dinlemeyi yeğliyordu), ama tabii ki, en çok politikadan.

Münih Paktı'nı izleyen aylardı, o, yani sohbetlerimizin dönüp dolaşıp vardığı konu Münih Paktı ve vereceği sonuçlar oluyordu. Şimdi, Südetler bölgesi Büyük Reich'a ilhak edilmişken, ne yapacaktı Hitler? Hangi yöne indirecekti darbesini? Ben, kendi açımdan, karamsar değildim, bir seferliğine Malnate de bana hak veriyordu. Bence, geçen eylül ayındaki bunalımın sonunda Fransa ile İngiltere'nin imzalamak durumunda kaldıkları anlaşma uzun süreli olmayacaktı. Evet. Hitler ile Mussolini, Chamberlain ile Daladier'i Benes'in Çekoslavakya'sını kendi kaderine terk etmeye zorlamışlardı. Ama sonra? Chamberlain ile Daladier'in yerine daha genç, daha kararlı kişilerin gelmesi durumunda (parlamenter sistemin üstünlüğü de oradaydı işte! –diye ünlüyordum–), çok geçmez, Fransa ile İngiltere kafa tutacak hale gelirlerdi. Zaman olsa olsa onların lehine işleyebilirdi.

Yine de lafın, artık son demlerinde olan İspanya Savaşı'na ya da şu ya da bu şekilde SSCB'ye gelmesi yetiyordu: Malnate'nin, Batı demokrasilerine ve özellikle, alaylı biçimde, onların temsilcisi ve

silahşoru saydığı bana karşı tavrı hemen sertleşiveriyordu. Hâlâ gözümün önünde işte: Terden nemlenmiş alnıyla esmer kafasını ileri uzatıyor, pek seve seve başvurduğu o alışılmış, ahlaksal ile duygusal karışımı, dayanılmaz şantajla gözlerini gözlerimin içine dikiyor, o arada sesi alçalıyor, sıcak, inandırıcı, sabırlı bir ton alıyordu. Kim olmuştu, lütfen –diye soruyordu– Francocu ayaklanmanın asıl sorumluları kim olmuştu? Yoksa Fransız ve İngiliz sağcıları olmamış mıydı, başlangıçta o ayaklanmayı hoşgörüyle karşıladıktan başka, hemen ardından destekleyenler, hatta alkışlayanlar? Aynı şekilde, İngiliz ve Fransızların biçimde doğru, ama aslında ikili tutumları 1935'te Mussolini'nin Etiyopya'yı bir lokmada yutmasına izin vermişti; İspanya'da da, talihin terazisini Franco'dan yana eğen şey, Balwin'in, Halifax'ın ve bizzat Blum'un tutumundaki suçlu kararsızlık olmuştu. Suçu SSCB ile Uluslararası Tugaylar'a yüklemeye çalışmanın yararı yoktu –diye sokuşturuyordu, hep öyle tatlılıkla–, İspanya'da olaylar artık çığrından çıktıysa, bütün ahmakların elinde günah keçisine dönüşen SSCB'yi suçlamanın âlemi yoktu. Gerçek, başkaydı: Yalnızca Rusya, daha işin başından beri Duce ile Führer'in kim olduklarını kavramıştı, yalnızca Rusya, bu ikisinin kaçınılmaz uzlaşmasını açık seçik görmüş, zamanında gereğini yapmıştı. Tersine, bütün ülkelerin ve bütün çağların sağları gibi, demokratik düzeni altüst eden Fransız ve İngiliz sağcıları, Faşist İtalya ile Nazi Almanya'sına hep zor gizleyebildikleri bir sempatiyle bakmışlardı. Fransa ve İngiltere'nin gericilerine Duce ile Führer kuşkusuz biraz çetin, birazcık terbiye yoksunu ve abartılı tipler gibi görünebilirlerdi, ama her bakımdan Stalin'e yeğlenmeliydiler, öyle ya, Stalin, malum, her zaman İblis'in ta kendisiydi. Avusturya ve Çekoslavakya'ya saldırıp ilhak ettikten sonra, Almanya artık Polonya'ya bastırmaya başlamıştı. Eh, şimdi Fransa ile İngiltere durup seyretmekten ve boyun eğmekten başka şey yapamayacak duruma düştülerse, bugünkü güçsüzlüklerinin sorumluluğunu doğrudan doğruya onları hâlâ yönetmekte bulunan o silindir şapka ve frak giymiş (hiç değilse kılık kıyafetleri nice dekadan edebiyatçının 19. yüzyıl özlemlerine karşılık vermeye pek uygundu), iyi niyet dolu, vakarlı, dekoratif beyefendilere yüklemek gerekiyordu.

Ama Malnate'nin eleştirileri, laf son yirmi otuz yılın İtalyan tarihinden açıldığı her seferinde daha da şiddetleniyordu.

Apaçık ortadaydı –diyordu–: benim için, bizzat Alberto için de, aslında faşizm sağlıklı bir bünyeye apansızın arkasından saldıran açıklanması olanaksız illetten başka bir şey değildi, ya da "ortak hocanız" dediği Benedetto Croce'nin* (o noktada Alberto umutsuzlukla başını hayır anlamında sallamaktan hiç geri durmuyordu, ama Malnate ona aldırmıyordu) pek sevdiği bir deyişle, Hyksos'ların istilasıydı. Yani biz ikimizin gözünde, Giolitti'nin, Nitti'nin, Orlando'nun, hatta Sonnino'nun, Salandra'nın ve Facta'nın** liberal İtalya'sı bütünüyle güzel ve kutsaldı, bir tür altın çağın mucizeli ürünüydü ve elden gelirse o çağa aynen geri dönmek yararlı olurdu. Gel gör ki biz yanılıyorduk, hem de nasıl yanılıyorduk! İllet hiç de apansızın çıkagelmemişti. Çok uzaklardan geliyordu oysa, yani Risorgimento'nun başlangıç yıllarından, o dönemin başlıca özelliği halkın, sahici halkın, Özgürlük ve Birlik davasına diyelim ki hiç mi hiç katılmamasıydı. Giolitti mi? Eğer Mussolini 1924'te, çevresindeki her şey dağılıyor, Kral bile kararsızlık gösteriyorken, Matteotti cinayetini*** izleyen bunalımı aşabildiyse, onu *bizim* Giolitti'mize, hem Benedetto Croce'ye de borçluyduk, her ikisi de, halk sınıflarının ilerleyişini engellemek, geciktirmek uğruna ne olursa olsun içlerine sindirmeye hazırdılar. Bizzat onlar olmuşlardı, Mussolini'ye yeniden soluklanması için lazım olan zamanı sağlayanlar, bizim düşlerimizin liberalleri yani. Aradan altı ay geçmemişti ki, Duce hizmetlerinin bedelini basın özgürlüğünü kaldırarak ve partileri feshederek ödemişti onlara. Giovanni Giolitti siyasal yaşamdan çekilmiş, Piemonte kırlarına sığınmıştı; Benedetto Croce sevgili felsefe ve edebiyat çalışmalarına dönmüştü. Ama sorumluluğu onlarınkinden çok daha az olan, hatta hiç mi hiç suçu olmayan birileri de vardı ki, çok daha ağır bir bedel ödemişlerdi. Amen-

---

* Benedetto Croce (1866-1952): İtalyan kültürünü ve politikasını derinden ve uzun süreyle etkilemiş olan, liberal görüşlü yazar, düşünür, tarihçi ve politikacı. (ç. n.)

** G. Giolitti (1842-1928): Faşizm-öncesinde İtalya'da beş kez başbakanlık görevinde bulunmuş devlet adamı; toplumsal gerginliğin artması ve faşizmin tırmanışından dolayı siyasal kariyeri son bulmuş, yine de parlamentoda Mussolini'ye kafa tutmayı sürdürmüştür. Onu izleyen adlar da ülkede başarısızlıkla sona eren liberal dönemin önde gelen politikacılarındandır. (ç. n.)

*** Giacomo Matteotti (1885-1924): Sosyalist hareketin önde gelen temsilcilerinden. 1919'da ve 1921'de milletvekili seçilmiş, parlamentoda Birleşik Sosyalist Parti'nin başkanlığını ve sözcülüğünü yapmıştır. Yeni oluşan faşizm hareketinin uyguladığı şiddete karşı çıkmış, Mussolini'nin çeteleri tarafından kaçırılmış, işkence görmüş, sonunda öldürülmüştür. (ç. n.)

dola ve Gobetti* öldüresiye dövülmüşlerdi; Filippo Turati** sürgünde vefat etmişti, topu topu birkaç yıl önce zavallı bayan Anna'yı toprağa verdiği Milano'sundan uzaklarda; Antonio Gramsci vatan hapishanelerinin yolunu tutmuştu (Geçen yıl cezaevinde ölmüştü, haberimiz yok muydu?); İtalyan işçi ve köylüleri, doğal liderleriyle birlikte, her türlü toplumsal kurtuluş ve insan vakarına kavuşma umudunu hepten yitirmişlerdi, yirmi yıl var ki, artık bitkisel yaşam sürüyorlar, sessizce ölüp gidiyorlardı.

O fikirlere karşı çıkmak, benim için, birkaç nedenden ötürü kolay değildi. Bir kere sosyalizmle antifaşizmi ilk çocukluğundan beri aile ortamında soluyarak büyümüş olan Malnate'nin politika kültürü benimkini fersah fersah aşıyordu. İkinci neden onun bana biçtiği rolü (politik eğitimini Benedetto Croce'nin kitaplarından almış, dekadan ya da onun deyişiyle "hermesçi" edebiyatçı rolü) uygun görmüyordum, bence konumuma uymuyordu, o yüzden herhangi bir tartışmaya girmeksizin, daha baştan reddedilmeliydi. Sonuç olarak yüzümde hafiften alaylı bir gülümsemeyle susmayı yeğliyordum. Saldırılarına boyun eğiyordum ve susuyordum.

Alberto'ya gelince, onun da sesi çıkmıyordu, bir nedeni, her zamanki gibi, itirazı olmamasıydı, ama asıl nedeni arkadaşına beni hırpalama fırsatını vermekti, en çok ondan hoşnuttu. Günler ve günlerce bir odaya kapanıp tartışan üç kişiden ikisinin sonunda üçüncüye karşı ortak cephe oluşturması neredeyse kaçınılmazdır. Giampi ile uzlaşabilmek, onunla dayanışma içinde olmak uğruna, onun tarafından ne gelirse gelsin, kabule hazırdı Alberto, onun, yani *bizim* Giampi'nin çoğu kez kendisini de benimle aynı kefeye koymasını bile. Doğruydu: Mussolini ile hempası İtalyan Musevilerine karşı her çeşit alçaklığı ve haksızlığı art arda uygulamaktaydılar –diyordu örneğin Malnate–; "faşist uzmanlar" olarak nitelenen on kişi tarafından kaleme alınıp geçen temmuzda açıklanan, kötü niyeti herkesçe bilinen Irk Bildirisi'ni insan ne yanından ele alsın, kepazeliği mi daha ağır basıyor, gülünçlüğü mü, bilemiyordu. Tamam bu böyleydi de –diye ekliyordu–, biz acaba 1938'den

---

* G. Amendola ve P. Gobetti: 1920'lerin önde gelen faşizm karşıtı gazeteci, yazar ve politikacıları. İkisi de, Matteotti gibi, faşist çetelerin saldırıları sonucunda hayatlarını kaybetmişlerdir. (ç. n.)

** Filippo Turati (1857-1932): İtalyan sosyalizminin ilk yöneticilerindendir. 1892'de İtalyan Sosyalist Partisi kurucuları arasında yer almıştır (ç. n.)

önce İtalya'da kaç tane antifaşist "Yahudi" vardı, biliyor muyduk? Korkarım çok az sayıda diyordu, bir avuç azınlık, Alberto'nun kendisine birkaç kez söylediği gibi, Faşist Parti'ye yazılan Yahudilerin sayısı her zaman çok yüksek olmuştu. Ben bile 1936'da Faşist Kültür Şenliği'ne katılmıştım. O dönemde şu "*bizim*" Croce'nin *Avrupa Tarihi*'ni okumaya başlamış mıydım acaba? Yoksa okumaya dalmak için ertesi yılı, *Anschluss*'un gerçekleştirildiği ve İtalyan ırkçılığının ilk belirtilerinin ortaya çıktığı yılı mı beklemiştim?

Boyun eğiyordum ve gülümsüyordum, başkaldırdığımı olmuyor değildi, ama genellikle karşı çıkmıyordum, tekrarlıyorum, istemediğim halde, onun açıksözlülüğü ve içtenliğine teslim oluyordum, aslında biraz fazla hoyrat ve insafsız, biraz fazla *goì* tarzı –diyordum kendi kendime–, ama derinden derine gerçekten merhametliydi, çünkü gerçekten eşitleyiciydi, kardeşçeydi. Eğer Malnate bir an gelip de Alberto'ya yüklenmeye geçerse, pek de şakacıktan söylemeksizin, onun da ailesinin de "sonuçta" pis toprak sahipleri, insafsız ağalar, üstelik soylu olduklarını, kuşkusuz Ortaçağ feodalitesini özlediklerini, o nedenle de şu âna değin sefasını sürdükleri ayrıcalıkların bedelini şimdi ödemelerinin "sonuçta" pek de haksızlık sayılmayacağını (bir kasırganın esintilerinden korunmak istercesine iki büklüm olan Alberto gözlerinden yaş gelene değin gülüyor, arada başıyla onaylıyordu, ona kalsa büyük bir memnunlukla ödermiş) söyleyerek arkadaşına karşı gürlediğini dinlemekten alttan alta keyiflenmiyor değildim. 1929 öncesi yılların çocuğu, annesinin yanında kabristanın yollarında yürürken Finzi-Contini'lerin tek başına yükselen anıtsal aile mezarının "tam bir zevksizlik örneği" olduğunu hep işitmiş olan çocuk, yüreğimin derininden ansızın başını kaldırıyor, hınzırca alkışlıyordu.

Kimi kez de Malnate benim oradaki varlığımı neredeyse unutmuşa benziyordu. Genellikle Alberto ile Milano "zamanlarını", o zamanki erkekli-kızlı ortak arkadaşlarını, birlikte gitmeyi âdet edindikleri lokantaları, *Scala*'daki suareleri, *Arena*'da ya da San Siro'daki futbol maçlarını, dağa ya da Riviera'ya gittikleri hafta sonlarını anmaya giriştiğinde oluyordu bu. Çünkü ikisi de bütün üyelerinde bir tek koşul arayan bir "grubun" içindeymişler –diye bir akşam bana açıklamaya tenezzül etmişti–: Zekâymış o koşul. Gerçekten de yüce zamanlardı o zamanlar! –diye içini çekmişti–. Özellikleri her türlü taşralılık ve söz sanatı biçimini küçümsemekmiş, kendi pırıl pırıl

gençliklerinden başkaca, Gladys zamanları olarak da nitelenebilirlermiş: *Lirico* tiyatrosunun kendisiyle birkaç ay süreyle âşıkdaşlık eden bir dansçısıymış kız (hiç de fena sayılmazdı Gladys, cidden: Şendi, "arkadaşlığı iyiydi", aslında çıkar gözetmiyordu, orospuluğu tadında bırakırdı...), ne var ki Alberto'ya tutulup da karşılık görmeyince, sonunda ikisini birden ekivermişti.

"Asla anlamamıştım, Alberto neden hep reddediyordu, zavallı Gladys'i?" diye eklemişti hafiften göz kırparak.

Ardından Alberto'ya dönerek:

"Cesaret. O zamandan bu yana üç yılı aşkın süre geçti, cinayet mahallinden handiyse üç yüz kilometre uzaklıktayız. Kâğıtları masaya açalım mı artık?"

Oysa Alberto, yüzü kızararak kaçınmıştı ve Gladys konusu bir daha açılmamıştı.

Kendisini bizim illere getiren işten hoşlanıyordu Malnate –bunu sık sık yinelerdi–: Ferrara'dan da kent olarak hoşlanıyormuş, benimle Alberto'nun burayı bir tür mezar ya da haspishane sayabilmemize en azından saçmalık diye bakıyordu. Bizim konumumuz kuşkusuz özel sayılabilirmiş. Ama kendimizi İtalya'da eziyete uğrayan tek azınlığın üyeleri saymakla hata ediyormuşuz. Yok canım! Kendi çalıştığı fabrikadaki işçilerin ne olduğunu sanıyormuşuz, duyarsız hayvanlar mı? Kendisi aralarından asla Parti'ye kayıt yaptırmadıkları gibi, sosyalist ya da komünist olan ve bu yüzden defalarca dayak yemiş, hintyağı içmeye zorlanmış, yine de hiç tınmayıp fikirlerinden şaşmayan birçok kişiyi sayabilirmiş. Onların gizli toplantılarının bazılarında bulunmuş ve güzel bir sürprizle karşılaşmış: Ta Mesola'dan, Goro'dan bisikletle bile gelip katılan işçi ve köylülerden başka, kentin en tanınmış üç dört avukatı da oradaymış; bu da kamtlıyormuş ki, burada, Ferrara'da da bütün burjuva sınıfı faşizm yanlısı değilmiş, her kesimi de ihanet etmiyormuş. Clelia Trotti'den söz edildiğini hiç duymuşluğumuz var mıydı? Hayır mı? Peki öyleyse, kendisi bir emekli ilkokul öğretmeniymiş, o ihtiyar kadıncağız, diye anlatmışlar, eskiden Ferrara sosyalizminin ruhuymuş, hâlâ da öyleymiş, hem de nasıl, yaşı yetmişi bulduğu halde, capcanlı pürneşe gelip de katılmadığı hiçbir toplantı yokmuş. Kendisi de onu öyle bulmuş. Aslında Andrea Costa tarzı insancıl türden sosyalizmini hiç karıştırmayalım daha iyi, tabii ki dişe gelir bir etkisi olmayacakmış. Yine de o ne ateş-

miş kadıncağızdaki, ne iman ne umut! Fizik yapısı da, özellikle eski sarışınlığından kalma açık mavi gözleri, 1922 dolaylarında Milano'da tanımış olduğu Flippo Turati'nin dava arkadaşı Bayan Anna'yı anımsatmış kendisine. Avukat olan babası, 1898'de, Turati çiftiyle bir yıla yakın hapishane arkadaşlığı etmiş. İkisiyle de çok samimi olmuş, pazar akşamları Galleria'daki kendi halinde apartman dairelerinde onları hâlâ ziyarete gitmeye cesaret eden az kişiden biriymiş. Malnate de sık sık birlikte gidiyormuş.

Yok canım, Ferrara hiç de insanın durup bizi dinlediğinde sanabileceği gibi bir mahpushane değilmiş. Gerçi, Sanayi Bölgesi'nden bakıldığında, özellikle de hava kötüyken, öyle eski surlarının ortasına kapanmış duran kent bir yalnızlık, bir uzlet hissi veriyormuş, Ama Ferrara'nın çevresinde yine de kır varmış, zengin, canlı, çalışkan kırsalın ucunda da, kırk kilometre bile gitmeden, deniz, muhteşem meşe ve çam ormanlarıyla süslü ıssız kumsallar, evet, deniz, üstelik büyük bir zenginlik kaynağıymış. Ama kentin kendisi de, onun kararlaştırdığı gibi içine dalıp önyargısızca gözlemleyince, başka her kent gibi, öyle dürüstlük, zekâ, hayırseverlik, aynı zamanda cesaret hazineleri barındırıyormuş ki, onları tanımamak ya da kabul etmemek için ancak kör ya da sağır, ya da kalpsiz olmak gerekirmiş.

5

İlk başlarda Alberto, Milano'ya gitmek üzere olduğunu söyleyip duruyordu. Derken yavaş yavaş bundan söz etmez oldu ve sonunda, bitirme tezi konusu, ihtiyatla çevresinden dolaşılması gereken sevimsiz bir soruna dönüştü. Kendisi buna değinmiyordu ve anlaşılan o ki bizim de unutmamızı istiyordu.

Daha önce de söylediğim gibi, bizim tartışmalarımıza ender olarak karışıyor ve hiç önemli bir şey eklemiyordu. Malnate'nin tarafını tutuyordu, buna kuşku yoktu, o kazandığında keyifleniyor, tersine, ben kazanacak gibi olduğumda kaygılanıyordu. Ama çoğunlukla susuyordu. En fazlası arada bir aniden bir şeyler söylüyordu ("Ah, bu da güzel doğrusu!.."; "Eh, ama bazı bakımlardan..."; "Bir dakika, sükûnetle bakalım..."), ardından da kısaca gülüyor, hafiften boğazını temizliyordu.

Hatta fiziksel olarak bile sıvışmaya, silinmeye, gözden kaybolmaya eğilimliydi. Ben ve Malnate genellikle odanın ortasında, aramızda sehpa, ikimiz de iyice ışık altında, birimiz divanda, öbürümüz iki koltuktan birinde karşılıklı oturuyorduk. Ancak yatak odasının bitişiğindeki ufak banyoya gitmek ya da parka açılan yüksek, kocaman pencerenin camlarından hava durumunu incelemek üzere kalkıyorduk. Alberto ise, aksine, orada, dipte, yazı masasıyla çizim masasının çifte engelinin ardında kalarak, kendini emniyete almayı yeğliyordu. Doğrulup ayağa kalktığı zamanlar, ayaklarının ucunda, dirseklerini gövdesine bastırmış, odada şuraya buraya dolaştığını görüyorduk. Gramofondaki plakları bir biri ardınca değiştiriyor, sesin yükselip bizim seslerimizi bastırmamasına özen gösteriyor, küllükleri gözlüyor, dolduklarında gidip banyoya boşaltıyor, dolaylı ışıkların yoğunluğunu ayarlıyordu, biraz daha çay ister miyiz diye alçak sesle soruyordu, kimi öte berinin konumunu düzeltiyordu. Kısacası, tek düşüncesi konuklarının önemli beyinlerinin elden gelen en iyi çevre koşullarında işleyebilmesi olan bir ev sahibinin pek meşgul ve saygılı havası vardı onda.

Bugün hâlâ eminim ki, odada solunan o belli belirsiz baskı duygusunu yayan doğrudan doğruya kendisiydi, o titiz düzeniyle, öngörülemeyen ihtiyatlı girişimleriyle, savaş hileleriyle. Ne bileyim, örneğin sohbete ara verildiğinde, üzerinde oturduğum koltuğun erdemlerini sayıp dökmeye başlaması, arkalığının belkemiğine en iyi, en doğru ve yararlı "anatomik" konumu "garantilediğini" belirtmesi; ya da ufak koyu renkli deri kesesini açarak bana pipo tütünü sunarken, bizim Dunhill'lerimizle G.B.D.'lerden en iyi verimin alınabilmesi için kendi görüşünce elzem olan harman niteliklerini (şu kadar yumuşak tütün, şu kadar sert tütün, şu kadar Maryland) hatırlatması; ya da asla iyice açığa çıkmayan, yalnızca kendi bildiği nedenlerden ötürü, çenesini gramofona doğru kaldırarak, belli belirsiz bir gülümsemeyle, hoparlörlerden birinin sesinin o an için kesildiğini haber vermesi yetiyordu; bunların ya da benzeri koşulların her birinde, zaten hazır bekleyen, patlamak üzere olan sinirlerimin zembereğinden boşalmasına ramak kalıyordu.

Bir akşam artık kendimi tutamadım. Elbette –diye haykırdım, Malnate'ye dönerek–: onun aslında turist işi, amatör tavrı, Ferrara'ya geniş görüşlülük ve hoşgörüyle bakmasına olanak sağlıyordu, doğrusu imreniyordum ona. Ama dürüstlük, hayırseverlik, falan filan hazinelerini diline dolamışken, daha birkaç sabah önce, benim, bizzat benim başıma gelen olayı nasıl değerlendiriyordu acaba?

Aklıma parlak bir fikir gelmişti –diye anlatmaya koyuldum–, kâğıtlarımı kitaplarımı alıp Scienze Caddesi'ndeki Belediye Kitaplığı'na gidecektim, ta lise yıllarımdan beri sık sık uğradığım, kendimi biraz evimde gibi hissettiğim bir yerdi. Edebiyat Fakültesi'ne kaydolmamdan sonra, edebiyat doktoru Müdür Ballola beni meslekten saymaya başlamıştı. Beni uzaktan görür görmez hemen gelip yanıma oturuyor, Ariosto hakkında kendi özel çalışma mekânında sakladığı kaynakça üzerinde onlarca yıldır yaptığı birtakım araştırmaların sonuçlarını açıklıyordu, o araştırmalarla "o alanda Catalano'nun ulaştığı, aslında önemli de sayılacak sonuçları kesinlikle aşacağından" emin olduğunu belirtiyordu. Kitaplıktaki birkaç görevli de bana öylesine bir güven ve yakınlık gösteriyorlardı ki, kitaplar için fiş doldurma zahmetine sokmamaları bir yana, arada sırada bir sigara tellendirmeme bile göz yumuyorlardı.

Her neyse, söylediğim gibi, aklıma o sabahı kitaplıkta geçirmek gibi parlak bir fikir gelmişti. Gelgelelim tam okuma salonunda bir

masaya oturup gereçlerimi çıkarmıştım ki, görevlilerden biri, Poledrelli diye biri, altmış yaşlarında, iri kıyım, güleryüzlü, ünlü makarna tüketicisi ve lehçeli konuşmanın dışında başka bir dilde iki sözcüğü bir araya getirme yeteneği olmayan bir tip, yanıma yaklaştı, çıkıp gitmemi buyurdu, hem de derhal. Şöyle dimdik, göbeğini içeri çekmiş, hatta İtalyanca konuşmayı bile becererek, vazifeşinas Poledrelli resmî bir dille, yüksek perdeden açıklamıştı: Müdür beyden kesin emir almışmış, o nedenle –diye yinelemişti–, lütfen ayağa kalkıp mekânı tahliye etseymişim. O sabah okuma salonu ortaokul öğrencileriyle tıklım tıklım doluydu. Mezar sessizliği içinde, o sahneyi en az elli çift göz ve bir o kadar çift kulak izlemişti. Demek istiyorum ki –diye sürdürdüm–, o nedenden ötürü de, ayağa kalkmak, eşyalarımı masadan toparlamak, hepsini yeniden çantama yerleştirmek, ardından da adım adım camlı kapıya varmak benim açımdan hiç de hoş olmamıştı. Tamam, Poledrelli olacak gariban yalnızca verilen emri yerine getirmekteydi. Ama kendisi, yani Malnate de çok dikkat etsindi, bir de bakardı onunla tanışmak durumunda kalırdı (Kim bilir belki Poledrelli de öğretmen Trotti'nin çevresinden biri olabilirdi!), çok dikkatli olsundu, o aydede gibi sıradan suratının içten görünümüne aldanmasındı. Dolap gibi geniş o göğsün içinde şu kadarcık bir yürek gizliydi: Halkın özsuyuyla dolu, tamam, ama hiç mi hiç güvenilmez.

Hem sonra, hem sonra! –diye üsteledim–. Şimdi o vaazı gelip de, Alberto'ya diyeceğim yoktu, çünkü onun ailesi her zaman kentin toplu yaşamından uzak kalmıştı, ama belki de açılmaya, her şeyde, her fırsatta başkalarıyla kaynaşmaya fazlasıyla hazır bir ortamda doğup büyümüş olan bana vermeye kalkışması en azından yersiz değil miydi? Benim babam savaşa gönüllü gitmişti, 1929'da Faşist Parti kimliğini almıştı; ben kendim daha düne değin G.U.F'a* üyeydim. Biz hep pek normal, hatta normalliğinden ötürü sıradan insanlar olduğumuza göre, şimdi kalkıp geceden sabaha, tam da bizden normal olanın dışında bir tutum beklemek gerçekten akla sığar şey olmazdı. Federasyona çağrılıp Parti'den atıldığını işittikten, ardından istenmeyen üye ilan edilerek İşadamları Kulübü'nden çıkarıldıktan sonra babamın, zavallıcığın, öylesi bir davranış karşısında, benim tanıdığımdan çok daha az bunalım-

* Gioventù Universitaria Fascista: Faşist Üniversite Gençliği (ç. n.)

lı ve şaşkın bir surat takınması gerçekten tuhaf olurdu. Ya yüksek öğrenime adım atabilmek için Fransa'ya göç edip Grenoble Teknik Üniversitesi'ne yazılmak zorunda kalmış olan kardeşim Ernesto? Ya ancak on üç yaşında olan ve ortaokulu Vignatella Sokağı'ndaki Yahudi okulunda tamamlamak durumunda kalan kız kardeşim Fanny? Okul arkadaşlarından, çocukluk arkadaşlarından hoyratça koparılan onlardan da olağandışı bir tavır mı beklenirdi yoksa? Boş versenize! Yahudi karşıtlığının en nefret edilesi biçimlerinden biri tam da buydu işte: Yahudilerin tıpkı *başkaları gibi* olmadıklarından yakınmak, sonra da tam tersine, çevrelerindeki ortamı hemen tümüyle özümsemiş olduklarını saptamak, tıpkı başkaları gibi olmalarından, sıradan ortalamadan bir parçacık bile değişik olmamalarından yakınmak.

Öfkeme kapılıp sürüklenmiştim, tartışmanın terimlerinden hayli uzaklaşmıştım, ve durup beni dikkatle dinlemiş olan Malnate, sonunda bana bunu belirtmekten geri kalmadı. O mu Yahudi karşıtıymış? –diye homurdanıyordu–: Doğrusu ya, böyle bir suçlamayla ilk kez karşılaşıyordu! Kan beynime sıçramıştı, yanıt verip çıkışmamın dozunu artırmaya hazırlanıyordum. Ama o anda, hasmımın omuzlarının arkasından ürkmüş bir kuşun telaşıyla geçen Alberto bana yalvaran bir bakış yöneltti. "Yeter, rica ediyorum!" diyordu bakışı. Sevgili dostundan gizli olarak, bir kez olsun ikimizin arasındaki en büyük sırra başvurması bana olağandışı bir olay etkisi yaptı. Karşılık vermedim, başka hiçbir şey demedim. Hemen ardından, Busch'ların çaldığı bir Beethoven kuartetinin ilk notaları odanın dumanlı havasında yükselerek zaferimi damgaladı.

Ama akşamı önemli kılan tek şey o olmadı. Saat sekize doğru öylesine şiddetli bir yağmur boşandı ki, Alberto kendi aile dillerinde herhalde annesiyle kısa bir telefon konuşması yaptıktan sonra, yemeğe kalmamızı önerdi.

Malnate hemen sevinerek kabul ettiğini açıkladı. Hemen her zaman *Giovanni*'de yiyormuş –diye anlattı–, "köpek gibi yalnız başına". "Aile içinde" bir akşam geçirmek ona düş gibi gelirmiş.

Ben de kabul ettim. Ama evime telefon etmek için izin istedim.

"Elbette!" dedi Alberto.

Genelde onun oturduğu yere, yazı masasının arkasına oturdum, numarayı çevirdim. Beklerken, yağmurun çizgi çizgi yaptığı camlardan yan tarafa bakıyordum. Zifiri karanlıkta ağaçların kütleleri

ancak seçiliyordu. Parkın kara lekesinin ötesinde, kim bilir nerede, ufacık bir ışık titreşmekteydi.

Neden sonra babam yakınan bir sesle konuştu:

"Ha, sen misin?" dedi. "Merak etmeye başlamıştık. Nereden telefon ediyorsun?"

"Yemeğe dışarıda kalıyorum" yanıtını verdim.

"Bu yağmurda mı!"

"Evet efendim."

"Hâlâ Finzi-Contini'lerde misin?"

"Evet."

"Eve saat kaçta dönersen dön, bir dakika bana uğramanı istiyorum. Zaten uyku tutmuyor, biliyorsun..."

Almacı yerine bıraktım, gözlerimi kaldırdım. Alberto bana bakıyordu.

"Tamam mı?" dedi.

"Tamam."

Üçümüz birlikte koridora çıktık, irili ufaklı birkaç salon geçtik, dibinde ceket ve beyaz eldiven giymiş Perotti'nin beklediği geniş bir merdiveni indik, oradan doğrudan doğruya yemek salonuna girdik.

Ailenin diğer fertleri daha önce gelmişlerdi. Profesör Emanno, Olga Hanım, Regina Hanım, bir de Venedikli dayılardan biri, verem uzmanı olanı oradaydı; doktor, Alberto'nun girdiğini görünce, kalktı, onu karşıladı, iki yanağından öptü, ardından, parmağıyla alt gözkapaklarından birinin kenarını şöyle dalgınca aşağı çekerken, neden orada bulunduğunu anlatmaya koyuldu. Bir konsültasyon için Bologna'ya gitmesi gerekmiş, sonra da dönüyorken, iki tren arasında akşam yemeği yemek fikri cazip gelmiş. İçeri girdiğimizde, Profesör Ermanno, eşi, kayınbiraderi, yanan şöminenin önünde oturmaktaydılar, Jor da ayaklarının dibinde boylu boyunca uzanmıştı. Regina Hanım ise masada, orta yerdeki avizenin tam altında oturmuştu.

Finzi-Contini'lerin evindeki ilk akşam yemeğimin (hâlâ şubat ayındaydık, sanıyorum) anısının belleğimde aynı kış boyunca *magna domu*sta katıldığım başka birçok yemeğin anısıyla karışması kaçınılmaz. Yine o akşam yemekte neler bulunduğunu tuhaf bir dakiklikle anımsıyorum: Et suyuna pirinç ve tavuk ciğeri, jöleli hindi köftesi, siyah zeytin ve ıspanak turşusu garnitürlü salçalı

dil, çikolatalı pasta, taze ve kuru meyve, ceviz, fındık, kuru üzüm, çamfıstığı. Yine anımsıyorum, sofraya oturur oturmaz Alberto hemen birkaç gün önce Belediye Kitaplığı'ndan kovuluşumun öyküsünü anlatmaya girişmişti ve o havadisin dört yaşlıyı pek az şaşırtması beni bir kez daha hayrette bırakmıştı. Onu izleyen, genel durum ve yemek boyunca arada sırada değinilen Ballola-Poledrelli ikilisi hakkında yaptıkları yorumlar da öyle pek sert olmadı, tersine, her zamanki gibi zarif, handiyse şen bir alaycılığın ürünüydü. Ve daha sonra Profesör Ermanno koluma girdi, yine şen, hem de kesinlikle şen ve hoşnut bir ses tonuyla, bundan böyle evdeki yirmi bine yakın kitaptan ne zaman ve nasıl istersem yararlanmamı önerdi, dediğine göre önemli bölümü 19. yüzyıl ortaları ve sonu İtalyan edebiyatı hakkındaydı.

Ama daha o ilk akşamdan başlayarak beni en fazla etkileyen şey, kızıla çalan, Art Nouveau tarzı ahşap mobilyalarıyla, kemerli, yumuşak hatlı, handiyse insansı ağızlı şöminesiyle, deri kaplı duvarlarıyla, kuşkusuz, yemek salonunun kendisi olmuştu; yalnızca bir duvar tümüyle camdandı, *Nautilus*'un* pencereleri gibi, parkın karanlık, sessiz fırtınasını çerçeveliyordu, öylesine mahrem, öylesine kuytuydu ki, oraya saatler saati öylece gömülüp kalabilirdim, hele o zamanki bana, şimdi anlıyorum, çoğu zaman gençlerin yüreğinin ta kendisi olan o tembel ateşi korumaya öylesine uygundu.

Eşikten içeri girdiğimizde, gerek ben, gerekse Malnate büyük bir sıcaklıkla karşılanmıştık ve yalnızca her zamanki gibi nazik, şen ve capcanlı olan Profesör Ermanno tarafından değil, Olga Hanım tarafından bile. Masada yerlerimizi o belirlemişti. Malnate'yi sağına almıştı; beni, masanın öbür yanında, kocasının sağına oturtmuştu; erkek kardeşi Giulio kendi solunda, onunla ihtiyar annesi arasına. Hanım da o arada, kırmızı yanakları, her zamankinden de gür ve ışıltılı ak ipek saçlarıyla, iyilik dolu bakışlarını keyifle çevresinde gezdiriyordu.

Karşımdaki bir kişilik yer, tabakları, bardakları, çatal-bıçağı tastamam, sofraya yedinci bir kişinin gelmesini bekler gibiydi. Perotti pirinç çorbası kasesini dolaştırıyorken, alçak sesle Profesör Ermanno'ya solundaki iskemlenin kime ayrılmış olduğunu sormuştum. O da, yine bir o kadar alçak bir sesle, o iskemlenin

---

* Jules Verne'nin *Denizler Altında 20.000 Fersah* romanındaki denizaltı. (ç. n.)

"herhalde" artık (bileğindeki kocaman Omega marka saatine bakıp başını sallamış, içini çekmiş) kimseyi beklemediğini söylemişti, genellikle Micòl'ün oturduğu yermiş: "Benim Micòl'ümün" demişti tam olarak.

6

Profesör Ermanno boşa konuşmamıştı. Evdeki pek çoğu bilim ya da tarih ya da ansiklopedik bilgi (bu sonuncuların çoğu Almancaydı) konulu yirmi bine yakın kitabın arasında yüzlercesi vardı ki, gerçekten de Yeni İtalya'nın edebiyatı üstüneydi. Hem yüzyıl sonundaki Carducci edebiyat çevresinden, Carducci'nin Bologna'da hocalık ettiği onlarca yılda çıkan yapıtlardan hiçbiri eksik değildi denebilir. Yalnızca Usta'nınkiler değil, Panzacchi'nin, Severino Ferrari'nin, Lorenzo Stecchetti'nin, Ugo Brilli'nin, Guido Mazzoni'nin, genç Pascoli'nin, genç Panzini'nin, yeni yetişen Valgimigli'nin şiir ve nesir yapıtları bulunuyordu: Genellikle ilk baskılarıydı, hemen tamamında yazarlarının Susegana'lı Barones Josette Artom'a kendi elyazılarıyla ithafları vardı. Birinci katta, Profesör Ermanno'nun özel çalışma odasının bitişiğindeki geniş bir salonun bütün bir duvarını kaplayan üç ayrı camlı kitaplıkta toplanmış, özenle fişlenmişlerdi, o kitapların topluca, Bologna'daki *Archiginnasio* dahil, herhangi bir devlet kitaplığının gururlanacağı bir koleksiyon oluşturduğu kuşku götürmezdi. Platon'un ünlü çevirmeni Francesco Acri'nin piyasada bulunması neredeyse olanaksız şiirsel nesir kitapçıkları bile eksik değildi, o güne değin ben onu ancak çevirmen olarak biliyordum: Lisede Meldolesi Hoca'nın (çünkü Meldolesi, Acri'nin de öğrencisi olmuştu) bizi temin ettiği gibi bir "aziz" değilmiş demek, çünkü Alberto ile Micòl'ün babannesine ithafları, o koronun içinde belki de en iltifatkâr olanlarıydı, adandıkları hatunun mağrur güzelliğinin en erkekçe farkındalığından kaynaklanmışlardı.

Koskoca bir uzmanlık kitaplığından yararlanma olanağı sağlanınca, üstelik her sabah kendimi orada, kırmızı dikey çizgili beyaz ipek perdelerle süslü koskocaman, yüksek pencerelerden ışık alan, ortasında fare rengi bir astarla kaplı bilardo masası uzanan gepgeniş, sıcacık, sessiz salonda bulunmak için duyduğum tuhaf açlıkla, onu izleyen iki buçuk ayda Panzacchi üstüne tezimi sonuçlandırmayı başardım. Sahiden isteseydim, kim bilir, belki daha önce de bitirebilirdim. Ama asıl dilediğim bu muydu acaba? Yok-

sa Finzi-Contini'lerin evinin kapısını *sabahleyin de* çalma hakkını elimden geldiğince uzun süre korumayı mı istemiştim? Kesin olan şu ki, mart ortalarında (o arada Micòl'ün üniversiteyi bitirdiği haberi gelmişti: Yüz on not üzerinden yüz onla), ben onun uzak kalmakta ısrar ettiği evden sabahları da yararlanabilme yolundaki biçare ayrıcalığıma hâlâ dört elle sarılıyordum. Artık Katolik Paskalya'sma birkaç güncük kalmıştı, o yıl Musevi Paskalya'sı olan Pesah Yortusu'yla hemen hemen örtüşüyordu. İlkbahar artık kapıda olmasına karşın, bir önceki hafta olağanüstü yoğun kar yağmıştı, ardından da şiddetli soğuk geri dönmüştü. Kış ayak sürüyor gibiydi. Ben de, yüreğim karanlık, gizemli bir korku gölüne dönüşmüş, geçen ocak ayından beri Profesör Ermanno'nun bilardo salonunun orta penceresinin altına benim için yerleştirttiği ufak yazı masasına yapışmıştım, öyle yapmakla zamanın durdurulmaz ilerleyişini engelleyebilirmişim gibi. Ayağa kalkıyordum, pencereye yaklaşıyordum, aşağıda uzanan parka bakıyordum. Yarım metre kar örtüsü altına gömülü, bembeyaz Barchetto del Duca, kuzey efsanelerinden çıkmış bir manzaraya dönüşmüş gibiydi. Zaman zaman, tam da bunu umarken yakalıyordum kendimi: Karla buzlar artık hiç erimesindi, sonsuza değin öylece sürsündü.

İki buçuk aydır günlerim hemen hemen aynı geçiyordu. Bir memur dakikliğiyle, evden saat sekiz buçuğun ayazında çıkıyordum, bazen bisikletle, bazen yayan. En çok yirmi dakikada, işte Ercole I d'Este Caddesi'ndeki kapıyı çalıyor, ardından şubat başlarında sarı kadeh çiçeklerinin nazik kokusuyla dolu parkı geçiyordum. Saat dokuzda, bilardo salonunda iş başı yapmış oluyordum, saat bire değin orada kalıyor, öğleden sonra üçte yeniden dönüyordum. Daha sonra, saat altı sularında, Alberto'ya gidiyordum, Malnate'yi de orada bulacağımdan emindim. Sonunda, söylediğim gibi, sık sık ikimiz de akşam yemeğine alıkonuluyorduk. Hatta o yüzden yemeği dışarıda yemek benim için öylesine normalleşmişti ki, eve telefon bile etmez olmuştum. Belki de çıkarken anneme "Bu akşam yemeğe orada kalırım sanıyorum" demiş oluyordum. Orada: Daha fazla açıklamaya gerek görüldüğü olmamıştı.

Kimseciklere görünmeden saatler ve saatlerce çalışıyordum, sadece saat on bir sularında Perotti, bir gümüş tepside ufak bir fincan kahveyle geliyordu. Bu saat on bir kahvesi de hemen günlük törelerden birine dönüşmüştü, ne benim ne onun tek sözcük etmemize

değmeyecek bir alışkanlık olmuştu. Benim kahvemi yudumlayıp bitirmemi beklerken Perotti'nin söyledikleri olsa olsa evin "gidişatı" üstüneydi: Onun fikrince, "*signorina*"nın artık çok uzayan yokluğundan ötürü vahim eksiklikler oluyormuş, tamam, tabii, onun okuyup hoca olması gerekiyormuş, her ne kadar... (o "her ne kadar"a kuşkulu bir dudak büküş eşlik ediyordu, onun da birçok anlamı olabilirdi: Efendilerin, ne mutlu onlara, geçimlerini çıkarmak için çalışmaları gerekmediğine de, ama aynı zamanda, her şekilde bizim diplomalarımızı sonuçta hiçbir işe yaramayacak kâğıt parçalarına dönüştürecek ırk yasalarına da değiniyor olabilirdi)... ama arada bir kaçamak yapabilirmiş pekâlâ, çünkü o olmayınca ev iki günde "tepetaklak" gitmeye başlıyormuş, arada bir kaçamak yapmalı, hatta bir haftayı orada bir haftayı burada geçirmeliymiş canım. Perotti benimle hep efendilerinden yakınma olanağını buluyordu. Güvensizliğinin ve onaylamadığının belirtisi olarak dudaklarını kısıyor, göz kırpıyor, başını sallıyordu. Olga Hanım'dan söz ettiğinde, kaba saba işaretparmağım alnına değdirecek kadar ileri gidiyordu. Ben cesaretlendirmiyordum elbette, tiksinmekten öte, beni inciten o uşakça suç ortaklığına sık sık yaptığı çağrılara uymamaya kesin kararlıydım. Kısa süre sonra, benim suskunluğum, soğuk gülümseyişim karşısında, Perotti'nin çekip gitmekten, beni yine yalnız bırakmaktan başka çaresi kalmıyordu.

Bir gün onun yerine küçük kızı Dirce çıkageldi. O da yine yazı masasının yanında kahvemi bitirmemi bekledi. Yudumlarken alttan alta onu süzüyordum.

"Adınız neydi sizin?" diye sordum boş fincanı geri verirken, o arada yüreğim şiddetle çarpmaya başlamıştı.

"Dirce" diye gülümsedi ve yüzü kıpkırmızı oldu.

Üstünde her zamanki kalın mavi kumaştan önlüğü vardı, tuhaf bir *nursery** kokusu saçıyordu. Onun gözlerini araştıran bakışlarıma yanıt vermekten kaçınarak sıvışıp gitti. Bir an sonra olup bitenden pişmanlık duymaya başlamıştım bile (Ama aslında ne olup bitmişti ki?), ihanetlerin en aşağılığını, en pisini yapmıştım sanki.

Arada sırada ortalıkta görünen tek aile ferdi Profesör Ermanno'ydu. Stüdyonun dibindeki kapıyı öylesine usulca açıyor, sonra salonu ayaklarının ucuna basa basa geçiyordu ki, çoğu kez varlığını

* çocuk odası. (ç. n.)

ancak yanıma varmış, önümdeki kâğıtlarla kitapların üstüne saygıyla eğilmişken fark ediyordum.

"Nasıl gidiyor?" diye soruyordu hoşnutlukla. "Pupa yelken ilerliyoruz galiba!"

Ayağa kalkacak oluyordum.

"Yo, yo, sen çalışmaya devam et" diyordu. "Ben hemen gideceğim."

Genellikle beş dakikadan uzun kalmıyordu, o sürede de benim işime sebatla sarılışını karşısında duyduğu olanca sempati ve saygıyı belirtmenin yolunu her zaman buluyordu. Ateşli, pırıl pırıl gözlerle bakıyordu bana: Bana, benim edebiyatçı, araştırmacı geleceğime kim bilir ne umutlar bağlamış gibi, yalnız onu değil, beni de aşan bir gizli planı için bana güveniyormuş gibi... Hiç unutmuyorum, benden yana o tavrı gururumu okşamakla birlikte, biraz da acı veriyordu. O tür bir beklentiyi neden Alberto'ya yöneltmiyor –diye soruyordum kendi kendime–, evladı değil mi o? Onun üniversiteyi bitirmekten vazgeçişini neden itirazsız, esefsiz kabulleniveriyordu? Ya Micòl? Venedik'te Micòl benim burada yaptığım şeyin aynısını yapıyordu, tezini bitirmeye çalışıyordu. Gel gör ki onun adını bile ağzına aldığı yoktu, kazara alırsa da içini çekmediği olmuyordu. Şöyle der gibiydi: "Kız o, kadınlar evle uğraşsınlar daha iyi olur, edebiyatla uğraşıp da ne yapacaklar!" Ama sahiden inanmalı mıydım ona?

Bir sabah, âdeti olduğundan daha uzun süre konuşmaya daldı. Döne dolaşa, sözü bir kez daha Carducci'nin mektuplarıyla kendi Venedik konulu "mütevazı çalışmaları"na getirdi: Onların hepsini –dedi, arkamdaki kendi çalışma odasını işaret ederek– "orada" saklıyormuş. O sırada gizemli bir halle gülümsüyordu, yüzünde kurnaz, davetkâr bir ifade belirmişti. Apaçıktı, arzusu beni "oraya" götürmekti, ama aynı zamanda götürmesini kendim önereyim istiyordu.

Arzusunu hemen yerine getirdim.

Böylece çalışma odasına geçtik, bilardo salonuna yakın genişlikte bir odaydı, ama en farklı nesnelerin inanılmaz biçimde yığılmasıyla ufalmış, hatta daralmıştı.

Bir kere kitapların sayısı burada da çok fazlaydı. Edebiyat konulu kitaplar, bilim (matematik, fizik, ekonomi, tarım, tıp, astronomi, vb) kitaplarıyla; ülke tarihi, Ferrara ya da Venedik tarihi

kitapları "İbranî tarihi" kitaplarıyla karışıktı, ciltler düzensiz, gelişigüzel yığılmış, dört bir yandaki camlı raflardan başka, büyük ceviz masanın önemli bölümünü kaplamışlardı, Profesör Ermanno orada oturunca, herhalde takkesinin tepesinden başka şeyi görünmüyordu, kitaplar iskemlelerde iğreti yığınlar halinde üst üsteydiler, yerde de, dört bir yana dağılmış yığınlar halinde kümelenmişlerdi. Sonra koskoca bir dünya haritası, bir rahle, bir mikroskop, yarım düzine barometre, koyu kırmızı boyalı bir çelik kasa, bembeyaz bir doktor muayenehanesi masası, irili ufaklı bir alay kum saati, bir pirinç timpani, ufak bir Alman duvar piyanosu, üstünde piramit biçimi kutuları içinde iki metronom, ayrıca ne işe yaradığı belli olmayan, anımsayamadığım bir alay nesne çevreye bir Faust laboratuvarı havası veriyordu; o kargaşaya ilk gülümseyen, kendi, özel zayıflığıymış gibi özür dileyen ilk kişi bizzat Profesör Ermanno oldu: Neredeyse gençlik heveslerinin kalıntısıymış. Söylemeyi unutuyordum: Evin bütün öteki odalarını tıklım tıklım dolduran tablolardan burada yalnızca bir tanecik görülüyordu: yazıhanenin arkasındaki duvarda asılı, Lenbach'ın fırçasından çıkmış doğal büyüklükte bir portre. Resimde eldivenli elinde yelpazesiyle ayakta görülen, çıplak omuzlu muhteşem sarışın kadın tabii ki Susegana'lı Barones Josette Artom'dan başkası değildi, beyaz ipek elbisesinin kuyruğu bacaklarının uzunluğunu ve vücudunun dolgunluğunu belirtmek üzere öne doğru alınmıştı. O ne mermer alın, o ne gözler, ne kurumlu dudaklar, o ne göğüstü! Gören de gerçek bir kraliçe derdi. Annesinin portresi, odadaki sayısız nesne arasında, Profesör Ermanno'yu güldürmeyen tek şeydi: Ne o sabah, ne başka zaman.

Her neyse, hemen o sabah, nihayet iki Venedik kitapçığıyla onurlandırıldım. Birinde –diye açıkladı profesör– Lido'daki Musevi Mezarlığı'nın bütün yazıtları toplanmış ve çevrilmişti. İkincisinde ise 17. yüzyılın ilk yarısında Venedik'te yaşamış bir Yahudi kadın şair inceleniyordu, zamanında ün salmış, şimdiyse "maalesef" unutulmuş. Adı Sara Enriquez (ya da Enriques) Avigdör'muş. Eski Getto'daki evinde yirmi otuz yıl süreyle önemli bir edebiyat salonu açmış, son derece bilgili bir kimse olan Ferrara-Venedik hahamı Modena'lı Leon'un yanı sıra, çağın önde gelen birçok edebiyatçısı oraya sık sık giderlermiş, hem de yalnız İtalyanlar değil.

Yerinden kalktı, koluma girdi, beni pencerenin önüne götürdü.

Bir şey daha var –diye sürdürdü, birisinin işitmesinden çekiniyormuşçasına alçaltmıştı sesini–, o konuda beni uyarma zorunluğunu duyuyormuş. Şayet gelecekte ben de o Sara Enriquez ya da Enriques, Avigdör üzerine inceleme yapacak olursam (aslında konu gençliğinde kendisinin yapabildiğinden çok daha titiz ve derinine bir çalışmayı hak ediyormuş), bir noktaya geldiğimde, karşıt... uyumsuz birtakım görüşlerle de karşılaşmak durumunda kalacakmışım, daha çok şair hanımın çağdaşı olan dördüncü sınıf edebiyatçıların yazılarıymış (haset ve Yahudi düşmanlığı kusan beş para etmez kitapçıklarmış), bunlar ortalıkta dolaşan ve hanımın imzasını taşıyan bütün sonelerin, hatta kendisinin Ceba'ya yazmış olduğu mektupların da şey olduklarını... yani onun elinden çıkmamış olduklarını ima ediyorlarmış. Şimdi tabii kendisi araştırmasını yaparken o tür dedikoduların varlığını bilmezlikten gelememiş, nitekim görecekmişim, onları da yerli yerince kayda geçirmiş. Her halükârda...

Sözünü kesip yüzümü dikkatle süzdü, göstereceğim tepkilerden kuşkuluydu.

Her halükârda –diye yeniden söze girişti–, şayet "günün birinde", benim aklıma gelirse... yani... konuyu yeni baştan değerlendirmeye... yeniden ele almaya karar verirseymişim... kendisi şimdiden tembihliyormuş, belki etkili, hatta keyifli gelen bazı fesatlıkları pek fazla ciddiye almayaymışım, çünkü sonuçta insanı yolundan şaşırtırlarmış. Aslında iyi bir tarihçinin yapması gereken neymiş? Tabii ideal olarak gerçeği hedeflemekmiş, ama uygunluk ve adalet duygusunu da yolda yitirmemeliymiş. Görüşünü paylaşıyordum, değil mi?

Evet anlamında başımı eğdim, o da ferahlayarak, elini hafifçe omuzuma vurdu.

Öyle yaptıktan sonra, yanımdan uzaklaştı, bükülmüş beliyle yazıhanenin öbür yanına geçti, kasanın çevresinde bir şeyler yapmaya başladı, kasayı açtı, ardından mavi kadifeyle kaplı ufak bir mahfaza çıkardı.

Başını çevirdi, yüzünde geniş bir gülümsemeyle pencereden yana döndü, o ufak mahfazayı açmadan önce dedi ki, ne olduğunu tahmin ettiğimi sanıyormuş: Gerçekten de içinde şu ünlü Carducci mektuplarını saklıyormuş. Toplam on beş mektupmuş ve herhalde tümü –diye ekledi– bana pek ilginç gelmeyecekmiş, çünkü on beş

mektubun tam beş tanesi tek konu üstüneymiş, şairin kendisine armağan olarak gönderilmiş bulunan ve "enfes bir taam" saydığı, "bizim kırlarımızın" ürünü bilmem hangi sucuk üstüne. Buna karşılık bir tanesi varmış ki, beni çok etkileyeceği kuşkusuzmuş. 1875 sonbaharında, yani Tarihsel Sağ'ın bunalımı* ufukta belirmişken kaleme aldığı bir mektupmuş. 1875 sonbaharında Carducci'nin siyasal tavrı şu bağlamda görünüyormuş: Bir demokrat olarak, bir cumhuriyetçi olarak, bir devrimci olarak, ancak Agostino Depretis'in safında yer alabileceğini belirtiyormuş. Öte yandan "Stradella'nın dikkafalı şarapçısı" ile dostları denen "güruh" kendisine adi kişiler, "küçük adamlar" gibi görünüyorlarmış. O insanlar asla İtalya'yı kutsal görevine döndüremez, İtalya'yı Atalarına layık, büyük bir Ulus yapamazlarmış...

Öğle yemeği saatine kadar öyle konuştuk. Sonuçta şöyle bir değişiklik oldu: O sabahtan başlayarak, bilardo salonuyla bitişiğindeki yazıhane arasındaki kapı her zaman kapalı durmak yerine, sık sık açık bırakılıyordu. Zamanın büyük bölümünü yine her birimiz kendi odamızda geçiriyorduk. Ama eskiden olduğundan hayli sık görüşüyorduk, ya Profesör Ermanno yanıma geliyordu, ya ben ona gidiyordum. Kapı açık olduğu zamanlar, karşılıklı biraz lafladığımız bile oluyordu: "Saat kaç?", "Nasıl gidiyor çalışma?" ve benzeri şeyler. Birkaç yıl sonra, 1943 baharında, hapisteyken, tanımadığım bir hücre arkadaşımla havalandırma boşluklarına bağırarak birbirimize aynı türden tümceler söyleyecektik: Öyle, laf olsun diye, her şeyden çok kendi sesini işitmek, kendini canlı duymak gereksiniminden ötürü.

* Tarihsel Sağ: 19. yüzyıl ortalarında oluşan ve İtalyan Birliği'nin sağlanmasında büyük payı olan siyasal hareket. 1876'da Parlamento'da azınlığa düşerek, yerini Tarihsel Sol'a bırakmış, bir süre muhalefette kaldıktan sonra, 1912'de yeni kurulan İtalyan Liberal Partisi'ne katılmıştır (ç. n.)

7

Bizim evde Paskalya o yıl tek akşam yemeğiyle kutlandı.

Öyle olmasını babam istemişti. Ernesto da olmadığına göre –demişti–, geçmiş yıllardaki türden bir Paskalya'yı unutmalıydık. Zaten, o bir yana, nasıl kutlayabilirdik ki? Onlar, *benim* Finzi-Contini'ler, bir kez daha işlerini becermişlerdi doğrusu. Bahçeyi ileri sürerek, hizmetkârları, hepsini mi hepsini, ellerinde tutmayı başarmışlardı, sebze yetiştirmekle görevli köylü kadınlar diye göstermişlerdi onları. Oysa biz? Elise ile Mariuccia'yı işten çıkarıp da onların yerine ihtiyar Ricca Cohen olacak o biçare yaratığı almaya zorlandığımızdan beri, sonuçta evde hizmet edecek kimsemiz kalmamıştı. O koşullar altında, bir mucize annemizin bile elinden gelmezdi.

"Öyle değil mi, meleğim?"

Meleğinin de, Musevi Cemaati'nin saygın emeklisi altmış yaşındaki hiç evlenmemiş Cohen Hanım'a karşı babamdan daha sıcak duygular beslediği söylenemezdi. İçimizden birinin kadıncağızı yerdiğini işittiğinde memnun olması bir yana, daha tantanasız bir Paskalya kutlaması fikrini annem de minnetle benimsemişti. İyi –diye onaylamıştı–: bir akşam yemeği, hepsi o kadar, ilk akşamınki, hazırlamak için ne gerekirdi ki? Kendisiyle Fanny neredeyse yalnız başlarına halledeerlerdi, "kadın"ın –o sırada çenesiyle mutfağa kapanmış olan Cohen'i işaret ediyordu– her zamanki gibi beş karış surat asmasına gerek kalmazdı. Hatta şu da olabilirdi: "Kadın" elinde tabaklarla, kâselerle çok fazla gidip gelmesin diye, hem zaten bacakları doğru dürüst tutmadığından, bir felakete de yol açması tehlikesi vardı, şöyle bir şey yapabilirdik: Mutfaktan pek uzak, hem bu yıl kar yağdığından Sibirya kadar soğuk olan salonda yemek yerine, sofrayı buraya, yemek odasına kurabilirdik.

Neşeli bir yemek olmadı. İçinde töresel "lokmalar"ın yanı sıra, kilden haroset çanağı, acımsı ot filizleri, mayasız ekmek ve büyük erkek evlat olan bana özel haşlanmış yumurta duran sepet, üstünde büyükanne Ester'in kırk yıl önce elceğiziyle işlediği mavi-beyaz ipek

örtüyle, masanın ortasındaki tahtına boş yere kurulmuştu. Gösterilen bütün özene karşın, hatta tam da o yüzden, sofra Kipur akşamlarında, yalnızca Onlar, yani kemikleri Montebello Sokağı'nın ucundaki mezarlıkta yatan, ama hem ruhları hem hayalleriyle hâlâ burada aramızda bulunan ailenin göçmüşleri için hazırlandığı zamanı pek andıran bir görünümü vardı. Bu akşam burada, onların yerinde biz hayattakiler oturuyorduk. Ama sayımız eskisine kıyasla azalmıştı ve artık şen, keyifli, şamatacı değildik, ölüymüşüz gibi gamlı ve düşünceliydik. Ben annemle babamı süzüyordum, birkaç ay içinde çok yaşlanmışlardı. Fanny'ye bakıyordum, artık on beşine basmıştı, ama gizli bir korku gelişimini durdurmuş gibi, on ikisinden büyük göstermiyordu. Gözlerimi teker teker dayıların, amcaların, teyzelerin, halaların, kuzenlerin yüzlerinde gezdiriyordum, çoğunu aradan birkaç yıl geçince Alman toplama kamplarının fırınları yutacaktı, tabii sonlarının öyle olacağını akıllarından geçirmiyorlardı, ben de aklımdan geçirmiyordum, ama yine de daha o zamandan, o akşam, tepelerinde burjuva şapkaları bulunan ya da burjuva tarzı permalı saçlarla çerçeveli biçare yüzlerini pek anlamsız, daracık zihinlerini olup bitenlerin gerçek ağırlığını kavramaya ve yarını okumaya yetersiz buluyorduysam da, daha o zamandan onları şimdi belleğimde saran gizemli, heykelsi, kaçınılmaz kader havasına bürünmüş görüyordum. Mutfak kapısında belirmeye cesaret ettiği ender seferlerde ihtiyar Cohen'e bakıyordum: Vittoria Sokağı'ndaki Düşkünler Evi'nden, varlıklı din kardeşlerinin evine hizmetçiliğe gitmek için çıkmış olan, ama oraya dönmekten ve zamanlar daha da kötüleşmeden oracıkta ölmekten gayrı arzusu bulunmayan saygıdeğer altmışlık kızkurusu Ricca Cohen. Sonunda kendime bakıyordum, karşıdaki büyük aynanın donuk suyunda yansıyan hayalime, benim de şimdiden saçlarıma kırlar düşmüştü, ben de aynı dişlinin çarklarına takılmıştım, ama ayak diriyordum, boyun eğmemiştim henüz. Ben ölü değildim –böyle diyordum kendi kendime–, ben hâlâ capcanlıydım! Ama mademki hayattaydım, ne zoruma öbürlerinin yanında kalıyordum, hangi amaçla? Neden o umutsuz ve gülünç hayaletler meclisinden çıkıp gitmiyordum, ya da neden hiç değilse kulaklarımı tıkamıyordum "ayrımcılık"tan, "vatana yararlık"tan, "kıdem belgeleri"nden, "aile şecereleri"nden dem vurduklarını işitmemek için, en çok da hısım akrabanın çevremde alçak sesle okudukları tekdüze, renksiz, ya-

rarsız ilahiyi, o miskin yakınmayı duymamak için? Akşam yemeği kim bilir daha kaç saat öylece sürüp gidecekti, babam, ikide bir buruklukla, çevresindekileri hayran bırakarak, o son aylarda sineye çekmeye zorlandığı çeşitli "aşağılamaları" yeniden anlatacaktı: Parti Federasyonu'nda, Federal Sekreter Konsül Bolognesi'nin suçlu, üzüntülü gözlerle, onu Parti'ye kayıtlıların listesinden "silmek" zorunda kaldığını bildirişiyle başlayacaktı, gözlerinde yine bir o kadar üzüntüyle, İşadamları Kulübü başkanının çağırıp onu "müstafi" saymaya mecbur olduğunu haber verişine değin. Doğrusu ya, anlatacak çok şeyi vardı! Ta gece yarısına, ta saat bire, ikiye kadar! Ya sonra? Sonra son sahne başlayacaktı, vedalaşma faslı. Şimdiden görüyordum. Karanlık merdivenlerden topluca inmişiz, kovalanan bir hayvan sürüsü gibi. Binanın kapısına vardığımızda birisi önden gitmiş (belki ben), sokak kapısını açmışım ve işte son kez, ayrılmadan önce, ben dahil, hepimiz birden haydi yeni baştan iyi geceler, iyi dilekler, el sıkışmalar, sarılmalar, yanaklardan öpmeler. Derken apansızın, orada, gecenin karanlığına karşı yarı açık kalmış kapıdan içeri şiddetli bir rüzgâr doluveriyor. Bir kasırganın esintisi ve gecenin içinden geliyor. Kapıya çullanıyor, eşiği aşıyor, ıslık çalarak dış kapıyı bahçeden ayıran demir parmaklığı geçiyor. O arada hâlâ ayak sürüyenleri dağıtmış, hâlâ durmuş gevezelik edenleri vahşi ulumasıyla ânında susturuvermiş. Cılız sesler, ince çığlıklar, derhal bastırılmış. Hepsi birden püf diye savruluvermiş: Hafif yapraklar gibi, kâğıt parçacıkları gibi, yılların ve dehşetin elinde ağarmış saçlar gibi... Ah, Ernesto'nun talihi varmış ki üniversiteye İtalya'da gidememiş. Grenoble'dan yazıyordu, açlık çekiyormuş, çat pat Fransızcasıyla Teknik Üniversite'nin derslerinden hemen hiçbir şey anlamıyormuş. Ama ne mutlu ona ki açlık çekiyordu ve sınavları veremeyeceğinden korkuyordu. Ben burada kalmıştım, ve burada kalan benim için, aslında bir kez daha gururumdan ve ruhsuzluğumdan ötürü belirsiz, sisli, güçsüz umutlarla beslenen bir yalnızlığı seçen benim için umut yoktu artık, hem de *hiçbir* umut yoktu.

Ama geleceği kim önceden görebilir ki?

Nitekim saat on bire doğru, babam belli ki genel keyifsizliği dağıtabilmek amacıyla, o neşeli *Caprèt ch'avea comperà il signor Padre** türküsünü (en çok sevdiği türküydü: "Benim savaş küheylanım"

* "Efendi babanın satın aldığı oğlak" (ç. n.)

derdi) söylemeye koyulmuştu, bir an geldi, gözlerimi tesadüfen karşımdaki aynaya kaldırdığımda, telefon kabininin kapısını arkamda ağır ağır aralanır gördüm. Aralıkta İhtiyar Cohen Hanım'ın ihtiyatlı suratı. Bana bakıyordu, doğrudan doğruya bana; yardım ister gibiydi.

Kalktım, yanına yaklaştım.

"Ne var, ne oluyor?"

Kablosundan sarkan telefon almacını işaret etti ve öbür yandan, girişe açılan kapıdan çıkıp gözden kayboldu.

Yalnız aklınca, zifiri karanlıkta, daha almacı kulağıma yaklaştırmadan, Alberto'nun sesini tanıdım.

"Şarkı söylendiğini işitiyorum," diye bağırıyordu, garip bir bayram havasıyla. "Hangi aşamadasınız?"

"*Capret ch'avea comperà il signor Padre* aşamasındayız."

"Ha, iyi. Biz yemeği bitirdik bile. Bize bir uğramaz mısın?"

"Şimdi mi!?" diye bağırdım şaşırarak.

"Neden olmasın! Burada sohbet sönükleşmeye başladı, sen de malum yeteneklerinle canlandırabilirsin kuşkusuz."

Kıkırdadı.

"Hem sonra..." diye ekledi, "sana bir sürprizimiz var."

"Sürpriz mi? Neymiş o?"

"E, gel de gör."

"Bu ne esrarengizlik!"

Yüreğim çılgınca çarpıyordu.

"Açık etsene şunu."

"Haydi ama, nazlanma. Bir daha söylüyorum: Gelirsen görürsün."

Hemen hole geçtim, paltomu, kaşkolumu, şapkamı aldım, başımı mutfaktan içeri uzattım, kısık sesle Cohen'e, beni ararlarsa biraz dışarı çıkmak zorunda kaldığımı söylersin dedim, iki dakika sonra sokaktaydım.

Harika bir mehtap gecesiydi, buz gibi, berrak mı berrak. Sokaklarda kimseler yoktu ya da tek tük kişi, Giovecca Caddesi'yle Ercole I d'Este Caddesi neredeyse tuz beyazlığında, önümde iki büyük pist gibi açılıyorlardı. Caddenin ortasında, iyice aydınlıkta pedalları çeviriyordum, kulaklarım soğuktan yanıyordu; ama yemekte birkaç kadeh şarap yuvarlamıştım, soğuğu duymuyordum, terliyordum bile. Ön tekerleğin lastiği katılaşmış karda hafif bir hışırtı çıkarı-

yordu ve kaldırdığı kuru kar tozu, kayak yapıyormuşum gibi, içimi korkusuz bir neşeyle dolduruyordu. Bisikletin kontrolünü kaybetmekten korkmaksızın, hızla gidiyordum. Giderken de, Alberto'nun beni Finzi-Contini'lerde beklediğini söylediği sürprizi düşünüyordum. Micòl dönmüş müydü yoksa? Tuhaftı ama. Hangi nedenle telefona kendisi gelmemişti ki? Hem sonra, akşam yemeğinden önce, neden kimse onu Sinagog'da görmemişti? Sinangog'da olmuş olsaydı haberi alırdım. Babam, sofrada, her zamanki gibi, ayine katılanların listesini çıkardığında (aynı zamanda biraz da benim yüzümden yapmıştı: Katılmadığım için dolaylı bir sitemdi), onun adını söylemeyi unutmazdı elbet. Onları teker teker saymıştı, Finzi-Contini'lerle Herrera'lar, ama onu söylememişti. Son dakikada, kendi başına, dokuz çeyrek ekspresiyle gelmiş olmasındı?

Karın ve ayın daha da şiddetli aydınlığında, Barchetto del Duca'yı geçtim. Yarı yolda, Panfilio kanalı üstündeki köprüye dalmadan az önce birdenbire önüme devasa bir gölge çıkıverdi. Jor'du. Bir anlık bir gecikmeyle tanıdım onu, az kalsın bağıracaktım. Ama onu tanır tanımaz, korku, içimde elimi ayağımı daha da beter bağlayan bir tahmine dönüştü. Demek doğruymuş –diyordum kendi kendime–: Micòl geri dönmüştü. Sokak kapısının zilinin uyarısıyla, sofradan kalkmış, aşağı inmişti ve şimdi, Jor'u beni karşılamaya yollamış, kendisi yalnızca akrabalarla yakınlara ayrılmış olan ufak yan kapının eşiğinde beni bekliyordu. Pedalların birkaç dönüşü daha ve sonra Micòl, ta kendisi, elektrik santrali gibi apak bir ışığın fonuna çizili, sırtını kaloriferin koruyucu soluğuna vermiş, koyu renkli, ince silueti. Birkaç saniye daha ve onun sesini, "merhaba" dediğini işitecektim.

"Merhaba" dedi Micòl, eşikte duruyordu. "Aferin sana, geldin ha."

Hepsini aynen yerli yerince öngörmüştüm: Hepsini, onu öpeceğim dışında. Seleden inmiştim, yanıtlamıştım: "Merhaba, geleli ne kadar oldu?", o ancak "Bugün öğleden sonra, dayımlarla birlikte yolculuk ettim" diyecek zamanı bulmuştu, sonra... sonra ağzından öpmüştüm. Birdenbire olmuştu. Ama nasıl olmuştu? Yüzüm hâlâ onun ılık, mis kokulu (tuhaf bir koku, çocuk teniyle talk pudrası arası) boynuna gömülüydü ki, kendi kendime sormaya başlamıştım bile. Nasıl olabilmişti bu? Ona sarılmıştım, o ise cılız bir direnme hareketi yapmış, ardından bırakmıştı öpeyim. Öyle mi olmuştu? Galiba öyle olmuştu. Peki, şimdi?

Yavaş yavaş ayrıldım. Şimdi o oradaydı, yüzü benimkinin yirmi santim ötesinde. Konuşmadan, kımıldamadan ona dikmiştim gözlerimi, inanamıyordum, daha o anda inanamıyordum. Kapının pervazına yaslanmış, omuzları siyah bir yün şala sarılı, o da beni süzüyordu, sessizce. Gözlerimin ta içine bakıyordu, bakışları dosdoğru, güvenli, sert, saplanıyordu üstüme, bir kılıcın kaçınılmazlığıyla.

Gözlerini ilk ayıran ben oldum.

"Bağışla" diye mırıldandım.

"Neyi bağışlayayım ki? Belki de seni karşılamaya çıkmakla ben hata ettim. Suç benim."

Başını salladı. Ardından sıcak, sevecen gülümsedi.

"Ne kadar bol, ne güzel bir kar bu!" dedi, başıyla bahçeyi işaret ederek. "Düşün, Venedik'e asla yağmıyor, bir santim bile. Buraya bu kadar çok kar yağdığını bilseydim..."

Bir el hareketiyle sözünü tamamladı, sağ elinin hareketiyle. Şalın altından çıkarmıştı ve hemen bir yüzük gözüme çarptı.

Bileğinden yakaladım.

"Bu da ne?" diye sordum, parmağımın ucuyla yüzüğe dokunarak.

Yüzünü küçümsüyormuş gibi buruşturdu.

"*Nişanlandım*, haberin yok mu?"

Bunu der demez kahkahayı bastı.

"Yok canım, haydi..." dedi, "şaka söylüyorum, görmüyor musun? Önemsiz bir yüzükcağız işte. Bak."

Dirseklerinin geniş bir hareketiyle yüzüğü parmağından çıkardı, bana verdi, gerçekten de önemsiz bir yüzükcağızdı: Ortasında bir türkuvaz bulunan incecik bir altın halka. Uzun yıllar önce büyükannesi Regina armağan etmişti, bir Paskalya "yumurtası"nın içine saklamıştı.

Yüzüğü geri alınca yeniden parmağına geçirdi, sonra elimden tuttu.

"Gel şimdi" diye fısıldadı, "yoksa yukarıdakiler bir de bakarsın" –diye güldü– "merak ederler."

Yol boyunca, hep öyle beni elimden tutarak (merdivenlerde durdu, ışıkta dudaklarımı gözden geçirdi, incelemesini fütursuz bir "*Mükemmel*!" ile sonuçlandırdı), konuşmasını bir an bile kesmedi.

Evet –diyordu–, tez meselesi bütün umutlarının ötesinde parlak gitmiş. Savunma aşamasında, rahat bir saat "söylev vermiş", "şöyle enine boyuna" konuşmuş. Bitirince onu dışarı çıkarmışlar, o da, Büyük Salon'un buzlu cam kaplı kapısının ardından, profesörler jürisinin kendi hakkında bütün söylediklerini rahatça dinleyebilmiş. Çoğunluk *lode** verilmesinden yanaymış, ama içlerinden biri varmış ki, Almanca profesörü (Nazinin dik âlâsı!), kesinlikle olmaz diye ayak diretiyormuş. "Saygın beyefendi" açık açık dile getirmiş. Fikrince, ona *lode* verecek olurlarsa büyük bir rezalete yol açarlarmış. Nasıl olur! –diye bağırıyormuş–. Küçükhanım Yahudiydi, kendisine ayrımcılık uygulanmadığı gibi, bir de kalkmış methiye düzmek isteniyordu! Daha neler! Üniversiteyi bitirmesine izin verildiğine şükretsindi... Tezi yöneten İngilizce profesörü, başkalarının da desteğiyle, şiddetle karşı koyuyormuş, okul okulmuş, zekâ ve çalışkanlığın (Hakkını teslim ediyormuş yani!) kan grubuyla hiçbir ilişkisi yokmuş, falan filan. Ancak sıra notu koymaya geldiğinde, Nazi'nin zaferiyle sonuçlanmış elbette. Daha sonra, *Ca' Foscari*'nin merdivenlerinden aşağı arkasından koşa koşa inen İngilizce profesörünün sayıp döktüğü özürler (zavallıcık, çenesi titriyormuş, gözleri yaşarmışmış...) bir yana, jürinin kararını kolunu kaldırıp şöyle kusursuz bir faşist selamı vererek kabul etmekten başka avuntusu olmamış. Kendisini "doktor" ilan ederken, Dekan kolunu kaldırmış ya. Kendisi ne yapsınmış peki? Cilveli bir baş işareti mi? Yok canım!

Büyük bir neşeyle gülüyordu, ben de onun neşesine kapılmış, gülüyordum, bütün komik ayrıntılarını sayıp dökerek, beni Belediye Kitaplığı'ndan nasıl kovduklarını anlatıyordum. Ama mezun olduktan sonra, Venedik'te niçin bir ay daha kaldığını sorduğumda (Venedik –diye ekledim–, hani hep dediğine göre, yalnızca kent olarak sevimsiz değildi, üstelik ne kız ne erkek bir arkadaşı vardı), işte o noktada ciddileşti, elini elimden çekti, bütün yanıt olarak yandan bir göz attı bana.

Yemek salonunda bizi bekleyen neşeli karşılamanın ilk işaretini veren, holde bekleyen Perotti oldu. Peşimizde Jor ile, geniş merdivenlerden aşağı indiğimizi görür görmez, bize pek büyük bir hoşnutlukla gülümsedi, neredeyse suç ortaklığıyla. Başka bir durumda olsa, o davranışı sinirime dokunurdu, kendimi aşağılanmış

---

* övgü. (ç. n.)

hissederdim. Ama birkaç dakikadır özel mi özel bir ruh haline kapılmıştım. Yüreğimde her türlü tedirginlik nedenini bastırarak, görünmez kanatlarla uçuyormuşum gibi, kuş gibi hafif ilerliyordum. Aslında Perotti iyi yürekli bir adam –diye düşünüyordum–. *"Küçükhanım"*ın eve dönmüş olmasına aslında o da sevinmişti. Haksız denebilir miydi, zavallı ihtiyara? Bundan böyle homurdanmaktan vazgeçerdi herhalde.

Yemek salonunun eşiğinde yan yana belirdik ve bizim girişimiz, söylediğim gibi, sıcak bir neşeyle karşılandı. Sofradakilerin hepsinin yüzleri pembeleşmişti, ışımıştı: Üstümüze dikilen bütün bakışlarda sevecenlik ve iyilik okunuyordu. Ama salon da, şöminede yükselen alev dillerinin ten rengi yumuşacık yansımalar yaptığı açık renk cilalı ahşabıyla o akşam bana apansızın her zamankinden çok daha sevimli göründü. Orayı hiç öylesine ışıl ışıl görmemiştim. Alev alev yanan kütüklerden saçılan parıltı bir yana, güzel bir beyaz örtüyle kaplı masanın üstünde (tabaklar çanaklar kaldırılmıştı tabii), ortada asılı duran avizenin aşağı dönük kocaman taç yapraklarından tam bir ışık çavlanı dökülmekteydi.

"Buyurun, buyurun!"

"Hoş geldin!"

"Seni gelmeye ikna etmeyi başaramadık diye düşünmeye başlamıştık!"

Bu son tümceyi söyleyen Alberto olmuştu, ama gelişimin onu sahiden çok memnun ettiğini hissediyordum. Hepsi bana bakıyorlardı: Kimi Profesör Ermanno gibi, tümüyle geriye dönmüş; kimi göğsünü masaya yaklaştırarak, ya da kollarını gerip masayı iterek; kimi de, şöminenin ateşi önünde yalnız başına oturan Olga Hanım gibi, yüzünü uzatıp gözkapaklarını aralayarak. Beni gözlemliyorlardı, inceliyorlardı beni, tepeden tırnağa süzüyorlardı ve hepsi de benden, Micòl'ün yanında duruşumdan hayli hoşnut görünüyorlardı. Yalnızca demiryolu mühendisi Federico Herrera, şaşırmış, biraz duraksar gibiydi, genel hoşnutluğa katılmakta biraz gecikti. Ama bir an sürdü. Kardeşi Giulio'dan bilgi aldı (ihtiyar annelerinin arkasından, kel kafalarını birbirine yaklaştırarak kısaca bir şeyler söylediklerini gördüm), ardından hemen bana karşı sempati gösterilerini artırıverdi. Hatta kocaman üst kesici dişlerini ortaya çıkaran bir yüz ifadesiyle, selamdan çok dayanışma, neredeyse sportmence bir destek hareketiyle bir kolunu havaya kaldırdı.

Profesör Ermanno sağına oturmam için ısrar etti. Onun her zamanki yeri –diye açıkladı, o arada soluna, benim karşıma oturan Micòl'e–: akşam yemeğine kaldığım zamanlar kural olarak oturduğum yerdi. Alberto'nun arkadaşı, Giampiero Malnate ise –diye ekledi ardından–, "şuraya, öte tarafa" oturuyordu, annesinin sağına. Micòl de içerlemişle alaycı arası, tuhaf bir havayla durmuş, dinliyordu: Kendi yokluğunda aile yaşantısının onun pek de öngörmediği yollara sapmış bulunduğunu kayda geçirmekten hoşnutsuz gibiydi, aynı zamanda işlerin tam öyle gitmesine de sevinmiş gibiydi.

Oturdum ve ancak o zaman, yanlış gözlemlemiş olduğuma şaşarak, örtünün üstünün boş bulunmadığını fark ettim. Masanın orta yerinde alçak, yuvarlak ve genişçe bir gümüş tepsi vardı, tepsinin ortasında da tek başına bir şampanya kadehi, iki karış uzağında, minik beyaz karton parçalarından bir daire oluşturulmuştu, kartonların her birinin üstünde kırmızı kalemle alfabenin bir harfi yazılıydı.

"O da ne öyle?" diye sordum Alberto'ya.

"Sana söylediğim *büyük* sürpriz işte!" diye ünledi Alberto. "Tek kelimeyle müthiş. Halka olmuş üç dört kişi parmaklarını kenarına koydular mıydı, kadeh, hemen bir aşağı bir yukarı geziniyor, harfleri sıralayarak yanıt veriyor."

"Yanıt mı veriyor?!"

"Tabii! Bütün yanıtları yavaş yavaş yazıyor. Üstelik akla yatkın yanıtlar, ne kadar akla yatkın, inanamazsın!"

Uzun süredir Alberto'yu öylesine coşmuş, öylesine heyecanlar içinde görmemiştim.

"Peki nereden çıktı bu harika icat?" diye sordum.

"Bir oyundan başka bir şey değil" diye konuştu Profesör Ermanno, elini kolumun üstüne koyarak ve başını sallayarak. "Micòl'ün Venedik'ten gelirken getirdiği bir şey."

"Ah, demek sorumlusu sensin!" dedim Micòl'e dönerek. "Peki falcılığı da var mı senin kadehin?"

"Olmaz olur mu!" diye bağırdı, gülerek. "Hatta diyeceğim ki, falcılık *onun* tam uzmanlık dalı."

O anda içeri Dirce girdi, özel Paskalya tatlılarıyla tepeleme dolu bir yuvarlak tepsiyi tek elinin üstünde yüksekte, dengede tutuyordu (Dirce'nin yanakları da pespembeydi, sağlık ve neşe fışkırıyordu).

Konuk ve son gelen ben olduğumdan, ilk servis bana yapıldı. *Zucarìn* denilen tatlılar, kuru üzüm taneleriyle karışık gevşek bir hamurdan yapılmıştı, yarım saat önce evde isteksizce yediklerimin benzeriydi. Yine de Finzi-Contini'lerin *zucarini* bana hemen çok daha iyi, çok daha lezzetli geldi, hem bunu Olga Hanım'a da söyledim, o ise Dirce'nin uzattığı tepsiden seçim yapmakla meşguldü, iltifatımı fark etmiş görünmedi.

Ardından sıra Perotti'ye geldi, kocaman köylü elleriyle ikinci bir tepsiyi (bu, gümüşle kalay karışımıydı) kenarlarından kavramıştı, üstünde de bir şişe şarapla bardaklar vardı. Ve ardından, biz öyle masanın çevresinde oturmuş, Albana şarabını yudumlayıp *zucarın* parçaları koparaduralım, Alberto özellikle bana "kadehin falcılık hünerlerini" anlatıyordu, şu anda sessiz sedasız duruyormuş, ama az önceye değin, onların sordukları sorulara olağanüstü bir *verve** ile yanıt vermiş, onları hayran bırakmıştı.

Ne sormuşlar diye sordum.

"Ah, her şeyden biraz."

Örneğin kendisi günün birinde –diye sürdürdü– mühendislik diplomasını alacak mı diye sormuşlardı; kadeh, duraksamadan kupkuru bir "hayır"la yanıtlamıştı. Sonra Micòl, evlenecek mi, evlenirse ne zaman, bilmek istemişti; o noktada kadeh hiç o denli kesin konuşmamıştı, tersine, lafı dolaştırmıştı, sahici bir klasik kâhin yanıtı vermişti, yani birbirinin en zıtı yönlere çekilebilen türden. Tenis kortu konusunu bile sormuşlardı, "zavallı sabırlı kadeh", babaları her zamanki gibi, düzenleme çalışmalarını yıldan yıla balık kavağa çıkana dek erteleyecek mi diye. O noktada, "Piythia"** yine kesin konuşmaya başlamıştı, yalvarıp durdukları düzenlemenin "derhal" yani o yıl içinde yapılacağını temin etmişti.

Ama kadeh özellikle politika alanında harikalar yaratmıştı. Yakında, birkaç aya kadar, savaş çıkacak diye vermişti hükmünü: Uzun, kanlı, *herkes* için acılarla dolu bir savaş, bütün dünyayı saracakmış, ama sonunda, yıllar yılı sonuçsuz çarpışmaların ardından, iyilik güçlerinin dört dörtlük zaferiyle sona erecekmiş. "İyilik güçleri mi?" diye sormuştu o noktada Micòl, patavatsızlıkta üstüne yoktu. "Lütfen söyle, iyilik güçleri hangisi oluyor?" Ve kadeh,

* Fransızca: İmgelem gücü, esin bolluğu. (ç. n.)

** Eski Yunanda, Delfi tapınağındaki kâhin (ç. n.)

tek kelimeyle yanıt vermiş, orada bulunanların nutku tutulmuştu: "Stalin".

"Düşünebiliyor musun" demişti Alberto, herkesin kahkahaları arasında, "düşünebiliyor musun, Giampi burada olsaydı nasıl sevinirdi? Yazıp kendisine anlatmak istiyorum."

"Ferrara'da değil mi?"

"Değil. Önceki gün bizimle vedalaştı. Paskalya'yı geçirmeye evine gitti."

Alberto daha uzun bir süre kadehin neler söylediğini anlatmayı sürdürdü, ardından oyuna yeniden başladık. Ben de parmağımı "kâhin kadeh"in kenarına koydum, ben de sorular sorup yanıt bekledim. Gel gör ki şimdi, kim bilir hangi nedenden ötürü, kâhinden hiçbir anlaşılabilir laf çıkmıyordu. Alberto, hiç görmediğim kadar sebat ve inatla, ısrar ettikçe etti. Hiç ama hiç.

Ben, doğrusu ya, pek de oralı değildim. Alberto'ya ve kadeh oyununa bakacak yerde, en çok Micòl'e bakıyordum: Micòl de, tenis oynadığı zamanlardaki gibi kırıştırdığı alnını, arada bir, gözlerimi üstünde hissettiğinde gevşetip bana şöyle bir gülümseyiveriyordu, düşünceli, yatıştırıcı bir gülümseme.

Gözlerimi dudaklarına dikiyordum, pek hafif bir ruj sürmüştü. Evet, o dudakları öpmüştüm ben, az önce. Ama acaba çok geç kalmamış mıydım? Neden sanki altı ay önce, her şey henüz mümkünken öpmemiştim, ya da hiç değilse kış boyunca? Ne kadar çok zaman yitirmiştik, ben burada, Ferrara'da, o Venedik'te! Bir pazar günü trene atlayıp onu görmeye gidebilirdim pekâlâ. Ferrara'dan sabah sekizde kalkan bir ekspres vardı, on buçukta Venedik'e varıyordu. Trenden iner inmez ona telefon ederdim, beni Lido'ya götürmesini önerirdim (böylece –derdim kendisine– gelmişken San Niccolò'daki şu meşhur Musevi Mezarlığı'nı da nihayet görmüş olurum). Saat bire doğru, yine o taraflarda, birlikte bir şeyler yerdik ve sonra, *Fräuleini* yatıştırmak için dayılarının evine bir telefon ederdi (Ah, Micòl'ün telefonda kadınla konuşurkenki yüzü, ağzını gözünü çarpıtarak maskaralıklar etmesi!), ıssız kumsal boyunca gezerdik. Bütün bunlar için de vakit olurdu. Geri dönmek için iki tren vardı: Biri saat beşte, öbürü saat yedide, biri de öbürü de çok iyiydi, benimkiler bile hiçbir şeyin farkına varmazlardı. Evet, öyleydi: Bunu o zaman, *yapmam gerektiğinde* yapmış olsaydım, her şey çok daha kolay yürürdü. Çocuk oyuncağıydı.

Saat kaç olmuştu? Bir buçuk, belki iki. Birazdan eve dönmek zorunda kalacaktım, belki de Micòl yine aşağı, bahçe kapısına değin beni uğurlamaya inerdi.

Belki o da bunu düşünmekteydi, düşündükçe tedirgin oluyordu. Bir oda, bir oda daha, bir koridor, bir koridor daha, yan yana yürüyecektik, ne bakışmaya ne tek söz etmeye cesaret bulacaktık. İkimizin de korkusu aynıydı, hissediyordum: Vedalaşma, gittikçe yaklaşan ve gittikçe daha az düşlenebilen ayrılma ânı, veda öpücüğü. Daha beteri, Micòl'ün beni uğurlamaya gelmekten vazgeçmesi, o işi Alberto'ya, hatta Perotti'ye bırakması durumunda, ben gecenin geri kalanını hangi ruh haliyle karşılayabilirdim? Ya ertesi günü?

Ama belki de hayır –diye, inatçı ve umutsuz, yine düşlere kapılıyordum–: belki de masadan kalkmanın yararsızlığı, gereksizliği ortaya çıkardı. Hiç sona ermezdi o gece.

IV

1

Hemen ertesi gün, Micòl ile o eski ilişkiyi yeniden kurmanın çok güç olacağını fark etmeye başladım.

Uzun süre kararsız kaldıktan sonra, saat ona doğru ona telefon etmeyi denedim. "Küçükbeyle küçükhanım"ın henüz odalarında oldukları yanıtını aldım (Dirce'den), lütfen "öğle üzeri" arayaymışım. Beklerken avunmak için kendimi yatağa attım. Elime gelişigüzel bir kitap almıştım. *Kırmızı ve Siyah*, gel gör ki, ne denli uğraşırsam uğraşayım, dikkatimi toplayamıyordum. Ya öğleyin onu aramasaydım? Ama kısa sürede fikrimi değiştirdim. Birdenbire bana öyle gelmişti ki, Micòl'den dilediğim bir tek şey vardı: Dostluğu. Ortalıktan kaybolmaktansa –diyordum kendi kendime–, bir gece önce hiçbir şey olmamış gibi davranmak en iyisi olurdu. O anlardı. Benim saygılı davranışımdan etkilenir, tümüyle rahatlar, çok geçmez, eski güvenini, eski samimiyetini bana yeniden sunardı.

Tam öğle üzeri cesaretimi topladım, Finzi-Contini'lerin evinin numarasını bir kez daha çevirdim.

Uzun süre beklemem gerekti, alıştığımdan daha uzun bir süre.

"Alo" dedim sonunda, heyecandan boğulan bir sesle.

"Ha, sen misin?"

Micòl'ün ta kendisiydi.

Esnedi.

"Ne var?"

Apışıp kalmıştım, bir konu hazırlamadığımdan, iki saat önce bir kez daha aramış olduğumdan başka söyleyecek şey bulamadım. Öğle üzeri yeniden aramamı Dirce söyledi –diye ekledim kekeleyerek–.

Micòl durup dinledi. Ardından onu bekleyen günden yakınmaya koyuldu: Aylar ve aylarca uzak kaldıktan sonra düzenlenmesi gereken binbir şey varmış, açılacak valizler, sıraya konulması gereken çeşit çeşit belgeler, falan filan ve ufkun sonunda, kendisine hiç de keyifli gelmeyen bir ikinci "şölen". İşte her ayrılışın derdi oymuş –homurdandı–: ondan sonra yeniden her şeyi rayına oturt-

mak, alışılmış *rutini* toparlamak gerekirmiş ve insan "ayak altından çekilmek" için gösterdiğinden de daha zorlu bir çaba harcamak durumunda kalırmış.

Daha sonra Sinagog'a gidecek mi diye sordum.

Bilmiyorum diye yanıtladı. Belki gidermiş, ama gitmeyebilirmiş de. Şu anda hiç de bunu garantileyecek ruh halinde değilmiş.

Akşam yine onlara gitmeye çağırmaksızın, hem nasıl ve ne zaman yeniden görüşeceğimizi kararlaştırmaksızın telefonu kapattı.

O gün onu yeniden aramaktan kaçındım, Sinagog'a bile gitmekten kaçındım. Ama saat yediye doğru, Mazzini Caddesi'nden geçerken, Finzi-Contini'lerin gri Dilambda'sını Scienze Sokağı'nın taşlık yanında park etmiş, Perotti'yi de başında kasketi şoför üniformasıyla direksiyonda oturmuş bekler görünce, içimden Vittoria Sokağı'nın girişine dikilip beklemek geldi, karşı koyamadım. İğneleyici soğukta uzun uzadıya bekledim. Akşam yemeğinden önceki en kalabalık gezinti saatiydi. Mazzini Caddesi'nin kirli, yarı erimiş karla kaplı karşılıklı kaldırımlarında, kalabalık her iki yönde de hızlı hızlı yürüyordu. Sonunda ödülümü aldım. Birden, uzaktan da olsa, onun Sinagog'un kapısından çıkıp eşikte durakladığını gördüm. Kısa bir leopar kürk giymişti, belini bir deri kemerle sıkmıştı. Sarı saçları vitrinlerin ışığında pırıl pırıl parlıyordu, birisini ararmış gibi sağına soluna bakınıyordu. Aradığı ben miydim acaba? Gölgeden çıkıp kendimi gösterecektim ki, merdivenleri onun gerisinden inmiş oldukları anlaşılan yakınları topluca arkasında belirdi. Hepsi oradaydı, büyükanne Regina dahil. Gerisingeri döndüm, hızlı adımlarla Vittoria Sokağı'ndan aşağı yürüdüm.

Ertesi gün ve onu izleyen günlerde telefonla aramayı sürdürdüm, ama onunla konuşabildiğim enderdi. Telefona hep başkaları çıkıyordu, ya Alberto, ya Profesör Ermanno, ya Dirce, bazen de Perotti; bir santral memuresi gibi az konuşan, edilgen, o yüzden de elimi ayağıma dolaştıran, beni donduran Dirce dışında, hepsi de beni upuzun, yararsız sohbetlere çekiyorlardı. Perotti çıktığında bir süre sonra kesiyordum. Ama Alberto ya da profesör çıkınca o denli kolay olmuyordu. Bırakıyordum konuşsunlar. Hep Micòl'ün adını eden onlar olsun diye bekliyordum. Boş yere. Adını anmaktan kaçınıyorlarmış gibi, dahası sanki bunu birlikte kararlaştırmışlar gibi, baba-oğul o konuda her türlü girişimi bana bırakıyorlardı.

Sonuç olarak, çoğu kez Micòl'e haber vermelerini isteyecek gücü bulamadan kapatıyordum telefonu.

Bunun üzerine yeniden ziyaretlerime başladım: Hem sabahları, tez bahanesiyle, hem öğleden sonra, Alberto'ya giderek. Evdeki varlığımı Micòl'e haber verecek hiçbir şey yapmıyordum. Bildiğinden emindim, günün birinde kendisi ortaya çıkardı.

Tezi bitirmiş olmakla birlikte, daha temize çekmem gerekiyordu. O nedenle yazı makinemi de yanımda götürüyordum, tıkırtısı bilardo salonunun sessizliğini ilk bozduğunda, derhal Profesör Ermanno'yu yazıhanesinin kapısına çekti.

"Ne karıştırıyorsun öyle? Temize çekmeye mi başladın yoksa?" diye seslendi neşeyle.

Yanıma geldi, yazı makinesini görmeyi istedi. Bir portatif İtalyan daktilosuydu, bir Littoria, babam birkaç yıl önce, lise olgunluk sınavını verdiğimde armağan etmişti. Markanın adı* korktuğum gibi gülümsemesine yol açmadı. Artık İtalya'da *da* benimki gibi, mükemmel işliyor gibi görünen daktilolar yapıldığını gözlemledi, bundan hoşnut olmuş göründü. Onların evde üç daktiloları varmış, birini Alberto kullanıyormuş, birini Micòl, birini de kendisi: Hepsi de Amerikanmış, Underwood marka. Çocuklarınkiler kuşkusuz çok sağlam portatif makinelermiş, ama benimki gibi hafif değilmiş (o arada sapından tutmuş, ağırlığını sınıyordu). Onunkiyse normal tipteymiş: Büro makinesi diyebilirmişiz. Ancak...

Yerinden hafifçe sıçradı.

İstendiğinde kaç kopya çıkarılabiliyormuş, bilir miyim? –diye ekledi, göz kırpıyordu–. Yedi kopyaya kadar.

Beni yazıhaneye götürüp gösterdi, daha önce varlığının farkına varmamış olduğum siyah, kasvetli, galiba madenî bir mahfazayı biraz da zahmetle yerinden kaldırdı. Kuşkusuz yeniyken de seyrek kullanılmış olan öylesi bir müzelik parça karşısında başımı salladım. Yok, teşekkür ederim –dedim–. Benim Littoria'yla yazarsam, ikisi kopya kâğıdına olmak üzere, üç kopyadan fazlasını çıkaramayacaktım. Yine de onunla sürdürmeyi yeğliyordum.

Bölümleri ardı ardına tuşluyordum, ama aklım başka yerdeydi. Öğleden sonra, aşağıda, Alberto'nun stüdyosunda bulunduğumda da başka yerdeydi. Malnate Paskalya'da Milano'da bir haftadan

---

* Faşizmin simgesi olan *littorio*dan esinlenmiş marka adı. (ç. n.)

uzun kaldıktan sonra dönmüştü, o günlerde olup bitenlere karşı öfke doluydu (Madrid'in düşüşü: Ah, ama o kadarla da kalmamıştı!: Arnavutluk'un fethi: Ne yüzkarası, ne soytarılık!). Bu son olay hakkında, Alberto ile ortak bazı arkadaşlarının söylediklerini aktarıyordu. Arnavutluk macerası "Duce"den çok –diye anlatıyordu– "Ciano Galeazzo" tarafından istenmişti, adam Von Ribbentrop'u kıskanmış, yaptığı o iğrenç alçaklıkla, yıldırım-diplomasisinde Almanlardan geri kalmadığını dünyaya göstermek istemişmiş. İnanıyor muyduk? Kardinal Schuster bile konuya değinmiş, ayıplamış, uyarmış: Pek gizli bir konuşma olduğu halde, sonradan bütün kentin ağzına düşmüş. Bizim Giampi, Milano konusunda başka şeyler de anlatıyordu: *Scala*'da Mozart'ın Don Giovanni'si oynanıyormuş, bereket ki kaçırmamış; Bagutta Sokağı'nda bir "yeni grup"un resim sergisi açılmış; Gladys'e Galleria'da rastgelmiş, evet, ta kendisiymiş, vizon kürklere bürünmüş, tanınmış bir çelik sanayicisinin kolunda gidiyormuş, her zamanki gibi sıcak davranan Gladys, yanından geçerken parmağıyla ufak bir işaret yapmış, hiç kuşkusuz "bana telefon et" ya da "sana telefon ederim" anlamına geliyormuş. Ne yazık ki kendisi hemen "Şirkete" dönmek zorundaymış! "Eşikte bekleyen" savaştan kâr sağlayan çelik sanayicisini boynuzlatmak pek de hoşuna gidermiş... Konuşuyor, konuşuyordu, hep yaptığı gibi daha çok bana yöneliyordu, ama aslında daha önceki aylardaki eğitmen tavrı, üstten alışı biraz azalmıştı, ailesi ve arkadaşlarıyla kucaklaşmak için bir koşu Milano'ya gidip gelişi, ona başkalarına ve başkalarının görüşlerine karşı yeni bir hoşgörü vermişti sanki.

Micöl ile, dediğim gibi, ancak seyrek telefon konuşmaları yapmıştım ve o konuşmalarda ikimiz de fazla mahrem bir şeye değinmekten kaçınmıştık. Ama onu bir saatten fazla Sinagog'un önünde bekleyişimden birkaç gün sonra, davranışının soğukluğundan yakınmadan edemedim.

"Biliyor musun," dedim, "Paskalya'nın ikinci akşamı seni sonra görmüştüm."

"Ya, öyle mi? Sen de Sinagog'da mıydın?"

"Yo, Mazzini Caddesi'nden geçiyordum, otomobilinizi fark ettim, ama seni dışarıda beklemeyi yeğledim."

"Amma tuhaf bir düşünce."

"Çok şıktın. Ne giymiş olduğunu anlatayım, ister misin?"

"İnanırım, sözüne inanırım. Nereye *park etmiştin*?"

"Karşı kaldırıma, Vittoria Sokağı'nın köşesine. Bir an geldi, benden yana bakmaya başladın. Doğru söyle, beni tanımış mıydın?"

"Çattık. Niçin yalan söyleyeyim sana? Ama asıl sen, anlamıyorum hangi nedenle... Bir *adım atamaz mıydın*, affedersin ama?"

"Atacaktım. Ama sonra baktım yalnız değilsin, vazgeçtim."

"Yalnız olmadığım da ne keşif ama! Amma da tuhaf bir tipsin. Gelip bir merhaba diyebilirdin, sanıyorum."

"Evet, tabii, düşününce öyle. Mesele şu ki, insan her zaman düşünemiyor işte. Hem sonra, senin hoşuna gider miydi?"

"Tanrım, ne kadar da uzattın!" diye içini çekti.

Onunla konuşmayı başardığım ertesi sefer, en az on iki gün sonraydı, hasta olduğunu söyledi, şiddetli soğuk almış, biraz ateşi çıkmış. Sıkıntıdan patlıyormuş! Niçin hiç kendisini görmeye gitmiyormuşum ki? Onu tümden unutmuşmuşum.

"Sen... sen yatakta mısın?" diye kekeledim, tedirgin olmuştum, kendimi pek büyük bir haksızlığın kurbanı hissediyordum.

"Elbette yataktayım, hem yorganların altında. İtiraf et, gripten korkuyorsun da ondan gelmek istemiyorsun."

"Yo, hayır Micòl" diye yanıtladım buruklukla. "Olduğumdan daha korkak sanma beni. Yalnızca seni unutmakla suçladığına şaşırdım, oysa tersine... Bilmem hatırında mı," diye sürdürdüm, sesim kırılmaya başlamıştı, "ama sen Venedik'e gitmeden önce sana telefon etmek çok kolaydı, oysa şimdi, kabul etmelisin ki, çetin bir iş oldu. Senin evine bugünlerde birkaç kez geldiğimi biliyor musun? Söylediler mi?"

"Evet."

"E, o halde! Beni görmeyi isteseydin nerede bulacağını pekâlâ biliyordun: Sabah bilardo salonunda, öğleden sonra aşağıda, ağabeyinin yanında. Gerçek şu ki, hiç içinden gelmiyordu."

"Ne aptalca sözler! Alberto'ya gitmekten hiçbir zaman hoşlanmamışımdır, hele bir de yanında arkadaşları varsa. Sana sabahları gelmekse, çalışmıyor muydun sen? *Nefret ettiğim* bir şey varsa o da oturmuş çalışan insanları rahatsız etmektir. Ama ille de istiyorsan, yarın ya da öbür gün bir merhaba demeye uğrarım."

Ertesi sabah gelmemişti, ama öğleden sonra, ben Alberto'nun yanındayken (saat yedi olmalıydı: Malnate birkaç dakika önce ansızın çekip gitmişti), içeri Perotti girdi, onun bir mesajını getiriyordu. "Küçük hanım" bir dakika yukarı çıkmanızı rica ediyor –diye

bildirdi– yüzünden bir şey okunmuyordu, yine de bana canı sıkılmış gibi geldi. Özür diliyormuş. Hâlâ yataktaymış, yoksa kendisi aşağı inermiş. Neyi tercih edermişim: Yukarı hemen çıkmayı mı, yoksa akşam yemeğine kalıp daha sonra çıkmayı mı? Küçük hanım hemen gitmemi tercih ediyormuş, çünkü biraz başı ağrıyormuş ve ışığını erken söndürmek niyetindeymiş. Yine de eğer kalmaya karar verirseymişim...

"Yok, ne münasebet" dedim, Alberto'ya bakıyordum. "Derhal geliyorum."

Kalktım, Perotti'yi izlemeye hazırlandım.

"Çekinme lütfen," diyordu o sırada Alberto nezaketle beni kapıya kadar uğurlarken. "Sanırım bu akşam sofrada babamla ben yalnız olacağız. Büyükannem de grip oldu, yatıyor, annemse onun odasından bir dakika olsun uzaklaşmıyor. Yani, eğer önce bizimle bir şeyler yiyip de Micòl'e daha sonra çıkmak istersen... Babamı çok sevindirirsin."

Kusura bakma, diye yanıtladım, saat dokuzda "Meydanda", "birisiyle" buluşacağımı söyledim ve Perotti'nin peşinden koştum, koridorun ucuna varmıştı bile.

Tek söz etmeksizin, çok geçmeden, ta yukarı, çatı penceresinin bulunduğu kuleye değin ileten upuzun sarmal merdivenin dibine vardık.

Asansörü fark etmemiştim, yürüyerek çıkmaya kalkıştım.

"Siz gençsiniz, tamam," diye alayla sırıttı Perotti, "yine de yüz yirmi basamak çok fazla. Asansöre binmemizi istemez misiniz? İşliyor, biliyor musunuz?"

Siyah dış kafesin kapısını açtı, ardından kabinin sürgülü kapısını çekti, sonunda bir yana çekilip bana yol verdi.

Kabin, Nuh Nebi'den kalma, şarap rengi pırıl pırıl ahşap, kocaman bir kutuydu, özenle iç içe geçirilmiş M, F ve C harfleriyle süslenmiş kristal levhalarla ışıldıyordu, eşiğini aşmamla, o daracık mekânı dolduran, küfle terebentin karışımı, biraz boğucu bir kokunun genzimi yakması bir oldu, aynı anda nedensiz bir dinginlik, kaderci bir sükûnet, hatta olup bitene karşı alaylı bir uzaklık duygusuna kapılmam bir oldu. Ben bu tür bir kokuyu daha önce nerede almıştım? –diye soruyordum kendi kendime–. Ne zamandı?

Kabin merdiven boşluğundan yukarı ağır ağır yükselmeye başladı. Havayı kokluyordum ve önümde duran Perotti'yi, üniformalı

sırtını süzüyordum. İhtiyar adam, yumuşacık kadifeyle kaplı kereveti tümüyle bana bırakmıştı. İki karış uzağımda, dalgın, dimdik, ayakta duruyordu, bir eli sürgülü kapının pirinç tutamağında, öbür eli yine pirinç düğmeleri pırıl pırıl parlatılmış kumanda tablosundaydı. Perotti, bir kez daha, bütün olası anlamlarla yüklü bir suskunluğa gömülmüştü. İşte o noktada anımsadım, kavradım. Perotti susuyorduysa bu, bir an gelip aklımdan geçtiği gibi, Micòl'ün beni odasına kabul etmesini onaylamadığından değildi, tersine, kendisine asansörü işletme fırsatının sunulmuş olmasındandı (herhalde eline seyrek geçen bir fırsattı), bu, yüreğine mahrem, gizli olduğu kadar yoğun bir sevinç salıyordu. Asansörü de aşağıda, ambarda duran araba kadar seviyordu. Çocuk yaşından beri hizmetinde bulunduğu aileye karşı duyduğu çelişkili sevgiyi, kocamış evcil hayvanın öfkeli sadakatini bu nesnelere, artık aynı zamanda kendisinin olan bir geçmişin o kutsal tanıklıklarına yönelterek içini dökü yordu.

"Ne güzel işliyor" dedim heyecanla. "Ne marka?"

"Amerikan markası," diye yanıtladı, yüzünü yarı çevirerek ve köylülerin ardında çoğu kez hayranlıklarını gizledikleri tipik yüz ifadesiyle dudak bükerek. "Kırk yıldır çalışıyor, ama hâlâ bir müfreze asker taşıyabilir."

"Bir Westinghouse olmalı" diye kafadan attım.

"Valla, *ne biliym*..." diye homurdandı. "O isimlerden biri işte."

Ardından tesisatın nasıl ve ne zaman "yerine takıldığını" anlatmaya girişti. Ama kabin zınk diye durunca, ona hemen sözünü yarıda bıraktırdı, canının sıkıldığı belliydi.

2

O anda içinde bulunduğum ruh halinde, o hayale kapılmayan, iğreti dinginlik içinde, Micòl'ün karşılayış biçimi beni beklenmedik, hak edilmedik bir armağan gibi şaşırttı. Son zamanların acımasız kayıtsızlığıyla, bana kötü davranacağından korkmuştum. Oysa odasına adım atar atmaz (Perotti beni içeriye soktuktan sonra arkamda kapıyı saygıyla kapatmıştı), bana iyi niyetli, nazik, dostça gülümsediğini fark ettim. Açıkça yaklaşmamı söylemesinden çok, o *aydınlık*, *sevecenlik* ve *bağışlama dolu gülümseyişi*, *beni odanın* dibindeki loşluktan çıkıp yaklaşmaya yöneltti.

Böylece yatağa yaklaştım, iki elimi karyola demirine dayadım. Sırtını bir çift yastığa dayamıştı Micòl, bedeninin bütün üst kısmı yorganın dışındaydı. Yakası kapalı, uzun kollu bir koyu yeşil kazak vardı sırtında. Göğsünde, kazağın yünü üstünde ufacık altın *sciaddài* madalyonu pırıldıyordu... İçeri girdiğimde okumaktaydı: Bir Fransız romanıydı, daha uzaktan kırmızı beyaz kapak türünden hemen anlamıştım ve belki de soğuk algınlığından çok, okuma yüzünden, gözaltlarında bir yorgunluk belirtisi vardı. Yok ama, hep öyle güzel –diyordum şimdi kendi kendime, onu seyrederken–, hem belki hiç bu denli güzel ve çekici olmamıştı.

Yatağın yanında, yastığının hizasında, çift katlı bir ceviz servis masası duruyordu, üst rafında yanan bir portatif lamba, telefon, kırmızı toprak bir çaydanlıkla, kenarları yaldızlı bir çift beyaz porselen fincan, bir de gümüş-kurşun alaşımı termos yer alıyordu. Micòl uzandı, kitabını servis masasının alt rafına bıraktı, sonra dönüp öte yanda, karyolanın başucundan sarkan elektrik düğmesini araştırdı. Zavallıcık –diyordu o arada ağzında geveleyerek–: beni öyle bir morg atmosferinde tutması hiç doğru olmazmış! Ve ortalığın aydınlanışını, memnunlukla kocaman bir "Hah!" çekerek kutladı.

Ondan sonra sözü sürdürdü: Onu dört koca gündür yatağa çivilemiş olan "lanet" soğuk algınlığından; terletici ilaçların can düşmanı olan babasıyla Giulio Dayısından (Onlara bakılırsa kal-

be zarar verirmiş, ama hiç de aslı astarı yokmuş!) gizli gizli yutarak rahatsızlığın geçmesini çabuklaştırmaya çabaladığı aspirin haplarından; okuma arzusu bile bırakmayan bitmek tükenmek bilmez yatak istirahatinden. Okumak, ya! Eskiden, on üç yaşının şu meşhur yüksek ateşli griplerinin çağında, birkaç günde *Savaş ve Barış*'ın tamamını ya da Dumas'mn *Silahşorlar* dizisini olduğu gibi yalayıp yutabilirmiş, gel gör ki şimdi, iri iri puntolarla basılmış kısa Fransız romanlarından birinin "hesabını görebilirse" şükretmek durumundaymış. Cocteau'nun *Les enfants terribles*'ini biliyor muyum –diye sordu–, kitabı servis masasından alıp bana uzattı. Fena değilmiş, keyifliymiş, şıkmış. Öyleymiş de, *Üç Silahşorlar*'la, *Yirmi Yıl Sonra*'yla, *Bragelonne Vikontu*'yla kıyaslanabilir miymiş hiç? Roman diye onlara denirmiş işte! Doğrusunu söyleyelim: "Şıklık açısından" da, "çok, ama çok daha iyi" iş görürlermiş onlar.

Apansızın duruverdi.

"İyi de, neden orada dikildin kaldın?" dedi heyecanla. "Hey Tanrım, küçük çocuktan betersin sen! Çek şu ufak koltuğu (eliyle gösteriyordu), gel, daha ileride otur!"

Alelacele itaat ettim, ama yeterli olmadı. Şimdi de *ille* bir şey içmeliymişim.

"Sana ne ikram edebilirim?" diyordu. "Çay ister misin?"

"Yo, teşekkür ederim," diye yanıtladım, "yemekten önce istemem. Midemi şişirir şimdi, iştah bırakmaz."

"Peki, ya birazcık *Skiwasser*?"

"Yukarıda belirtildiği gibi."

"Sıcacık, biliyor musun! Yanılmıyorsam sen yalnız yaz versiyonunu tatmıştın, *Himbeerwasser*i, aslında çarpıtılmış olan buzlusunu."

"Yo, hayır, teşekkür ederim."

"Tanrım" diye mızmızlandı. "Zili çalıp sana bir aperitif getirteyim mi? Biz hiç içmeyiz, ama sanıyorum evin bir taraflarında bir şişe Bitter Campari olmalı. Perotti, *günahı boynuna*, nerede bulacağını bilir mutlaka."

Başımı salladım.

"Hiç mi bir şey istemiyorsun!" diye bağırdı düşkırıklığıyla. "Amma da cins bir şeysin!"

"İçmemeyi yeğlerim."

Ben "içmemeyi yeğlerim" dedim, o kahkahayı bastı.

"Niye gülüyorsun?" diye sordum, biraz alınmıştım.

Gerçek halimi ilk kez görüyormuşçasına süzüyordu beni.

"Tıpkı Bartleby gibi 'içmemeyi yeğlerim' dedin. Aynı suratla."

"Bartleby mi? O zat da kim öyle?"

"Galiba Melville'in öykülerini okumamışsın?"

Melville'in yalnızca *Moby Dick*'ini biliyorum –dedim–, Cesare Pavese'nin çevirisiyle. O zaman ayağa kalkıp karşıdaki raftan, hani iki pencerenin arasındaki, *Tales Meydanı* kitabını alıp kendisine götürmemi istedi. Ben kitapların arasında araştıradurayım, öykünün konusunu anlattı. Bartleby bir kâtiptir –diyordu–: New York'un tanınmış bir avukatı (Mesleğinde çok beceriklidir: Aktif, yetenekli, "liberal", hani şu Spencer Tracy'nin çok iyi oynadığı 19. yüzyıl Amerikalılarından), onu büro belgelerini, mahkeme kararlarını falan kopya etsin diye tutmuştur. Şimdi o Bartleby, eline yazılacak bir şey verdiklerinde büyük bir görev bilinciyle didinir. Gelgelelim Spencer Tracy'nin aklına ufacık bir ek iş, örneğin bir kopyayı aslıyla karşılaştırmasını ya da sokağın köşesindeki tütüncüye kadar gidip pul almasını istemek geldiğinde, kesinlikle olmaz; gülümseyerek kaçınır, terbiyeli, ama kararlı, şöyle yanıtlar: "*I prefer not to*".

"Hangi nedenle, peki?" diye sordum, kitap elimde dönerken.

"Kâtiplikten başka bir şey yapmaktan hoşlanmaz da ondan. Kâtiptir, işte o kadar."

"Affedersin ama" diye itiraz ettim. "Herhalde Spencer Tracy ona düzenle aylığını ödüyordur."

"Elbette" diye yanıtladı Micòl. "Ama bunun ne anlamı var? Aylık, işin karşılığıdır, işi yapan *kişinin* değil."

"Anlamıyorum" diye ayak diredim. "Spencer Tracy, Bartleby'yi bürosuna kopyacı olarak almıştır kuşkusuz, ama, aynı zamanda, herhalde, genelde işini yürütmeye yardım etsin diye. Aslında istediği de neymiş? Bir *ek*, belki de *daha az* iş anlamına geliyordur. Hep aynı yerde oturmak durumunda olan biri için, sokağın köşesindeki tütüncüye kadar gitmek yararlı bir değişiklik, gerekli bir soluklanma anlamına da gelebilir: Her şekilde biraz bacaklarını oynatmak için mükemmel bir fırsattır. Yo, kusura bakma. Bana kalırsa Spencer Tracy, orada senin Bartleby'nin mırın kırın etmeden, kendisine söyleneni yapmasını istemekte yerden göğe kadar haklı."

Zavallı Bartleby ile Spencer üstüne hayli uzun uzadıya tartıştık. O beni anlamamakla, sıradan *biri*, her zamanki gibi, genel görüşleri

benimseyen biri olmakla eleştiriyordu. Genel görüşleri benimsemek mi? Şakayı sürdürüyordu. Üstelik az önce, acıyan bir tavırla beni Bartleby ile kıyaslamıştı. Şimdiyse, tam tersine, "insafsız işverenler"in tarafını tuttuğumu görünce, Bartleby'nin kişiliğinde "her insanın her verilen işi üstlenmeme yönünde vazgeçilmez hakkı"nı, yani özgürlük hakkını göklere çıkarmaya başlamıştı. Yani beni yine eleştiriyordu, ama bu kez tam tersi nedenlerle.

Derken telefon çaldı. Mutfaktan arıyorlardı, yemek tepsisini yukarı çıkarsınlar mı ve ne zaman çıkarsınlar diye soruyorlardı. Micòl şimdilik karnım aç değil dedi, kendisi haber verirmiş, daha sonra. Acaba et suyuna şehriye çorbası ister miymiş? –mikrofondan gelen belirgin soruyu suratını ekşiterek yanıtladı–. Tabii. Ama şimdiden hazırlamasınlarmış, lütfen, "sulu şeyleri" zaten hiç sevmezmiş.

Almacı yerine koyduktan sonra, bana döndü. Hem tatlı, hem ciddi gözlerini üstüme dikmişti, birkaç saniye bir şey demedi.

"Nasılsın?" diye sordu sonunda, alçak sesle.

Yutkundum.

"Şöyle böyle."

Gülümsedim, bakışlarımı çevrede gezdirdim.

"Ne tuhaf" diye sürdürdüm. "Bu odanın her ayrıntısı tıpkı hayalimde canlandırdığım gibi. İşte Recamier koltuk şurada, örneğin. Sanki daha önce görmüş gibiyim. Ama aslında *görmüştüm*."

Altı ay önce, o Venedik'e hareket etmeden önceki gece gördüğüm düşü anlattım. Loşlukta, raflarının üstündeki tahtlarında ışıldayan *làttimi* dizilerini işaret ettim: Bu odada gerçekte olduklarından farklı olarak düşlediğim tek nesneydiler –dedim–. Onları hangi biçimde gördüğümü açıkladım, Micòl ciddi, dikkatli, durmuş, sözümü hiç kesmeksizin dinliyordu.

Bitirdiğimde, elini ceketimin koluna değdirip hafiften okşadı. O zaman yatağın yanına diz çöktüm, sarıldım ona, öptüm, boynunu, gözlerini, dudaklarını. O karşı koymuyordu, ama hep öyle gözlerini üzerime dikmişti ve başının ufak hareketleriyle, hep ağzından öpmemi engellemeye çalışıyordu.

"Olmaz... olmaz..." diyordu durmadan. "Kes şunu... sana rica ediyorum... uslu dur... Olmaz... olmaz... biri gelebilir... Olmaz."

Yararı olmadı. İlkin bir bacağımı, ardından öbürünü yatağın üstüne aşırdım. Şimdi bütün ağırlığımı gövdesinin üstüne vermiştim. Körlemesine öpücüklere boğuyordum yüzünü, dudaklarını bula-

bildiğim enderdi, gözkapaklarını indirtmeyi asla başaramıyordum. Neden sonra yüzümü onun boynuna gömdüm. Gövdem, neredeyse kendi başına, yorganların altında onun heykel gibi hareketsiz kalan gövdesinin üstünde kasılarak debeleniyorken, ansızın, bütün varlığımı sarsan ani, korkunç bir acıyla, onu yitirmekte olduğumu, onu yitirmiş olduğumu hissettim.

İlk konuşan o oldu.

"Kalk, lütfen" dediğini işittim, kulağımın dibinde. "Böyle soluğumu kesiyorsun."

Yıkılmıştım, sözcüğün tam anlamıyla. O yataktan inmek gücümü aşan bir çaba gibi geliyordu. Ama başka seçimim yoktu.

Doğrulup ayağa kaktım. Odada sallanarak birkaç adım attım. Sonunda yine yatağın yanındaki ufak koltuğa yığıldım ve yüzümü ellerimin arasına gizledim. Yanaklarım alev alev yanıyordu.

"Niçin böyle yapıyorsun?" dedi Micòl. "Nasıl olsa yararı yok."

"Yararı neden yok?" diye sordum, gözlerimi itirazla kaldırarak. "Nedenini öğrenebilir miyim?"

Ağzının çevresinde uçuşan bir gülümseme gölgesiyle bana bakıyordu.

"Bir koşu şuraya gitmek istemez misin?" dedi, banyo kapısını işaret ederek. Kıpkırmızı olmuşsun, *impizâ** kırmızı. Yüzünü bir yıka.

"Teşekkür ederim, evet. Belki daha iyi olur."

Ayağa fırladım, banyoya yöneldim. Ama işte o anda, merdivenlere açılan kapı şiddetli bir vuruşla sarsıldı. Birisi kapıyı omuzlayarak girmeye çalışıyordu sanki.

"Ne oluyor?" diye fısıldadım.

"Jor bu" diye yanıtladı Micòl, sakin. "Gidip açıver."

---

* ateş kırmızısı (ç. n.)

3

Lavabonun üstündeki oval aynada yüzümün yansımasını görüyordum.

Benim değilmiş gibi dikkatle inceliyordum yüzümü, bir başkasınınmış gibi. Birkaç kez soğuk su çarptığım halde, hâlâ kıpkırmızı görünüyordu, ateş kırmızısı –Micòl'ün dediği gibi–, burnumla üst dudağımın arasında, elmacık kemiklerimin üstünde ve çevresinde daha koyu lekeler vardı. Orada, önümde duran o iri yüzü aydınlıkta titiz bir nesnellikle inceliyordum, alnımın ve şakaklarımın derisinin altında damarların vuruşu, gözlerimi iri iri açtığımda, gözbebeklerimin mavi yuvarlaklarını bir tür kuşatmaya alıyora benzeyen sık kırmızı kılcal damarların ağına, çenemde ve çene kemiklerim boyunca daha sıklaşan sakallarıma, belli belirsiz bir sivilceye... Hiçbir şey düşünmüyordum. İnce ara duvarın ardından Micòl'ün telefonda konuştuğunu duyuyordum. Kiminle konuşuyordu? Herhalde mutfak personeliyle, yemeğini yukarı çıkarmalarını söylemek için. İyi. Az sonra vedalaşırken o denli mahcup olmazdık. İkimiz de.

Girdiğimde almacı yerine koyuyordu ve bir kez daha, biraz da şaşırarak anladım ki, bana içerlemiş falan değildi.

Yataktan uzanıp bir fincana çay doldurdu.

"Şimdi otur lütfen" dedi, "ve bir şey iç."

Sessizce itaat ettim. Yavaş yavaş içiyordum, ağır yudumlarla, gözlerimi kaldırmaksızın. Arkamda, Jor parkenin üstüne uzanmış, uyuyordu. Ayyaş dilencileri andıran ağır horlaması odayı dolduruyordu.

Fincanı yerine bıraktım.

Konuşmaya başlayan yine Micòl oldu. Az önce olup bitene hiç değinmeksizin, uzun süredir, belki de benim sandığımdan çok daha uzun süredir, giderek ikimizin arasında oluşan durumdan açıkyüreklilikle konuşmaya niyetliymiş. Hiç hatırlamıyor muydum –diye sürdürdü–, geçen ekim ayında, hani yağmurda ıslanmamak için ambara sığınmıştık, sonra da gidip arabanın içinde oturmuş-

tuk? Evet, işte tam o seferden başlayarak, o ilişkimizin çirkin bir mecraya girmekte olduğunun bilincine varmış. Hemen anlamış kendisi, aramızda sahte, hatalı, çok tehlikeli bir şey doğmuşmuş, suçun büyüğü de kendisininmiş, bunu kabule dünden hazırmış, ama o heyelan yamaç aşağı epey ileri gitmiş. Ne yapması gerekirmiş? Basit, o zaman beni hemen bir yana çekip açıksözlülükle konuşmalıymış. Oysa ne gezer, tam bir korkak gibi, kaçıp giderek, en berbat şeyi yapmış. Eh, tabii, ipi kesmek kolaymış. Ama hemen her zaman, hele de "kaypak durumlar" söz konusu olduğunda nereye götürürmüş? Yüzde doksan dokuz durumda, kor, küllerin altında yanmayı sürdürürmüş, sonucu da muhteşem olurmuş: İkisi yeniden görüştüklerinde, sakin sakin, iyi arkadaşlar olarak sohbet etmeleri artık neredeyse imkânsız olurmuş.

Ben de anlıyordum –diye söze karıştım o noktada–, aslında samimi konuştuğundan ötürü teşekkür borçluydum.

Yine de bana açıklamasını dilediğim bir olay vardı. Geceden sabaha, bana hoşça kal bile demeden kaçıp gitmişti, ama Venedik'e varır varmaz, tek kaygısı şu olmuştu: Benim ağabeyi Alberto ile görüşmekten geri durmamam.

"Nedendi o?" diye sordum. "Madem, dediğin gibi, seni unutmamı istiyordun (Bu sözcüğümü bağışla, suratıma karşı kahkahayı basma!), beni hepten koyveremez miydin? Zor olurdu, elbette. Yine de, beslenemeyen ateşin yavaş yavaş sonunda kendiliğinden sönmesi olanaksız değildi."

Bir şaşkınlık hareketini gizlemeden baktı yüzüme, belki de, sonuçta pek zayıflıkla da olsa, karşı saldırıya geçecek gücü bulmuş olmama hayret etmişti.

Haksız sayılmazmışım –diye teslim etti sonunda, düşünceli bir halle başını sallayarak–, hiç de haksız sayılmazmışım. Her ne halse, sözlerine inanmamı istiyormuş. Öyle davranmakla, bulanık suda balık avlamak gibi bir niyeti asla yokmuş. Dostluğuma değer veriyormuş, hem fazlasıyla sahiplenici bir biçimde. Hem sonra, cidden, benden çok Alberto'yu düşünüyormuş, Giampiero Malnate dışında onun iki çift laf edecek hiç kimsesi kalmamış. Zavallı Alberto! –içini çekti–. Geçen aylarda gidip gelirken farkına varmamış mıydım, bir arkadaşa ne denli gereksinimi vardı? Onun gibi, artık kışları, el altında tiyatroları, sinemaları, başka her şeyi bulunan Milano'da geçirmeye alışmış birisi için, buraya, Ferrara'ya kısılıp kalmak, üs-

telik yapacak hemen hiçbir şeyi bulunmadan eve tıkılmak, kabul etmeliymişim ki, hiç de keyifli bir ufuk sayılmazmış. Zavallı Alberto! –diye yineledi–. Kendisi, ona kıyasla, çok daha güçlü, çok daha başına buyrukmuş, gereğinde en şiddetli yalnızlıklara göğüs gerebilirmiş. Öte yandan, bana söylediğini sanıyormuş, sıkıntı açısından, Venedik, belki Ferrara'dan da betermiş, dayılarının evi de en az bunun kadar kasvetli, dünyadan kopukmuş.

"Bu ev hiç de kasvetli değil" dedim, birden duygulanarak.

"Hoşuna gidiyor mu?" diye sordu canlanarak. "E, öyleyse sana bir itirafta bulunacağım (Ama bak, sonra beni paylamayacaksın, gelip beni ikiyüzlülükle ya da ikircikli davranmakla suçlamak yok ha!). Senin bu evi görmeni pek çok istiyordum."

"Neden peki?"

"Nedenini bilmiyorum. Nedenini tam olarak söyleyemiyorum. Aynı nedenle, çocukken, Sinagog'da, seni de babamın talletinin altına çekmeyi çok isterdim... Ah, keşke elimden gelseydi! Seni hâlâ orada, babanın, yani kendi babanın talleti altında görüyorum, önümüzdeki sırada. Yüreğimi sızlatıyordun! Saçma bu, biliyorum, yine de, sana bakarken, sanki öksüzmüşsün, annesiz-babasızmışsın gibi yüreğim paralanıyordu."

Gözleri tavana dikili, bir an sustu. Ardından, dirseğini yastığa dayayıp doğrularak, yeniden benimle konuşmaya koyuldu ama şimdi ciddi, ağır bir tonla.

Dedi ki bana acı verdiğine üzgünmüş, hem çok çok üzgünmüş. Öte yandan benim de şuna inanmam gerekiyormuş: Çocukluğumuzun o güzelim ortak anılarını böyle tehlikeye atarak berbat etmemeliymişiz kesinlikle. Biz ikimiz, şimdi kalkıp sevişelim, ha! Bunu sahiden mümkün görüyor muydim?

Neden ona öylesine imkânsız görünüyor diye sordum.

Bir değil, bin nedeni var –yanıtını verdi–. Ama her şeyden önce, benimle sevişmek fikri onu tedirgin ediyormuş, ne yapacağını bilemiyormuş, aynen bir kardeşle, örneğin Alberto ile sevişmek gibi geliyormuş. Evet, doğruydu, çocukluğunda bana biraz "yanık"mış ve kim bilir, belki de işte o yüzden, şimdi karşımda eli ayağı buz kesiyormuş. Ben... ben onun "yanında"ymışım, anlıyor muymuşum, "karşısında" değilmişim, oysa aşk (en azından o hayalinde öyle canlandırıyormuş), birbirini karşılıklı yenmeye kararlı kişiler arasında olurmuş, amansız, vahşi bir spormuş, tenisten çok daha

amansız, çok daha vahşi, darbelerini hiç esirgemeden, yatıştırmak için iyi yürekliliğe ve dürüst niyetlere başvurmaksızın uygulanmalıymış.

Maudit soit à jamais le rêveur inutile,
qui voulut le premier dans sa stupidité,
s'éprenant d'un problème insoluble et stérile,
*aux choses de l'amour mêler l'honnêteté!**

Böyle uyarmış Baudelaire, bu işlerden iyi anlarmış o. Ya biz? İkimiz de ahmakça dürüstmüşüz, iki su damlası gibi birbirimizin tıpkısıymışız ("Ve eşitler savaşmaz, inan bana!"), hiç birbirimizi alt edebilir miymişiz, biz, gerçekten birbirimizi "parçalamayı" ister miymişiz? Yok canım. Tanrı bizi böyle yarattığına göre, ne temenni edilecek, ne olanaklı bir şeymiş.

Ama sırf varsayım olarak, diyelim ki, olduğumuzdan farklıyız, yani aramızda ufacık da olsa "kanlı" türden bir ilişki olasılığı var, nasıl davranmamız gerekirdi? Kalkıp "nişanlanmak" mı yoksa, yüzük alıp vermek, ana baba ziyaretleri, falan filan? Amma da kitabına uygun bir öykü! Hâlâ hayatta olsa ve haber alsa, bizzat İsraele Zangwill *Gettonun Düşkurucuları* kitabındaki öykülere hoş bir eklenti yapardı. Hem de ne büyük zevk, herkes için nasıl da "iman dolu" bir zevk, gelecek Kipur'da birlikte İtalyan Sinagogu'na girmemiz: Perhizden ötürü yüzlerimiz biraz süzgün, ama olsun, ikimiz de güzeller güzeli, birbirimize pek yakışmış olurduk! Bizi görünce ırk yasalarına şükreden, öylesine usturuplu bir birleşmenin karşısında söylenecek tek şeyin şu olduğunu ilan eden bile çıkardı mutlaka: Her musibette bir hayır vardır. Kim bilir, Cavour Caddesi'ndeki Federal Sekreter'in bile yüreği yumuşardı! Konsül Bolognesi olacak o efendi adam, gizliden gizliye de olsa, hâlâ Musevilerin büyük dostu değil miydi? Ö-öğğ!

Susuyordum, sözlerinin altında ezilmiştim.

O bunu fırsat bildi, telefonu açıp mutfaktakilere yemeği getirebileceklerini söyledi ama şöyle yarım saat sonra, acele etmesinlerdi, çünkü –diye yineledi– o akşam "karnı hiç acıkmamış"tı. Ancak

---

* Ebediyyen lanet olsun şu fuzulî hayalpereste
hani akılsız kafasında, ilk olarak,
bir sahte, çözümsüz konuya saplanarak,
dürüstlüğü karıştırmıştır aşk işlerine!

ertesi gün, hepsini yeniden kafamdan geçirirken anımsayacaktım, ben banyoya kapanmışken, onun telefonda konuştuğunu işitmiştim. Demek yanılmışım –diyecektim ertesi gün kendi kendime–. Herhangi bir kimseyle konuşuyor olabilirdi, evden ya da dışarıdan biriyle, ama mutfakla *değil.*

O anda çok başka düşüncelere dalmıştım. Micòl almacı yerine koyduğunda başımı kaldırdım.

"Biz ikimizin birbirimizin tıpkısı olduğumuzu söyledin" dedim. "Hangi anlamda peki?"

Öyleyiz, öyleyiz –dedi heyecanla–, şu anlamdaymış: Kendisi gibi ben de, normal insanların özelliği olan, hani şu hayatın sunduklarından içgüdüsel bir zevk alma yeteneğinden yoksunmuşum. Çok iyi sezinliyormuş bunu: Tıpkı onun gibi, benim için de, bugünden fazla dünün, sahiplenmeden fazla hatırlamanın önemi varmış. Bellek karşısında, bütün sahiplenmeler ancak hayal kırıklığına uğratıcı, sıradan, yetersiz kalabilirmiş... Nasıl mı anlıyormuş beni? Bugün "hemencecik" geçmişe dönüşsün ki, onu sevebileyim, hayalimde süsleyebileyim diye sabırsızlanmam aynen kendisinde de varmış, tıpkısı mı tıpkısı. "Bizim" kötü huyumuz buymuş: Başımız hep geriye dönük ilerleyişimiz. Öyle değil miydi?

Öyleydi –içimden kabullenmekten başka çare bulamadım–, aynen öyleydi. Ne zaman sarılmıştım ona? Olsa olsa bir saat önce. Ve her şey her zamanki gibi gerçekdışı ve masalsı oluvermişti yine, inanılmaz bir olay ya da korkulası.

"Kim bilir," diye yanıtladım. "Belki de daha basittir. Belki de fizik olarak hoşuna gitmiyorumdur. Hepsi budur."

"Saçmalama" diye itiraz etti. "Ne ilgisi var?"

"İlgisi olmaz olur mu!"

"*You are fishing for compliments,** ve bal gibi biliyorsun bunu. Ama bu zevki sana vermeyi istemiyorum, hak etmiyorsun. Hem sonra, şimdi kalkıp senin şu meşhur masmavi gözlerin (ve yalnız gözlerin de değil) üstüne ne güzel şeyler düşündüğümü tekrarlasam, ne sonuç elde ederim? Hakkımda kötü bir yargıya varan, bana kahrolası ikiyüzlü yaftasını ilk yapıştıran sen olursun. İşte başladı, dayaktan sonra sıra geldi okşamaya, gönlümü almak için, diye düşünürsün..."

"Bir olasılık kalıyor...."

---

* İltifat peşindesin. (ç. n.)

"Neymiş o olasılık?"

Tereddütteydim, ama sonunda karar verdim.

"Bir olasılık kalıyor" diye baştan aldım, "o da aramızda bir başkasının bulunması."

Gözlerini bana dikerek, başıyla hayır işareti yaptı.

"Aramızda hiç mi hiç kimse yok" yanıtını verdi. "Kim olabilir ki?"

İnanıyordum ona. Ama umutsuzdum, incitmeyi istedim.

"Bana mı soruyorsun bunu?" dedim, dudak bükerek. "Her şey olabilir. Bu kış, Venedik'te birilerini tanımadığını kim temin eder?"

Başladı gülmeye: Şen, taptaze, kristalsi bir kahkaha.

"Neler geçiyor aklından" dedi hayretle. "Sabahtan akşama kadar tezin başında didinmekten başka şey yapmadım ki!"

"Kalkıp da bu beş yıllık üniversite sürecinde hiç kimseyle sevişmedim diyecek değilsin herhalde! Haydi, söyle, okulda peşinden koşan birileri olmuştur mutlaka!"

İnkâr edeceğinden emindim. Ama aldanmıştım.

"Evet, bana tutulanlar oldu" diye onayladı.

Sanki bir el midemi kavramış, buruyordu.

"Çok kişi mi?" diye sorabildim ancak.

Sırt üstü uzanmışken, gözleri tavanda, şöyle bir kolunu kaldırdı.

"Şey... bilemeyeceğim" dedi. "Dur bir dakika düşüneyim."

"O kadar çok kişi demek?"

Yüzünde kurnaz, alçaklığı su götürmeyen bir ifadeyle, göz ucuyla bakıverdi, onda hiç tanımadığım bir ifadeydi, dehşete düştüm.

"Off... üç dört kişi diyelim. Yo, tam olarak beş kişi... Ama hepsi de ufak tefek flörtler, yani çok masumane şeyler... bir hayli de sıkıcı."

"Nasıl flört?"

"Aman canım... Lido'da uzun gezintiler... iki üç Torcello Adası gezmesi... arada bir öpüşme... bir dolu el ele dolaşma... ve *dünya kadar* sinema. *Çılgınca* sinema fasılları."

"Hep okul arkadaşlarıyla mı?"

"Aşağı yukarı."

"Katoliklerdi, tahmin ediyorum."

"Tabii. Ama ilke olarak falan değil. Anlarsın ya, insan bulduğuyla yetinmek zorunda kalıyor."

"Ama şeylerle?.."

"Hayır. Yahudilerle hiç birlikte olmadım. Okulda birkaç kişi yok değildi. Ama pek nemrut ve çirkindiler!"

Yeniden dönüp bana baktı.

"Her neyse, bu kış hiç mi hiç," diye ekledi gülümseyerek: "İstersen yemin edeyim. Teze çalışmaktan ve sigara içmekten başka şey yapmadım, o kadar ki, Küçük Hanım Blumfeld, o bile, sokağa çıkayım diye itekliyordu."

Yastığının altından açılmamış bir paket Lucky Strike çıkardı.

"Bir tane ister misin? Görüyorsun ya, sert sigarayla işe başladım."

Sessizce ceketimin cebine soktuğum pipoyu işaret ettim.

"Sen de, ha!" diye güldü, pek keyiflenmişti. "Şu *sizin* Giampi'niz de dört bir yana çömezler saçıyor!"

"Bir de Venedik'te arkadaşım yok diye sızlanıyordun!" diye ayıpladım. "Kuyruklu yalanlar. Sen de bütün öbür kızlarla aynısın, haydi oradan."

Başını salladı, bana mı acıyordu, kendi kendisine mi, bilmem.

"Flört dediğin, azıcık bile, arkadaşlarla olmuyor," dedi hüzünle; "o yüzden, sana arkadaşlardan söz ettiğimde pek de yalan söylemediğimi kabul etmelisin. Yine de haklısın. Ben de bütün diğer kızlar gibiyim: Yalancıyım, ihanet ederim, *sadakatsizim*... Aslına bakarsan herhangi bir Adriana Trentini'den pek farkım yok."

"Sadakatsiz" sözcüğünü her zamanki gibi heceleyerek söylemişti, ama üstüne bir tür buruk gurur da katmıştı. Lafı sürdürürken şunu da ekledi: Benim bir yanlışım olduysa, o da hep kendisine biraz aşırı değer vermemmiş. Bunu hiç de kendini temize çıkarmak için söylemiyormuş, yok canım. Ama benim gözlerimde öylesine bir "idealizm" okuyormuş ki, o da aslında olduğundan daha iyi görünmek zorunluğunu hissediyormuş.

Diyecek çok fazla bir şey kalmamıştı. Az sonra, Gina elinde yemek tepsisiyle içeri girdiğinde (saat dokuzu geçmişti), ayağa kalktım.

"Bağışla, ama şimdi gidiyorum" dedim ona elimi uzatarak.

"Yolu biliyorsun, değil mi? Gina seni geçirsin, ister misin?"

"Hayır, gereği yok. Kendi başıma becerebilirim."

"Asansöre bin, demedi deme."

"Tamam, tamam."

Eşikte başımı çevirdim. Kaşığı dudaklarına götürmekteydi bile.

"Hoşça kal" dedim.

Gülümsedi bana.

"Hoşça kal. Yarın telefonla ararım."

4

Ama en kötüsü ancak aradan yirmi gün kadar geçtikten sonra başladı, nisanın ikinci yarısında Fransa'ya yaptığım yolculuktan döndüğümde.

Fransa'ya, Grenoble'a, çok belli bir nedenle gitmiştim. Kardeşim Ernesto'ya yasal yollardan göndermemize izin verilen aylık birkaç yüz liret, bize mektuplarında sürekli yakındığı gibi, Vaucanson Meydanı'nda oturduğu odanın kirasını ödemekten ötesine yetişmiyordu. Acele kendisine daha çok para sağlamak zorundaydık. Ve babam, her zamankinden daha geç döndüğüm bir akşam (konuşmak için uyanık beklemişti beni), benim gidip kendi elimle götürmem için ısrar etmişti. Neden fırsattan yararlanmıyordum? Biraz "bu, buradaki"nden değişik bir hava solumak, biraz dünyayı görmek, oyalanmak, yapmam gereken buydu işte! Hem manen hem maddeten yararı olurdu.

Böylece yola düşmüştüm. İki saat Torino'da, dört saat Chambéry'de kalmış, sonunda Grenoble'a varmıştım. Ernesto'nun yemeğe gittiği pansiyonda hemen birkaç İtalyan öğrenciyle tanışmıştım, hepsi kardeşimle aynı koşullardaydılar ve hepsi Teknik Üniversite'ye kayıtlıydılar: Torinolu bir Levi, Saluzzolu bir Segre, Triesteli bir Soriani, Mantovalı bir Cantoni, Floransalı bir Castelnuovo, Pincherle adında Romalı bir kız öğrenci. Hiçbiriyle kaynaşmamıştım. Orada kaldığım on iki gün süreyle, vaktimin çoğunu Belediye Kitaplığı'nda, Stendhal'in elyazmalarını karıştırmakla geçirmiştim. Hava soğuktu Grenoble'da, yağmur yağıyordu. Yerleşimin hemen arkasındaki dağlar, sislerle ve bulutlarla sarılı doruklarını ancak gösteriyordu, akşamları ise, hepten karartma denemeleri insanda sokağa çıkacak cesaret bırakmıyordu. Ferrara çok uzaklarda kalmış gibiydi, oraya hiç dönmeyecekmişim gibi. Ya Micòl? Yola çıktığımdan beri sesi kulağımdan hiç gitmiyordu, bana "Niçin böyle yapıyorsun ki? Nasıl olsa yararı yok" dediği anki sesi. Ama bir gün bir şey olmuştu. Stendhal'in defterlerinde, rastlantısal olarak, başlı başına şu sözcükleri okumuştum: *All lost, nothing lost*, ansızın,

bir mucize olmuşçasına, kendimi özgür, iyileşmiş hissetmiştim. Bir kartpostal almıştım, üstüne Stendhal'in o satırını yazmıştım, sonra ona, Micòl'e postalamıştım, öylece, hiçbir şey eklemeden, imza bile atmadan, ne isterse onu düşünsündü. Her şey yitirilmiş, hiçbir şey yitirilmemiş. Nasıl da doğru! –diyordum kendi kendime–. Ve soluklanıyordum.

Kendimi hayale kaptırmıştım. Mayıs başlarında, İtalya'ya dönünce, ilkbaharı birden patlak vermiş bulmuştum, Alessandria ile Piacenza arasında çayırlarda kocaman sarı lekeler, Emilia bölgesinin kır yollarında kolları bacakları çıplak bisikletli kızlar, Ferrara surlarının kocaman ağaçları yapraklarla dolmuş. Pazar günü varmıştım, öğleye doğru. Evde ancak bir banyo yapmıştım, ailemle yemek yemiştim, bir yığın soruyu yeterince sabırla yanıtlamıştım. Ama trenden, ufukta Ferrara'nın kulelerinin ve çan kulelerinin belirdiğini görür görmez ansızın kapıldığım çılgınca istek daha fazla oyalanmama izin vermemişti. Saat iki buçukta bisikletime atlamış, Angeli Surları boyunca ilerliyordum, gözlerimi sol yanımda giderek yaklaşan Barchetto del Duca'nın gür ağaçlarına dikmiştim. Her şey eskisi gibi olmuştu yeniden, sanki son on beş günü uykuda geçirmiştim.

Aşağıda, kortta, Micòl ile uzun beyaz pantolonlu bir delikanlı tenis oynamaktaydılar, Malnate olduğunu seçmekte güçlük çekmedim; çok geçmeden de varlığımı fark edip beni tanıdılar, çünkü ikisi, oyunu durdurup raketlerini havaya kaldırarak geniş hareketler yapmaya başladılar. Ama yalnız değildiler, Alberto da oradaydı. Yaprakların kenarından belirdi, kortun ortasına koştuğunu gördüm, benden yana baktı, sonra ellerini ağzına götürdü. İki üç kez ıslık çaldı. Surların tepesinde ne yapıyorsun öyle? –diye sorar gibiydiler, her biri kendince–. Ne zoruma hemen bahçeye girmiyordum, amma da cins bir tiptim yani. Ben Ercole I d'Este Caddesi'nin girişine doğru yönelmiştim, artık çevre duvarı boyunca pedal çeviriyordum, malikânenin kapısını görüyordum ki, Alberto hâlâ çoban ıslığıyla ortalığı çınlatıyordu. Giderek büsbütün güçlenen ıslıkları, "Bana bak, sıvışayım deme, ha!" diyorlardı, ama aynı zamanda o arada yumuşamış, ancak uyarıcı olmuşlardı.

"Selam!" diye seslendim, her zamanki gibi, sarmaşık güllerinin tünelinden açığa çıkarken.

Micòl ile Malnate yeniden oyuna dönmüşlerdi ve hiç durmaksızın, ikisi birlikte, yine bir "Selam" ile karşılık verdiler. Alberto ayağa kalktı, beni karşılamaya geldi.

"Bütün bu günlerde nereye saklandığını söyler misin, lütfen?" diye sordu. "Evine birçok kez telefon ettim, ama hiç yoktun."

"Fransa'ya gitmişti" diye benim yerime yanıtladı Micòl, korttan.

"Fransa'ya mı?" dedi Alberto, gözleri bana içten gibi gelen bir hayretle dolu. "Ne işin vardı?"

"Grenoble'a, kardeşimi görmeye gittim."

"Ah, evet, sahi, kardeşin Grenoble'da okuyordu. Nasıl? Ne durumda?"

O arada, oyunu seyretmek için en iyi konumda, kortun yan girişinin karşısına yan yana yerleştirilmiş iki şezlonga uzanmıştık. Geçen güzden değişik olarak, Micòl şort giymemişti. Çok eski moda, bir plise yünlü eteklikle, kolları sıvanmış yine beyaz bir bluz ve beyaz pamukludan, neredeyse hastabakıcıları andıran, tuhaf uzun çoraplar giymişti. Kan ter içinde, yüzü kıpkırmızı olmuş, topu kortun en uzak köşelerine fırlatıp oyunu zorluyordu. Ama Malnate de, kilo almış ve oflayıp puflayarak da olsa, inatla ona kafa tutuyordu.

Toplardan biri, yuvarlanıp bizim az ötemizde durdu. Micòl almaya eğildi, bir an bakışlarımız karşılaştı.

Suratını ekşittiğini gördüm. Sinirlendiği belliydi, sıçrayıp Malnate'den yana döndü.

"Bir *set* deneyelim mi?" diye bağırdı.

"Deneyelim istersen" diye homurdandı beriki. "Kaç oyun avantaj verirsin?"

"Bir oyun bile vermem" diye karşıladı Micòl, kaşlarını çatarak. "En fazlası servis avantajını verebilirim. Haydi bakalım, servis sende!"

Topu ağın öteki yanına fırlattı, hasmının darbelerini karşılamak için konumlanmaya gitti.

Alberto ile ben birkaç dakika onların oyununu seyrettik. Kendimi rahatsız, mutsuzluk dolu hissediyordum. Micòl'ün Malnate'ye "sen" deyişi, varlığımı inatla hiçe sayması, birdenbire ne kadar uzun süre uzak kalmış olduğumun ölçüsünü veriyordu. Alberto'ya gelince, her zaman yaptığı gibi, gözü Giampi'den başkasını görmüyordu. Ama fark ettim ki, bir sefer olsun, onu hayranlıkla seyredip göklere çıkarmak yerine, eleştirmekten bir an geri durmuyordu.

Adam öyle bir tip ki –diye çekiştiriyordu bana fısıldayarak ve bu öylesine şaşırtıcı bir şeydi ki, kendim bunalım içinde olduğum halde, dediklerinden tek heceyi bile kaçırmıyordum–, adam öyle bir tip ki, Tanrı'nın her günü bir Nüsslein'den ya da bir Martin Plaa'dan tenis dersi alsa bile, şöyle vasat bir oyuncu bile olamaz. İlerlemek için nesi eksik peki? Bakalım. Bacakları mı? Bacakları hayır, kesinlikle, çünkü iyi bir dağcı olduğuna kuşku yok. Nefesi mi? Nefes de değil, nedeni aynı. Kas gücü mü? Eksiği değil, fazlası var, insanın elini nasıl sıktığını görmek yeter. O halde? Gerçek şu ki –diye alışılmadık bir abartıyla yargısını belirtti– tenis bir spor olmaktan başkaca, bir sanattır da ve her sanat türü özel bir yetenek gerektirdiğinden, o yetenekten nasibini almamış olan, ömrü billah "hödük" kalır.

"Yetti ama!" diye bağırdı bir an geldi Malnate. "Biraz susar mısınız, siz ikiniz?"

"Sen oynamana bak," diye dikine gitti Alberto, "hem de bir kadının karşısında ezilmemeye çalış."

Kulaklarıma inanamıyordum. Mümkün müydü bu? Alberto'nun bütün uysallığı, arkadaşına körü körüne baş eğmesi nereye gitmişti? Ona dikkatle baktım. Ansızın yüzü solmuş, süzülmüş, vaktinden önce yaşlanmışçasına kırış kırış göründü gözüme. Hasta olmasındı?

Soracak oldum, ama cesaret edemedim. Onun yerine o ilk kez tenis oynadıkları gün mü ve hangi nedenle, geçen yıl olduğu gibi, Bruno Lattes, Adriana Trentini ve takımın kalanı orada değiller diye sordum.

"Aa, demek hiçbir şeyden haberin yok senin!" dedi hayretle, diş etlerini ortaya çıkaran bir kahkahayla.

Bir hafta kadar önce –diye hemen anlatmaya koyuldu–, havaların düzeldiğini görünce, o ve Micòl çevrede on kadar kişiye telefon etmeye karar vermişlerdi, nitekim geçen yılın tenis turnuvalarına yeniden başlamak gibi soylu bir amaçları varmış. Adriana Trentini'ye, Bruno Lattes'e, küçük Sani'ye, küçük Collevatti'ye ve geçen yıl akıllarına gelmemiş olan, yeni genç kuşakların kızlı erkekli muhteşem örneklerinden birkaçına. Hepsi, "yaşlılar olsun, gençler olsun", çağrıyı övgüdeğer bir çabuklukla kabul etmişlerdi: Öyle ki, açılış günü, 1 Mayıs Cumartesi, zafer sayılacak bir başarı sağlamışlardı. Hem yalnız tenis oynamakla, gevezelik etmekle, cil-

veleşmekle falan filan kalmamışlar, dans bile etmişlerdi, *Hüttede*, "uygun bir biçimde yerleştirilen" Philips'in müziğinde.

2 Mayıs Pazar öğleden sonraki ikinci oturum –diye sürdürdü Alberto– daha da büyük sükse yapmıştı. Gelgelelim hemen ayın üçünde, pazartesi sabahı, bela ufukta gözükmüştü. İlkin esrarlı bir kartvizit, ardından saat on bire doğru Avukat Tabet bisikletinin üstünde çıkagelmişti, evet, o Avukat Geremia Tabet olacak faşistler şahının ta kendisi, babasıyla yazıhaneye kapanmış, Parti Federal Sekreteri'nin kesin buyruğunu iletmişti: Bir süredir her gün hanesinde yapılan, her şey bir yana, her türlü sağlıklı spor içeriğinden yoksun, kışkırtıcı davetlerin rezaletine derhal son versinmiş. Konsül Bolognesi –"ortak" dostları Tabet aracılığıyla bildiriyormuş ki–, Finzi-Contini'lerin evinin giderek, Ferrara sporunun pek liyakatli müessesesi olan Eleonora d'Este Tenis Kulübü'yle rekabet eden bir tür kulübe dönüşmesi kabul edilebilir şey değilmiş. Yani, hop dedik: "Belirsiz bir süreyle Urbisaglia'da zorunlu ikamete tabi tutulmak" türünden resmî müeyyidelere başvurulmasını önlemek için, bundan böyle *Eleonora d'Este*'ye kayıtlı bulunan hiç kimsenin doğal ortamından ayrılmaması gerekiyormuş.

"Peki ya baban," diye sordum, "ne yanıt vermiş?"

"Ne yanıt versin istiyorsun!" diye güldü Alberto. "Don Abbondio gibi davranmaktan* başka çaresi yokmuş. Adamın önünde eğilip 'Her zaman emrinize amadeyim' demekten başka. Sanırım aşağı yukarı böyle karşılık vermiş."

"Bence suç Barbicinti'nindir" diye bağırdı Micòl korttan, aradaki uzaklığın bizim konuşmamıza kulak kabartmasını engellemediği belliydi. "Hiç kimse kafamdan silemez, Cavour Caddesi'ne şikâyete koşan o olmuştur. Sahneyi görür gibi oluyorum. Öte yandan onu da anlamak gerek, zavallıcık. İnsan bir kez kıskançlığa kapılmış olsun, yapmayacağı şey yoktur..."

Herhalde bir art niyetle söylemediği halde, Micòl'ün o lafları benim açımdan acı bir darbe oldu. Az kalsın kalkıp gidecektim.

Kim bilir belki de sahiden kalkıp gidebilirdim de, ama tam o anda, tanıklığını ve yardımını dilemek istercesine Alberto'ya döndüğüm sırada, onun yüzünün solgunluğunu, artık fazla bol gelen

---

* Manzoni'nin *Nişanlılar* romanının kahramanlarından, güçlülerin karşısında ürkek davranarak tehditlere derhal boyun eğen rahip Don Abbondio'ya gönderme. (ç. n.)

kazağının içinde kaybolan omuzlarının sayrılı cılızlığını fark ederek yine birden duraladım (hiç aldırma demek istercesine bana göz kırpıyordu ve o arada bambaşka şeylerden dem vurmaya başlamıştı bile: Tenis kortundan, kortu "temelinden" iyileştirmek için yapılacak işlerden, her şeye karşın, hafta içinde başlayacaklarmış...) ve yine aynı anda uzakta, düzlüğün ucunda, Profesör Ermanno ile Olga Hamm'ın siyah, acılı, cılız siluetlerini seçtim, parkta akşam gezintisinden dönüyorlardı ve ağır ağır bize doğru yaklaşmaktaydılar.

5

1939 Ağustos'unun uğursuz son günlerine, yani Nazilerin Polonya'yı işgaline ve *drôle de guerre** arifesine değin, bunları izleyen uzun dönem, giderek bir dipsiz Maelstrom burgacına kapılıp ağır ağır inmeye benzer bir şey gibi kalmış belleğimde. Çok geçmeden bir karış güzel kızıl Imola toprağıyla kaplanan tenis kortunun tek sahipleri olarak kalmıştık, dördümüz, ben, Micòl, Alberto ve Malnate (Adriana Trentini'nin peşi sıra ortadan sırrolmuş Bruno Lattes'i hesaba katmanın yeri yoktu). Eşleri değiştirerek, bütün ikindileri bitmek bilmez çift oyunlarıyla geçiriyorduk, Alberto, nefesi çabuk kesilmesine, yorulmasına karşın, kim bilir niçin, her zaman yeniden başlamaya hazırdı, dur durak bilmiyor, bize de rahat vermiyordu.

Aşağılanmaktan ve üzülmekten başka bir şey elde edemeyeceğimi pekâlâ bildiğim bir yere her gün, hangi nedenle dönmekte ayak diriyordum? Tam olarak söyleyemeyeceğim. Belki bir mucize, durumda ani bir değişiklik umuyordum ya da belki, düpedüz aşağılanmayı ve üzülmeyi aramaktaydım... Tenis oynuyorduk ya da *Hütte*nin önünde dört şezlonga uzanıp her zamanki sanat ve politika konularını tartışıyorduk. Ancak kalkıp da, sonuçta nazik, hatta ara sıra sevecen de davranan Micòl'e parkta bir gezinti yapmayı önerdiğimde, peki dediği enderdi. Razı olursa da, peşim sıra hiç seve seve geldiği olmuyordu, her seferinde yüzünde bezginlik ile ya sabır arası bir ifade beliriyordu, o da benim kendisini Alberto ile Malnate'den uzaklaştırdığıma pişman olmama yol açıyordu hemen.

Yine de vazgeçmiyordum, razı olmuyordum. Bağı koparmak, sonsuza değin ortalıktan kaybolmak itkisiyle, tam tersine, orada bulunmaktan geri kalmamak, ne pahasına olursa olsun teslim bayrağını çekmemek itkisi arasında bölünüyor, sonunda oradan asla eksik kalmıyordum. Evet, bazen, Micòl'ün her zamankinden de soğuk bir davranışı, bir tahammülsüzlük hareketi, yüzünde bir

* *Drôle de guerre* (=şakacıktan savaş, yalancı savaş): Nazi ordularının 1939'da Polonya'yı işgalinden 1940 Mart'ında Belçika ve Hollanda'ya saldırışları arasında geçen durgunluk dönemine verilen ad. (ç. n.)

alay ya da bıkkınlık ifadesi belirmesi, artık karar verdiğime ve bağı kopardığıma içtenlikle inanmama yetiyordu. Ama uzak kalmaya kaç gün dayanabiliyordum? En fazlası üç dört gün. Beşinci gün, işte yine oradaydım, pek yararlı bir yolculuktan dönen birinin şen, rahat yüzünü sergiliyordum (yeniden ortaya çıktığımda, hep yolculuklardan dem vuruyordum, Milano'ya, Floransa'ya, Roma'ya yolculuklar: Bereket, üçü de sözüme inanır gibiydiler), oysa yüreğim yaralıydı, gözlerimse hemen Micòl'ün gözlerinde olanaksız bir yanıtı araştırmaya başlıyordu. O buna "karı koca sahneleri" saati adını takmıştı. O sahnelerde, fırsatını bulur bulmaz, onu öpmeye de çalışıyordum. O da kendini çekmiyordu, asla kabalık etmiyordu.

Yine de bir haziran akşamı, ayın ortalarıydı, işler başka biçimde gelişti.

*Hütte*nin dış basamaklarında oturmuştuk, saat sekiz buçuğu bulduğu halde halde aydınlıktı. Uzaktan Perotti'yi seyrediyordum, Romagna'dan yeni kızıl toprak getirildiğinden beri alana gösterilen bakımı asla yeterli saymıyordu, şimdi de kortun ağını çıkarıp sarmakla meşguldü. Malnate kulübenin içinde duş yapmaktaydı (arkamızda, sıcak su akıntısının altında sesli sesli pufladığını işitiyorduk); Alberto az önce hüzünlü bir "*bay bay*" ile yanımızdan ayrılmıştı. Özetle biz ikimiz, ben ve Micòl, yalnız kalmıştık, ben de fırsatı hiç kaçırmayıp sıkıcı, saçma, sonu gelmez kuşatmama bir kez daha girişmiştim. Her zamanki gibi, aramızda bir duygusal bağın yersizliğini düşünmekte haksız olduğuna inandırmaya çabalıyordum onu; her zamanki gibi, (kendim de inanmadan), daha bir ay önce, ikimizin arasında başka hiç kimse yok derken yalan söylemiş olmakla suçluyordum. Ama bana kalırsa vardı ya da kışın Venedik'te birileri olmuştu.

"Bininci kez yineliyorum ki yanılıyorsun," diyordu Micòl alçak sesle, "biliyorum ki boşuna, adım gibi biliyorum ki yarın yine aynı nakaratla yeni baştan saldırıya geçeceksin. Sana ne diyeyim istiyorsun, gizli gizli işler çeviriyorum, ikili bir hayatım var mı diyeyim? Tek isteğin buysa, öyle olsun."

"Hayır, Micòl" diye yanıtlıyordum ben de yine alçak, ama daha heyecanlı bir sesle. "Bana her şey diyebilirsin, ama kendime eziyet etmekten zevk aldığımı söyleyemezsin. Dileklerim ne denli normal, nasıl korkunç derece sıradan şeyler, bir bilsen! Gül istersen.

Ama tek dileğim şu: Bana söylediğinin doğru olduğuna *yemin ettiğini* işitmek ve buna inanabilmek."

"Mesele buysa hemen yemin ederim. Ama sen inanır mısın peki?"

"Hayır."

"O senin sorunun öyleyse!"

"Tabii, benim sorunum. Yine de eğer sahiden sana *inanabilsem...*"

"O zaman ne yapardın? Söyle bakalım."

"Ah, yine öyle çok normal, sıradan şeyler, sorun da bu ya!"

Ellerine sarıldım, öpücüklere ve gözyaşlarına boğdum.

Bir süre engellemedi beni. Yüzümü dizlerine gizliyordum ve pürüzsüz, körpe, birazcık tuzlumsu teninin kokusu aklımı başımdan alıyordu. Orasından, bacaklarının üstünden öptüm.

"Bu kadarı yeter" dedi

Ellerini ellerimden çekti ve ayağa kalktı.

"Hoşça kal, üşüyorum," dedi, "eve dönmeliyim. Sofrayı kurmuşlardır, daha hâlâ yıkanıp giyinmeliyim. Kalk, haydi, çocuk gibi davranma."

"Allahaısmarladık!" diye bağırdı ardından, *Hütte*den yana dönerek. "Ben gidiyorum."

"Güle güle" diye yanıtladı içeriden Malnate. "Teşekkürler."

"Görüşürüz. Geliyor musun, yarın?"

"Yarın, bilmem. Bakalım."

Gidonuna var gücümle yapıştığım bisiklet bizi ayırıyordu, *magna domus*un yaz günbatımının sivrisinekler ve yarasalarla dolu havasında yükselen koyu kütlesine doğru ilerledik. Susuyorduk. Boyundurukta bir çift öküzün çektiği saman yüklü bir araba karşımızdan geliyordu. Tepesinde Perotti'nin oğullarından biri vardı, yanımızdan geçerken beresini çıkarıp bize iyi akşamlar diledi. Micòl'ü kendim de inanmadan suçluyordum, yine de kes şu komediyi diye bağırmak, onu aşağılamak, hatta tokatlamak geçiyordu içimden. İyi de, sonra? Elime ne geçerdi ki?

Yine de hata yapmanın yolunu buldum.

"İnkâr etme, boşuna," dedim, "*o kişinin* kim olduğunu nasıl olsa biliyorum."

Ciddi, üzüntülü bir yüzle baktı bana.

"İşte," dedi, "şimdi de, belki de içinde tuttuğun adı ve soyadını ille de söyle diye sana meydan okuyacağımı tahmin ediyorsun, eğer

öyle bir ad varsa tabii. Bu kadarı yeter, her neyse. Başka bir şey bilmek istemiyorum. Yalnız, madem işler bu noktaya vardı, bundan böyle sen bir parça daha az... evet... demek istiyorum ki, evimize bu kadar sık gelmekten vazgeçsen minnettar olurum. Açıkyüreklilikle söylüyorum: Eğer ailede dedikodu çıkmasına, nasıl oluyor da, niye gelmiyor falan demelerine yol açmaktan korkuyor olmasam, hiç gelmemeni rica ederim, asla gelmemeni..."

"Bağışla beni" diye mırıldandım.

"Yo, bağışlayamam seni" diye karşılık verdi, başını sallayarak. "Bağışlarsam, birkaç gün sonra yine başlarsın."

Şunu da ekledi: Davranış biçimim hayli zamandır hem kendi açımdan hem onun açısından vakarlı olmaktan çıkmıştı. Bana bin kez yararı olmayacağını söylemişti, ilişkilerimizi arkadaşlık ve sevecenlikten öte bir düzeye taşımaya çabalamayayım diye. Ne gezer. Bense, tam tersine, fırsatını bulur bulmaz, üstüne saldırıyor, öpüyor, falan filan yapıyormuşum, sanki bu bizimki gibi durumlarda ondan daha sevimsiz, ondan daha aksi bir şey olamayacağını bilmezmişim gibi. Aman Tanrım! Nasıl oluyor da kendimi tutamıyormuşum? Aramızda birkaç öpücükten öteye geçen, daha derin bir bedensel bağlılık olmuş olsaymış, o zaman anlarmış şeyi, benim... yani diyelim ki, kendisinin benim içime işlemiş olduğunu. Ama aramızdaki ilişkiler bu olduğuna göre, benim ille de ona sarılmaya, sürtünmeye kalkışma derdinde oluşum büyük bir olasılıkla bir tek şeyin belirtisiymiş: Benim ruhsal kuraklığımın, birisini sahiden sevme yeteneğinin yapımda bulunmamasının. Hem sonra, söyleyeymişim! Ne demek oluyormuş o beklenmedik ortadan sırroluşlarım, birdenbire dönüverişlerim, sorgulayan ya da "trajik" bakışlarım, beş karış suratla susuşum, ettiğim kabalıklar, öyle kafamda kurduklarımı ima edişlerim, hiç bıkıp usanmadan, en ufak utanç duymadan peş peşe sergilediğim akılsızca, onu güç durumda bırakan hareketlerim? "Karı koca sahneleri"ni yalnızca ona, yalnız kaldığımız zamanlara saklasaymışım yine neyse. Ama ağabeyi ile Malnate'nin de seyirci olmaları, işte bu olmazmış efendim, kesinlikle olmazmış.

"Bana öyle geliyor ki, şimdi artık abarttın" dedim. "Ben sana ne zaman Alberto ile Malnate'nin önünde sahne yaptım?"

"Her zaman, hiç durmadan!" diye karşılık verdi.

Bir hafta uzak kaldıktan sonra döndüğüm her seferinde –diye sürdürdü–, ne bileyim Roma'ya gittim dediğimde, haydi başlıyor-

muşum gülmeye, sinirli gülüşler, hiç nedensiz, deli gülüşleri, ne sanıyormuşum, yoksa Alberto ile Malnate, kafadan attığımı, Roma'ya falan gitmediğimi, "*Muziplikler şöleni** türünden" neşe patlayışlarımın kendisine yönelik olduğunu anlamıyorlar mı sanıyormuşum? Ya tartışmalarda, ansızın aklımı kaçırmış gibi bağırışım, sayıp döküşüm, her fırsatta kişisel sorunlar yaratışım (Günün birinde bizim Giampi'nin tepesi atacakmış ve hiç haksız sayılmazmış, zavallıcık, o da!), ne sanıyormuşum, insanlar benim o öfke patlayışlarımın nedeninin suçsuz da olsa kendisi olduğunu fark etmiyorlar mı sanıyormuşum?

"Anladım" dedim, başımı önüme eğerek. "Beni artık görmek istemediğini gerçekten anladım."

"Suç benim değil. Giderek dayanılmaz bir yaratık haline gelen sen oldun."

"Ama dedin ki," diye kekeledim bir süre sustuktan sonra, "arada bir de olsa dönebilirim dedin, hatta dönmeliymişim. Öyle demedin mi?"

"Evet."

"Şey... öyleyse kararı sen ver. Hata yapmamak için nasıl davranmalıyım?"

"Şey, ne bileyim" dedi, omuzlarını kaldırarak. "Diyelim ki, başlangıçta, şöyle en azından bir yirmi gün ara ver. Sonra yine gelmeye başla, ille istiyorsan. Ama yalvarırım, *ondan sonra da* haftada iki günden fazla gelme."

"Salı ve cuma, olur mu? Piyano dersine gider gibi."

"Salak" diye homurdandı, istemeden gülümsüyordu. "Gerçekten salağın dik âlâsısın."

---

* "*La cena delle beffe*": Umberto Giordano'nun dört perdelik operası. (ç. n.)

6

Özellikle başlangıçta çok zorlu bir çaba gerektirse de, Micòl'ün yasaklarına titizlikle boyun eğmeyi kendime bir çeşit onur meselesi yaptım. Şu kadarını söylemem yeter: 29 Haziran'da üniversiteyi bitirmiştim ve Profesör Ermanno'dan sıcak bir kutlama notu almıştım, ayrıca beni akşam yemeğine davet ediyordu, ama hayır diye yanıtlamamın yerinde olacağını düşündüm, üzgün olduğumu ama gidemeyeceğimi bildirdim. Bir bademcik iltihabı geçirmekteyim, babam akşamları sokağa çıkmama izin vermiyor diye yazdım. Oysa daveti geri çevirmemin tek nedeni, Micòl'ün buyurduğu yirmi günlük ayrılığın yalnızca on altı gününün geçmiş olmasıydı.

Çetin mi çetin bir çabaydı. Ve her ne kadar er geç bir ödülü olacağını umuyorsam da, belirsiz bir umuttu bu, Micòl'ün sözüne uyduğumdan ötürü kendimi hoşnut hissediyordum ve bu baş eğmeyle, ona ve hâlâ uzak tutulduğum cennet gibi yerlere yeniden kavuşmayı düşlüyordum. Önceleri hep Micòl'e yöneltecek sitemlerim olduysa da, şimdi artık hiçbir sitemim yoktu, tek suçlu varsa o da bendim, yalnızca ben. Ne kadar çok hata yaptım! –diyordum kendi kendime–. Çoğu kez de zorlayarak, onu dudaklarından öpmeyi becerdiğim zamanları düşünüyordum, ama yalnızca onun hakkını teslim etmek için, beni reddettiği halde, onca zaman bana tahammül etmişti, duygusallık ve idealizm maskesi altındaki azılı çapkın arzumdan utanıyordum. Yirmi gün geçince, yeniden ortaya çıkacak cesareti buldum, ama artık haftada iki ziyaret kuralına disiplinle uyuyordum. Ancak Micòl o nedenle, sürgüne yollandığımdan beri kendisini yerleştirmiş olduğum saflık ve ahlaksal üstünlük mertebesinden aşağı inmedi. Yine orada, öylece kaldı. Ve ben onun uzak görüntüsünü hayran hayran seyretmeyi sürdürebiliyorum diye kendimi şanslı sayıyordum, içi de en az dışı kadar güzeldi onun. *"Gerçek gibi tıpkı – gerçek gibi o, hüzünlü ve güzel..."*: asla bitiremediğim bir şiirin bu ilk iki dizesi, çok daha sonra, savaşın hemen ardından, Roma'da yazılmış olmakla birlikte, 1939 Ağustos'undaki Micòl'ü, onu o zamanki görüşümü dile getiriyor.

Cennetten kovulmuştum ve bana kapının yeniden açılmasını sessizce bekliyordum. Ama acı çekiyordum, kimi günler çok şiddetle. Sık sık dayanılmaz hale gelen uzaklığın ve yalnızlığın yükünü bir şekilde hafifletme amacıyla, Micòl ile o son, o berbat konuşmamdan bir hafta kadar sonra, aklıma gidip Malnate'yi bulmak, hiç değilse onunla ilişkiyi sürdürmek geldi.

Nerede bulacağımı biliyordum. Bir zamanlar Meldolesi Hoca'nın yaptığı gibi, o da San Benedetto Kapısı'nın hemen dışında, Canile ile Doro nehrinin kavsi arasındaki ufak villalardan oluşan mahallede oturuyordu. O kesim, zamanında, şu son on beş yılın inşaat spekülasyonuyla altüst edilmeden önce, biraz renksiz ve kendi halinde olmakla birlikte, hiç de sevimsiz sayılmazdı. Hepsi çift katlı, hepsinin birer ufak bahçesi bulunan villaların sahipleri genellikle yargıç, öğretmen, devlet ve belediye memurları türünden kimselerdi, yazın akşamın altısından sonra, o taraflara yolunuz düşerse, parmaklıkların ardında, bazen de pijamayla, bahçelerini canla başla suladıklarını, ağaçlarını budadıklarını, toprağı tırmıkladıklarını görmeniz işten bile değildi. Malnate'nin ev sahibi de mahkeme yargıçlarından biriydi: Elli yaşlarında, zapzayıf, upuzun kır saçlı bir Sicilyalıydı. Bisikletten inmeden ve ellerimle bahçe parmaklığının demirlerini kavramış, bahçeyi gözetlediğimi fark eder etmez, tarhları suladığı lastik hortumu yere bıraktı.

"Ne istemiştiniz?" dedi, yaklaşarak.

"Mühendis Malnate Bey burada mı?"

"Burada oturuyor. Neden aramıştınız?"

"Evde mi acaba?"

"Bimem ki. Randevunuz var mıydı?"

"Ben bir arkadaşıyım. Geçiyordum da, durup bir merhaba diyeyim dedim."

O arada yargıç aramızdaki on metrelik mesafeyi geçmişti. Şimdi ancak parmaklığın demirlerini insan yüksekliğinde saran sac levhanın gerisinden beliren kemikli, tutkulu yüzünün üst kısmını, iğne gibi delici kara gözlerini görebiliyordum. Güvensizlikle süzüyordu beni. Ama inceleme lehime sonuç vermiş olmalıydı ki, hemen kilidi açtı da, içeri girebildim.

"Şu yandan gidin," dedi, neden sonra, yargıç Lalumia, iskeletsi kolunu kaldırarak, "villanın arkasına dolanan kaldırımı izleyin. Zemin kattaki ufak kapı mühendis beyin dairesinindir. Çalın ka-

pıyı. Belki mühendis bey içeridedir. Eğer yoksa, kapıyı size karım açar, şu anda aşağı katta, onun yatağını gece için hazırlıyor olmalı."

Bunu dedikten sonra bana sırtını döndü, artık benimle meşgul olmadan lastik hortumuna döndü.

Söylediği kapının eşiğinde Malnate'nin yerine, sırtında sabahlığıyla, olgun yaşta, sarışın, etleri her yanından taşan iriyarı bir kadın belirdi.

"İyi akşamlar" dedim. "Mühendis Malnate Bey'i arıyordum."

"Henüz dönmedi," diye yanıtladı büyük bir nezaketle Lalumia Hanım, "ama çok gecikmez herhalde. Hemen her akşam, fabrikadan çıkar çıkmaz, Finzi-Contini beylerin evine tenis oynamaya gidiyor, hani şu Ercole I Caddesi'nde oturanlar... Ama, diyorum ya, her an gelebilir. Akşam yemeğinden önce" diye gülümsedi, çarçabuk gözkapaklarını indirerek, "akşam yemeğinden önce, posta var mı diye bakmak için hep eve uğrar."

Daha sonra dönerim dedim ve kapının yanında duvara dayalı bıraktığım bisikletimi alacak oldum. Ama hanım kalayım diye ısrar etti. İlle içeri gireyim, bir koltuğa oturayım istedi, o arada önümde ayakta duruyor, beni bilgilendiriyordu: Kendisi Ferraralıymış, "has Ferraralı", ailemi çok iyi tanırmış, özellikle de annemi, "anneniz" dedi, "şöyle bir kırk yıl önce" (bunu söylerken bir kez daha gülüp gözkapaklarını tatlılıkla indirdi) *Regina Elena* İlkokulu'nda, hani Carlo Mayr Sokağı'nda, San Giuseppe Kilisesi'nin bitişiğinde, kendi sınıf arkadaşıymış. Anneniz nasıl? –diye sordu–. Lütfen kendisine Edvige'nin, Edvige Santini'nin selamlarını söylemeyi unutmayaymışım, annem mutlaka hemen anlarmış. Galiba eşikte bekleyen savaştan dem vurdu, içini çekerek ve başını sallayarak ırk yasalarına değindi, birkaç gündür "hizmetçi kız"dan yoksun kaldığından ötürü, mutfak dahil, bütün işlerin ona kaldığını ekledi, ardından izin isteyip beni yalnız bıraktı.

Hanım dışarı çıkınca, çevreme bakındım. Geniş, ama basık tavanlı oda, uyumaktan başka, çalışma ve oturma odası olarak da kullanılıyor olmalıydı. Saat sekizi geçmişti. Geniş, yatay pencereden giren günbatımının ışınları havadaki incecik tozları aydınlatıyordu. Çevremdeki eşyaları gözlemliyordum: Sedirin yatak olarak kullanıldığı belliydi, şilteyi ancak gizleyen çiçekli kreton örtü, bir yanda üstü açılmış duran kocaman beyaz yastık; sedirle, üstünde oturduğum tek koltuğun arasına konulmuş, oryantalimsi bir zevke

uygun siyah sehpa; her yana dağıtılmış parşömen taklidi abajurlar; bir alay çekmecesi bulunan, eski püskü bir avukat yazıhanesinin cenazemsi siyahı üstünde göze çarpan krem rengi telefon; duvarları süsleyen ufak yağlıboya tablolar. Kendi kendime bizim Giampi'nin, Alberto'nun "Novecento" mobilyalarına burun kıvırmak için amma da cesareti varmış (Başkalarının karşısında öyle amansız bir yargıç kesilmesini sağlayan ahlakçılığının, sıra kendine ve kendi eşyalarına gelince öylesine hoşgörülü davranmasına izin vermesi mümkün müydü?) diyordum ki, ansızın, yüreğimin Micòl'ün düşüncesiyle sıkıştığını hissederek –ve o kendi eliyle sıkıştırıyormuş gibi oluyordum–, Malnate'ye iyi davranmak, tartışmayı, çekişmeyi bırakmak konusundaki yeminimi tekrarladım.

Uzaklarda, Pontelagoscuro şeker fabrikalarından birinin sireni çaldı. Hemen ardından, ağır adımlar bahçenin çakıllarını gıcırdattı.

Yargıcın sesi duvarın hemen öbür yanından çınladı.

"Hey, mühendis bey," diyordu, iyice genizden gelen bir vurguyla, "bakın, evinizde sizi bekleyen bir arkadaşınız var."

"Arkadaşım mı?" dedi Malnate soğuk bir sesle. "Kimmiş peki?"

"Gidin, gidin..." diye cesaret verdi beriki. "Bir arkadaş dedim ya."

Uzun boylu, cüsseli, belki de tavanın alçaklığından ötürü büsbütün uzun boylu, büsbütün irikıyım gelen Malnate eşikte belirdi.

"Yok yahu!" dedi hayretle, şaşkınlığından gözlerini iri iri açarak ve gözlüğünü burnunun üstünde düzelterek.

İlerledi, sağ elimi kuvvetle sıktı, omuzuma birkaç şaplak indirdi, tanıştığımızdan beri onu hep karşıma dikilir gören benim için, öylesine nazik, saygılı, iletişime hazır bir Malnate'ye yeniden kavuşmak çok tuhaf geldi. Ne oluyor acaba? –diye soruyordum kendi kendime, kafam karışmıştı–. Yoksa onun tarafında da bana olan davranışını tümüyle değiştirme kararı mı olgunlaşmıştı? Kim bilir. Açık olan şuydu ki, şimdi, onun evindeyken, Alberto ile Micòl'ün dikkatli bakışları altında nice kez çarpıştığım o sert tartışmacıdan eser yoktu. Kendisini görmemle bunu anlamam bir olmuştu: Finzi-Contini'lerin evinin dışında, bizim aramızda her türlü zıtlık (Düşünüyordum da, son zamanlarda birbirimizi aşağılayacak denli kavga etmiş, handiyse birbirimize el kaldıracak hale gelmiştik!) nedeni kaybolmaya, güneşte sis gibi dağılıp gitmeye hükümlüydü.

O arada Malnate'nin çenesi açılmıştı, inanılmaz bir lafazanlık ve sıcaklıkla konuşuyordu. Bahçeden geçerken ev sahibiyle karşılaşmış mıyım, karşılaştıysam bana nazik davranmış mı diye sordu. Karşılaştım diye yanıtladım, gülerek sahneyi anlattım.

"Neyse, sevindim."

Yargıç ve karısı üstüne bilgi vererek sürdürdü lafı, her ikisiyle de birkaç cümle konuştuğumu söyleme fırsatı bırakmadı: Çok iyi insanlar –dedi–, ama ikisi de onu "koskoca dünyanın" tuzakları ve tehlikelerinden koruma iddiasıyla bütünüyle işlerine biraz fazla burunlarını sokuyorlarmış. Yargıç bey, antifaşist olduğu kuşku götürmediği (tutkulu bir kralcıymış) halde, başına dert açılsın istemiyormuş, o yüzden sürekli dikkat etme durumundaymış, Malnate'nin gelecekte Özel Mahkeme'nin müşterileri arasına katılmasının pek mümkün olduğunun (birkaç kez aynen böyle demiş) kokusunu almış, gizliden gizliye eve tehlikeli kimseleri, sürgünden dönen birini, gözaltında tutulan birini, ortalığı karıştıran birini falan sokmasından korktuğu belliymiş. Edvige Hanım'a gelince, o da hep diken üstündeymiş. Birinci katın panjurlarının aralıklarının ardına günlerce oturup kalıyormuş, ya da geceleyin bile, onun döndüğünü işittikten sonra, kapısının önüne dikiliyormuş. Ama onun kaygıları bambaşka yöndeymiş. Kentini iyi bilen bir Ferraralı olarak (çünkü kızlık adı Santini olan hanım Ferraralıymış), ister evli ister bekâr, bu kentin kadınlarının ne mene olduklarını çok iyi bilirim diyormuş. Onun fikrince, yalnız başına, üniversite mezunu, yabancı, bağımsız girişli bir ufak daire sahibi bir delikanlı, Ferrara'da mahvolur demekmiş: Kadınlar pençelerini takarlar, çok geçmeden, belkemiğini tam bir *"oss boeucc"e** dönüştürürlermiş. O mu? O, tabii, ev sahibesinin kaygılarını gidermek için elinden geleni yapıyormuş. Yine de durum apaçık ortadaymış: "Madam" Lalumìa, onu sırtında atlet fanilası, ayağında pijama pantolonu ve pantuflalarıyla, burnunu mutfakta kaynayan tencerelerden çıkarmayan miskin bir konuğa dönüştürmeyi başarmadıkça huzura kavuşmayacakmış.

"Yani, aslında neden olmasın?" diye karşı çıktım. "Senin lokantalarda aşçı dükkânlarından sık sık yakındığını işittim sanıyorum."

"Bu doğru" diye onayladı olağanüstü bir uysallıkla, beni hayretten hayrete düşüren bir uysallıktı. "Zaten yararı da yok. Özgür-

* Lehçe: içi boşalmış kemik. (ç. n.)

lük çok güzel şey, kuşkusuz, ama insan bir an gelip de kendine sınırlar koymazsa" (bunu söylerken bir göz kırptı), "sonumuz ne olur ya?"

Hava kararmaya yüz tutmuştu. Malnate boylu boyunca uzanmış olduğu sedirden kalktı, gidip ışığı yaktı, sonra banyoya geçti. Sakalım biraz uzamış gibi –dedi banyodan–. Tıraş olacak kadar vakit verir miymişim? Sonra birlikte dışarı çıkarmışız.

Böyle laflamayı sürdürdük, o banyoda, ben odada.

O gün öğleden sonra da Finzi-Contini'lerin evine gittiğini anlattı, şimdi oradan geliyormuş. İki saatten fazla oynamışlar: Önce onunla Micòl, sonra onunla Alberto, sonunda üçü birlikte. *Amerikan usulü* oyundan hoşlanıyor muydum?

"Pek hoşlanmam," diye yanıtladım.

"Anlıyorum" diye fikir birliği etti. "Sen oynamayı iyi biliyorsun ya, Amerikan usulü sana pek anlamlı gelmiyordur. Ama eğlenceli oluyor."

"Kim kazandı?"

"Amerikan usulünde mi?"

"Evet."

"Micòl, tabii!" diye kıkırdadı. "Onunla baş edebilene aşk olsun. Kortta da tam bir canavar..."

Ardından nasıl olup da kaç gündür ortalarda gözükmediğimi sordu. Ne olmuştu, bir yere mi gitmiştim?

Ben de, Micòl'ün bana dediği şeyi, yani birkaç gün ortadan sırrolup da döndüğüm her seferinde kent dışındaydım, yolculuğa çıktım dediğimde, kimseyi inandıramadığımı anımsayarak, canım sıkıldı diye yanıtladım, son zamanlarda sık sık varlığımın hoşa gitmediği, en çok da Micòl'ün benden hoşlanmadığı izlenimini edindiğimi, o yüzden "bir süre uzak kalmaya" karar verdiğimi söyledim.

"Yok canım, ne diyorsun!" diye şaşırdı. "Bence Micòl'ün sana karşı hiçbir şeyi yok. Yanılmadığına emin misin?"

"Yüzde yüz."

"Sen bilirsin" diyerek iç geçirdi.

Başka şey eklemedi, ben de sustum. Kısa süre sonra banyodan çıktı, tıraş olmuştu, gülümsüyordu. Duvarlarda asılı duran zevksiz tabloları incelediğimi fark etti.

"E, inimi nasıl buluyorsun? Henüz fikrini bildirmedin."

Yanıtımı karşılamaya hazır beklerken, eskiden yaptığı gibi alayla sırıtıyordu, ama aynı zamanda, gözlerinde okuyordum, beni hırpalamamaya kararlıydı.

"İmreniyorum sana" diye yanıtladım. "Keşke benim de böyle bir mekânım olsaydı! Hep düşlemişimdir."

Hoşnut bir bakış yöneltti bana. Aynı fikirdeyim –diye onayladı– Lalumia çiftinin ev döşeme zevkinin sınırlarının pek iyi farkında olmakla birlikte. Ama tipik küçük burjuva ("küçük burjuvazi hiç de" –diye gözlemledi ayraç içinde– "ulusun orta direğini, belkemiğini oluşturuyor değil") işi olan zevklerinde yine de canlı, yaşamsal, sağlıklı bir şey varmış ve o da herhalde sıradanlığı ve bayağılıyla doğru orantılıymış.

"Sonuçta nesneler, nesneden öte bir şey değildirler" dedi. "İnsan niçin onlara köle olsun ki?"

Örnek olarak Alberto'ya bak –diye sürdürdü–. Amma da iş yahu! Seçkin, kusursuz, hatasız nesnelerle çevrili yaşaya yaşaya, günün birinde onun da yazgısı...

Sözünü tamamlamadan kapıya doğru ilerledi.

"O nasıl?" diye sordum.

Ben de ayağa kalkmış, eşikte arkasından yetişmiştim.

"Kim, Alberto mu?" diye sordu irkilerek.

Onayladım.

"Öyle ya," diye sürdürdüm. "Son zamanlarda biraz yorgun, biraz yıpranmış görünüyordu. Sana da öyle gelmiyor mu? Galiba sağlığı iyi değil."

Omuzlarını kaldırdı, sonra ışığı söndürdü. Önümden dışarı, karanlığa çıktı ve bahçe parmaklığına varıncaya dek tek söz etmedi, yalnız yarı yolda, pencereden bakan Lalumia Hanım'ın "İyi akşamlar"ına yanıt verdi, parmaklığa varınca, akşam yemeğine onunla birlikte *Giovanni*'ye gitmemi önerdi.

7

Kendimi aldatıyor değildim, hayır. Malnate beni Finzi-Contini'lerin evinden uzak tutan bütün nedenleri pekâlâ biliyordu (bunu o zaman da çok iyi fark ediyordum), hepsini mi hepsini. Buna karşın, konuşmalarımızda o konuya hiç değinilmiyordu. Finzi-Contini konusunda ikimiz de olağanüstü bir ketumluğu ve duyarlığı koruyorduk, özellikle ben de ilk akşam ne söylemişsem hepsine inanmış gibi yapmasına minnettardım, yani kurduğum oyuna katılıp bana ayak uydurmasına minnet duyuyordum.

Hemen her akşam görüşüyorduk. Temmuzun ilk günlerinden başlayarak, ansızın bastıran boğucu sıcak kenti boşaltmıştı. Çoğunlukla ben ona gidiyordum, akşam yediyle sekiz arasında. Evde bulamadığımda sabırla bekliyordum, bazen Edvige Hanım'ın gevezelikleriyle oyalanıyordum. Ama çoğu kez işte oradaydı, yalnız başına, atletiyle sedire uzanmış, elleri ensesinde kenetli, gözlerini tavana dikmiş oluyordu ya da oturmuş, annesine mektup yazıyordu, ona derin, biraz abartılı bir sevgiyle bağlıydı. Beni görür görmez, acele banyoya kapanıp tıraş oluyordu, sonra birlikte çıkıyorduk, yemeği de yine birlikte yiyeceğimiz çoktan belliydi.

Alıştığımız *Giovanni*'ye gidiyor, dışarıda, Castello'nun karşısında yer alıyorduk, kuleleri başımızın üstünde Dolomiti dağlarının yamaçları gibi dimdik yükseliyordu, yine onlar gibi, tepeleri günün son ışıklarıyla aydınlanıyordu; ya da Reno Kapısı dışında ufak bir lokanta olan *Voltini*'ye gidiyorduk, güneye dönük ve o zamanlar kırlara bakan hafif bir sundurmanın altındaki masalarından birine oturunca, bakışlarımız ta havaalanının göz alabildiğine çayırlarına kadar uzanabiliyordu. Ama en sıcak akşamlarda, kente yönelmek yerine, güzelim Pontelagoscuro yolu boyunca uzaklaşıyorduk, Po üzerindeki demir köprüyü aşıyorduk ve setin üstünde, nehir sağımızda, Veneto kırları solumuzda, yan yana, pedallara kuvvet, on beş dakika sonra, Pontelagoscuro ile Polesella'nın ortasında, yılanbalığı kızartmasıyla ünlü Dogana Vecchia'nın tek başına yükselen kocaman yapısına ulaşıyorduk. Yemeğimizi hep

çok yavaş yiyorduk. Geç saatlere değin masadan kalkmıyor, Lambrusco ve hafif Bosco şarabı içiyor, pipolarımızı tüttürüyorduk. Yok eğer yemeği kentte yediysek, bir an geliyor, peçetelerimizi masanın üstüne bırakıyor, her birimiz kendi hesabımızı ödüyorduk, ardından bisikletlerimizi yanımızda yürüterek, Giovecca Caddesi boyunca, Castello'dan Prospettiva'ya değin bir aşağı bir yukarı ya da Cavour Caddesi boyunca, Castello'dan istasyona değin gezinmeye koyuluyorduk. Sonra, genellikle vakit gece yarısına yaklaşıyorken, beni evime kadar götürmeyi öneren o oluyordu. Saatine bir göz atıyordu, gidip uyuma vaktidir diyordu (her ne kadar fabrikanın sireni "teknisyenler" için ancak sekizde çalıyorsa da –diye ekliyordu çoğu kez, tumturaklı tonla–, "en geç" altı kırk beşte ayakları yataktan sarkıtmak gerekirmiş), kimi kez ben onu evine götüreyim diye ne denli ayak diresem de, asla izin vermiyordu. Zihnimde ondan kalan son imge hep aynıydı: Bisikleti bacaklarının arasında, sokağın ortasında durmuş, dış kapıyı güzelce yüzüne kapatmamı bekliyordu.

Yemekten sonra, iki üç akşam gide gide Reno Kapısı'nın istihkâmlarının üstüne tırmandık, o yaz orada, bir yandan Havagazı Deposu'na, öte yandan Travaglio Meydanı'na yukarıdan bakan düzlükte, bir lunapark kurulmuştu. Üç kuruşluk bir lunaparktı, ufak bir at sirkinin bozarmış yamalı bezden mantar biçimi çadırının çevresinde toplanmış yarım düzine dolayında atış kulübesinden oluşuyordu. Yer bana çekici geliyordu. Oraya sıkça giden zavallı fahişelerden, aylak delikanlılardan, askerlerden, kenar mahallelerin biçare oğlancılarından oluşan hüzünlü toplum beni çekiyor, duygulandırıyordu. Alçak sesle Apollinaire'den, Ungaretti'den dizeler okuyordum. Malnate, isteği dışında sürüklenen biri havasıyla, beni "en berbat bir dekadanlık"la suçlamakla birlikte, yemeği *Voltini*'de yedikten sonra, oraya, tozlu meydana tırmanmaktan, bir karpuzcunun yaktığı lüks lambasının başında bir dilim karpuz yemekten ya da yirmi dakika kadar süreyle atış yapmaktan aslında hoşlanıyordu. Çok başarılı bir nişancıydı bizim Giampi. Uzun boylu, cüsseli, sırtında yaz başından beri gördüğüm krem rengi safari ceketiyle, bağa çerçeveli kalın gözlüğünün ardından hedefe nişan alırken kılı kıpırdamıyordu; atış barakalarından birindeki yüzü gözü boyalı, ağzı bozuk Toscanalı kızın –oraların kraliçesiydi diyelim– düşgücünü harekete

geçirmiş olacaktı ki, Travaglio Meydanı'ndan kalenin tepesine çıkan ufak taş basamakları tırmanır tırmanmaz hemen, buyurgan bir sesle, bizi barakasında duraklamaya davet ediyordu. Malnate hedefi tutturmaya çalışırken, kız, açık saçık imalar içeren alaylı iltifatlarını esirgemiyordu, o da ilk gençliğinde genelevlerde uzun saatler geçirmiş olan bir erkeğin tipik rahatlığıyla, çok nükteli yanıtlar vererek savuşturuyordu.

Sıcağın büsbütün boğuculaştığı bir ağustos akşamı ise bir açık hava sinemasına daldık, hiç unutmuyorum, Cristina Söderbaum'un oynadığı bir Alman filmi vardı. Girdiğimizde film başlamıştı, dikkatli olmamı, vıdı vıdıyı kesmemi, zaten bir şeye benzemediğini tekrarlayıp duran Malnate'ye kulak asmadan, alaylı yorumlar fısıldamaya koyulmuştum. Meğer yerden göğe kadar haklıymış Malnate. Nitekim, önümüzdeki sıradan bir adam, perdenin beyazımsı fonu üzerinde birden ayağa kalkarak, bana tehditli bir sesle susmamı buyurdu. Bir sövgüyle yanıt verdim, beriki "*Fora, boia d'un ebrei*!"* diye bağırdı, aynı anda üstüme atılarak gırtlağımdan yakaladı. Bereket, Malnate tek söz etmeden, saldırganı ânında şiddetle geri, iskemlesine itti ve beni sürükleyerek dışarı çıkardı.

"Ahmağın dik âlâsısın sen," diye payladı beni, bisikletleri park ettiğimiz yerden alelacele aldıktan sonra. "Şimdi yallah, tüy bakalım, hem dua et ki herif bilerek söylemedi."

Böylece akşamlarımızı art arda deviriyorduk, hep karşılıklı birbirimizi kutlar gibiydik, Alberto varken yaptığımız gibi çatışmadan gevezelik edebiliyoruz diye, o nedenle de kendisinin salt bir telefon edip çağırsak, evden çıkıp bizimle birlikte dolaşmaya gelebileceği olasılığını hiç göz önüne almıyorduk.

Siyaset konularını artık bir yana bırakmıştık. Her ikimiz de diplomatik heyetleri epey zamandır Moskova'ya ulaşmış bulunan Fransa ile İngiltere'nin sonunda SSCB ile anlaşacaklarından pek emindik (bizim kaçınılmaz saydığımız o anlaşma hem Polonya'nın bağımsızlığını, hem barışı kurtaracaktı ve dolaylı sonucu Çelik Paktı'nın bozulması, hiç değilse Mussolini'nin devrilmesi olacaktı), artık hemen hep edebiyat ve sanattan konuşuyorduk. Sesini hiç yükseltmemekle, tartışmanın ölçüsünü hiç kaçırmamakla birlikte (öte yandan kendisi –diyordu–, sanattan ancak bir yere değin

* "Defol, Yahudi iti!" (ç. n.)

anlıyormuş, mesleği sanat değilmiş), Malnate en çok sevdiklerimi toptan reddetmekten geri durmuyordu: Eliot'u da, Montale'yi de, García Lorca'yı da, Yesenin'i de. Benim, duygulanarak *Non chiederci la parola che squadri da ogni lato** dizelerini ya da *Lamento por Ignacio*'dan** parçaları okuyuşumu dinliyordu ve her seferinde onun yüreğine dokunduğumu, kendi zevkime uydurduğumu umuyordum, ama boşuna. Başını iki yana sallayarak hayır, diyordu, Montale'nin *ciò che* non *siamo, ciò che* non *vogliamo**** dizesi onu hiç etkilemiyormuş, kayıtsız bırakıyormuş, gerçek şiir reddin üstüne temellendirilemezmiş (Leopardi'yi rahat bırakaymışım, lütfen! Leopardi başka şeymiş, hem sonra şunu unutmasaymışım ki *Ginestra*'nın yazarıymış), tam tersine, onaylama üstüne temellendirilebilirmiş, Şairin, son elde, düşman Doğa'ya ve Ölüm'e karşı çıkarmaktan *geri duramayacağı evet*in üstüne temellendirilebilirmiş ancak. Morandi'nin tablolarını da sevmiyormuş –öyle diyordu–: Eften püften şeylermiş, inceliklerine kuşku yokmuş, ama onun fikrince fazla "öznel" ve "gerçeklerden kopuk"muşlar. Gerçek karşısında korku, yanılma korkusu: Morandi'nin natürmortları aslında bunu dile getiriyormuş, şu dillere destan şişeli, çiçekli tabloları; ve korku, sanatta, her zaman için kötü bir danışman olmuşmuş... Bunlara, içimden lanet okusam da, karşı çıkaracak bir mantık bulamıyordum asla. Ertesi gün, öğleden sonra, ne mutlu ona, mutlaka Alberto ile Micòl'ü göreceğini, belki de onlara benden söz edeceğini düşünmem, her türlü isyan hevesimi kırmaya, beni kabuğumun içinde kalmaya zorluyordu.

Yine de dizginleri kemiriyordum.

"Tamam, ama sen de, sonuçta," diye karşı çıktım bir akşam, "sen de çağdaş edebiyatı, yani şu anda yaşamakta olan tek edebiyatı kökünden reddetmektesin, oysa onun, *bizim* edebiyatımızın, yaşamı kökünden reddetmesine dayanamıyorsun, ikisi aynı şey. Sence doğru mu yani? Senin ideal şairlerin Victor Hugo ile Carducci olarak kalıyor. Kabul et bunu."

"Neden olmasın?" diye yanıtladı. "Bence Carducci'nin cumhuriyetçi şiirleri, siyasette U dönüşü yapmadan, daha doğrusu bunayıp

---

* Montale'nin ünlü şiirinin başlangıcı: *"(Ruhumuzu) her yanından kavrayacak sözü isteme bizden"* (ç. n.)

** García Lorca'nın ünlü şiiri: *"Ignacio için ağıt"* (ç. n.)

*** Montale'nin aynı şiirinin son dizesi: *"olmadığımız şeyi, istemediğimiz şeyi"* (ç. n.)

da Yeni-Klasikçiliğe ve Kralcılığa iman etmeden önce yazdıklarının tamamı yeni baştan keşfedilmeye değer. Bu yakınlarda onları yeniden okuduğun oldu mu hiç? Bir dene bak, göreceksin."

Onları yeniden okumadığım, yeniden okumaya hiçbir isteğimin de olmadığı yanıtını verdim. Bana göre onlar da vatan-millet edebiyatıyla şişirilmiş, içi boş "borazancılıklar"dı. Anlaşılmaları bile olanaksızdı. Keyifli bir yanları varsa o da şuydu: Anlaşılmazlıkları, yani, aslında "gerçeküstü" olmaları.

Yine de bir akşam, belki de hünerli görünme kaygısından çok, belli belirsiz bir yüreğimi açma, uzun süredir benliğimi zorlayan içimi dökme gereksinimine uyarak, ona kendi şiirlerimden birini okuma isteğine karşı koyamadım. Trende yazmıştım, tezimi tartıştıktan sonra Bologna'dan dönerken ve her ne kadar birkaç hafta boyunca, o günlerdeki derin umutsuzluğumu, kendi kendime karşı duyduğum dehşeti aynen yansıttığına inandıysam da, şimdi, yavaş yavaş Malnate'ye okurken, olanca sahteliğini, nasıl da edebiyat paraladığımı açık seçik görüyordum ve ürkmekten çok, rahatsızlık duyuyordum. Giovecca Caddesi boyunca yürümekteydik, aşağıda, Prospettiva taraflarındaydık, ötesinde kırın karanlığı yoğun, bir tür kara duvar gibi yükseliyordu. Ağır ağır okuyordum şiiri, temposunu duyurmaya uğraşıyordum, defolu, biçare malımı sağlam diye yutturmak için sesime dramatik bir ton yüklüyordum, ama son dizelere yaklaştıkça, gösterimin kaçınılmaz başarısızlığına büsbütün inanıyordum. Oysa yanılıyormuşum. Bitirir bitirmez, Malnate beni olağanüstü bir ciddiyetle süzdü, sonra şiiri çok, ama pek çok beğenmiş olduğuna inanmamı istedi, ağzım açık kalmıştı. Bir kez daha okumamı istedi (isteğini ikiletmedim). Sonra da kalktı, kendi mütevazı fikrine göre, benim "liriğim"in, tek başına, "Montale ile Ungaretti'nin ikisinin bir arada bütün o acıklı çırpınışlarından" daha değerli olduğunu iddia etti. Dizelerimde sahici bir ıstırap, yepyeni, gerçek bir "ahlaksal yükümlülük" hissediyormuş. Malnate samimi miydi acaba? Hiç değilse o olayda, kuşkusuz samimiydi derim. Kesin olan şu ki, o akşamdan sonra, benim dizelerimi yüksek sesle, sürekli olarak yineleyip durdu, o birkaç dizede önemli bir "açılış" sezinlenebildiğini ileri sürüyordu, elyazmacılığının ve hermetizmin hüzünlü kuraklığında takılıp kalmış olan çağdaş İtalyan şiiri gibi bir şiir açısından, onlar bir açılışmış. Bana gelince, itiraf etmekten utanmıyorum, orada durup onu dinlemek

artık eskisi kadar sıkmaz olmuştu beni. O beni göklere çıkardıkça, arada sırada cılız bir yok canım demekle yetiniyordum, şimdi düşünüyordum da, yüreğim, aşağılık olmaktan çok, iç sızlatan bir minnet ve umutla doluydu.

Her neyse, Malnate'nin şiir alanındaki zevklerine gelince, burada şunu eklemek zorunluğunu duyuyorum: Gerçekten yeğlediği yazarlar ne Carducci ne de Victor Hugo idi. Carducci ile Hugo'ya bir faşizm karşıtı olarak, bir marksist olarak saygı duyuyordu: Ama özüne sadık bir Milanolu olarak, büyük tutkusu Porta* idi: Ben o güne değin Belli'yi** hep ondan üstün görmüştüm, oysa hayır, yanılıyorsun –diye iddialaşıyordu Malnate–, Belli'nin kasvetli, "karşı-reformcu" tekdüzeliğini, Porta'nın farklı ve sıcak insancıllığıyla karşılaştırmak hiç olacak iş miydi?

Onun yüzlerce dizesini ezberden okuyabiliyordu.

Bravo el mè Baldissar! Bravo el mè nan!
Leva poeù vora de vegnì a trovamm:
T'el seet mattascion porch che maneman
L'è on mes che no te vegnet a ciolamm?
*Ah Cristo! Cristo! Com'hin frecc sti man!****

Yürüye yürüye Sacca Sokağı'na, ya da Colomba Sokağı'na yaklaştığımız ya da Volte Sokağı'ndan yukarı ağır ağır çıkarken bir yandan genelevlerin aralık kapılarından, aydınlık içlerine göz attığımız her gece, davudî sesiyle okuyordu o dizeleri. *Ninetta del Verzee*'nin tamamını ezbere biliyordu, bana onu keşfettiren de kendisi olmuştu.

Parmağını tehdit yollu sallayıp kurnazca bir imayla gözünü kırparak (Milano'da geçirdiği gençliğinin uzak bir olayını ima ediyordu, sanıyordum), sık sık şöyle fısıldıyordu:

* Carlo Porta (1775-1821): Milano lehçesinin en büyük şairi sayılır. Burada anılan ve yöre halkının renkli tiplerini olanca canlılığıyla anlatan *"El lament del Marchionn de gamb'avert"* ve *"La Ninetta del Verzee"* en ünlü yapıtlarındandır. (ç. n.)

** Giuseppe Gioacchino Belli (1791-1863): Porta'dan aldığı örnekle, kendi doğum yeri olan Roma lehçesinin büyük şairi olmuştur. (ç. n.)

*** *Aferin benim Baldissarım! Aferin benim yavrum!*
Ziyaretinin zamanı geldi de geçiyordu:
Biliyor musun, seni alçak seni,
neredeyse bir ay oluyor oynaşmaya gelmeyeli?
Ah Tanrım, Tanrım! Elleri de buz gibiymiş bu adamın!

Nò Ghittin: no sont capazz
de traditt: nò, stà pur franca.
Mettem minga insemma a mazz
coj gingitt e cont'i s'cianca...[*]

falan filan. Ya da içli, buruk bir sesle başlıyordu:

Paracar, che scappee de Lombardia....[**]

sonenin her dizesini göz kırparak vurguluyordu, tabii ki Napoleon askerlerine değil, faşistlere gönderme yapıyordu.

Ragazzoni'nin ve Delio Tessa'nın şiirlerini de bir o kadar heyecanla, yüreğinde duya duya okuyordu: Özellikle de Tessa'nınkileri, oysa –bir kez kendisine de açıkça belirtmiştim– "klasik" bir şair olarak nitelenemezdi o, öyle ya, her yanından dekadan *alacakaranlık*[***] duygusallığı akıyordu. Ama aslında, Milano ve lehçesiyle ilişkili her şeye karşı olağanüstü bir hoşgörüsü vardı. Her şeyini kabulleniyordu Milano'nun, her şeyine babacanlıkla gülümsüyordu. Milano'da dekadan edebiyat bile, faşizm bile olumlu bir şeyler içeriyormuş.

Şöyle okuyordu yüksek sesle:

Pensa ed opra, varda e scolta,
tant se vive tant se impara;
mi, quand nassi on'altra volta,
nassi on gatt de portinara!

Per esempi, in Rugabella,
nassi el gatt del sur Pinin...
... scartoseij de coradella,
polpa e fidegh, barettin

---

* *Hayır, Margheritacığım, elimden gelmez*
aldatmak seni: Hayır, rahat olsun için.
Muhabbet tellallarıyla, serserilerle
bir kefeye koyma beni...

** *Lombardiya'dan uzaklaşan yollar...* (ç. n.)

*** "Alacakaranlıkçılık" (*"Crepuscolarismo"*) İtalya'da 20. yüzyıl başlarında gelişen bir yazın akımıdır; deyim, renklerin solup sönükleştiği bir dönemin ve durumun eğretilemesi olarak kullanılır. Bu akım şairleri Carducci'ninkiler gibi, destansı, yüce içerikli konulardan uzaklaşıp belirsiz bir hüzün duygusuna sığınmışlar, İtalyan yazınının "günbatımı"nın temsilcisi olarak ortaya çıkmışlardır. (ç. n.)

*del patron per dormigh sora...**

ve gülüyordu kendi kendine, sevecenlik ve özlem dolu, gülüyordu.

Milano lehçesini tümüyle anlamıyordum, elbette, anlamadıklarımı soruyordum.

"Affedersin, Giampi," diye sordum bir akşam, "Rugabella da ne? Milano'da bulundum tabii, ama orayı iyi tanıdığımı söyleyemem kuşkusuz. İnanır mısın? Yolumu bulmakta belki de en çok güçlük çektiğim kent orası: Venedik'ten bile beter!"

"Nasıl olur!" diye yerinden sıçradı, tuhaf bir öfkeyle. "Öylesine açık seçik, öylesine mantıklı bir kenttir ki! Sen ne cesaretle Milano'yu Venedik denen, o ıslak helayı andıran boğucu kentle kıyaslarsın!"

Ama ardından, hemen sakinleşerek, açıkladı: Rugabella, Katedral dolaylarında, kendisinin doğduğu bir sokakmış, annesiyle babası hâlâ orada oturuyorlarmış ve birkaç aya kadar, belki de yıl sonundan önce, (Milano'daki Genel Müdürlük'tekiler nakil dilekçesini çöp sepetine atmazlarsa) kendisi de dönüp orada oturmaya niyetliymiş. Çünkü tabii, –diye belirtti–: Ferrara çok güzel, capcanlı, politika dahil birçok bakımdan ilginç bir kentmiş gerçi. Burada geçirdiği iki yılın deneyimini önemli, hatta esas sayıyormuş. Ama ne de olsa insanın kendi evi başkaymış, annesi başkaymış ve Lombardiya göğü "güzel olduğunda öylesine güzelmiş ki", yeryüzünde onunla kıyaslanabilecek başka hiçbir gökyüzü yokmuş, en azından kendisi için.

---

* *Düşün ve çalış, bak ve dinle,*
ne denli çok yaşarsan o denli çok öğrenirsin:
Ben bir daha doğduğumda,
bir kapıcının kedisi doğacağım!

Örneğin, Rugabella'da,
Bay Pinin'in kedisi doğacağım...
... paketler dolusu yürek, ciğer,
bir de efendimin beresi

üstünde uyuklayayım diye...

8

Söylediğim gibi, sürgünün yirminci günü tamamlanınca, Finzi-Contini'lerin evine yeniden gitmeye başlamıştım. Ancak pazar günlerini nasıl atlatacağımı bilmediğimden (eski lise arkadaşlarımla, örneğin Nino Bottechiari ve Otello Forti ile, ya da son yıllarda Bologna'da tanımış olduğum üniversite arkadaşlarımla ilişkileri canlandırmayı istesem de olanağı yoktu, hepsi yazlığa çıkmışlardı), bir an gelmiş, pazarları da gitmeye başlamıştım. Micòl de aldırış etmemişti, aramızdaki anlaşmaya harfiyen uymam konusunda asla uyarmamıştı.

Şimdi artık birbirimize pek teklifli davranıyorduk, fazlasıyla. Eriştiğimiz dengenin iğretiliğinin ikimiz de bilincindeydik ve bunu bozmamaya özen gösteriyorduk, gerek aşırı soğukluktan, gerekse aşırı sıkıfıkılıktan kaçınarak, yansız bir alanda kalmaya çalışıyorduk. Eğer Alberto tenis oynamak isterse –bu, gittikçe seyrekleşen bir şeydi–, ben seve seve dörtlüyü tamamlamaya rıza gösteriyordum. Ama çoğu kez üstümü değiştirmiyordum bile. Micòl ile Malnate'nin oynadıkları upuzun, hırslı teklerde hakemlik etmeyi yeğliyordum ya da kortun yanındaki şemsiyenin altında, Alberto'ya arkadaşlık ediyordum.

Onun sağlık durumu beni kaygılandırıyor, bunaltıyordu. Aklımdan bir türlü çıkaramıyordum. Zayıfladığından ötürü uzamış gibi görünen yüzüne bakıyordum, tam tersine kalınlaşmış, şişmiş boynundan soluğunun geçişini izlerken yakalıyordum kendimi, yüreğim sıkışıyordu. Esrarlı bir pişmanlık duygusunun altında ezildiğimi hissediyordum. Öyle anlar oluyordu ki, onun yeniden toparlandığını görebilmek için her şeyimi verirdim.

"Niçin biraz buradan uzaklaşmıyorsun?" diye sormuştum.

Dönüp beni süzmüştü.

"Ne o, beni sağlıksız mı görüyorsun?"

"Yani, sağlıksız diyemem de... Biraz zayıflamış gibisin, o kadar. Sıcaktan rahatsız mı oluyorsun?"

"Hayli rahatsız oluyorum."

Kollarını kaldırıp aynı zamanda havayı uzun uzun içine çekti.

"Bir süredir, azizim, zor soluk alıyorum. Buradan gitmek... İyi de *nereye*?"

"Dağ havası sana iyi gelir diye düşünüyorum. Dayın ne diyor? Muayene etti mi seni?"

"Etmez olur mu! Giulio Dayım bir şeyciğim olmadığını temin ediyor: O öyle diyorsa öyledir, değil mi? Yoksa bir tedavi verirdi... Hatta, dayıma göre her istediğimde tenis oynamamda sakınca yokmuş. Daha ne? Beni böyle perişan eden sıcaktır mutlaka. Nitekim hiçbir şey yemiyorum, kuş kadar yiyorum."

"E, öyleyse, madem sorun sıcak, niçin on beş günlüğüne dağa gitmiyorsun?"

"Ağustos ayında mı dağa? Aman eksik olsun. Hem sonra..." (bu noktada gülümsedi), "... hem sonra, *Juden sind* her yerde *unerwünscht*.* Unuttun mu yoksa?"

"Laf bunlar. Örneğin San Martino di Castrozza'da öyle değil. San Martino'ya gitmek hâlâ mümkün, hem Venedik'e, Alberoni'ye de... geçen hafta *Corriere della Sera*'da yazıyordu."

"Amma da kasvet. Ağustos bayramını otelde, şen, sporcu Levi ve Cohanim sürüleriyle dip dibe geçirmek hiç içimden gelmiyor, kusura bakma. Yerimden kıpırdamadan eylülü beklemeyi yeğlerim."

Ertesi akşam, dizelerimi yargısına sunma cesaretini gösterdiğimden beri Malnate ile aramızda oluşan yeni yakınlık ortamından yararlanarak, Alberto'nun sağlığı konusunu açmaya karar verdim. Hiç kuşkum yok –dedim–, bence Alberto'nun bir derdi var. Soluk alırken nasıl zorlandığını fark etmemiş miydi? Ve şimdiye değin evde hiç kimsenin, dayısının da babasının da onu iyileştirmek üzere en ufak bir girişimde bulunmamış olmaları kendisine en azından garip gelmiyor muydu? Doktor dayısı, hani şu Venedik'teki, ilaca inanmıyormuş, tamam, peki. Ama bütün ötekiler, kız kardeşi dahil? Sakin, melekler gibi gülümsüyorlardı, hiçbiri parmağını kımıldatmıyordu.

Malnate sesini çıkarmadan dinledi beni.

"Senin aşırı telaşlanmanı istemem" dedi sonunda, sesinde hafif bir sıkıntı gölgesiyle. "Gerçekten sana öylesine düşkünleşmiş mi geliyor?"

---

* Yahudiler her yerde istenmeyen kişi ilan edildiler. (ç. n.)

"Aman Tanrım!" diye patlak verdim. "İki ayda on kilo kaybetmiş olmalı!"

"Haydi, oradan! On kilo dediğin çok fazladır!"

"On değilse yedi, sekiz. En azından."

Sustu, düşüncelere dalmıştı. Ardından kabul etti: Bir süredir Alberto'nun sağlığının yerinde olmadığını fark etmişti. Öte yandan –diye ekledi–, biz ikimiz, boşuna telaşlanmadığımızdan emin miydik? Madem en yakın aile fertleri parmaklarını oynatmıyorlardı, Profesör Ermanno'nun yüzünde bile en ufak bir tedirginliğin gölgesi yoktu, o halde... Profesör Ermanno'yu alalım, Alberto'nun gerçekten bir rahatsızlığı olsa, herhalde tenis kortuna Imola'dan iki kamyon kızıl toprak getirtmeyi aklından bile geçirmezdi! Ha, tenis kortu demişken, birkaç güne kadar şu meşhur *out*ları genişletmek üzere çalışmaların başlayacağından haberim var mıydı?

Böylece Alberto'dan ve olası hastalığından yola çıkarak, farkına varmadan, gece sohbetlerimize o zamana değin tabu olan Finzi-Contini konusunu da sokmuş olduk. Her ikimiz de mayınlı arazide yürüdüğümüzün bilincindeydik ve işte bu yüzden hep büyük bir ihtiyatla, dengeyi bozmamaya özen göstererek ilerliyorduk. Ama şunu da belirtmeliyim ki, onlardan aile olarak, "kurum" olarak söz ettiğimiz her seferinde (o sözcüğü ilk ağzına alan hangimiz olmuştu, bilmiyorum, hoşumuza gittiğini anımsıyorum, güldürmüştü bizi), Malnate eleştirileri, hem de en sert eleştirileri bile esirgemiyordu. Ne karmaşık insanlar! –diyordu.– "Toplumsal açıdan" ne acayip, ne saçma, çözülmesi olanaksız çelişkiler yumağı! Kimi zamanlar, sahip oldukları binlerce hektarlık kırsal araziyi, o arazileri çapalayan binlerce rençperi, Korporatif Rejim'in disiplinli, uysal kölelerini düşündükçe, handiyse vahşi suratlı "normal" çiftçileri onlara yeğlemek geliyormuş içinden, hani 1920'de, 1921'de, 1922'de, kara gömlekli dayakçı ve hintyağcı çetelerini oluşturmak ve beslemek gerektiğinde, ellerini ceplerine atmakta bir an tereddüt etmemişlerdi. Onlar hiç değilse faşisttiler. İnsan eline bir fırsat geçirdiğinde, onlara nasıl davranacağından hiç kuşkusu olmazdı elbette. Oysa ya Finzi-Contini'ler?

İstese pekâlâ da anlayabilecek olan, ama anlamayı istemeyen, içinden anlamak gelmeyen kişinin haliyle başını sallıyordu: Ne denli ilginç, ne denli eğlenceli olursa olsun incelikler, karmaşıklıklar, kılı kırk yarmalar, bir an geliyor, yetiyorlardı, onların da sonu gelmeliydi.

Ağustos ortalarından sonra, bir gece geç vakit, Katedral'in yanında, Gorgadello Sokağı'ndaki bir şarapçıda birkaç kadeh içelim diye durmuştuk, bir buçuk yıl öncesine değin, tanınmış KBB uzmanı doktor Fadigati'nin muayenehanesi olan kliniğin birkaç adım ötesindeydik. Kadehleri yuvarlarken, Malnate'ye doktorun öyküsünü anlatmıştım, "aşk uğruna" intiharından önceki beş ay boyunca onun çok iyi dostuydum, belki de kentte kalmış son dostu (ben "aşk uğruna" demiştim: Malnate de tam öğrenci şenliklerinden kalma alaylı bir gülüşü esirgeyememişti). Fadigati'den, genellikle eşcinsellik konusuna ancak kısa bir adım vardı. O alanda Malnate hayli basit düşünüyordu: Tam bir *goi* –diye geçiriyordum aklından–. Ona göre oğlancılar yalnızca "bahtsızlar", ancak tıp ya da toplumsal koruma önlemleri açısından uğraşmaya değecek "saplantılı" biçarelerdi. Bense, tersine, aşk her şeyi haklı kılar, her şeyi kutsallaştırır, oğlancılığı bile, diyordum; dahası, aşk arı olduğunda, yani hiçbir çıkar gütmediğinde, her zaman anormaldir, toplum dışıdır, falan filan, tıpkı sanat gibi –diye eklemiştim–, sanat da arı, dolayısıyla yararsız olduğunda, bütün dinlerin rahiplerince reddedilir, sosyalizm dininin rahiplerince de. O güzelim kendini dizginleme niyetlerimizi bir yana bırakmış, bir seferlik olsun, neredeyse ilk zamanlardaki gibi kıran kırana tartışıyorduk, ta ki ikimiz de biraz kafayı bulmuş olduğumuzu fark edip karşılıklı kahkahayı basana değin. Ondan sonra, şarapçıdan çıkmış, yarı ıssız Listone'yi geçmiş, San Romano'dan yukarı tırmanmış, sonunda Volte Sokağı'nda amaçsız yürür bulduk kendimizi.

Kaldırımsız, çakıllı zemini çukurlarla dolu sokak her zamankinden de karanlık görünüyordu. Hemen hemen el yordamıyla, yalnızca genelevlerin aralık kapılarından sızan ışığın yardımıyla buluyorduk yolumuzu. Malnate âdeti üzere, Porta'dan dörtlükler okumaya başlamıştı: *Ninetta* değildi, hatırlıyorum, bu kez sıra *Marchionn di gamb avert*'e gelmişti.

Lament'i seçtiği her seferinde aldığı buruk, acılı ses tonuyla, alçaktan okuyordu dizeleri:

Finalment l'alba tance voeult spionada
*l'e comparsa anca lee di filidur...**

ama o noktada, ansızın duruvermişti.

* *Sonunda tan vakti, onca beklenilmiş,*
panjurların aralıklarından belirdi...

"Ne dersin," diye sordu, çenesiyle bir genelevin kapısını işaret ediyordu, "girip bir baksak mı?"

Önerinin olağandışı bir yanı yoktu. Yine de kendisiyle hep ciddi konuşmalar yapmış olduğum birinden geldiğinden ötürü, şaşırdım, ne diyeceğimi bilemedim.

"En iyilerinden biri değil bu" dedim. "On liret bile etmeyenlerden olmalı... Neyse, girelim bari."

İleri bir saatti, gecenin birini geçmişti, gördüğümüz kabul hiç de sıcak olmadı tabii. İlkin bir kocakarı, ufak giriş kapısının ardında bir hasır iskemleye oturmuş köylümsü bir kadın, itiraza başladı, bisikletleri istemiyormuş. Ardından *mama ortaya çıktı*, yaşı belirsiz, kupkuru, morumsu, gözlüklü, rahibe gibi simsiyah giysili bir kadıncağızdı, o da bisikletlerden ve saatten yakınıyordu. Sonra süpürgesine, tozbezine sarılmış, çöp sepetinin sapını koltuğunun altına sıkıştırmış odaları temizlemeye girişmiş hizmetçi kadın, biz ufacık giriş salonundan geçiyorken, adamakıllı küçümseyerek şöyle bir göz attı. Ama kızlar da yüz vermediler, oradaki tek ufacık salonda, bir öbek devamlı müşteri topluluğunun çevresinde, sakin sakin gevezelik etmekteydiler. Mama bizi ayrı bir ufak odaya almıştı, en az on dakika geçti, Malnate ile ben, karşılıklı oturmuştuk, tek söz etmedik (duvarların ardından kızların gülüşmeleri, müşteri-ahbaplarının öksürükleri ve uykulu sesleri geliyordu), neden sonra ufak tefek, ince havalı, saçlarını ensesinde toplamış, iyi aileden bir lise öğrencisi gibi derli toplu giyimli bir kız eşikte belirdi.

Pek canı sıkılmışa da benzemiyordu.

"İyi akşamlar" diye selam verdi.

Mavi gözleri alayla dolu, sakin sakin süzdü bizi. Sonra bana dönüp şöyle dedi:

"E, sen, maviş efendi, niyetin nedir bakalım?"

"Adın ne senin?" diye kekeleyebildim ancak.

"Gisella."

"Nerelisin?"

"Bolognalıyım!" dedi, gözlerini kim bilir ne vaat ediyormuşçasına iri iri açarak.

Ama doğru değildi. Sakin, kendine hâkim Malnate, hemen farkına vardı.

"Ne Bolognası be!" diye söze karıştı. "Bana kalırsa Lombardiyalısın, hem Milanolu falan da değilsin. Como dolaylarından olmalısın."

"Nereden bildiniz?" diye sordu beriki şaşkınlıkla.

O arada mamanın sansar suratı belirmişti.

"Eh," diye homurdandı, "galiba burada işi gevezeliğe vurdunuz."

"Yok canım" diye itiraz etti kız, gülümseyerek beni işaret etti. "Şu mavişin niyeti ciddi. Gidelim mi?"

Malnate'ye döndüm. O da bana cesaretlendirerek, sevecenlikle bakıyordu.

"Ya sen?" diye sordum.

Eliyle belirsiz bir hareket yaptı, şöyle bir gülüverdi.

"Beni kafana takma" diye ekledi. "Sen çık yukarı, ben beklerim."

Hepsi çarçabuk olup bitti. Aşağı döndüğümüzde, Malnate mamayla gevezeliğe dalmıştı. Piposunu çıkarmış hem laflıyor, hem tüttürüyordu. Fahişelere sağlanan "ekonomik koşullar", on beş günde bir değiştirilmeleri "mekanizması", "doktor kontrolleri" falan üstüne bilgi alıyordu, kadın da ona bir o kadar önem ve ciddiyetle yanıt vermekteydi.

"*Bon*" dedi sonunda Malnate, benim varlığımı fark ederek ayağa kalktı.

Girişe geçip kapının yanında üst üste duvara dayadığımız bisikletlere yöneldik, o arada pek nazikleşmiş olan mama önümüzden koşup kapıyı açıyordu.

"Hoşça kalın" diye vedalaştı Malnate.

Kapıcı kadının uzattığı ele birkaç para sıkıştırdım, ilk olarak ben dışarı çıktım.

Gisella geride kalmıştı.

"Hoşça kal, canım," diye çınladı sesi. "Yine gel, ha!"

Esniyordu.

"Hoşça kal" diye yanıtladım, çıkarken ben de.

"İyi akşamlar, beyler," diye fısıldadı saygıyla mama arkamızdan; kapıya kilit vurduğunu işittim.

Bisikletlere dayanarak, adım adım Scienze Sokağı'ndan Mazzini Caddesi'nin köşesine değin tırmandık, sonra sağa, Saraceno'ya saptık. Şimdi en çok konuşan Malnate'ydi. Milano'da, şöyle birkaç yıl oluyor –diye anlatıyordu–, San Pietro dell'Orto'daki ünlü genelevin bayağı devamlı müşterilerindenmiş, ama "sistemi" düzenleyen yasalar üstüne bilgi almak ancak bu akşam aklına gelmiş. Hey Tanrım, amma da hayatmış fahişelerinki! Hem Devlet, "ahlak Devleti" de ne aşağılıkmış, böyle bir insan eti pazarını düzenlemekle!

O noktada benim sessizliğimin farkına vardı.

"Neyin var?" diye sordu. "Kendini iyi hissetmiyor musun?"

"Yok canım."

"*Omne animal post coitum triste*"* dedi hüzünle. "Ama kafana takma," diye sürdürdü bir süre sustuktan sonra, ses tonunu değiştirerek. "Git, şöyle bir güzel uyku çek, görürsün bak, yarın her şey yine harika gider."

"Biliyorum, biliyorum."

Sola, Borgo di Sotto Sokağı'na saptık ve Malnate sağda, Fondo Banchetto Sokağı tarafındaki kulübelere işaret etti.

"Öğretmen Trotti buralarda oturuyor olmalı" dedi.

Yanıt vermedim. O öksürdü.

"Eh..." diye ekledi, "Micòl ile işler nasıl gidiyor?"

Ansızın yüreğimi açmak, içimi dökmek için büyük bir gereksinime kapıldım.

"Berbat gidiyor. Fena halde abayı yakmış durumdayım."

"Eh, bunun farkındayız" diye güldü babacanlıkla. "Hem de epeydir. Ama şimdi durum nasıl? Hep öyle hırpalıyor mu seni?"

"Yok. Gördüğün gibi, son zamanlarda, geçinmenin yolunu bulduk, bir yere kadar."

"Evet, eskisi gibi birbirinizi iğnelemediğinizi fark ettim. Yeniden dost olmanıza seviniyordum. Olmamanız saçmaydı."

Ağzım bükülüp çarpıldı, gözyaşlarım görüşümü buğulandırıyordu.

Malnate ne halde olduğumu ânında fark etti.

"Haydi, haydi," diye cesaretlendirdi, ne yapacağını bilemiyordu, "böyle kendini bırakmamalısın."

Zorlukla yutkundum.

"Hiç sanmam ki yeniden dost olalım" diye mırıldandım. "Yararı yok."

"Saçmalıyorsun" diye itiraz etti. "Oysa bir bilsen seni ne çok seviyor! Yokluğunda senden söz ediliyorken, kılına dokunanın vay haline. Öyle bir yerinden fırlıyor ki, engerek yılanı gibi. Alberto da seni hem seviyor, hem sayıyor. Hatta birkaç gün önce (birazcık boşboğazlık ettiysem kusuruma bakma...) senin şiirini onlara da okudum. Vay, vay, vay! Ne kadar beğendiler, hiç tahmin edemezsin: İkisi de, bak ne diyorum, ikisi de..."

---

* Latince: Bütün hayvanları çiftleştikten sonra hüzün basar. (ç. n.)

"Sevgilerini de saygılarını da ne yapayım bilmem" dedim.

O arada Santa Maria in Vado Kilisesi'nin önündeki meydancığa varmıştık. İn cin top oynuyordu, hem orada, hem ta Montagnone'ye değin Scandiana Caddesi'nde. Sessizce kilisenin yanındaki çeşmeye yöneldik. Malnate eğilip su içti, ardından ben de, hem içtim, hem yüzümü yıkadım.

"Bak," diye sürdürdü Malnate yeniden yola koyulurken, "bana kalırsa sen hata ediyorsun. Böyle zamanlarda, insanların arasındaki en değerli şey karşılıklı sevgi ve saygıdır, dostluktur yani. Öte yandan ben sanmıyorum ki... Zamanla pekâlâ mümkün... Bak, örneğin, neden tenis oynamaya daha sık gelmiyorsun, birkaç ay önce yaptığın gibi? Ortadan kaybolmak en iyi taktik demek değildir ki! Bana öyle geliyor ki, dostum, sen kadınları pek tanımıyorsun."

"Tamam da, beni ziyaretlerimi seyreltmeye zorlayan kendisi oldu zaten!" diye sözünü kestim. "Dediğine uymayayım mı yani? Her şey bir yana, orası onun kendi evi!"

Birkaç saniye sustu, düşünceliydi.

"Bana olanaksız geliyor" dedi sonunda. "Yani ikinizin arasında... ağır, tamiri olanaksız bir şey geçmiş olsaydı anlardım. Ama, sonuçta olan ne?"

Kararsızlıkla süzdü beni.

"Kusura bakma, pek... diplomatik bir soru değil, ama" diye yeniden başladı, bir yandan gülümsüyordu, "onu öpmeyi olsun başardın mı, hiç değilse?"

"Eh, evet, birçok kez," diye içimi çektim umutsuzlukla, "öpmez olaydım."

Ardından ilişkimizin öyküsünü bütün ayrıntılarıyla anlattım, başından başladım, geçen mayıs ayında, odasında olanları da atlamadım, dedim ki, o olayı olumsuz yönde koşullandırıcı, tamiri olanaksız görüyordum. O arada onu nasıl öptüğümü de anlatmak istedim, en azından, yalnız o kez yatak odasında değil, daha sonraları da onu nasıl öpmeyi denediğimi, onun da verdiği çeşitli tepkileri, kimi kez tiksintiyle, kimi kez o kadar da değil.

Bıraktı içimi dökeyim, bense öylesine dalmıştım, o buruk anılara kendimi öylesine kaptırmıştım ki, o arada Malnate'nin hiç renk vermeyen bir suskunluğa gömülmüş olduğunu fark etmemiştim.

Hemen hemen yarım saattir benim evin önünde duruyorduk.

Birden onun silkindiğini gördüm.

"Vay canına!" diye homurdandı, saatine bakarak. "Saat ikiyi çeyrek geçiyor. Derhal gitmek zorundayım, yoksa yarın sabah nasıl uyanırım?"

Bisikletine atladı.

"Hoşça kal, haydi..." diye vedalaştı, "topla kendini!"

Yüzünün bir tuhaf olduğunu gözlemledim, bozarmış gibiydi. Yoksa içimi dökmemden sıkılmış, sinirlenmiş miydi?

Hızla uzaklaşırken arkasından baktım. Beni orada öyle bırakıp gittiği o ilk seferdi, kapıyı kapatmamı beklememişti.

9

Vakit o denli geç olduğu halde, babam ışığını hâlâ söndürmemişti.

1937 yazında, bütün gazetelerde ırkçılık kampanyası başlayalı beri, ağır bir uykusuzluğa tutulmuştu, yazın, sıcakla birlikte, en şiddetli halini alıyordu. Bazı geceler hiç gözünü yummuyordu, biraz okuyor, biraz evde dolanıyor, biraz oturma odasında yabancı radyoların İtalyanca yayınlarını dinliyor, biraz annemin odasına gidip onunla konuşuyordu. Eve saat birden sonra dönersem, yatak odalarının peş peşe sıralı olduğu koridoru (ilk oda babamınkiydi, ikincisi anneminki, sonra Ernesto ile Fanny'ninkiler geliyordu, benim odam ta dipteydi) ona duyurmadan geçmeyi başarmam zor oluyordu. İstersem ayaklarımın ucuna basa basa yürüyeyim, hatta ayakkabılarımı çıkarayım, babamın keskin kulakları en ufak tıkırtıları ve hışırtıları işitiyordu.

"Sen misin?"

Tahmin edilebileceği gibi, o gece de denetiminden sıvışamamıştım. Genellikle onun "Sen misin?" sorusu üzerine adımları hemen hızlandırıyordum, işitmezlikten gelerek, dosdoğru geçip gidiyordum. Ama o gece yapamadım. Yıllar yılıdır hiç değişmeyen, ne çeşit sorulara ("Neden bu kadar geç dönüyorsun?", "Saatin kaç olduğundan haberin var mı?", "Neredeydin?", falan) yanıt vermek durumunda kalacağımı bile bile, duraklamayı seçtim. Kapıyı araladım, başımı içeri uzattım.

"Niçin orada duruyorsun öyle?" dedi hemen babam yataktan, gözlüğünün üstünden bana bir göz atarak. "Gir, bir dakika içeri gir."

Uzanmış sayılmazdı, gecelik entarisiyle oturuyordu, sırtıyla ensesini karyolanın açık renk oymalı ahşap başucuna dayamıştı, karnına kadar yalnızca çarşafla örtünmüştü. Onun da, çevresindeki her şeyin de nasıl bembeyaz olduğunu fark edip etkilendim: Saçları gümüş rengiydi, yüzü solgun, süzgündü, geceliği beyazdı, arkasına koyduğu yastık, çarşaf, karnının üstünde açık duran kitap, hepsi ve o beyazlık (hastane beyazlığı, diye aklımdan geçiriyordum), açık

renk gözlerini aydınlatan şaşırtıcı, olağanüstü dinginliğe, bilgelik dolu iyilik ifadesine nasıl da uyuyordu.

"Vakit amma da geç!" diye yorumladı gülümseyerek, bileğindeki su geçirmez Rolex'ine bir göz atarak, yatarken bile kolundan çıkarmazdı. "Saat kaç, biliyor musun? İkiyi yirmi yedi geçiyor."

On sekiz yaşına basıp da evin anahtarını verdiklerinden bu yana, galiba ilk kez o tümce beni sinirlendirmedi.

"Dolaştım biraz" dedim sakin sakin.

"Şu Milanolu arkadaşınla mı?"

"Evet."

"İşi gücü ne? Hâlâ öğrenci mi?"

"Ne öğrencisi. Yirmi altı yaşında artık. Çalışıyor. Sanayi Bölgesi'nde, kimyagerlik yapıyor, Montecatini'nin bir sentetik lastik tesisinde."

"Vay, vay, vay. Ben de kalkmış, henüz üniversitede diye düşünüyordum. Neden onu hiç akşam yemeğine çağırmıyorsun?"

"Ne bileyim... Annemin başında zaten yeterince iş var, bir de ben daha fazlasını çıkarmayayım diye."

"Yoo, hiç olur mu! Ne zahmet olacak. Bir tas çorba daha koyar, olur biter. Getir onu, getir. Peki... yemeği nerede yediniz, *Giovanni*'de mi?"

Onayladım.

"Ne güzel yemekler yediğinizi de anlat bari."

Kendi uysallığıma kendim de şaşırarak, seve seve yediklerimizi sıraladım: Benim seçtiğim yemekleri, Malnate'nin seçtiklerini. O arada oturmuştum.

"İyi etmişsiniz" diye onayladı babam sonunda, hoşnutlukla.

"Ya sonra," diye sürdürdü, biraz sustuktan sonra, "*duv'ela mai ch'a si 'ndà a far dann, tutt du*?* Bahse girerim" (o noktada yalanlamamı engellemek ister gibi elini kaldırdı), "bahse girerim, kadına gitmişsinizdir."

Aramızda o konularda hiç samimiyet olmamıştı. Bendeki amansız bir edep duygusu, şiddetli, mantıkdışı bir özgürlük ve bağımsızlık gereksinimim, onun o tür konulara girme yolundaki çekingen girişimlerini hep daha başından durdurmuştu. Ama o gece, hayır. Ona bakıyordum, öylesine apak, öylesine kırılgan, öylesine

---

* Lehçe: "*Bu ikisi nereye ne haltlar karıştırmaya gittiler acaba?*" (ç. n.)

ihtiyardı ki, sanki içimde bir şey, bir tür düğüm, bir yıllanmış gizli yumak, yavaş yavaş çözülür gibi oluyordu.

"Tabii" dedim. "Tam üstüne bastın."

"Geneleve gitmişsinizdir, tahmin ediyorum."

"Evet."

"Çok iyi etmişsiniz" diye onayladı. "Sizin yaşınızda, özellikle de senin yaşında, genelevler, sağlık dahil, her bakımdan, en sağlam çözümdür. Ama söyle bakayım, para durumun ne âlemde? Annenden aldığın cumartesi harçlığı yetiyor mu? Paran yetmezse, benden iste. Elimden geldiği kadarıyla destek olmaya çalışırım."

"Teşekkür ederim."

"Nereye gittiniz? Maria Ludargnani'ye mi? Benim zamanımda o ön cepheyi tutmuştu bile."

"Hayır. Volte Sokağı'ndakilerden birine."

"Sana vereceğim tek öğüt," diye sürdürdü, birdenbire ancak gençliğinde yaptığı, sonra, büyükbabam ölünce, yalnızca Masi Torello'nun arazisinin ve Vignatagliata Sokağı'ndaki iki binasının idari işleriyle uğraşmak üzere vazgeçtiği tıp mesleğinin dilini hatırlamıştı, "sana vereceğim tek öğüt, korunma önlemlerini *hiçbir zaman* elden bırakmamandır. İnsanı sıkar, biliyorum, insan vazgeçmeyi yeğler. Ama berbat bir frengi, halk diliyle belsoğukluğu, hatta daha beter bir şey kapmak işten bile değildir. Sakın unutma, eğer sabah uyandığında, kendinde bir terslik fark edecek olursan, *derhal* banyoya gel, bana göster. O durumda nasıl davranman gerektiğini söylerim ben."

"Anladım. Merak etme."

Bana başka bir şey sormanın en uygun yolunu aradığını hissediyordum. Artık üniversiteyi bitirmiştim ya –diye soracak diye düşünüyordum–, gelecek için bir fikrim, bir projem falan var mıydı? Oysa politika konusuna daldı. Sen eve dönmeden önce –dedi–, saat birle iki arasında, birkaç yabancı radyo istasyonunu yakalamayı başarmıştı: Monteceneri'yi, Paris'i, Londra'yı, Beromünster'i. Şimdi, son havadislere göre, uluslararası durumun hızla kötüleşmekte olduğuna inanmıştı. Ya, öyle, maalesef, durum gerçekten yaştı. Moskova'daki İngiliz ve Fransız diplomatik heyetleri artık çekip gitmek üzereydiler (Hiçbir sonuç elde edemeden, elbette!). Gerçekten Moskova'dan öylece çekip gidecekler miydi? Giderler mi giderlerdi. Ondan sonra artık Tanrı yardımcımız olsundu.

"Ne sanıyorsun!" dedi. "Stalin öyle dürüstlük kaygısında bir tip değil ki. İşine gelecek olursa, eminim ki bir an düşünmeden Hitler'le uzlaşır!"

"Hitler'le SSCB arasında bir anlaşma mı?" diye hafifçe gülümsedim. "Yo, sanmıyorum. Bana mümkün gibi gelmiyor."

"Göreceğiz, bakalım" diye yanıtladı o, yine gülümseyerek. "Umarım Tanrı sana kulak verir!"

O noktada yan odadan bir yakınma geldi. Annem uyanmıştı.

"Ne dedin, Ghigo?" diye sordu. "Hitler öldü mü?!"

"Nerede o günler!" diye içini çekti babam. "Sen uyumana bak, meleğim, telaşlanma."

"Saat kaç?"

"Üçe geliyor."

"O çocuğu bırak da gitsin yatsın!"

Annem anlaşılmaz birkaç sözcük daha söyledi, ardından sustu.

Babam uzun uzadıya gözlerimin içine baktı. Ardından alçak sesle, handiyse fısıldayarak:

"Bunlardan sana söz etmeye kalkıştığım için özür dilerim," dedi, "ama anlarsın... benim de annenin de hiç gözümüzden kaçmadı, geçen yıldan beri, Micòl Finzi-Contini'ye... âşık olmuşsun. Doğru, değil mi?"

"Evet."

"Peki ilişkileriniz şimdi nasıl gidiyor? Hep öyle kötü mü gidiyor?"

"Bundan beteri olamazdı" diye mırıldandım, birden, söylediğimin gerçeğin ta kendisi olduğunu apaçık gördüm, sahiden de ilişkilerimiz bundan daha kötü gidemezdi ve Malnate tam tersini düşünüyor olsa da, dibinde aylardır boşu boşuna çırpındığım kuyudan asla dışarı çıkamayacaktım.

Babam yüksek sesle içini çekti.

"Biliyorum, büyük üzüntülerdir bunlar... Ama sonuçta böylesi çok daha iyi."

Başımı öne eğmiş, duruyordum, hiçbir şey demedim.

"Emin ol öyle" diye sürdürdü o, sesini biraz yükselterek. "Ne yapmayı isterdin ki? Nişanlanmayı mı?"

Micòl de, o akşam odasında, bana aynı soruyu yöneltmişti. Demişti ki: "Ne istiyorsun yani? Kusura bakma ama, *nişanlanalım* mı yani?" Benim sesim soluğum çıkmamıştı. Verecek yanıt bulama-

mıştım. Şimdi olduğu gibi –diye düşünüyordum–, şimdi babamla olduğu gibi.

"Neden olmasın?" dedim yine de ve ona baktım.

Başını iki yana salladı.

"Seni anlamaz mıyım?" dedi. "Kızı ben de beğeniyorum. Her zaman beğenmişimdir, çocukluğundan beri... Sinagog'a, babasından Beraha duası almaya gelirdi. Şirindir, hatta güzeldir (Hatta fazlasıyla güzel!), zekidir, nüktelidir... Ama *ni-şan-lan-mak*! diye vurguladı, gözlerini faltaşı gibi açarak. "Nişanlanmak, azizim, evlenmek demektir. Ve bu zamanda, her şey bir yana, elinde güvenilir bir iş olmaksızın, sen söyle... Herhalde aileni geçindirmek için benim desteğime güvenemezdin (zaten istesem de gereken ölçüde bir destek veremezdim), hele onunkine... kızınkine, hiç. Micòl'ün muhteşem bir drahoması vardır kuşkusuz," diye ekledi, "olmaz olur mu! ama hiç sanmam ki sen..."

"Drahomayı falan boş ver" dedim. "Eğer biz birbirimizi sevseydik, drahomanın ne önemi olurdu?"

"Haklısın" diye onayladı babam. "Yerden göğe kadar haklısın. Ben de, 1911'de annenle nişanlandığımda, bu gibi şeylere hiç aldırmıyordum. Ama zamanlar farklıydı. İnsan ilerisine, geleceğe bir oranda huzurla bakabiliyordu. Her ne kadar aslında gelecek biz ikimizin hayal ettiğimiz gibi şen ve kolay olmadıysa da (biz 1915'te evlenmiştik, bildiğin gibi, savaş patlak vermişti ve ben hemen gönüllü gitmek için dilekçe vermiştim), toplum farklıydı o zamanlar, güven veren bir toplumdu... Ayrıca ben doktorluk öğrenimi yapmıştım, oysa sen..."

"Oysa ben mi?"

"Elbette. Sen Tıp yerine, Edebiyat okumayı yeğledin ve biliyorsun, karar aşamasında ben seni hiçbir şekilde engellemedim. Tutkun buydu ve ikimiz de, hem ben hem sen, görevimizi yerine getirdik: Sen içinden gelen yolu seçmekle, ben de sana engel olmamakla. Ama şimdi? Hoca olarak, akademik kariyeri hedeflemiş de olsan..."

Başımı hayır anlamında salladım.

"Daha beter," diye yeniden başladı o, "daha beter! Aslında şimdi bile, hiçbir şeyin senin kendi hesabına çalışmalar yapmanı engelleyemeyeceği bir gerçek... kendini geliştirmeyi sürdürür, günün birinde, mümkün olursa eğer, daha çetin ve iğreti olan yazarlık

uğraşını, Edoardo Scarfoglio, Vincenzo Morello, Ugo Ojetti gibi, eleştirmenlik mesleğini deneyebilirsin... ya da, neden olmasın, romancı, sonra..." ve gülümsedi, "... şair olabilirsin... Ama işte o yüzden diyorum, daha topu topu yirmi üç yaşındasın, senin yaşında, hayatının başlangıcındayken... nasıl kalkar da başgöz olmayı, aile kurmayı düşünebilirdin?"

Benim edebiyatçı geleceğimden –diyordum kendi kendime– pırıl pırıl, çekici, ancak somut, elle tutulur bir şeye dönüşemeyen bir düşmüş gibi söz ediyordu. O da ben de ölmüşüz de, şimdi, zamanın ve mekânın dışında bir noktadan, karşılıklı yaşamlarımızda olabilecekken olmamış şeylerden söz eder gibi konuşuyordu. Hitler ile Stalin anlaşırlar mıydı –diye ben de soruyordum kendi kendime–. Neden olmasın! Büyük bir olasılıkla Hitler ile Stalin anlaşacaklardı.

"Ama bu bir yana" diye sürdürüyordu babam, "ve daha bir yığın gözlem bir yana, izin verir misin, açıkyüreklilikle düşüncemi söyleyeyim... sana bir dost öğüdü vereyim?"

"Söyle bakalım."

"İnsanın bir kız için aklı başından gittiğinde, özellikle de senin yaşındayken, oturup hesap yapmaz, anlıyorum... Ayrıca senin karakterinin biraz kendine özgü olduğunu da fark ediyorum... hem sanma ki, bundan iki yıl önce, o talihsiz doktor Fadigati olayında..."

Doktor Fadigati öleli beri evde adını bir daha anmamıştık. Fadigati de nereden çıkmıştı şimdi?

Yüzüne baktım.

"Evet, öyle, bırak da söyleyeyim!" dedi babam. "Senin karakterin (bana öyle geliyor ki büyükannen Fanny'den geçmiş), senin karakterin... Fazla duygulusun, o yüzden elindekiyle yetinmiyorsun... senin gidip gidip aradığın..."

Sözünü tamamlamadı. Eliyle ideal, sırf boş hayallerle dolu âlemleri işaret ediyordu.

"Her neyse, bağışla beni," diye yeniden aldı lafı, "aile olarak da Finzi-Contini'ler uygun değildiler... bizim dengimiz insanlar değildiler... O türde bir kızla evlensen, eminim ki er geç mutsuz olurdun... Evet, öyle öyle," diye üsteledi, belki de benim bir itiraz hareketimden ya da sözümden korkuyordu, "benim onlar hakkındaki fikrim her zaman ne olmuştur, biliyorsun. Farklı insanlar... *judìme* bile benzemiyorlar... Ya ya, biliyorum: Micòl, ondan belki

de o nedenle o denli hoşlanıyordun... bizden üstün diye... *toplumsal bakımdan* yani. Ama gel, beni dinle, böyle bitmesi daha iyi. Atasözü ne der: 'Karıyla öküz kendi diyarından olsun'. Ve o kız, görünüşe karşın, hiç de senin diyarından değildi. Birazcık bile olsun değildi."

Başımı yine önüme eğmiştim, dizlerimin üstüne bıraktığım ellerime bakıyordum.

"Geçecektir," diye sürdürüyordu, "geçecektir, hem sandığından çok daha çabuk. Üzülüyorum tabii, şu anda neler hissettiğini tahmin edebiliyorum. Ama sana birazcık da imreniyorum, biliyor musun? Hayatta insan anlamak isterse, bu dünyanın işlerinin nasıl yürüdüğünü cidden anlamak isterse, en az bir kez *ölmek* zorundadır. Öyleyse, mademki yasası böyle, gençken, insanın önünde toparlanıp yeniden doğmak için dünya kadar vakti varken ölmek daha iyi... İhtiyarken anlamak kötü oluyor, çok daha kötü. Ne yapılabilir ki? Artık yeniden sıfırdan başlayacak zaman yoktur ve bizim kuşağımız o kadar çok bocaladı ki! Her ne halse, yüce Tanrı'ya şükür, sen o kadar gençsin ki! Birkaç ay geçsin, görürsün, bu fırtınanın ortasından geçtiğine inanamayacaksın bile. Belki de memnun bile olacaksın. Kendini zenginleşmiş hissedeceksin, ne bileyim... olgunlaşmış hissedeceksin..."

"Umarım" diye mırıldandım.

"İçimi boşalttığıma memnunum, midemden bu yumruyu kaldırdığına... Şimdi son bir öğüt daha. İznin var mı?"

Başımla onayladım.

"Evlerine gitme artık. Yeniden çalışmalarına dön, bir şeylerle uğraş, örneğin özel ders vermeye başla, çevremde duyuyorum, çok istek varmış... Artık gitme onlara. Her şey bir yana, daha erkekçe olur."

Haklıydı. Her şey bir yana, daha erkekçeydi.

"Deneyeceğim" dedim, gözlerimi yeniden kaldırarak. "Başarmak için elimden geleni yapacağım."

"Hah, şimdi oldu!"

Saate baktı.

"Şimdi de git yat," diye ekledi, "çok ihtiyacın var. Ben de birkaç dakika gözlerimi yummayı deneyeceğim."

Ayağa kalktım, onu öpmek için üzerine eğildim, ama öpüşmemiz upuzun, sessiz, son derece sevecen bir kucaklaşmaya dönüştü.

10

Micòl'den vazgeçişim böyle olmuştu.

Ertesi günün akşamı, babama verdiğim sözü tutarak, Malnate'ye gitmekten geri durdum, ertesi gün bir cumaydı, Finzi-Contini'lerin evinde gözükmedim. Böylece bir hafta geçti, ilk hafta, hiç kimseyi bir daha görmedim: Ne Malnate'yi, ne öbürlerini. Bereket, bütün o süre boyunca beni arayan olmadı, o durumun da kuşkusuz yararını gördüm. Çünkü belki dayanamazdım, o çarka yeniden takılırdım.

Son görüşmemizden on gün kadar sonra, ayın 25'ine doğruydu, Malnate telefon etti. Daha önce hiç etmemişti ve telefona kendim yanıt vermediğimden ötürü, içimden evde olmadığımı söyletmek geçti. Ama hemen ardından pişman oldum. Kendimi artık yeterince güçlü hissediyordum, onu yeniden görecek kadar olmasa da, hiç değilse konuşacak kadar.

"İyi misin?" diye girdi söze. "Beni toptan ektin."

"Burada yoktum."

"Neredeydin? Floransa'da mı? Roma'da mı?" diye sordu, hafiften alaylı bir ses tonuyla.

"Bu kez biraz daha uzaktaydım" diye yanıtladım, o acınası lafıma pişman olmuştum bile.

"*Bon.* Kurcalamaya gönlüm yok. Ne diyordum, görüşelim mi?"

O akşam gidemeyeceğimi söyledim, ertesi günü hemen hemen kesinlikle evine uğrardım, her zamanki saatte. Ama geç kaldığımı görürse –diye ekledim–, beni beklemesindi. O durumda doğrudan doğruya *Giovanni*'de buluşurduk. Nasıl olsa yemeği *Giovanni*'de yiyecek değil miydi?

"Herhalde" diye onayladı, kuru bir sesle. Sonra da:

"Haberleri dinledin mi?"

"Dinledim."

"Amma kargaşa ha! Gel, bekliyorum, hepsini konuşuruz."

"Görüşmek üzere, o halde" dedim tatlılıkla.

"Görüşürüz."

Telefonu kapattı.

Ertesi akşam, yemekten hemen sonra, bisikletle çıktım ve Giovecca'yı baştan başa geçtikten sonra, lokantanın yüz metre kadar uzağında durdum. Yalnızca Malnate orada mı diye bakmak istiyordum, o kadar. Gerçekten de, orada olduğunu saptayınca (her zamanki gibi, açıkta bir masada oturuyordu, sırtında hiç değiştirmediği safari ceketiyle), yanına gitmek yerine geri döndüm, sonra Castello'nun üç iner kalkar köprüsünden birinin, tam *Giovanni*'nin karşısındaki köprünün tepesine çıkıp pusuya yattım. O şekilde görünme tehlikesi olmaksızın, onu daha iyi gözetleyebileceğimi düşünüyordum. Öyle de oldu. Göğsümü korkuluğun taş köşesine dayayıp yemeğini yerken uzun uzun seyrettim onu. Orada, aşağıda, onu ve duvara sırtını vererek sıralanmış oturan öbür müşterileri seyrediyordum, beyaz ceketleriyle garsonların masaların arasında çarçabuk gidip gelişlerini seyrediyordum ve orada, karanlıkta, hendeğin camsı suyu üstünde asılı durmuşken, kendimi handiyse tiyatrodaymışım gibi hissediyordum, hoş, anlamsız bir oyunun gizli seyircisiydim. Malnate artık meyvesini yiyordu. Kocaman bir üzüm salkımının tanelerini birbiri ardınca isteksizce koparıyor ve arada bir, ben geliyor muyum diye bakmak için olacak, başını sert hareketlerle sağa sola çeviriyordu. O hareketi yaparken, Micòl'ün deyişiyle, "sakil" gözlüğünün camları parıldıyordu: Sinirli, ışıldayıp sönüyorlardı... Üzümü bitirince, bir işaretle garsonu çağırıp bir an konuştu. Hesabı istedi, şimdi kalkacak sandım, ben de çekip gitmeye hazırlanıyordum ki, garsonun bir fincan kahveyle döndüğünü gördüm. Bir yudumda içti. Ardından, safari ceketinin göğüs ceplerinin birinden ufacık bir şey çıkardı: Minik bir defterdi, kurşunkalemle bir şeyler yazmaya koyuldu. Ne halt yazıyordu acaba? –gülümsedim–. O da şiir mi yazıyordu? Ve o noktada onu bıraktım, iki büklüm olmuş, o defterine yazmaya dalmıştı, seyrek olarak başını kaldırıyor, bir o yana bir öbür yana, ya da yukarı gökyüzüne, sanki esin ve fikir araştırırmışçasına bir göz atıyordu.

Onu izleyen akşamlarda kentin sokakları boyunca gelişigüzel dolaşmayı sürdürdüm, her şeyi gözlemliyordum, her şey aynı oranda dikkatimi çekiyordu: Kent merkezindeki bayileri kaplayan gazetelerin başlıkları, iri harflerle basılmış, altları kırmızı mürekkeple çizilmiş başlıklar; sinema girişlerinin yanlarına asılmış gelecek filmlerin afişleri; kentin eski kesimindeki sokakların orta yerinde durmuş gevezelik eden sarhoşlar; Katedral meydanında sıralanmış

otomobillerin plakaları; genelevlerden çıkıp ya da Montagnone'nin karanlık yeşilliğinde belirip Scandiana Caddesi'nin ucunda, San Tomaso'nun tribünlerinde o yakınlarda bitivermiş olan bir büfenin çinko tezgâhında dondurma yemeye, bira ya da gazoz içmeye gelen çeşit çeşit insan tipleri... Bir gece, saat on bir sularında, kendimi Travaglio Meydanı'nın orada, hemen yalnızca kaldırım fahişelerinin ve uzak sayılmayacak Borgo San Luca'nın işçilerinin gittiği ünlü Caffe Shangai'm loş iç mekânını dikizlerken buldum; sonra hemen ardından, oraya tepeden bakan surların üzerinde, Malnate'nin hayranı Toscanalı kızın sert bakışları altında, iki mahalle delikanlısının girişmiş oldukları yavan bir atıcılık yarışını seyrettim.

Oracıkta bir kenarda, tek söz etmeden dikiliyordum, bisikletten inmemiştim bile, sonunda Toscanalı kız dosdoğru bana yöneldi.

"Hey, şuradaki delikanlı," dedi. "Niçin ilerleyip birkaç atış da siz yapmıyorsunuz? Haydi, cesaret, korkmayın. Şu sümsüklere atış nasıl yapılırmış gösteriverin."

"Hayır, teşekkür ederim" oldu yanıtım.

"Hayır, teşekkür ederim" diye tekrarladı beriki. "Aman Tanrım, bu ne biçim gençlik böyle! Arkadaşınızı ne yaptınız? Söyleyin bakalım, yerin dibine mi gömdünüz yoksa?"

Susuyordum, kız kahkahayı koyuverdi.

"Zavallıcık!" diye acındı bana. "Aman evinize dönün hemen, evinize dönün, yoksa babanız pantolon kayışıyla döver sonra. Gidin de mışıl mışıl uyuyun bari."

Ertesi akşam, vakit gece yarısına yaklaşıyorken, nedenini, aslında ne aradığımı kendim de bilmeksizin, kentin öbür yanındaydım, Angeli Surları'nın iç çeperinde pürüzsüz, kıvrıla büküle uzanan toprak patikada pedal çeviriyordum. Muhteşem bir mehtap vardı: Hepten bulutsuz gökyüzünde ay öylesine berrak, öylesine parlaktı ki, farımı yakmaya gerek bırakmıyordu. Ağır ağır çeviriyordum pedalları. İkide birde yere uzanmış yeni yeni çiftler çıkıyordu önüme. Bazıları yarı çıplak, alt alta üst üste debeleniyorlardı. Bazıları sevişmekten sonra ayrılmış, el ele tutuşmuş, yan yanaydılar. Daha başkaları da sarmaş dolaş, ama kıpırtısızdılar, uyuyor gibiydiler. Giderek otuzdan fazla çift saydım. Kimi kez tekerleklerimle değecek denli yaklaştığım halde, hiçbiri sessiz varlığımın farkına varmış gibi görünmedi. Kendimi bir tür yoldan geçen garip hayalet gibi hissedi-

yordum, öyleydim de: Hem yaşamla hem ölümle doluydum, hem tutkuyla hem merhametle.

Barchetto del Duca hizasına geldiğimde, bisikletten inip bir ağacın gövdesine dayadım, kıpırtısız, gümüşsü uzanan parka dönerek birkaç dakika bakakaldım. Bakıyordum, cırcırböcekleriyle kurbağaların incecik, her yanı dolduran haykırışlarını dinliyordum, dudaklarımı geren hafif, çekingen gülümsemeye kendim de şaşıyordum. "İşte, burasıydı" dedim alçaktan. Ne yapacağımı, oraya ne yapmaya gitmiş olduğumu bilmiyordum. Her türlü anmanın yararsızlığının belirsiz duygusu içime işliyordu.

Gözlerimi *magna domus*tan ayırmaksızın, otluk bayırın kenarında yürümeye koyuldum. Finzi-Contini'lerin evinde bütün ışıklar söndürülmüştü, Micöl'ün odasının güneye bakan pencerelerini göremesem de, yine de onlardan en ufak bir ışık sızmadığından emindim. Sonunda, Micöl'ün dediği gibi, "kutsal" çevre duvarının o belli noktasını, "*au vert paradis des amours enfantines*"i, yukarıdan görebildiğim anda, kafamda ani bir fikir doğuverdi. Ya parka gizlice, duvarı aşarak girseydim? Çocukken, çok uzaklarda kalmış bir haziran ikindisinde buna cesaret edememiştim, ürkmüştüm. Ya şimdi?

Bir an sonra aşağı, duvarın dibine inmiştim bile, boğucu sıcak gölgelikte, aynı ısırganotu ve gübre kokusunu aldım. Ama duvarın yüzeyi hayır, farklıydı. Belki on yıl eskidiğinden ötürüydü (o arada ben de on yıl yaşlanmıştım, boyum uzamıştı, güçlenmiştim), belleğimde kaldığı oranda dimdik ve yüksek görünmedi gözüme. İlk denememde başarısız olunca bir kibrit yaktım. Dayanak noktaları eksik değildi, hatta bol bol vardı. Kocaman paslı çivi de hâlâ oradaydı, hâlâ yükseliyordu duvardan. İkinci denememde ulaştım ona, yakalayınca, zahmetsizce tepeye tırmanabildim.

Oraya çıkıp bacaklarımı öbür yana sarkıtarak oturduğumda, pabuçlarımın biraz altında, duvara dayanmış duran bir merdiveni fark etmekte gecikmedim. Durum, beni şaşırtmaktan çok, keyiflendirdi. "Hah," diye mırıldandım gülümseyerek, "merdiven de yerinde." Ama merdiveni kullanmadan önce, başımı arkama, Angeli Surları'na doğru döndürdüm. İşte, ağaç oradaydı, bisiklet de dibinde. Yok canım. Bir köhne teneke parçasıydı, kolay kolay kimsenin iştahını kabartmazdı.

Ayağımı yere bastım. Sonra, çevre duvarına paralel patikadan ayrılarak, meyve ağaçlarının bulunduğu çayırı geçtim, niyetim Pe-

rotti'lerin çiftlik eviyle Panfilio üzerindeki demir kirişlerden köprüye eşit uzaklıkta bir noktadan giriş yoluna çıkmaktı. Gürültü yapmadan çayıra basıyordum, doğrusu, arada bir, işkillenir gibi oluyordum, ama her seferinde omuz silkip endişe ve kaygıyı daha doğarken kafamdan çıkarıyordum. Ne kadar da güzeldi Barchetto del Duca geceleyin –diye aklımdan geçiriyordum–, mehtap nasıl da tatlı tatlı aydınlatıyordu! O süt gölgelerinin arasında, o gümüşten denizde, hiçbir şey arıyor değildim. Oralarda dolanırken yakalansam da, kimse bana fazla yüklenemezdi. Tam tersine. Hem iyi düşünülecek olursa, artık buna hakkım bile var sayılırdı.

Giriş yoluna vardım, Panfilio üzerindeki köprüyü geçtim, sonra sola saparak, tenisin kortunun bulunduğu seyreltiye ulaştım. Profesör Ermanno sözünü tutmuştu, kortu genişletme çalışmalarına başlamışlardı bile. Çevresindeki telörgü alaşağı edilmişti, kortun yanında, genellikle seyircilerin oturdukları yanın karşısında, pırıl pırıl bir yığın halinde yerde yatıyordu; görünen oydu ki, yan çizgiler boyunca en az üç metrelik, dip çizgileri boyunca beş metrelik bir şeritte, otları söküyorlardı... Alberto hastaydı, pek fazla ömrü kalmamıştı. Tutulduğu illetin ağırlığını kendisinden bir türlü gizlemek zorundaydılar, *o da* gizlemenin bir yoluydu işte. "Mükemmel" diye onayladım. Kortun ötesine geçtim.

Açık alanda ilerledim, seyreltinin çevresinde geniş bir daire çizmeyi tasarlıyordum, derken *Hütte* tarafından, küçük adımlarla, hafiften sıçrayarak çıkan Jor'un tanıdık siluetini seçtim. Durup bekledim, köpek de on metre kadar yaklaşınca durakladı. "Jor!" diye seslendim, kısık bir sesle. Jor beni tanıdı. Kuyruğunu kısa, barışçı bir hareketle oynatarak sevincini belirttikten sonra, ağır adımlarla geri döndü.

Arada bir dönüp kendisini izlediğimden emin olmak istercesine bakıyordu. Bense izlemiyordum onu, daha doğrusu, giderek *Hütte*ye yaklaşmakla birlikte, seyreltinin dış kenarından ayrılmıyordum. Yüzüm hep sola dönük, parkın o kesiminde yay biçimde sıralanmış kocaman, karanlık ağaçlara yirmi metre kadar uzaklıktan yürüyordum. Mehtap şimdi arkamda kalmıştı. Seyrelti, tenis kortu, *magna domus*un kör karanlık kitlesi ve sonra, orada, dipte, elma, incir, erik ağaçlarının gümrah tepelerinin üstüne abanmış, Angeli Surları'nın yükseltisi. Hepsi berrak, net seçiliyordu, kabartma gibi, gündüzü aratmayan bir aydınlıkta.

Böyle ilerleye ilerleye, birde baktım *Hütte*nin birkaç adım ötesindeyim: Ön cephesinde, yani kulübenin tenis kortuna bakan yanında değil, arkasında, sırtını verdiği genç mavi çamlarla, karaçamların gövdeleri arasında. Orada durdum. Gözlerimi *Hütte*nin ışığa karşı çizilen kapkara, sade siluetine dikmiştim. Ansızın kararlılığım silinivermişti, artık nereye gideyim, nereye yöneleyim, bilemiyordum.

"Ne yapsam?" diye söyleniyordum o arada alçak sesle. "Ne yapsam?"

Hep öyle, gözlerimi *Hütte*den ayıramıyordum. Ve şimdi düşünüyordum –o düşünceyle yüreğimin atışları hızlanmıyordu bile: Durgun suyun güneş ışınlarıyla delik deşik oluşu gibi, umursamazlıkla üstleniyordum durumu–, şimdi düşünüyordum ki, evet, aslında Giampi Malnate, her gece beni evimin kapısında bıraktıktan sonra buraya, Micòl'e geliyordu herhalde (Neden olmasın? Benimle akşam yemeğine çıkmadan önce her seferinde öylesine özenle tıraş olması bu yüzden olamaz mıydı sanki?) ve şayet öyle idiyse, kortun soyunma odası onlar için en uygun, en elverişli sığınak olurdu kuşkusuz.

Evet, ya –diye sakin sakin mantık yürütmeyi sürdürüyordum, bir tür içsel fısıltıyla–. Elbette öyleydi. Malnate benimle yalnızca geç vakte kadar oyalanmış olmak için çıkıyordu ve sonra, sözün gelimi, beni yatağıma yatırıp var gücüyle pedallara asılarak, doğru kendisini bahçede bekleyen Micòl'e koşuyordu... Tabii ya. Volte Sokağı'ndaki genelevde öyle davranmasını nasıl da anlıyordum şimdi! Başka ne yapsındı. Her gece ya da hemen her gece sevişirse insan, çok geçmeden bir an gelir, annesini, Lombardiya'nın göğünü, falanı filanı özler. Ya çevre duvarına dayalı merdiven? Onu oraya, tam *o noktaya* yerleştiren Micòl'den başkası olamazdı.

Bilincim açıktı, huzurlu, sakindim. Bütün hesaplar tutuyordu. Sabır gerektiren bulmacalar gibi, her parça milimi milimine yerine oturuyordu.

Micòl'dü elbette. Giampi Malnate ile. Hasta ağabeyinin canciğer arkadaşıyla. Ağabeyinden ve evdeki herkesten, anne-babasından, uşaklardan gizli ve hep geceleyin. Genellikle *Hütte*de, ama belki bazen yukarıda, yatak odasında da, *làttimi*nin odasında. Sahiden gizliden gizliye mi? Yoksa diğerleri, her zamanki gibi, görmezliğe mi geliyorlardı, ne yaparsa yapsın diye bırakıyorlar mıydı, yirmi üç

yaşındaki bir kızın, evlenmek istemiyor ya da evlenemiyorsa, yine de doğanın sunduğu bütün nimetleri tatması aslında insani ve haklı bir şey değil miydi? Evde, Alberto'nun hastalığını bile görmezliğe geliyorlardı. Onların düzeni buydu işte.

Kulağımı kabarttım. Çıt çıkmıyordu.

Ya Jor? Nereye kaybolmuştu Jor?

Ayaklarımın ucuna basarak *Hütte*ye doğru birkaç adım attım.

"Jor!" diye seslendim yüksek sesle.

Ve işte, yanıt verircesine, ta uzaklardan, gece havasının içinde ağlamaklı, içli, handiyse insanca bir ses geldi. Hemen tanıdım, meydandaki saatin eski, sevgili sesiydi, saatleri ve çeyrekleri vuruyordu. Ne mi diyordu? Diyordu ki bir kez daha çok geç kalmıştım, babama öyle eziyet etmeyi sürdürmem aptalca, haince bir şeydi, zavallıcık, belki o gece de, ben eve dönmüyorum diye meraklar içinde, gözü uyku tutmuyordu ve nihayet benim de huzur bulmamın vakti gelmişti artık. Cidden. Sonsuza değin.

"Amma da güzel bir öykü, ha" diye sırıttım, iflah olmaz bir çocuk karşısındaymışım gibi başımı salladım.

Ve sırtımı *Hütte*ye çevirip karşı taraftaki ağaçların arasından uzaklaştım.

Sondeyiş

Micòl Finzi-Contini ile olan öyküm burada sona eriyor. Madem öyle, artık bu anlatının da noktalanmasında yarar var, çünkü ekleyebileceğim her şey bundan böyle ona değil, kendime ilişkin olur.

Onun ve ailesinin yazgılarının ne olduğunu daha başlangıçta söylemiştim.

Alberto öbürlerinden daha önce, 1942'de, lenf kanserinden öldü, bitmek bilmez bir can cekişmenin sonunda, öyle ki, ırk yasalarının kentimiz halkının arasına açmış olduğu uçuruma karşın, bütün Ferrara uzaktan ilgilendi. Boğuluyordu Alberto. Solumasına yardımcı olmak için oksijen gerekiyordu, giderek artan miktarda oksijen. Ve kentte, savaş yüzünden oksijen tüpü kıtlığı olduğu halde, son demlerinde, aile bütün bölgeyi tarayarak sözcüğün tam anlamıyla oksijen depolamıştı, birilerini gönderip ne fiyata olursa olsun Bologna'dan, Ravenna'dan, Rimini'den, Parma'dan, Piacenza'dan satın aldırmışlardı...

Öbürleri, 1943 Eylül'ünde, Mussolini'nin *cumhuriyetçileri* tarafından tutuklandılar. Piangipane Sokağı'ndaki cezaevinde kısa bir süre kaldıktan sonra, hemen kasım ayında, Carpi yakınlarındaki Fòssoli toplama kampına, oradan da Almanya'ya yollandılar. Bana gelince, 1939 yazıyla 1943 güzü arasında geçen dört yıl boyunca, onlardan hiç kimseyi görmemiştim. Micòl'ü bile. Alberto'nun cenazesinde, korteji adım adım izleyen, sonra da Montebello Sokağı'nın ucundaki mezarlığın parmaklığını aşar aşmaz hemen geri dönen, metangazına uyarlanmış eski Dilambda'nın camlarının ardında, bir an için onun saçlarının küle çalan sarısını seçer gibi olmuştum. Başka hiçbir şey. Ferrara gibi ufacık bir kentte bile, insan isterse, yıllar ve yıllarca birbirinden saklanabilir, birlikte yaşayabilir, ölüler gibi.

Malnate'ye gelince, daha 1939 Kasım'ında Milano'ya çağrılmıştı (Eylül ayında beni beyhude yere telefonla aramış, hatta bir mektup yazmıştı...), o yılın ağustosundan sonra onu da bir daha görmedim. Zavallı Giampi. O zamanlar patlak vermek üzere olan sava-

şın karanlığının ötesinden kendisine gülümseyen Lombardiya'nın dürüst komünist geleceğine inanıyordu: Uzak bir gelecek, tamam –diye kabul ediyordu–, ama kesindi, kaçınılmazdı. Ama yürek, neyi bilebilir ki, gerçekte? 1941'de sınır ötesine gönderilen İtalyan birliklerine katılarak Rus cephesine gidip de bir daha geri dönmeyen Malnate'yi düşündüğümde, iki tenis maçı arasında, bize yine "din dersi vermeye" koyulduğunda, Micòl'ün nasıl tepki gösterdiği zihnimde canlanır hep. Malnate sakin, alçak sesiyle vızır vızır konuşurdu. Ama Micòl, benden farklı olarak, asla ona pek aldırış etmezdi. Kıkır kıkır gülmekten, onu iğneleyip alay etmekten geri durmazdı.

"Yani sen şimdi kimden yanasın? Faşistlerden yana mı?" diye sormuştu, Malnate ona bir gün, hiç unutmuyorum, ter içindeki koca kafasını sallayarak.

O ikisinin arasında ne geçmişti? Hiçbir şey mi? Kim bilir.

Kesin olan şu ki, Micòl, yaklaşan sonu, kendisinin ve yakınlarının sonunu sezinlercesine, Malnate'ye de tekrarlayıp duruyordu, *onun* demokratik sosyal geleceği kendisine vızgeliyormuş, zaten gelecek denen şey, başlı başına, ona tiksinti veriyormuş, "*le vierge, le vivace et le bel aujourd'hui*"yi* bin kat yeğlermiş, hele geçmişi daha da çok yeğlermiş, "sevgili, tatlı, *iyi kalpli* geçmiş"i.

Ve bunlar, biliyorum ki, sözcüklerden, onun söylemesini ancak gerçek bir busenin engelleyebileceği, alışılmış, aldatıcı ve umutsuz sözcüklerden öte bir şey olmadığından, şimdi yüreğin anımsayabildiği kırık dökük şeyler de, burada, başkalarıyla değil, o sözcüklerle mühürlenmiş olarak kalsın.

* "*bakir, hayat dolu, güzel bugün*" (S. Mallarme'nin *Şiirler*'inden) (ç. n.)

Şair, romancı, senaryo yazarı, çevirmen ve önemli bir faşizm karşıtı olan Giorgio Bassani'nin (1916-2000) savaş sonrası İtalyan yazınının başyapıtları arasında yer alan *Finzi-Contini'lerin Bahçesi* romanı 1962'de yayımlandığında büyük bir ilgi ve beğeniyle karşılanmış, Viareggio Ödülü'nü kazanmıştı.

Finzi-Contini'lerin Bahçesi "yitik zamanın" izini süren bir bellek romanıdır: Hallice orta sınıftan gelme, aşk ve cinsellik işlerinde acemi "iyi aile çocuğu", adı belirtilmeyen anlatıcı, malikânesine kapanmış, kendi âleminde, topluluktan kopuk bir yaşantı süren soyluluk heveslisi, zengin ve seçkin bir ailenin gözbebeği olan çok zeki, kültürlü, afacan, değişken huylu, züppe kızı Micòl'e tutulur. Ve bunlar, uğursuz 1938 yılında olur: Irk Yasaları yeni çıkarılmış, kent halkı arasına açılan uçurum giderek genişlemektedir.

Yazarın romanda Proustvari bir titizlikle betimlediği ortam, doğasından mimarisine kadar bütün kültürel zenginliğiyle, tarihin getirdiği acıların anılarıyla işlenen, surlarının içine kapanmış yaşayan sessiz, suskun Ferrara kentidir.

ISBN 978-975-08-3406-6
20 TL
9 789750 834066